

ČSSR - pohled zevnitř /studie, úvahy, polemiky/

K novele zákoníku práce

Jeden z pozůstatků studené války

Listy, neberte latríny

M. Jakeš o rozvoji společenských věd

Čs. stalinismus - brežněvismus v tísňivé defensívě

Dopis vedoucímu tajemníkovi CV KSČ v Kladně

Politik pro reformu

Zpráva o přečtení zprávy

Obrázek z Hané

100 dní Miloše Jakeše

Omluví se RP za nepravdy?

K otázce ozbrojeného násilí při řešení politických sporů /Nad vzpomínkami V. Biláka z let 1967-68/

Nástin koncepce centrálního řízení

Bída jedné profese /nefejton/

Pluralita - demokracie - samospráva

Rehabilitace Pražského jara...

M. Grégr [4-8]

M. Hájek [9]

M. Hübl [10-12]

Z. Jičínský [13-19]

L. Kohout [20-35]

V. Kolmistr [36-37]

V. Krejčí [38-47]

JN [48-50]

RB [51-52]

R. Slánský [53-58]

V. Slavík [59-60]

st [61-71]

Z. Šulc [72-91]

O. Šulcová [92-94]

V. Tesařová [95-104]

V. Vrabec [105-107]

ČSSR - pohled zvenčí

Československo na stránkách Unity

Ostpolitik je zbraní /rozhovor s P. Glotzem/

P. Soldini [108-111]

Recenze

Sborník o československém roku 1968

st [112-118]

Fejtony

Máme za sebou krásnou budoucnost

Babiččina krabička

V. Stiborová [119-125]

O. Šulcová [126-130]

Ze sovětské perestrojky

Jaký socialismus potřebuje lid?
 Proč se nezdařily Chruščovovy reformy
 Dvouhlavý orel
 Sušit kůrky či nesušit
 Generál Trťjakov o spolehlivé obraně
 Diskuse o brzdícím mechanismu
 Brilianty madame Galiny Brežněvové
 Politbyro - koalice pro přestavbu
 Je to boj o vedení a moc /Spiegel 19.5.88/
 O nezávislosti soudců a jiných problémech
 zákonnosti /besěda v moskevské Pravdě/
 Golova /Gromyko vzpomíná na Stalina/

F.Burlocij [131-141]
 J.Lovdy, V.Šejnis [142-148]
 M.Hübl [149-150]
 M.Hübl [151-153]
 M.Hübl [154-155]
 mh [156]
 R.Medvědčev [157-160]
 R.Medvědčev [161-169]
 [170-175]
 [176-182]
 [183]

Dokumenty

XIV. mimořádný sjezd strany - "vysočanský"

V.Šilhán [184-208]

Po uzávěrcce

Sněhulák studené války ve slunci moskevského jara
 Čtenáři o voze, redakce o koze
 Chceš-li mír, připravuj mír

M.Hájek [209]
 ot [210-211]
 J.Štern [212-216]

ČSSR - pohled zevnitř /studie, úvahy, polemiky/

K novele zákoníku práce	M.Grégr
Jeden z pozůstatků studené války	M.Hájek
Listy, neberte latríny	M.Hübl
M.Jakeš o rozvoji společenských věd	Z.Jičínský
Čs. stalinismus - brežněvismus v tísnivé defenzívě	L.Kohout
Dopis vedoucímu tajemníkovi OV KSČ v Kladně	V.Kolmistr
Politik pro reformu	V.Krejčí
Zpráva o přečtení zprávy	JN
Obrázek z Hané	RB
100 dní Miloše Jakeše	R.Slánský
Omluví se RP za nepravdy?	V.Slavík
K otázce ozbrojeného násilí při řešení politických sporů /Nad vzpomínkami V.Bilaka z let 1967-68/	st
Nástin koncepce centrálního řízení	Z.Šulc
Bída jedné profese /nefejton/	O.Šulcová
Pluralita - demokracie + samospráva	V.Tesařová
Rehabilitace Pražského jara...	V.Vrabec

ČSSR - pohled zvenčí

Československo na stránkách Unity	
Ostpolitik je zbraní /rozhovor s P.Glotzem/	P.Soldini

Recenze

Sborník o československém roku 1968	st
-------------------------------------	----

Fejtony

Máme za sebou krásnou budoucnost	V.Stiborová
Babiččina krabička	O.Šulcová

Ze sovětské perestrojky

Jaký socialismus potřebuje lid?	F.Burlacij
Proč se nezdařily Chruščovovy reformy	J.Levaj, V.Šejnis
Dvouhlavý orel	M.Hübl
Sušit kůrky či nesušit	M.Hübl
Generál Trťjakov o spolehlivé obraně	M.Hübl
Diskuse o brzdícím mechanismu	mh
Brilianty madame Galiny Brežněvové	R.Medveděv
Politbyro - koalice pro přestavbu	R.Medveděv
Je to boj o vedení a moc /Spiegel 19.5.88/	
O nezávislosti soudců a jiných problémech zákonosti /bešeđa v moskevské Pravdě/	
Golova /Gromyko vzpomíná na Stalina/	

Dokumenty

XIV. mimořádný sjezd strany - "vysočanský"	V.Šilhán
--	----------

Po uzávěrce

Sněhulák studené války ve slunci moskevského jara	M.Hájek
Čtenáři o voze, redakce o koze	ot
Chceš-li mír, připravuj mír	J.Štern

Velká omluva a malá prosba

Vážení čtenáři a přispěvatelé,

už čtyři roky se setkáváme v tomto samizdatu, zkráceně nazývaném Zásuvka. Je čím dál objemnější a také lhůty mezi jednotlivými čísly se zkracují. V předkládaných textech, bohužel, jsou četné překlepy, ba i chyby, vzniklé přepisováním. Velice se Vám za to omlouváme, ale na jejich opravování prostě "nejsou lidé". Mám v této souvislosti malou prosbu: nemohli byste brát zmíněné nedostatky jako určité "kouzlo samizdatu"?

Vaše Zásuvka

V Praze v červnu 1988

K novele zákoníku práce

Novela zákoníku práce by měla výrazně a příznivě spolupůsobit při této přestavbě. Domnívám se však i podle ohlasu v pracovních kolektivech, že výsledek bude zcela opačný. Jednotícím prvkem všech mých úvah je hluboké a úspěšnou řídicí praxí ověřené přesvědčení, že bez důvěry k lidem a bez jejich uvědomělé účasti jsou všechny sebelépe proklamované cíle předem ztraceny. V průběhu konečné redakce této úvahy mi to nejmarkantněji potvrdil i poslední vývoj událostí v socialistickém Polsku.

Již před mnoha lety, s čerstvým diplomem strojíního inženýra, jsem byl zapálen a prochnut ideou "dohnat a předejít". Zasvětil jsem tomuto cíli tehdy všechno a měl jsem to štěstí, že se mi to po létech usilovné a vyčerpávající práce, společně s báječným kolektivem pracovníků VHJ Desty Děčín, v jejímž čele jsem stál po téměř celá 60. léta, p, o d a ř i l o ! Snad jsme v té době nebyli ve strojírenství jediní, jejichž výrobky měly skutečně špičkové, světové parametry a s nimiž jsme velice úspěšně konkurovali na nejvyspělejších kapitalistických trzích, ale každý pracovník nebyl "našlytěčný", naopak se nám jich trvale nedostávalo, kdy jsme v několikatisícovém kolektivu pracovníků neměli vyslovené lajdáky, ale převážně zapálené a hrdé "Destáky".

Od té doby se mnoho změnilo, rychlík nám nezadržitelně ujíždí, to citované heslo je dnes již jen utopií. Avšak naši "osvědčení národohospodáři" si vždy dokázali poradit po svém. V minulých letech s cílem dosažení "světovosti" vyrobili z menších, většinou dobře prosperujících podniků umělé slepence, neschopné pružně reagovat na potřeby trhu, tvrdě sešněrované stovkami předpisů a ukazatelů, v čele s poslušnými, neiniciativními a vděčnými vedoucími, a které se, bohuďáky, opět budou dělit na životaschopné a dělenné jednotky a dohánět zbytečně promarněný čas. Nyní tito národohospodáři, zřejmě, aby se rehabilitovali, aby dokázali, že problém není v systému, ale v lidech, aby jim vlastní, administrativně-byrokratický systém ovládnutí lidí nahradili jiným systémem prosazování své moci a svých již tolikrát ztroskotaných národohospo-

dářských představ, vymysleli nový hit, jak se opět alespoň v něm "přiblížit" světovému podnikání - vymysleli v principu asociální a duchu socialismu cizí novelu zákoníku práce. Čili metodu bíče /ale navíc bez cukru/, místo probouzení celospolečenského nadšení a iniciativy, jako jediné spolehlivé cesty k trvalému ozdravení společnosti a národního hospodářství.

Zákoník umožňuje nejenom postihnout lajdáky /což jsme, s menší a někdy i účelnou prodlevou, mohli i dříve/, ale dává také neomezené možnosti zbavit se i dobrých pracovníků, kteří se z jakéhokoli důvodu znelíbili, formou "nadbytečnosti" nebo formou blíže nespecifikovaných "požadavků, které jsou nezbytnou podmínkou pro řádný výkon práce", formou výpovědi bez předchozího upozornění a pod. a nakonec i ze zdravotních důvodů, bez jakékoli zmínky o zabezpečení sociálních jistot, kromě dvou slov, skromně uvedených v preambuli této novely. To zákonitě povede k potlačení kritiky, zvůli, despotismu, patolízalství, vzájemné nevraživosti, k růstu nových kultů a kultíků, společenské depresi a dalším negativním společenským jevům. Neobstojí zastírací argumentace, že se přidává čtvrt hodina pracovního volna, že se vlastně vychází vstříc požadavku pracujících na zjednodušení výpovědi a zkrácení výpovědní lhůty ze strany pracovníka, a že tedy podmínky musí být oboustranně /zaměstnavatel-zaměstnanec/ vyváženy. Pracovník byl dvě desítky let jednostranně handicapován přímo ze zákona možností šestiměsíčního prodloužení výpovědní lhůty organizací, protože to vyhovovalo direktivnímu způsobu řízení národního hospodářství. Avšak nyní je situace opačná. V nových podmínkách přestavby je naopak pohyb pracovních sil žádoucí a to opět zejména z hlediska národního hospodářství, aby docházelo k rychlému a plynulému přesunu pracovníků ze zaostávajících organizací do organizací prosperujících. To není dar, to je objektivní nutnost!! Vyvážená uvolnění, ale i zpřísnění /alkohol, kvalita práce, pokud odvisí od pracovníka a nikoli od zastaralého stroje atd./ by mohla být oboustranně výhodná, kdyby se s nimi skrytě a záměrně nesvezla i výrazně asociální a nesocialistická opatření, převažující ve odstavci III. a IV. těchto "Zásad novelizace".

Okopírovaná asociálnost kapitalistických podnikatelů je však u nás o to tvrdší a méně humánní, že není vyvážena odpovídající úrovní reálných mezd, odpovídající výší důchodů, vysokou podporou v nezaměstnanosti a to i v takovém případě, že pracovník nenajde

uplatnění konkrétně ve svém oboru. Dále, že naše odborové organizace si odvykly plnit své hlavní poslání - hájit oprávněné jistoty a požadavky pracujících a staly se postupně ochotným nástrojem /nebo jak se mezi pracujícími vžilo - převodní pákou/ "vyšší moci". Typickým příkladem přístupu odborů k této problematice jichž v samotné fázi tvorby a diskuse je odpověď zástup - kyně vedoucího pracovně-právního oddělení ÚRO na dotaz čtenáře, uveřejněná v Rudém právu dne 30.4.1988, která také byla pracujícími odpovídajícím způsobem "hodnocena". Citují: "Požadavky , které jsou nezbytnou podmínkou pro řádný výkon práce, mohou vy - plývat z pracovní smlouvy, organizačního řádu, vnitropodnikové směrnice, popřípadě z pracovních příkazů vedoucího pracovníka, ne - bo může jít o požadavky, které jsou pro výkon určité práce vše - becně známé. Požadavky se tedy mohou týkat nejen zvláštních od - borných znalostí, ale i občanské angažovanosti, organizačních schop - ností, morálně-politických kvalit pracovníka." Strohá řeč zástupce pracujících, naplněná zkušenostmi z práce s lidmi a skutečným od - borářským přístupem, svou univerzálností vhodná pro akademika i pro dělníka. Pod takovými hesly, za souhlasu odborných organiza - cí se v minulosti vyhazovali vysoce kvalifikovaní pracovníci včetně akademiků.

Těmito opatřeními se vlastně vychází veštic názorům a volání řady většinou méně progresivních řídicích pracovníků výroby i re - sortů, že nedostatky ve výrobě i národním hospodářství jsou zaví - něny převážně pracovní morálkou a přístupem pracujících. Pravdou však je, že tato situace je zaviněna zejména osobní neschopností, nedůsledností a nemohoucností právě těchto pracovníků a celým mi - nulým direktivním systémem detailního centrálního řízení, což na - konec jasně vyplývá z řady šetření, prováděných orgány VLK v rú - zných podnikách. Znovu o p o n u j í ! Pracující, mající za zá - dy materiál a dobře připravenou a organizovanou práci, jasné cíle a perspektivy, dobře pracují! Znovu podtrhují, na základě letitých zkušeností z úspěšného vedení velkých pracovních kolektivů, že ž - dobří vedoucí pracovníci dokáží získat pracovní kolektivy pro pl - nění sebetěžších úkolů i za méně drastických opatření. Vedoucí pracovník s vysokými odbornými i morálními kvalitami, zásadový , čestný, spravedlivý a nekompromisní, tím i s vysokou neformální autoritou, si dovedl vždy udržet kázeň, pořádek, kvalitu i úroveň

výroby i bez navrhovaných sociálních opatření. Naopak, uvědomělá účast na vytýčených programech dává předpoklad daleko lepších výsledků, než umělá aktivita, vynucená strachem. O tom se již přesvědčili i kapitalističtí podnikatelé a proto hledají neustále nové cesty k získávání aktivní účasti pracujících na svých programech. Právo na práci je nejen obsaženo v naší Ústavě, ale je obsaženo i ve Všeobecné deklaraci lidských práv /článek 23/, jako jeden z cílů celosvětového společenského snažení, včetně práva na ochranu proti nezaměstnanosti. Budeme-li postupně odobourávat i to, v čem by měly být význačné přednosti socialistické společnosti před kapitalismem - postavení člověka ve společnosti a jeho jistoty - /když v ekonomice i životní úrovni zastáváme/ naplní se právě v sociální a humánní oblasti, přeneseně, v současné době kolující, ironizující "vtip", že vývoj v ČSSR je bolestný přechod od kapitalismu ke kapitalismu.

Ne všichni pracující si v současné době zcela uvědomují neomezené pravomoci vedoucích a hospodářské sféry vůbec, kterou jim dává novela zákoníku v rozhodování o jejich bytí či nebytí, bez jakékoli specifikace humánních a sociálních opatření či práv. Většinou si každý myslí, že se jedná pouze o účinný nástroj proti několika málo lajdákům, kteří se vyskytují na jednotlivých pracovištích. Ale s těmi si uměl dobrý a zásadový vedoucí poradit i v minulosti s pomocí stávajícího zákoníku. Ale je naopak každý stávající vedoucí na kterémkoli stupni řízení dostatečně objektivní, spravedlivý, nezájatý, čestný, s nutnou dávkou velkorysosti, aby dokázal s nově danou pravomocí skutečně socialisticky pracovat, když nechce použít "Vládnout"?? Vždyť soudobé zkušenosti i oficiální kritika nás denně přesvědčují o prvaém opaku!! Hospodářští pracovníci v diskusi oponují výpovědní lhůtu ze strany pracovníka s tím, že je to příliš krátká doba na získání a zapracování náhrady. Nikdo se ale nepozastavuje nad tím, že i pro dobrého pracovníka, někdy i s vysokou kvalifikací, někdy staršího, může být v případě výpovědi ze strany organizace dvouměsíční lhůta v nových podmínkách neméně krátká pro získání rovnocenného zaměstnání, většinou ještě s komplikacemi bytovými i případně řešenými podmínkami ostatních členů rodiny při nutnosti přesídlení.

Kdejsou v novele nějaká humánní a sociální opatření, možnosti alespoň takových opatření, jaká používají kapitalistické společnosti v kolektivních smlouvách pro stabilizaci, ale také pro jis-

toty kvalifikovaných anebo dlouholetých, odvěděných pracovníků, ve formě jakési definitivy ~~xx~~ s roční výpovědní lhůtou, forma "odstupných" v několikanásobné vazbě na měsíční plat a pod. Jak budou odbory oponovat nadbytečnosti, jakou k tomu budou mít odvalu a nezávislost? V kapitalistických státech se proti propouštění stávkuje. To u nás nemůžeme, ani nechceme, ale nestalo se to v důsledku necitlivého a odtrženého přístupu k lidem v jiných socialistických státech? A není snad i součástí povinností vedoucích pracovníků a to velice význačnou, vytvořit v závodech pracovní příležitosti pro všechny kmenové zaměstnance podniku atraktivním, žádaným výrobním programem a to i při strukturálních změnách? Toto by mělo být v novele zvláště zdůrazněno. Nadbytečnými se mohou stát řadoví pracovníci i neschopností svých vedoucích, kdy by se měly váhy "přehoupnout" a nadbytečnými by se měli stát naopak tací vedoucí pracovníci.

Neduh národního hospodářství nezaviněné pracujícími se nemohou řešit převážněna jejich úkor! Tato novela nenavrhuje ani účinnou zákonnou ~~řádnou~~ ochranu, ani zákonná opatření v oblasti sociální, podpory, hrazení nutných osobních výdajů /stěhování, shánění místa a pod./ ve prospěch "nadbytečných, nesplňujících podmínky všeobecně známé", nemocných a pd. Pravidla vyhlášená pro restrikci centrálních orgánů, VHJ a pod. nesmí platit jenom pro omezený okruh vyvolených pracovníků, ale obecně v obdobné formě pro každého, koho nezaviněně postihnou důsledky reformy! Tato novela, jak ji naši "so léta osvědčení národohospodáři" navrhli, je v rozporu s principy socialismu a může přivodit zkázonosné důsledky.

Duben - květen 1988

Miloš Hájek

Jeden z pozůstatků studené války

Perestrojka přináší revoluční změny nejen ve vnitřním životě Sovětského svazu, ale i v jeho zahraniční politice. V zemi vznikají spontánně desetitisíce nových neformálních sdružení, Gorbačov jejich vznik vítá. Vztah k Západu je "novým myšlením" stavěn na nové základy. Je odmítán starý přístup, jehož charakteristickým rysem bylo vytváření obrazu nepřitele. V konfrontaci s touto skutečností musí působit jako anachronismus tzv. "Informace o aktivitaci a činnosti nepřátelských sil v procesu přestavby a demokratisace", kterou zaslal ÚV KSČ jako důvěrný materiál stranickým organizacím.

Tato informace nabádá členy, aby se na spoluobčany, kteří zastávají jiné názory na demokratisaci než dnešní vedení strany, dívali jako na "třídní nepřátele" a na "protisocialistické síly". Za hlavní nástroj protisocialistického úsilí je označována Charta 77. Reformním komunistům je věnován celý odstavec: "Aktivisují se i někteří bývalí členové KSČ, kteří působili ve vedoucích a odpovědných funkcích v roce 1968 a kteří v přestavbě vidí příležitost k ospravedlnění svých posic a své bývalé činnosti, již poškodili stranu a společnost. Politiku "Pražského jara" vydávají za předobraz současné politiky sovětských komunistů a tím se pokoušejí dosáhnout své rehabilitace. V tomto směru se mělo stát impulsem k rozvinutí rozsáhlé kampaně namířené proti KSČ a její současné politice interview Alexandra Dubčeka listu L'Unita ze dne 10. ledna 1988 a různá jiná stanoviska, která vyslovují k vývoji situace v roce 1968."

Při takovémto postoji k reformním komunistům není divu, že - navzdory úřasti KSČ na moskevském setkání komunistických, sociálně demokratických a jiných levicových stran - jsou za protisocialistické síly označováni i ti, kdo se hlásí k sociální demokracii, k trockismu.

Velká pozornost je věnována úsilí katolíků o plnou náboženskou svobodu. "Autoritu těchto akcí - praví se v Informaci - má dodávat i podpora pražského arcibiskupa kardinála F. Tomáška".

Nezávisle smýšlející a jednající občané jsou obviňováni, že spekulují "s destabilizací socialistického zřízení", jejich působení je označeno za rozvratné. V jejich činnosti je podněcují "ideodiversní centrály" ze zahraničí a západní diplomaté. Celá pasáž informace je věnována podpoře ze strany emigrantů, výslovně je zmíněn seminář v Cortoně. Nezávislé iniciativy v Československu jsou označeny za nedílnou součást činnosti imperialismu, dávají se do souvislosti s "provokací evangelické církve" v NDR a s "rozkladnými skupinami v Sovětském svazu".

Na adresu demokratických iniciativ je adresována hrozba: "Příslušné státní orgány činí nezbytná opatření k zamezení této činnosti. Jestliže její organizátoři přes všechna upozornění a vysvětlování o nezákonnosti jejich počínání v něm budou pokračovat, musí počítat s uplatněním zákonných prostředků."

V Informaci se výslovně odmítá zkušenost Pražského jara, které podle jeho autorů vedlo k nežádoucí liberalisaci a vyústilo v kontrarevoluci. A tak v době, kdy v SSSR je snaha korigovat obraz nepřitele, kterým propaganda posledních desetiletí vykreslovala západní národy, vedení KSČ se snaží vylíčit před vlastním členstvem obraz vlastních, demokratických a socialistických smýšlejících spoluobčanů, jako zatvrzelých třídních nepřátel, dirigovaných imperialismem. Je to zřejmá snaha zastrašit všechny kriticky smýšlející, včetně členů strany.

Výsledky dubnového pléna ÚV KSČ, a zejm. personální změny na něm provedené a schválené dávají možnost vrhnout zpětný pohled na komentáře Listů k vnitropolitické problematice Československa. Nesporně vyšla řada věcných, střizlivých a zprevidla dobře informovaných textů od takových autorů, jako Zđ. Jičínský, R. Slánský, Economicus, Zdislav Šulc a j. Žel, zdaleka o všech textech nelze vyslovit takový soud a to i když se mílo-srdně omezíme jen na poslední dvě čísla, č. 6/1987 a č. 1/88. Ukazuje se, že neúměrně mnoho místa bylo věnováno hlesům neinformovaným a proto čte-náře matoucí a mystifikující.

Přím o odstrašující příkladem je text "Dopis z Prahy.." podepsaný ini-ciálou K /č. 6, str. 6-8/. Autor tam suverénně tvrdí, že od ledna r. 1987 a zejména po březnovém plénu ÚV KSČ se začal vývoj obracet ve prospěch "Štrougalovců.." Dokazovat, že opak byl pravdou je snad dnes úplně zbyteč-né. Je přece evidentní, že tehdejší nástup Hofimanna do funkce tajemníka a příchod Zavadila byl počátkem konce šanci Štrougala do funkce genseka KSČ a prosazení jeho koncepce reform. Naopak, tam vzešla Jakešova hvěz-da, začínající zářit od Gorvačovovy návštěvy. A právě když text vyšel v Listech, vyvrcholily akce k zetlačení Štrougalovců do kouta. Prostě K. se projevil jako výrobce a šířitel letřin, neschopný orientovat se v hou-ští fám a odlišit v nich hodnověrné informace od výmyslů. Chtějí-li si Listy udržet pověst dobře informovaného a solidně komentujícího listu, měly by se vyhnout autorům textů letřinového rázu, které jsou nehodny otištění.

Tentýž autor K, dále vypráví o polarizaci ve vedení na gorbačovce/Štrou-galovce/ a bilekovce. Především je nutné podotknout, že skuteční gorbačovci ve vedení KSČ vůbec nejsou. Nepostřehl ani, že právě v březnu 1987 získala hegemonii frakce jakešovců, která nebyla vrchu nejen nad Štrouge-lovci, ale i bilekovci. Když už dělat exkurs do vrcholů mocenské pyrami-dy, kde se rozhodují mocenské souboje v aparátu a sekretariátu ÚV KSČ, r tak bylo třeba zaznamenat, že Jakešovi stoupenci byli vedoucí nemoc-nějších oddělení ÚV KSČ. Jeden z nejmnocnějších mužů v pozadí, vedoucí branného a bezpečnostního oddělení Vl. Blecha, jenž získal prostřednic-vím ministrů Vajnsara a Václavíka podporu bezpečnosti a smády. Dále ve-doucí svedného oddělení J. Málek, ekonomického oddělení Zb. Soják, oddě-lení společenských organizací a stát. orgánů Jenerál, vedoucí odd. kuku-tury M. Müller. A nakonec k nim přeběhl i Husákův vedoucí organis. úseku tajemník ÚV KSČ "Miki" Beňo. Bilek měl pod kontrolou mezinárodní oddělení, Štefaňák a Dmitrij Bilak /syn/. Vasil Bejše, vedoucí ideologického oddě-lení, byl Bilekův člověk, byl pod vlivem Jakešova spojence Fojtíka. Hu-sák měl ve chvíli rozhodování na své straně jen vedoucího sekretariátu a z tajemníka ÚV Hamene a Havlína. Štrougal měl v aparátě tradičně slabší pozice, nestál za ním žádný z vedoucích oddělení, do jisté míry s ním sympatizoval Poledník. V předsednictvu Štrougala podporoval v rozhodné chvíli jen Kapek a to je kapku málo. Jistě lze namítnout, že Štrougal měl své stoupence mezi ministry federální vlády /po příchodu Adamce ne už

mezi ministry české vlády/ a ve špičkách vládní moci. Jenže v této zemi nevládne vláda, ale aparát ÚV KSČ a jeho vedoucí oddělení, kteří stranicky řídí ministry a dávají návrhy na jejich výměnu a jmenování. To vše K. buď neví nebo nebral v úvahu a proto byl tak vzdálen skutečnosti ve svém komentáři.

Další exemplární příklad neserióznosti představuje komentář "Čtyři dny, které otráslý KSČ" č. 1/ podepsaný pseudonymem Severus. Už v úvodu prozradil autor svou neinformovanost, když neví, že porada krajských tajemníků KSČ je svolávána před každým plénem a vždy se koná za účasti celého předsednictva a sekretariátu. Tváří se zasněženě a přítomně, že na plénu celé předsednictvo KSČ mlčelo, prý včetně Kapka, "ani jeden z nich nedostal slovo v diskusi". Kdyby si přečetl aspoň komuniké ze zasedání, věděl by, že právě Kepek diskutoval a z dalších pramenů se ví, že zopakoval své vystoupení z předsednictva a kritizoval způsob řešení prosovzaný Hoffmannem a podporovaný Indrou, Pilekem a d. Je pravda, že sám Štrougal mlčel a čekal, jak se věci vyvinou.

Severus i jinak dosti kombinuje, když tvrdí, že Husák, Pilek, Indra z oslav v Moskvě odjeli předčasné "na protest" proti vystoupení Smirnova na tiskové konferenci. Vzhledem k tomu, že termín slavnostního zasedání KSČ k 70. výročí VŘSR byl stanoven předem a byl oznámen přenos v televizi v pátek 6. 10. ve 14 hodin již týden předem, je jasné, že celá čl. delegace odjela podle původního časového rozvrhu, Jeruzelský ostatně odejel také. Příliš mnoho kombinací škodí. O nebdělé práci s fakty svědčí i tvrzení, že sekretariát ÚV KSČ sídlí v "budově dřívějšího ministerstva obchodu"/!/ Stačí se podívat na střechu budovy s okřídlenými koly, která svědčí o tom, že jde o bývalé sídlo ministerstva železnic. Ostatně dnešní ministerstvo dopravy sídlí v budově u Pražské brány, kde byl kdysi "barák" a v Hybernské, kde kdysi sídlil pražský kraj. Snad aby se časopis Fokus přejmenoval na Hokus-pokus.

Jisté, nehřeší tak jenom Listy; Národní politika, České slovo a d. propadají z neinformovanosti a předpojatosti ještě divočejším kombinacím, ale ty nemají takovou možnost oddělit fámu od skutečností. Velmi mě mrzelo, když i takový Ota Šik, jehož soudy o ekonomické reformě sovětské a čl. si mnozí práve považují, se nechal mystifikovat latrinami. Ve Sternu se dal slyšet, že prý dogmatictí tajemníci, jako nový taj. ÚV KSČ Hoffmann, nejsou prý zvaní na schůze vedoucích orgánů strany a dá se prý předpokládat, že skelní dogmatictí budou staženi z první linie /150.00 slov č. 18, str. 4/. A tvrdil to ve chvíli, kdy se Hoffmann stával jedním z nejmocnějších mužů v aparátu a straně, kdy dnešně kontroluje celý organizačně-kádrový úsek. A do pozic postoupili další "muži 21. srpna".

Proč to připomínat, když většina čtenářů si to už stejně nepamatuje nebo to pozapomněla? Aby se takové chyby co nejméně opakovaly. Kso přichází s latrinami, měl by být brán jako neseriózní fabulátor, jenž svými texty znevažuje Listy a zpochybňuje hodnotu všech, i těch/nejkvalifikova-

nějších a seriózních informací.

Odchod Kapka a Havlína z politiky po 9. plénu KSČ, odchod Hamana z funkce tajemníka ÚV KSČ a přechod do středočeského kraje, přesun Poledníka na uvolněné Himlovo místo, jsou posuny právě v opačném směru, než předpovídali autoři K. a Severus. Také nová jména v sekretariátu a mezi členy ÚV KSČ jsou tohoto druhu. Ze zvýšenou pozornost stojí M. Štěpán, nový pražský tajemník, o němž by se v budoucnu mohlo ještě mnohé slyšet/je mu teprve 43 let/. Ještě mladší je Mohořita. Kunovjánek, nový ředitel Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSČ byl kooptován za člena ÚV, byl se dosud neprokázal žádnou vlastní vědeckou prací /ne každý ideolog má strýčka jménem M. Jakeš/.

Ještě příznecnější jsou změny v ÚV KS Slovenska. Ten už dávno přestal být Husákovou baštou, když v době čistek obětoval většinu svých opor, jako byl Pavlenda, Zrak, Težký, Turček, Traca, Koscelanský, Kusý, Uher, Pleva a do jisté míry Válek. Na Pezlárovo místo přišel Gejza Šlapka, který jako městský tajemník měl hlavní slovo při potlačení nedávné demonstrace v Bratislavě. Lenárt přešel do Prahy, kde nominálně bude Jakešovým nástupcem jako ekonom. tajemník a zástupce genseka. Další "východniar" Ignác Janák se stal prvním tajemníkem na Slovensku. Krajským tajemníkem pro východní Slovensko se stal další Bilakův člověk, Michal Špek, mnohaletý tajemník v Prešově. Za člena ÚV KSS byl převeden Bilakův zeť Josef Ševc, vedoucí oddělení školství, vědy a kultury na ÚV KSS, tedy věsměs Bilakovi lid. Souhrnně lze říci o Slovensku ještě méně, že by se tam splnily prognózy K.

Prim mají ti, které kdysi v r. 1968 Husák označil za "politické třesořítky".

Příští plénum ÚV KSČ má být věnováno ideologickým otázkám a jeho přípravu po dohodě s Jakešem řídí J. Fojtík. Zaměření bude v podobném duchu, jako jejich dosavadní vystoupení, má k němu dojít po XIX. všesvazové konferenci KSS. Zřejmě v mnohém se bude vyčkávat na její průběh a výsledky a do té doby budou věci interpretovány mnohoznačně. Aby bylo možno dělat potom politiku v duchu přibrzděně gorbáčovském nebo třeba taky ligačovském. Prostě "slivevica, borovica, ešte radšej terkelica".

A. Jakeš po svém zvolení generálním tajemníkem ÚV KSČ vyvíjí značnou nitropolitickou i mezinárodní aktivitu, aby se v této nové roli etabloval. Chce se v krátké době, vždyť se v projevu po svém zvolení zavázal k dynamickému provádění přestavby, výrazně zapset do vědomí stranické i celé čs. veřejnosti. Má před sebou velký vzor, k jehož politice se slovně přihlásil a jehož by rád napodoboval. Proto také vystupuje na nejvýznamnějších shromážděních a schůzích, na nejvýznamnějších akcích k různým tématům a problémům /v tomto případě ovšem platí: cum duo faciunt idem, non est idem - /když dva dělají totéž, není to totéž, pozn. opisujícího/. Na aktivě Vysoké školy politické při ÚV KSČ se zabýval aktuálními úkoly společenských věd a v té souvislosti i úkoly stranických teoretických pracovišť. "Malé navíc potřebujeme hluboké teoretické poznatky", R.P. 19.4. 1988/.

Podle M. Jakeše "to hlavní, na co třeba soustředit úsilí naší teoretické fronty, t.j. především rozpracování teoretických otázek socialismu, hledání a nacházení odpovědí na potřeby celospolečenské praxe"... "Je třeba podstatně zvýšit prognostický charakter společenských věd."... "To vyžaduje, aby pracovníci těchto věd našli odvahu dotknout se i těch problémů, které se ještě nestaly součástí politických řešení a nesetrvávali na úrovni pouhých komentátorů společenských procesů nebo stranických usnesení, Očekáváme, že představitelé teoretické fronty budou odvážnými a ideově vyspělými spoluvůdci politiky strany."

M. Jakeš kriticky konstatoval, že společenské vědy neplní dostatečně své poslání, "jsou málo iniciativní, neaktivizují dostatečně vědecké lidi, mnohdypracují odtrženě od života"od požadavků společenské praxe". Nahromadilo se v nich dost spekulativnosti, neshledlosti, opatrnickví a konformismu." - Zvláště závažná je stagnace v rozvoji teorie marxismu-leninismu, kde se často setkáváme s abstraktností, obecností, frázevitostí a dogmatickými přístupy."

Mohl by se zdát, že Jakeš touto kritikou vsukutku uvolňuje cestu a prostor pro rozvoj společenských věd, odstraňuje překážky, které tomu dosud bránily a že to je tedy pozitivní čin. Je to ovšem jen klamné zdání, protože celkový přístup k problematice i provedený rozbor nevybočují z pojetí, vytvořeného v období tzv. normalizace. Srovnáme-li tento projev M. Jakeše s projevem M. S. Gorbačova k této problematice, kupř. s jeho projevem "Revoluční přestavba a ideologie obnovy"/Projev na zasedání ÚV KSSS k přestavbě sovětského školství, R. P. 20. 2. 1988/ i se zásadní stáří A. Jankovleva o problematice a úkolech společenských věd v SSSR /"Dosažení kvalitativně nové úrovně sovětské společnosti a společenské vědy", Nová mysl č. 7- 8, 1987/, ukáže se znovu kontrastní rozdíl mezi sovětskou přestavbou a jejím čs. chápáním a prováděním. - V Jakešově projevu chybí to základní, totiž analýza systémových souvislostí i příčin neuspokojivého stavu čs. společensko- vědní "fronty", abych tu užil terminologie ze stalinického období, jehož myšlenkové stereotypy i praktické postupy v podobě tzv. neostalinismu se tak intenzivně projevovaly v ČS. v tzv. normalizaci jako nřirozený a nutný moment restaurovaného byrokraticko- centralistického

systemu.

Uvažujeme-li o stavu společenských věd v ČS., musíme mít na zřeteli trojí aspekt, resp. trojí úroveň tohoto problému. Jde tu nejprve o obecný vztah a rozpor sociální teorie a praxe dále o vztah a rozpor této teorie a praxe obecně v systémech sovětského typu a posléze o tento vztah a rozpor v konkrétní čsl. realitě tzv. normalizační éry, včetně její soudobé "přestavbové" fáze. Tato hlediska nutno respektovat nejen při posuzování projevu M. Jakeše, ale celé této závažné kulturně politické problematiky, o níž se v poslední době začíná více psát i v oficiálním tisku. x/ x/ Sociolog A. Rychtařík psal v různých člancích v R. P. o nezbytnosti tvůrčí marx-leninské teorie, o revolučním významu revoluční dialektiky a pod. 4 jeho abstraktních formulací, protože se pe lživě vyhýbal jakékoli konkrétní kritice konkrétní mocenské praxe, však nic významného, tím méně revolučního pro rozvoj společenského poznání a praxe v ČS. neplyne. Viz též nedř. článek nového ředitele Ústavu marxismu-leninismu při ÚV KSČ V. Kunovjánka "Nezastupitelná úloha společensko-vědního poznání", v R. P. 17. 3. 1988/.

Pokud jde o základní vztah sociální teorie a praxe, požaduje M. Jakeš /i tu pokračuje v běžných myšlenkových přístupech představitelů politické moci sovětského typu ke společenskému vědomí/ na sociální teorii asi více, než může praxi skutečně dávat. I při optimálním rozvoji společenských věd nemohou poskytnout přesné projekty a hotové návody, zvláště jde-li o širší sociálně politické záměry a koncepce, jak postupovat, co všechno, a jak se má udělat, má-li se dosáhnout žádoucího efektu, Vědecké poznání není s to docílit takového stupně konkrétnosti.

Jistě je správné snažit se o to, aby sociálně politické programy, zvláště dlouhodobější, se v maximální míře opíraly o dosaženou úroveň společensko-vědního poznání, ale - rotus sác/ stantibus - jeho prognostické možnosti jsou značně limitované a nelze je přeceňovat. -

Pokud jde o druhou stranu tohoto vztahu, politika nıkdy není a nemůže být jen uplatňováním vědeckých poznatků. Politika je sféra prosazování různých sociálních zájmů v zápasu o moc a její udržování a prosazování, využívá i určitých vědeckých poznatků, splikuje ty či ony vědecky vypracované metody a pod. a zároveň /vědeckě či bezděčn / jedná v rozporu s jejími vědeckými poznatky a pod./

Jakeš vy postuláty jsou tu v duchu dosevadního ideologického stereotypu o vědeckém základu a z úsobu vytváření politiky KSČ, kterému sice již dávno nıkdo nevěří, ale v ideologii se na něm stále trvá. Je to jeden z četných paradoxů, jimiž se vyznačuje tzv. vědecká politika strany v socialistických státech sovětského typu, že sotvakterá politika v současnosti si dovoluje jednat tak v rozporu s výsledky vědeckého poznání, jako tato, což bezděčně stvrzuje výsledky sociálně ekonomického vývoje .

V systémech sovětského typu je vztah sociální teorie i praxe zásadně určen povahou a způsobem fungování politického systému s monopolem moci komunistické strany, který se uplatňuje nejen v politické, ale i ideolo-

gické sféry. V důsledku toho jsou i společenské vědy chápány především jako se část ideologie, jakž součást vědomí/felešného/, které si vytváří vládnoucí elita, čemuž je podřízeno o objektivitě usilující racionální poznávání sociální skutečnosti, které je podstatou vědy, včetně věd sociálních. Historie SSSR to prokazuje víc než přesvědčivě. Připomeňme tu období vlády J. V. Stalina, kdy byla přijímána četná stranická usnesení k filosofii, k jednotlivým společenským vědám i k umění; sám Stalin zasahoval autoritativně do teoretických diskusí např. o jazykovědě nebo o politické ekonomii/ socialismu a pod. I v dějinách Československa po únoru 1948 je dost důkazů, které osvědčují správnost závěru o podřízení společenských věd potřebám vládnoucí ideologie. Tzv. stranickost vědy znamenala reálně, že možnosti pravdivého poznávání složité a rozporné sociální skutečnosti byly závislé na postoji a požadavcích aktuální moci,

Tím přirozeně není řešeno, že v rámci tohoto obecného zjištění nemohou existovat významné rozdíly z hlediska celkového společensko- vědního poznání i jednotlivých sociálně vědních disciplin. Po XX. sjezdu KSSS se v SSSR a zprostředkovaně i v jiných soc. státech začaly uvolňovat bariéry poznávání pravdy o historii sovětského vývoje, což tehdy podnítilo rozvoj i ostatních sociálních věd. V poslední době ze M. S. Gorbačova se v rámci glasnosti prostor pro poznávání pravdy, pro vážné, odpovědné společensko- vědní bádání neobyčejně rozšířil - oproti předchozímu brežněvovskému období, které se vyznačovalo mimořádnou ideologickou sterilitou a stagnací.

I když z jistého hlediska je to rozdíl či změna relaticní, má neobyčejný teoretický i praktický dosah a význam, který zprostředkovaně lze příznivě počítovat i v ČS. Konec konců i Jakešův projev je jistou resonancí této změny, byť přefiltrovanou potřebou současné čs. mocenské garnitury .

V ČS. má vztah sociální teorie a praxe specifickou podobu, kterou mu vtiskla tzv. normalizace. Společensko - vědní bádání, pokud jde o obecnější otázky povahy socialismu a jeho fungování, je tak úzce spjata s existující mocí, že plní vlastně jen apologetickou ideologickou funkci. Úsilí o objektivní kritické poznávání reality čs. socialismu je mu cizí, resp. v podstatě neexistuje, protože tzv. normalizační politika je nepřipouští stanovením strohého systému příkazů, což je dovoleno a co je zakázané, co je prospěšné a co je škodlivé socialismu /a jeho oficiální čsl verzi/. Společenské vědy /t.j. jejich pracovníci, zaměstnaní v oficiálních institucích/ se vyvíjejí v těchto mezích. Většina pracovníků je poučena zkušeností těch, kdo se angažovali v průběhu 60. let a v době čs. reformního procesu r. 1968, a jejich osudem v období tzv. normalizace. Pohybuje se proto víceméně pohodlně uvnitř tohoto prostoru a raději se ani nepřibližuje k jeho mezím - z obav před možnými negativními důsledky. Překračuje je jen ve vlastním přemýšlení o těchto problémech, k němuž je vede logika poznávání, ale výsledky tohoto poznávání si ponechává pro sebe, maximálně pro přátele a známé v souhrnných rozhovorech. Rozhodně je nikterak neprosazuje

nesnaží se jimi ovlivňovat praxi. To je také jeden z podstatných rozdílů mezi současným stavem a obdobím po XX. sjezdu KSČ v r. 1956 a zvláště pak mezi 60. lety, kdy lidé ze společensko- vědních pracovišť se čiňili nové kritické myšlenky a poznatky také skutečně uplatňovat. Pokud to bylo možné - a tyto možnosti se rozšiřovaly i aktivním úsilím těchto pracovníků - publikovali je a veřejně je obhajovali a šířili. I uvnitř KSČ byl tehdy živý teoretický zápas střetávání různých názorů a koncepcí jako nezbytné metody i nuthého momentu poznávání pravdy, jež mělo i závažné praktické důsledky. Bez toho by se neuskutečnila ani rehabilitace obětí nezákonných procesů z 50. let, k níž došlo v 60. letech, ani by nebyla připravena ekonomická reforma. A vůbec, celé "Pražské jaro", pokus o "socialismus s lidskou tváří", je bez tohoto úsilí pracovníků společenských věd nepředstavitelné.

Jestliže mnozí lidé ze společensko- vědních pracovišť za svou smělost při formulování nových myšlének a za odvahu při jejich prosazování tehdy tak draze zaplatili, je to zkušenost, která se týká nejen jich. Je momentem paměti národa z období tzv. normalizace. Jde o obecnou zkušenost, daleko přesahující i svým trváním dobu provádění těchto represivních opatření, zvláště když se ve společnosti nic podstatného nemění v tom smyslu, co by umožňovalo na tuto drastickou zkušenost zapomenout. Obevy dosud převyšují nad přirozenou chutí a zájmem rozšiřovat výsledky poznání, zprostředkovat je širšímu okruhu lidí a tak i prakticky působit a vidět i jisté zhodnocení práce, což nutně existuje i dnes u řady pracovníků společensko- vědních pracovišť, pokud nepropadli zcela cynismu a demoralizaci.

Je-li takový obecný stav společenských věd a pracovišť, kde se provozují, pak je asi marné dovolávat se odvahy jejich pracovníků, resp. je málo účinné kritizovat je za to, že jim chybí smělost poznání a kritiky a vytýkat jim ty nedostatky, jež byly vpředu zmíněny. Otázka která tu logicky vzniká, jak to, že všestranně prokádrovaní pracovníci těchto pracovišť, kteří měli a mají rozvíjet vědecké poznání v zájmu a podle potřeb strany, tak často selhali, či selhávají, proč neplní úkoly, pro které je tam strana vyslela a pod., ovšem M. Jakeš nikterak nezodpovídá. Tuto otázku s rozpory, jež vyjadřuje, ovšem ani neformuluje, protože odpověď na ni je obžalobou důsledků tzv. normalizační politiky v této závažné oblasti kulturně- politického života čs. společnosti.

Celková změna ani v této oblasti není možná bez jistých politických a ideologických předpokladů a změn. A tu se dostáváme opět k základnímu mezníku v soc. vývoji čs. společnosti, k r. 1968 a k vojenské intervenci 5 států V- sallivy, po níž se opět vytvořil hluboký předěl mezi mocí a společností/její většinou/. Pokud bude tato intervence, oficiálně prohlášená za bratrskou interhacionální pomoc /M. Jakeš v rozhovoru s red. čas. Time, R. P. 12. 4. 1988/, pokud zůstane v platnosti "Poučení z krizového vývoje...", nemůže se ani podstatněji rozvíjet společensko- vědní poznání základních otázek vývoje čs. soc. společnosti, o kterých mluvil M. Ja-

x/ Zároveň se v tomto rámci ukazuje, co lze reálně očekávat od Jakešovy formulace, že "bez pravdivé analýzy našich starších i moderních dějin a seznamování naší veřejnosti s jejími závěry" nelze "cílevědomě sjednocovat vlasteneckou a internacionální výchovu zejména mládeže."

Každý z hlavních problémů současného čs. vývoje má svou historii. Jako objektivní vědecká analýza v míře, v níž je možná vzhlédem k dosažené úrovni poznání, předpokládá i jeho zkoumání v procesu jeho vzniku a vývoje. A u většiny, ne-li u všech těchto problémů nelze přejít r. 1968 a připravené návrhy na řešení i předcházející léta, kdy se relativně svobodně tyto problémy zkoumaly. Výsledky tohoto poznání, k nimž se dospívalo v procesu střetávání různých názorů a stanovisek, ve vědeckých i veřejných diskusích a pod., byly po r. 1969 politicky zavrženy a znehodnoceny. Ani po 20. letech s nimi nelze zacházet jako s normální součástí, s historickým stupněm společensko-vědního poznání, protože stále na sobě nesou cejch kontrarevolučnosti, protisocialistických podvratačných myšlenek a pod. Ani specificky chápaná "úžestavba" v ČS. tuto situaci nezmenila. Postup současné mocenské garnitury činí vše pro to, aby tento stav zůstal zachován i nadále, což dává i obsah požadavkům oficiálně vznášeným na rozvoj společensko-vědního poznání, stanoví i meze smělosti a odvaze pracovníků těchto institucí.

V tomto kontextu je tedy pozitivní zhodnocení Pražského jara 1968- jako procesu shodného svými programovými koncepcemi i praktickým usilováním v duchu hesla "více demokracie, více socialismu" se současnou sovětskou přestavbou, - t. j. zrušení platnosti "Poučení...", kardinální otázkou dalšího čs. socialistického vývoje. Je základním předpokladem pro to, aby se v ČS. mohl začít proces ozdravování jeho života, aby se mohly vytvářet resp. obnovovat postupně organické vztahy mezi mocí a společností, pokud je to vůbec ještě možné.

Takovéto pojetí nemá nic společného s nostalgickým vzpomínáním a oslavováním toho, co je nenávratně věcí minulosti, není opožděným překonáváním traumatu zdecimovaných stoupců tohoto procesu, jak se mylně domnívají i někteří přátelé jiné ideové a politické orientace v Chartě 77-.

Je to střízlivé zhodnocení určité ideologické a politické reality. Reformní proces Pražského jara a jeho programové koncepce obsehovaly v sobě možnost pozitivního řešení všech hlavních společenských problémů od politického systému přes ekonomickou reformu po kulturní oblast života společnosti včetně problému, který dnes ráž/působí současné moci nemalé komplikace, totiž skutečné svobody vyznání různých věřících v soc. státě. Tyto koncepce se nepovažovaly za vrchol společenského poznání, byly formulovány jako otevřené, jako východisko dalšího tvořivého vývoje sociální teorie i praxe v ČS.

Bez objektivního přehodnocení, které v sobě zahrnuje i integraci všeho pozitivního, co bylo již tehdy - aspoň teoreticky, když bylo tak málo času na praktické uskutečnění a prověření - dosaženo, není skutečný pokrok v této sféře možný.

Plstí to pro společenské vědy i pro praktickou politiku. Negativně to potvrzuje i teoretická příprava nového systému řízení národního hospodářství, která se nemohla takto svobodně kriticky vyrovnat s ekonomickou reformou z 60. let, čímž jsou i jeho teoretická východiska i koncepce nepříznivě ovlivněny, necháme-li již stranou jiné záměry soudobé vládnoucí garnitury ve vztahu k systému řízení národního hospodářství, o návrzích na změny v politickém systému ani nemluvě. Nelze v současnosti hledat účinné postupy a řešení základních společenských problémů - za aktivní účasti společnosti - a obcházet rok 1968 v jeho pozitivním významu pro čsl. společnost a trvat na jeho odsudku. To je základní poznatek, jehož negování, jakkoli je z hlediska současné moci pochopitelné, znemožňuje i v oficiálním společensko-vědním bádání o současné čs. společnosti opravdový postup vpřed, pokud jde o hlubší poznávání jejích rozporů a problémů a návrhy možných jejich řešení.

Tento závět má, aspoň autor této poznámky je o tom přesvědčen, obecnou platnost pro jakékoliv vážné zkoumání pozitivních východisek z dlouhodobé politické krize v ČS. Měli by se nad tím zamyslet i ti, kdo nesdíleli koncepci protigonostů čsl. reformního procesu z r. 1968 a uvažovali a uvažují o jiných žádoucích /často spíše žádoucích, než možných/ možnostech dalšího čsl. vývoje. Ostatně čelní představitelé Pražského jara 1968, o čemž svědčí např. jejich podpis pod prohlášením Ch. 77, také u nich pasivně nesetřvali, ale rozvíjeli své myšlení i praktické chování v duchu základních tehdejších intencí.

Soudobá moc v ČS. - a tím je zároveň určeno i výchozí postavení společenských věd a jejich možností v ČS. - bez ohledu na to, co o nich říká M. Jakeš - odmítá se zabývat otevřeně a kriticky základními otázkami socialismu a jeho vývoje v ČS.

V SSSR v současném zápasu o přestavbu probíhají různá ostrá názorová střetnutí. N př. v Sovětskaja Rossija z 13 . 3. 1988 byla publikována stať, požadující fakticky rehabilitaci J. V. Stalina, na což reagovala Pravda obsáhlou redakční statí: "Principy přestavby: revolučnost myšlení i jednání" z 5. IV. 1988 obsahující rozhodný odsudek tzv. kultu osobnosti a jeho důsledků a obhajující základní politické principy přestavby, demokratizaci a glasnost. Československo tím působí kontrastně; v jeho oficiální publicistice se nic takového neděje, jako by se tato problematika čs. vývoje vůbec netýkala, jako by šlo o dávné historické problémy, které nemají žádný vztah k současnosti, k těžké krizi, v níž se dlouhodobě nalézá čs. společnost.

Je přejde, že značná část čs. společnosti projevuje o tyto otázky, pokud vůbec, jen malý zájem. Zeužívá již dlouho zápořný vztah k existující moci a systému, který reprezentuje. Hluboká nedůvěra k moci a jejím představitelům je určujícím rysem povědomí širokých vrstev čs. společnosti, který se nikterak nezměnil ani po jejím přihlášení se k přestavbě, k němuž došlo po období váhání a rozpaků ve vedení KSČ. I v rámci velmi omezené

glasnosti v ČS. lze pozorovat různé symptomy tohoto stavu.

Pokud by se měl perspektivně tento vztah moci a společnosti postupně měnit, předpokládalo by to mj. v teoretické sféře vrátit se k výsledkům společensko- vědního úsilí z 60. let, jež byly ze tzv. normalizace zavrženy, kriticky na ně navázat a pokračovat v nich s respektováním všech změn, které mezitím nastaly v sociálně politických a ekonomických vztazích i v psychice společnosti. x/

x/ M. Jakeš mluví o významu psychologie, "které by dnes v období vzrůstajícího významu subjektivního činitele měla poskytovat podněty pro žádoucí organizaci a rozvoj pracovních kolektivů." Základní skutečnosti v sociální psychice širokých vrstev čs. společnosti, které podmiňují onen "vzrůstající význam subjektivního činitele", však soudobá moc vědomě přehlíží. Neprovádějí se např. skutečné průzkumy veřejného mínění k důležitým otázkám srovnatelné např. s průzkumy z r. 1968 - a pokud se snad uskutečňují, jejich výsledky se nezveřejňují.

Různé získané poznatky zůstávají tajné a nejsou a nemohou být předmětem otevřených vědeckých diskusí a sporů a podnětem k hlubšímu rozboru a zkoumání těch či oněch problémů. Jejich poznávací hodnota je tak nutně problematická a možnosti jejich působení na praxi se nutně omezují, pokud nejsou zcela negovány - jak tomu do značné míry bylo v SSSR v období brežněvovské stagnace a v Československu ze tzv. normalizace.

To nutně implikuje i nové, hlubší zkoumání vzniku a působení stalinového systému v SSSR /tzv. kultu osobnosti v sovětské oficiální terminologii/ a jeho důsledky na formování a působení KSČ, včetně tzv. bolševizace a jejího "gottwaldovského vedení" a zvláště na celý proces utváření a fungování socialistického systému v Československu.

Pokud bude v platnosti "Poučení", je takovýto poznávací proces v ČS. v oficiálních společensko- vědních pracovištích prakticky nemožný. Odpovědi na základní otázky čs. socialistického vývoje neformulují společenské vědy, ale stranické ideologie /J. Šojtík jako její současný hlavní představitel/, která je interpretuje a modifikuje z hlediska aktuálních potřeb vládnoucí garnitury. Ze stávajících poměrů se i publikované výsledky činnosti společensko- vědních pracovišť budou v zobecňujících závěrech setva od ní odlišovat, chylovat.

Otevřený, svobodný proces společensko- vědního poznávání čs. socialistické společnosti a jejích problémů je ovšem základním kritickým předpokladem pozitivních praktických změn- Dilema dalšího socialistického vývoje v ČS. zůstává i nadále neřešeno, krize trvá a dále se prohlubuje.

16. IV. 1980

Luboš Kohout :

Československý neostalinismus - brežněvismus v tísňivé defenzivě
/Poznámky k statím publikovaným v čs. tisku k 20. výročí obrod-
ného procesu r. 1968/

Nedílnou součástí vpravdě revolučních společenských proměn v dnešním Sovětském svazu se stal i proces radikálního přehodnocení sedmdesáti let sovětské moci, jehož naléhavou potřebu zdůraznil zejména M. S. Gorbačov v projevu k 70. výročí VĚSR. Početně stále rostoucí politicky aktivní část sovětské veřejnosti i většina špičkových stranicko-státních funkcionářů chápe, že jen nezkreslený, prevdivý pohled na pozitiva, ale i závažná tá-
pání, omyly, nezřady a pro všechny lid neblahé tragické regresy v úsilí
o socialistické a demokratické společenské přeměny může d n e s sehrát
rolí progresivního faktoru, napomáhajícího zřadu ekonomické přestavby,
demokratizace, glasnosti. Upevňuje se přesvědčení o oprávněnosti a moudro-
sti Leninovy proslulé myšlenky, že p r a v d a j e n e j s P o l e h l i -
v ě j š í s p o j e n k y n í r e v o l u c e .

Přes vytrvalý odpor stále mocných a vlivných byrokratických, dogmatic-
kých sil roste počet kvalifikovaných statí, knih, televizních a rozhlaso-
vých pořadů, jež znovu objevují progresivní myšlenky a plány, které ve
své době byly progresivní alternativou společenského rozvoje oproti oné,
fakticky v dějinném toku realizované a jež jsou v dnešní převratné vývojo-
vé fázi země inspirací a poučením pro stranickou i celospolečenskou volbu
optimálních vývojových alternativ. Jak po státní, tak i po stranické li-
ni jsou rehabilitováni mimo jiných také, a především, staří bolševici,
Leninovi blízcí spolupracovníci, typu Bucherina, Rykova, Tomského, Smir-
nova, Rekovského, Pjatakova a dalších. Začínají se znovu vydávat jejich
díla. Ze seznamu "librorum prohibitorum" jsou škrtnána i díla "rockého",
Zinověva, Kameněva, Preobraženského i jiných Leninových spolupracovníků,
kteří se vzhledem k pozdějším postojům dostali mimo řady KSSS a byli vy-
hlešovani za "nepřátele lidu" a "imperialistické agenty".

V posledních měsících lze zaznamenat objektivní a vyvážený pohled i po-
kud jde o reformní éru, spojenou se jménem Nikity Sergejeviče Chruščova,
zahalenou v létech dominance brežněvismu rouškou totální cenzury. Navazuje
se na kritiku režimu "kultu osobnosti" J. V. Stalina, podanou 20. a 22.
sjezdem KSSS. Mimořádně důležité je, že tato kritika se v současné době
p r o h l a t u j e a z v ě d e č ě u j e . Výmluvně to dokazují publiko-
vané teze pro 19. stranickou konferenci. Zde je- podobně jako u nás před
20. lety v Akčním programu KSČ a dalších předsjezdových materiálech r.
1968 - k o n k r e t i z o v á n a a s k t u a l i z o v á n a výtý-
čením a pozitivním řešením osudově závažné otázky: jaké politicko-systémo-
vé vady vytvořily předpoklady pro Stalinovu autokratickou vládu v SSSR a
pro stalinistickou, ve své podstatě antimarxistickou a antisocialistickou
teorii a praxi, realizovanou s neblahými společenskými důsledky ve všech

zemích socialistické soustavy, jakož i pro negativní fakt skoro dvaceti-
leté společenské krize, stagnace, zahnívání a rozkladu éry brežněvismu-
-nepostelinismu.- V tezí, podobně jako v našem Akčním programu z r. 1968
jsou navrženy velice významné politicko- systémové proměny, směřující
jednoznačně k realizaci onoho marxovského: od státní vlády nad lidmi k
všelidové správě věcí, od autokratického, "kasárenského komunismu"/Mar-
xův termín/ k socialistické demokracii, k procesu překonávání odcizení
ve všech jeho základních podobách: ve sféře vztahů sociálních, politic-
kých, národnostních, gnoseologických, psychologických i morálních.

Prvky odvážné, ale i vyvážené kritiky negativ minulosti se mj. začíná-
jí projevovat již i v měřítcích celosoustavových. Jako příklad lze uvést
dohodu Jaruzelski- Gorbačov o zformování smíšené sovětsko- polské komise,
zkoumající historii dosevedních vztahů v jejich komplexnosti a usilující
o zjištění objektivní dějinné pravdy dle onoho pozitivistického "pední
komu pední" /viz kupř. zkoumání problému ketyňských hromadných vražd pol-
ského důstojnického sboru a j./

Již dříve se objevily i seriózní práce, objektivně a kriticky hodnotící
Kominternu /1919- 1943/, zejména ve fázi, kdy její činnost byla neblaze
ovlivněna stalinskou hegemonií v ní, tedy 1929- 1943, i Inforbyrs, zalo-
ženého po druhé světové válce 1947. Bělehradská deklarace Chruščov- Tito
z r. 1955 a nepříliš dávno znovu M. S. Gorbačov při návštěvě Jugoslávie
stvrдили nesprávnost a hlubokou škodlivost stalinského/ale i brežněvov-
ského/ vnucování nerovnoprávných vztahů mezi státy a stranami, usilujícími
o socialistickou přestavbu společnosti. x/

x/ Před moskevským jednáním s Reaganem odpovídal na tiskové konferenci
M. S. Gorbačov na otázku Meg Greenfieldové: "Znamená to snad, jak to
chápeme my, na Západě, že taková situace, jako dejme tomu situace v r.
1956 v Maďarsku nebo v r. 1968 v Československu, že taková situace se
nemůže opakovat? Je tento výklad správný?" - Gorbačov: "Ano, v Jugoslávii
jsem o tom mluvil. Mohu jen potvrdit, co jsem tehdy řekl a nemám vlastně
co dodat. Připomněl bych snad jen toto: vměšování je nepřipustné z které-
koliv strany". - Čtenáře této stati chci upozornit na to, že Gorbačovův
výrok je vlastně pozitivní odpovědí i na onu partii Dubčekova - dnes již
proslulého a ne štěstí i u nás, díky zahraničním rozhlasům, masově známého
interview s "Unitou", kde se praví: "So všetkou rozhodností můžem pove-
dat, že při existenci podobného politického vedení, aké dnes posobí v
ZSSR, by bol vojenský zásah piatych armád do Československe nemyslitelný."

Je ovšem pravda, že v SSSR jsou na vlivných fórech stále publikovány
stati a úvahy, psané z pozic čs. oficiálního "Poučení..", samozřejmě hor-
livě přetiskované i čs. vládci. Obsah, tón i dikce takovýchto produktů
nenechávají pozorného čtenáře na pochybách, že jimi dogmatické a byrokrac-
tické síly v SSSR přes útok na "pražské jaro" útočí de facto nepřimo a
o to zákešněji proti snahám sovětských reformátorů o perestrojku a demo-
kratizaci. Ale i v SSSR bylo již možno zaznamenat některé hlasy, zdůraz-
ňující potřebu nově přehodnotit události r. 1968/Smirnov, Jagodovskij,
Burlackij/. Akcenty ovšem jsou i u těchto autorů rozličné: od Gorbačovova
výroku, že je to především věc čs. komunistů x/

x/ také toho půlmilionu vyloučených a vyškrtnutých, umlčených a zahnaných do ghetta, společensky naprosto bezprávných ne-občanů, jejichž hles je permanentně a totálně čs. cenzurou umlčován?

až po výrok Bužlackého, že přehodnocení je především věcí českého a slovenského národa. Zatím ovšem ze sovětské strany - zřejmě pro aktuálně politickou delikátnost - nezasáhla logicky se nabízející myšlenka, že přehodnotit tehdejší brežněvovské jednání a jednání tehdejších vůdčích představitelů "varšavské pětky" je mimořádně aktuálním politickým a morálním úkolem především dnešních stranicko-státních vedení těchto zemí. Důležitým nejenom pro znovunastolení přátelství mezi lidem Československa a lidem SSSR, ale i pro nastolení důvěry v opravdovost nové zahraniční politiky SSSR ve světové veřejnosti, tím pak pro zdar jejího úsilí o všestranné upevnění věci míru ve světě a zbevení lidstva břemene zbrojení a hrozby atomové smrti.

Je přirozené, pochopitelné, že dnešní čs. vládní garnitura, dosezená do čela strany a státu z vůle okypsační velmoci a vládnoucí národům země s neblahými následky dle představ, pokynů a požadavků představitelů brežněvovského stagnačního režimu v SSSR, používá všech mocenských a ideologických prostředků k udržení se u moci. Cítí ovšem, že se dosává- nejen na základě změněných zahraničních podmínek své činnosti,- ale i na základě rostoucího tlaku domácího veřejného mínění x/ do velice tísnivé defenzivy;

x/ Lepidárně je vyjádřil herec Kopecký v projevu, kolujícím v desítkách tisíc opisů v celé zemi, zejména onou proslulou již větou, že ti vládcové, odpovědní za prohry věci socialismu a za společenský regres a stagnaci by "nejlepší službu socialismu udělali, kdyby odešli".

propadá znervóznění a panice. To se promítá mj. i do obsahu a tónu propagandy v souvislosti s 20. výročím obrodného procesu v Československu r. 1968.

Zatím co statisíce, ba miliony čs. občanů s obrovským zájmem a převážně s vnitřním souhlasem poslouchaly a opisovaly si dlouhý interview A. Dubčeka s italským komunistickým listem Unita /s projevovaly- to už je horší- masové iluze o jeho stycích s Gorbačovem v době Gorbačovovy čs. návštěvy/, zůstávají inflační obhajoby neblahého "Poučení" na stránkách čs. tisku, v televizi a rozhlasu, vyslovené a psané Bilakem, Indrou, Fojtíkem, Boudovou, Horákem, Skalickým, Matoušem, Čadou, neposledy Kojzarem-Bakem a Křehoutem vcelku bez jakéhokoli ohlesu v širší veřejnosti, ba- potvrdil by to zřejmě seriózní sociologický průzkum, který ovšem neexistuje - zcela určitě ji ještě více popudily proti oné vládní propagandě, jež vyložené lživé mýmsly, polopravdy, pomluvy, falešné konstrukce a závěry neblahého "Poučení.." nejenom opakovala, ale pokud možno ještě rozmnožila. Jen pro příklad namátkově uvádím: již dávno se A. Dubček ohradil v dopisu RP proti Bilakově lži, že prý on i jiní v Bratislavě podepsali dokument, jímž přiznává "kontrarevolučnost" situace v ČSSR a slibuje ji s užitím administra-

živního násilí řešit. K neprevdám "Poučení" přibýlo Fojtíkovo, Skalické-
no, Horákové a jiných stavění vcelku bezpohlevní, nic neříkající rezoluce
lednového pléne ÚV KSČ proti Akčnímu programu, popírání myšlenkové blízkos-
ti - byť nikoli totožnosti - Akčního programu KSČ z r. 1968 s nejvýznamněj-
šími tezemi a postuláty obrodného procesu v dnešním SSSR. Vládní propagan-
disté mj. rozmnožili fabrikaci "faktů" o spojení "pravicevého oportunis-
mu s revizionismu" ve střeň s "kontrarevolučními" silami v zemi, o je-
jich splynutí v "protisocialistické, protisovětské, protistrenické cen-
trum." To vše s průhledným aktuálně politickým cílem: diskreditovat, zejmé-
na v očích reformních sil SSSR, znovu se nyní aktivizující přední aktéry
obrodného procesu r. 1968 v Československu, "představit je" jako nikoli
důsledné bojovníky za obrodu socialismu v Československu r. 1968 a za
pokračování v ní po dvaceti létech reakční, protisocialistické s protidemo-
kratické normalizace, jimiž jsou, nýbrž jako "antisocialistickou opozici",
která se chce "přiživit" na procesu autentické "obrody", jejímiž nejohni-
vějšími přečbojovníky jsou právě její nejhrolivější rdousitelé: Jakeš, Bilak
Fojtík, Hoffmann, Indra s další; a hůře - jež chce socialistickou freze-
ologií "oklsmat" sovětské i naše reformátory a znovu působit - jako údejně
i v r. 1968 - ruku v ruce s otevřenou čs. i zehreňiční "kontrarevolučí"
k návratu kapitalistických pořádků. Zejistě nejlapidárněji to vyjádřil no-
vý generální tajemník Miloš Jakeš výrokem /který po něm opakují mnozí z
vládců/, že u nás dnes každá opozice může být jen protisocialistická.

Dovolují si odporovat, mj. i s využitím argumentací samotného M. Jakeše.
Ten přece v "tránám" projevu mj. doznává, že "normalizační" éra nebyla
érou největších národohospodářských úspěchů v našich dějinách, jak se ještě
donečáve tvrdilo, nýbrž přiznává krizovost situace. Kdo ji zavinil? Nemá
u nás místo socialistická opozice, jež hledá příčiny nezderů a nachází je
mj. a zejména v opuštění reformního kurzu r. 1968-69, dvou let, která by-
le vskutku léty největšího ekonomického rozmachu v našich poválečných dě-
jinách! ? - Přiznává též, že se prohloubila nedůvěra širokých mas ve vede-
ní. - Nemá u nás místo socialistická opozice, která soudí, že neopak, nik-
dy v našich dějinách nebylo dosaženo takové národní jednoty a důvěry v
komunistické vedení našich národů, jako v památném roce 1968? A to proto,
že strana svým Akčním programem odmítla stalinskou teoretickou s prakti-
ckou veteš o administrativně direktivním řízení společnosti stranou, o
zájmových organizacích jako "převodových pákách vůle strany", o stále ro-
stoucím "třídním boji" v procesu socialistické výstavby, napravovala chy-
by s zločiny padesátých let, vytvářela záruky pro socialistickou zákon-
nost, řečeno dnešní "gorbačovskou" terminologií, vytvářela "právní stát"
s pečovala o "glasnost" ! Socialistická opozice, která soudí, že hluboké
reformy vyžaduje volební systém, že má být nedřazen parlament vládě s vládě
odpovědně lidem volenému parlamentu a nikoli partejnímu sekretariátu? Že

má být přebudován totálně vztah: státní/byrokratická/ moc- občané, tak, aby v teorii i praxi nebyla rozhodujícího významu při socialistické výstavbě iniciativa a tvorba zdola, tedy samosprávná tvorba a upevňování socialistických pořádků oproti státnímu dirigismu, diktátu a zvlášť že má být zrušen kádrový strop pro nestraníky v otázce zastávání vyšších a nejvyšších funkcí v řídicím aparátu státu i podniků, že má být kritériem přijímání do škol výlučně prospěch žáků a nikoli údajný "kádrový politický profil rodičů"? Že mají být v této zemi povolena a vydávána díla vědců, spisovatelů, umělců, ať žijících zde, či v zahraničí, ať dodnes privilegovaných či státně stranickou mocí potlačovaných, výlučně dle kritéria kvality a čtenářského zájmu? Že je nesmrtelnou ostudnou vizitkou omezenosti státní moci, pokud perly české vědy, beletrie, některá filmová díla, mohou být vydávána v zahraničí a nikoli doma? Že tenhle stav je doplňován dokonce domovními prohlídkami a konfiskacemi připravených strojopisů? Že jsou autoři nesoucí své rukopisy "kamsi" předepání po vzoru středověkých silničních lepků na ulicích, v dopravních prostředcích? Že jsme nevyrostli ještě z doby koniářů 17. či 18. století? Že stále v znásobené podobě platí ono Havlíčkovo: "Bože, když jsem policajtem, to je vyřešení, koho chce, toho si chytne, zavře do vězení"? Že u nás stále nemáme zdaleka onen "právní stát", jaký jsme tu měli v dobách buržoázní demokratické republiky, dobré paměti, a že její, pokud jde o SSSR, musí teprve 70. let po nastolení sovětské moci postulovat teze, připravené pro červnovou konferenci KSSS? - Je projevem "protisocialistické opozice" náš samozřejmý požadavek, aby "právní stát" se zformoval i u nás, aby u nás nebyli lidé zavíráni na mnoho let do vězení pro své politické či světonázorové přesvědčení a jeho hlásání? Že požadujeme, aby, podobně jako postulují dnešní obrozující se SSSR, nebyly u nás - kromě rasistických a pornografických děl - "libri prohibiti", že požadujeme, aby - řečeno s Čiňany - u nás soutěžily všechny školy myšlení, rozkvétaly všechny květy umění? - Mohl bych pokračovat ještě hezky dlouho. - Zkrátka, od té doby, kdy dnešní vládní tým vyloučil - proti vůli drtivé většiny ostatních straníků - půl milionu nejaktivnějších komunistů z KSČ, zrodila se opozice proti "kasárenskému komunismu" vládců, vyjedřující tišeji i hlasitěji vůli a přesvědčení drtivé lidové většiny žít v prosperující, demokratické i socialistické společnosti u vědomí, že stejně jako nemůže být demokracie bez socialismu, nemůže být ani socialismu bez demokracie, řečeno s Rózou Luxemburgovou a po ní s mnohými dalšími, naposledy s Gorbačovem. Takle opozice vyhraněně socialistického charakteru se nikdy nedá jakýmkoli vládními kroky, represáliemi, ztlačit na linii opozice protisocialistické. Může se ovšem proměnit z opozice v socialistickou a demokratickou o p o n e n t u r u potud a úměrně tomu, jak i přičiněním shora se u nás nastoupí cesta důsledné socialistické a demokratické společenské obrody.

$x \quad x^{-6} x^{-}$

Od této úvahy obecnějšího rázu přecházím nyní k rozboru posledních dvou plodů režimní propagandy, jež jsou přímo vzorovou vizitkou jejího politického zaměření a odborných i morálních kvalit:

"Nažloutlé stránky roku 1968: "K- 231". STAHOVAT KŮŽI ZAŽIVA.. " autoři Jaroslav Kojzar, Arnošt Bek a dále "Mezi dubnem a květnem 1968. O d k u d h r o z i l o n e b e z p e č í", autor Jiří Kohout. První z nich v RP ze soboty 21. V. 1988, druhý tentéž ze soboty 28. V. 1988.

Předznamenávám, že v opravu právním státě typu buržoázně demokratické republiky Československé by články podobného typu nemohly nikdy vyjít. Nikoli proto, že by je cenzura nepovolila, nýbrž proto, že autoři sami by od svých lží, insinucí, klevet, polopřevd a falešných soudů upustili u vědomí toho, že by je jejich oponentů bez velké námahy usvědčili jako notorické lháře a výrobce legend. Stati takovéto povahy mohou vycházet jen tam, kde platí ono proslulé "Cuius potestas eius veritas"/čí moc, toho pravda/ a nikoli ono žádoucí: "Cuius veritas, eius potestas" /čí pravda, toho moc/.

Autentická historie K- 231 je - v rozporu s tvrzeními obou autorů - jedním z dost výmluvných a přesvědčivých dokladů toho, že v Československu na jaře a v létě 1968 se žádná (kontrarevoluční situace) nevytvořila. Pokusím se v následujícím textu s pomocí jistě neúplných pramenů toto své tvrzení dokázat. Držím se přitom posloupnosti myšlenkového pochodu obou autorů stati v RP.

V úvodních partiích vyslovují autoři eř s předstíraným, či upřímným rozhořčením své námítky proti tomu, že vznikl "K- 231" a nikoli raději "K-50", tedy že název klubu nebyl odvozen od zákona 50/1923 o činech proti republice, ale dle zákona 231/1948. Pokusím se toto jejich rozhořčení "zmírnit" poukazem na holé fakty, srovnáním toho, co se dělo tehdy, v první republice a v padesátých letech. Snad i oni potom pochopí, že asi nějaké důvody k založení právě "K- 231" a nikoli "K- 50" tu iniciátoři klubu měli.

V první republice tu, ještě před přijetím zákona z r. 1923, byla jen jediná, a padesátými léty u nás alespoň přibližně srovnatelná situace. Bylo to po porážce generální stávky, vyhlášené levicí sociální demokracie v prosinci 1920, jež byla /v Kladně a Oslavanech/ využita k pokusů o převzetí politické moci stávkujícím dělnictvem. Na tom základě došlo k "velezrádnému procesu kladenskému", kdy tresty se pohybovaly od 18 měsíců, vyměřených A. Zápotockému k několika měsícům, vyměřených jiným. Je pravda, že v každé, i té nejdemokratičtější společnosti se najdou hysteričtí krvežíznivci, volající po hrdelních procesech a vynesení trestů smrti. Bylo tomu tak i tehdy. Objektívni soud se ovšem jimi nedal ovlivnit a ovšem nepodlehli ani daleko masovějšímu- tisíce revolucionářů naplnily nejenom soušní síň, ale především pankrácké náměstí, aniž byli policií rozehnaní tlaku k vynesení plně osvobozujících rozsudků. Vězeňský režim měli potom velice mírný a docela legálně poslali pozdravy ustavujícímu sjezdu KSČ na

jaře 1921. A. Zápotocký, který dostal nejvyšší výměru, již po necelém roce kriminálu dostal funkci generálního tajemníka KSČ /leden- únor 1922/. Po přijetí zákona 50/23 komunističtí aktivisté, vyhlašující po r. 1924 otevřeně svoji orientaci na rozbití buržoazního státu, na krvavé povstání a nastolení "diktatury proletariátu" /viz heslo před presidentskými volbami "ne Masaryk, ale Lenin"/ dostávali po svých veřejných vystoupeních v tomto směru tresty vězení od několika/málo/ měsíců do několika dnů.. Jako příklad uvádím, že Klement Gottwald, chráněný parlamentní imunitou, veřejně vyhlásil, že komunisté budou podvracet tento stát a neustanou dotud, dokud buržoazii nezakrotí krkem - Na výkřik sociálně demokratického poslance W. Jaksche : Was ist mit Kerkern in Sowjetrussland? - odpovídá: In Kerkern in Sowjetrussland sitzen die Kontrarevolutionäre, sitzen die Mörder, so wie ihr in den Tschechoslowakischen Kerkern sitzen werdet! Jeho projev zajisté zcenzurovaný, vyšel v Rudém právu a potom zcela necenzurovaný v tisících exemplářích v brožuře. - Mírnost, až neuvěřitelná, v Čs, věznicích byla mnohokrát stvrzována ve vzpomínkách komunistických vězňů. Když bylo dost peněz, a těch bylo vždy dost díky legálně pracující "Rudé pomoci", mohli vězňové posílat boдрé dozorce pro pivo /Slováci mezi nimi vzpomínají na pravidelný přísun chutné brynzý/, pro noviny a další. J. Fučík kupř. vzpomíná, že občasné uvěznění vcelku vítal , protože si v klidu věznice mohl pr myslet a formulovat nějaký ten nový článek..To se to "trpělo " za kruté vlády "buržoazní justice"!

Z perzekucí lidí "mimosoudní" povahy vynikl pokus odstranit z politických důvodů komunistu, prof. Krohu z místa vysokéškolského učitele. Akam žitě přšely protestní dopisy, podepsané čelnými představiteli vědy a kultury, od fašizujícího národního demokreta , básníka J. S. Machara, až po komunizujícího profesora Zdeňka Nejedlého...

Je zcela samozřejmé, že pro hlásání politických názorů, jež byly v rozporu se státní ideologií Československa /ostatně nikdy zcela zřetelně neformulované/ nedošlo nikdy ani k jedinému vyhlášení trestu smrti, ba ani mnohaletých trestů, jako tomu bylo ještě ze Rakouska- Uherska.

Podle zákona 50/23 nebyli souzeni a trestáni ani aktivisté Henleinovy Sudetendeutsche partei, kteří se, zejména svými karlovarskými požadavky , jednoznačně postavili na stanovisko rozbití republiky. Roli zde již hrála snaha nedáv, t Hitlerovi a jeho západoevropským vládním podporovatelům do rukou argumentaci o pronásledování německé menšiny v Československu.

Po válce dr. Benešem podepisované rozsudky smrti /kupř. katan českého národa K. H. Frank, náměstek primátora Prahy J. Pfitzner, poslanci SDP Kundt a Sebekowski, slovenský luďácký zrádce "president" J. Tiso a další / nebyly vynášeny na základě zákona 50/ 1923, nýbrž na základě postulátů obecně akceptovaného Košického vládního programu o potrestání zrádců a kolaborantů.

Soudní praxe dle zákona 231/1948 byla kvalitativně zcela odlišná. K

tomu několik čísel a faktů.

Dle zprávy Fillerovy komise pro plénum ÚV, jež měla být projednána na dubnovém plénu ÚV 1969 a projednána nebyla, protože právě zde byl vystřídán po dramatickém nátlaku ze sovětské strany - včetně Grečkovy pohrůžky o možnosti nové sovětské vojenské intervence - Alexandr Dubček ve funkci prvního tajemníka ÚV KSČ Gustávem Husákem, /u nás nebyla nikdy ze celých dvacet let publikována a vyšla v cizině pod titulkem "Potlačená zpráva", s úvodním slovem J. Pelikána/ neustále rostl počet politických vězňů, dopustivších se často pouhých verbálních deliktů nikoli trestné povahy. K l. XI. 1949 bylo pro protistátní delikty vězněno 6.136 osob, k l. III 1950 již 8.491 osob, k l. 5. 1950 již 9. 765 osob. Zde naráží historik na několik závažných a těžko řešitelných problémů. Za prvé, zpráva neuvádí počty vězněných osob od května 1950 do konce r. 1954. Dále není zcela jasné, koho do pojmu "politický vězeň" zahrnout: zda jen ty, kdož byli souzeni dle zákona 231 nebo třeba i tisíce tzv. kulek, odsouzených pro sabotáž národního hospodářství často k velmi vysokým trestům jen proto, že nebyli schopni plnit záměrně nerealisticky zvyšované dodávkové povinnosti. Dále, zde lze označit za "politické vězně" oněch asi 25.000 lidí, kteří prošli pověstnými pracovními technickými prepory v armádě /PTP/, kde absolvovali přemnozí nejen povinnou vojenskou službu, ale i delší dobu, jako kupř. kněží rozličných církví. Dále byly zřizovány "normální" koncentrační ~~táboři~~ pracovní tábory, kdy počet tam násilně držených rovněž zpráva Fillerovy komise neuvádí. - Dle Zprávy od října 1948 do konce r. 1952 uložil státní soud 233 trestů smrti, z nichž bylo vykonáno 178. Drtivá většina popravených a odsouzených k mnohaletým žalářům byla později rehabilitována. Zůstává otázkou, kolik trestů smrti a z nich vykonaných, bylo i po tomto datu. Jisté je pouze, že křivka začala klesat, aniž by ovšem dosáhla nulového bodu. Smrkovský byl kupř. po tomto datu odsouzen k trestu smrti, trest nebyl vykonán a změněn v doživotní žalář, zatímco O. Závodský byl popraven ještě na jaře 1954, skoro rok po odhalení zločinných praktik s likvidací L. P. Beriji v SSSR. Ze známějších pozdějších politiků pražského jara, odsouzených k vysokým, až doživotním trestům, uvádím vedle Smrkovského G. Husáka, J. Pavla, M. Švermovou, L. Novomeského, E. Goldstäckera.

Vysoké mnohaleté tresty, až doživotí, či smrt, byly vynášeny přibližně dle takovýchto kritérií:

- 1/ Šlo o svědecky i věcně prokázané špiony a diverzanty cizích mocností, kterých v době studené války padesátých let nebylo málo.
- 2/ K vysokým, až hrdelním trestům byli odsuzováni pod záminkou, že jsou "imperialistickými agenty" přemnozí političtí protivníci poúnorového režimu, zejména aktivisté předúnorových nekomunistických stran Národní fronty - slovenské demokratické, národně socialistické, lidové a sociálně demokratické, aktivisté Sokole, církevní hodnoszáři a j. K obvinění z agen-

turní činnosti stačilo mnohdy to, že psali o politické situaci v po-
nornovém Československu svým přátelům a známým v emigraci a že se scházeli
ve větších či menších uskupeních, aby diskutovali o vzniklé situaci a mož-
ných vývojových peripetiích . x/

x/ To byl kupř. proces s Miladou Horákovou a druhy, kdy jen část souzených
se scházela u faráře Hostičky na faře ve Víně, kde diskutovali o situaci
a z nich znovu jen část zaslala rezumé z diskusí do zahraničí svým zná-
mým a přátelům. Jiná část tehdy na společném procesu souzených se vzájem-
ně poznávala až ve vyšetřovací vazbě a při soudu- monstrprocesu! A přece
zde bylo vyneseno několik rozsudků smrti, doživotního i mnohaletého žela-
ře. Oněkuď odlišný byl případ církevních hodnostářů, jejichž přirozenou
povinností, a zejména i právem bylo informovat Vatikán o svém pohledu na
církevní politiku státu a o postavení církve v pohnorném Československu.
I v tomto případě byly vyneseny více než drakonické tresty.

3/ Československá státní bezpečnost a vůdčí politické kruhy ve službách
státní bezpečnosti sovětské a ve službách autokratického, protisocialistic-
kého režimu J. V. Stalina f a b r i k o v a l y obvinění z agenturní
činnosti nejen proti přemnohým nestraníkům, či zejména pouprovným, nejvíce
armádním straníkům, ale i proti nejvýznamnějším funkcionářům KSČ, mezi nimi
nejvíce proti účastníkům domácího a zahraničního protifašistického zápasu,
proti občanům židovského původu a proti těm funkcionářům, kteří projevovali
samosvatné, k vládní politice kritické názory. Prototypový zde byl ne-
jen hlavní monstrproces se Slánským a druhy, který vyústil ve vynesení a
provedení 11 rozsudků smrti a 3 rozsudků doživotního vězení ze 14 souze-
ných, nýbrž i tzv. následné procesy, konané většinou až na poč. r. 1954 /1/
s "národohospodáři", s tzv. "velkou trockistickou radou", se Smrkovským,
Musákem, Švercovou a dalšími, kdy veškeré byly vyneseny drastické, až doži-
votní tresty.

Jako zvlášť do očí bijící uvádím "případ" armádního generála Ludvíka
Svobody, pozdějšího presidenta republiky. Ten sice unikl soudu, ale neu-
nikl výslechům na svoji údajnou "zrádčovskou" činnost. Generál Bartík byl
donucován k výpovědi, usvědčující Svobodu ze spolupráce s Intelligence Ser-
vice! Stejným směrem se ubíraly výslechy mnoha lidí, kteří tak či onak v
SSSR přišli se Svobodou do styku: generálů M. Píky, V. Přikryle, Klapálka,
J. Procházky a j. jež ve své většině ústily v rozsudky smrti či mnohaleté
želaře, ale i těch, které z funkce ministre jmenoval do vysokých
armádních funkcí, jako byli náčelníci štábu armády generálové Boček a Dr-
gač a přemnozí další. Když jejich výslechy nevyšly, zůstalo podezření, že
Svoboda ve službách vizích mocností záměrně rozestavoval špionážní kádry
na významná a nejvyšší armádní místa .. Pokud vzdor intenzivním výslechům
se ke svým "zločinům" neotožnil, umožnili mu "milostivě" aby pracoval jako
účetní v jednom morevském JZD poblíž svého rodiště...

Na základě těchto prověřených skutečností o neblahých padesátých le-
tech a vpravdě desolátním stavu "socialistické" zákonnosti, o faktech
fyzických i duševních mučení, jimž byli zatčeni podrobováni, o falsifiká-
tech StB ve službách StB sovětské, tedy stalinsko-berijovské, vůbec nepo-

chybuji o oprávněnosti a neléhevě aktuálnosti požadavku rodičů se K- 231, aby všechna obvinění z protistátní spiklenecké, diverzantské, špiónážní činnosti a na tom základě vynesené rozsudky byly zrušeny, aby bylo zahájeno šetření nové a pokud by dospělo k závěrům, odporujícími dovedáním, aby došlo vůči všem obviněným a odsouzeným neprávem k jejich rehabilitacím a odškodnění, metotoálnímu i morálnímu v přiměřené výši a rozsahu.

V zásední své polemice s oběma autory, publikovanými v RP. uvádím pokud jde o otázku vzniku K- 231: Do klubu vstoupilo, dle "Zprávy o současné politické situaci Československé socialistické republiky a podmínkách činnosti Komunistické strany Československa /srpen 1968/- ve vykleštěné podobě jako jediný významný dokument "pražského jara" publikované i našimi vládci - se uvádí v příslušné tabulce na str. 67, že dle údajů OV KSČ a OV KSS měl K- 231 k 30. 6. 1968 v českých zemích 19 registrovaných organizací /dle KNV 54 neregistrovaných organizací/ s celkem 5700 členy /při několika desítkách tisíc neregistrovaných přihláškách/. To představuje pouhou asi šestinu či sedminu politických vězňů, jichž bylo, dle Dubčekova interview 36.000. Pokud ovšem přihlášek bylo několik desítek tisíc, lze spolehlivě usoudit, že se do klubu hlásili /aniž byli přijímáni/ i přemnozí lidé, trestaní za hospodářské delikty, aby na případných rehabilitacích a odškodněních něco "trhli", což je dost obvyklé pro mentalitu národní společnosti, nejen v Československu, a což bylo vůdčími kruhy formujícího se K- 231 kategoricky odmítáno. Do K- 231 nevstoupila tedy drtivá, asi 80 procentní většina doopřevdy politických vězňů. Jeden z nich, patřící k nejspektivnějšími představitelům obrodného procesu r. 1968, dr. E. Goldstücker vyjádřil v tisku své zásední námítky proti založení a náplni práce klubu a po něm tak učinili i přemnozí další, především vůdčí představielé obrodného procesu, jako i jmenovitě ti, kdož jsou skandalizováni v rozporu s objektivní pravdou jako spolupracovníci a podporovatelé nově vzniklého klubu, soudruzi Sarkovský, Kriegel, Pavel, Špaček, Císař, Černý, Mlynář, Litera a přemnozí jiní.

Autoři článku v RP. vyvozují z faktu, že přemnozí staničtí a státní funkcionáři, také jimi jmenovaní a keceřovaní, vskutku s představiteli formujícími se nových organizací, a také s K- 231 z pověření stranicko-státního vedení nějak komunikovali, to, že údejně jejich činnost podporovali a s nimi se spojovali v politickém úsilí o "rozvrat", o vítězství "kontrerevoluce". Takovýto přístup by ovšem umožňoval označit za pomahače "kontrerevoluce" kupř. i A. Indru, či E. Erbana, kteří se jednání s nimi /Erbán z titulu své funkce v Národní frontě/ též zúčastňovali nebo i presidents republiky L. Svobodu, který si s vedením K - 231 přátelsky, a ovšem kriticky, dopisoval. Linie strany, kterou tehdy, alespoň slovně, uznávali i pozdější "normalizátoři" v jejím vedení byla jasná: usměrňovat polednový vývoj v demokratizačním směru výlučně politickými a nikoli edmi-

nistrativními prostředky.

A. Indra kupř .spolu s F. Krieglem a J. Smrkovským se účastnil jednání s přípravným výborem sociální demokracie a mj. previl: "ani ve snu nás nenapsadlo, stychem s vámi jednali z pozice síly"/zápis z jednání dne 23 . V. 1968/...

Nejnehoráznější lži se autoři dopustili vůči Z. Mlynářovi. Ten totiž se o K- 231, a ještě více o přípravných výborech sociální demokracie vyslovuje- argumentovaně- neprosto odmítavě v obou velkých studiích, vydaných; Žel, pouze v zahraničí "Teorie a praxe pokusu o reformu politického systému socialismu v Československu roku 1968 s Mráz přichází z Kreřlu/. Činil tak i v průběhu roku 1968 jak z pozice vedoucího týmu pro politický systém, tak z pozice tajemníka ÚV KSČ. Mám v ruce III. díl vládní brožury "Peřte nelze zamlčet" /knihovna Rudého práva 1971/, kde je uveden i článek Milošlevo Hájka, "Síť K- 231 a její úloha", publikovaný v R. P. 15. VIII. 1969, kde autor, ještě "nepoučený" prolhaným "Poučením" dává dokonce jako motto do záhlaví výrok Z. Mlynáře z 13. května 1968: "K 231 je jev, který z hlediska "dokonalosti demokracie" nemá ani britská královna, protože je to spolek lidí zčásti právoplatně odsouzených, kteří sami sebe prohlásili za odsouzené neprávoplatně" /str. 100 cit. brožury/. - Všichni reformně komunističtí funkcionáři, které oba autoři pomlouvají, prokázali svým veřejným vystupováním na rozličných fórech své postoje, hájící kvalifikovaně, a většinou úspěšně polednovou stranickou linii. Také a především při jednání s nově se formujícími organizacemi. Dodávám k tomu, že poněkud intenzivnější komunikace tehdejšího ministra vnitra J. Pavla s K- 231 vyplývala z jeho funkčních povinností. Ministerstvo vnitra začalo od K- 231 přejímat seriózně dokumentované materiály, objasňující okolnosti některých procesů, mj. i poukazující na fabriky a zavrženíhodné metody vyšetřujících orgánů. To vysvětluje mimořádně zvilou nenávisť přemnohých aktérů nezákonností padesátých let k tomuto bývalému mnohaletému vězni. Nemusím zdůrazňovat, že i Pavlova aktivita v tomto směru byla plně v souladu se stranickým kurzem na rozvoj socialistické zákonnosti a na rehabilitaci nevinně souzených.

V "Poučení" i ve statích soudobých se vládní propaganda pokouší dokazovat, že tisk se plně vymknul stranickému vedení z rukou a že jej plně ovládly "antisocialistické" živly. Do tohoto schématu ovšem nikterak nezapadá fakt, že také tisk sehrál -mj. i v poměru ke K- 231 - úspěšnou roli "oddělit koukol od pšenice". Cituji k tomu z již výše uvedené zprávy informačního oddělení pro předsednictvo: "Po zveřejnění profilů některých vedoucích funkcionářů K- 231 v tisku a rozhlase, v důsledku silící nedůvěry ze strany křaku členů klubu k jeho mluvčím, dochází v řadě míst k odlivu veřejné aktivity této organizace. Celkově lze říci, že aktivita klubu byla na vrcholu koncem května. Např. v Jihočeském kraji v podstatě K- 231 zaniká, v okrese Tábor již došlo k zastavení jeho činnosti."

/str. 25 cit. zprávy/. Poznemenávám k tomu, že iniciativu zde projevilo zejm. ideologické oddělení ÚV KSČ, řízené Č. Císařem.

S dvacetiletým odstupem lze udělit stranické polednové politice i v postupech vůči K- 231 plně absolutorium. Stranické vedení- dnešní "normalizátory" nevyjímaje- v souladu se skutečností nehodnotilo vznikající Klub, jako činí "Poučení" i autoři článku v RP, paušálně, jako organizaci protikomunistickou a protisocialistickou, tvořenou pouze usvědčenými cizími agenty, formující se jako opoziční politická strana, nýbrž jako přepestrý konglomerát, v němž převládali ti, kdož toužili, jako oběti nezákonností padesátých let, po morálních i hmotných rehabilitacích a ovšem do jehož čela se dostali i skuteční antisocialisté a antikomunisté. Ostatně v tom směru hovoří i "Memorandum o poslání a účelu K- 231", kde se mj. praví: "...sdružujeme bývalé politické vězně, o nichž je dnes obecně známo, že ve své velké většině se buď stali obětmi bezpráví, anebo spáchali politický delikt, nikoliv snad z důvodů nízkých a nečestných..."

V té souvislosti považuji za nutné zastavit se u citátů z výroků některých špiček K- 231, konkrétně Brodského, jak je uvádějí v RP oba autoři, dokonce v titulku svého článku. - Nejsou nikterak původní. Prvoborec ve vytrhávání Brodského výroku z kontextu a tedy v komolení jeho autentického myšlenkového chodu se jmenuje Alois Indra. V rozhlasových novinách 5. 6. 6. 1968 /rozhlas byl v rukou "nepřátel socialismu", pánové autoři a schvalovatelé "Poučení"?/ uvedl: "V Plzni pan Brodský na schůzi K- 231 prohlásil, že každého dobrého komunistu je třeba chytit za nohy a utrhnout mu je."

Alexandr Kliment si tehdy dal práci s vyhledáním pasáží z Brodského projevu, z nichž mohl Indra inkriminovaný výrok převzít a zjistil, že nebyly vůbec poneseny v Plzni, nýbrž v Litoměřicích 3. V. - hotel Labuť a v Praze 8, 23.4. 1968 v restauraci u Záborských. Potom cituje obě partie v nezkrácené podobě ve stati "Kdo komu trhá nohu", kterou mu otiskly literární listy č. 18 z 27. VI. 1968. Pro úsporu místa uvádím jen partii z pražského vystoupení a konstatují, že odpovídající partie litoměřická je obsahově skoro totožná. /jde o doslovný přepis z magnetofonového záznamu/: "Zečaly ty barberské měsíce a léta, kdy dokonce i naše děti chodily jako psenci. To všechno ta doba. A proto já shodně s vámi, když jsem byl v kriminále v letech třeba dváspedesát nebo třiapadesát, jsem se domníval, že heslo - dobrý komunistu je jrtvý komuniste - je pravdivé. Rozlišoval jsem rovněž komunisty na dva typy; tomu dobrému utrhnout nohu a toho špatného s ní utlouct." to se nám tak tehdy zdálo. Já jsem přesvědčen, že jsem dosáhl myšlenkám a názorům, které jsme tehdy snad právem sdíleli v roce 1952- 53, v letech ukrutné, nesmírné bídy a ukrutné zloby. Myslím že současně ale, protože dnes v roce 1968, protože jsem si nikdy nepřestal vážit lidí statečných, byli pro mne vzorem, ať byli z kteréhokoli tábora, je lépe v roce 1968, těm statečným mládežákům, jako

je Dubček, Smrkovský a ostatní /řící?/, že jim upřímně fandím, jim, komunistům, a že jim držím všechny palce, i u nohou, aby vyhráli a aby se jim nic špatného nestalo"... a dále: "Nesdílím bláznivý názor, že všechno, co je nepartejní, je dobré. Není to pravda, byla tam fára zbatělosti a ničemnosti. A že všechno co je partejní, je špatné".

Kliment tehdy k oběma rozsáhlým citátům z Brodského dodává: "A. Indra tek oklamal veřejnost a zkreslením faktu v působivou a neprevdívou propagandu se pokusil zdiskreditovat nejenom autora výroku, nýbrž i společenství bývalých vězňů, které pan Brodský představuje. Citovaná pasáž z projevu pana Brodského je naopak upřímnou výzvou k otevřenému dialogu, k přehodnocení minulosti, k všeobecnému smíru. Proč se tajemník Ú KSČ Alois Indra k této výzvě obrací zády a navíc ji svévolně interpretuje, jako výzvu k teroru?... Ale i kdyby se stalo - připuštěme to pro jiný případ - že by někdo na schůzi K- 231 a vůbec na veřejnosti pronesl extrémní výrok, je třeba se vždy ptát, rozlišovat a pak doložit, jedná-li se o výrok jednotlivce nebo zda takový výrok reprezentuje skupinu občanů /spolek, stranu/. Výroků jednotlivců, ba ani činů jednotlivců nesmí politik nikdy využívat proti skupinám občanů, pokud se občané od takového jednání distancují, anebo pokud se jich předem nezeptá, zda s takovým konkrétním jednáním souhlasí nebo nesouhlasí"/str. 6, cit. LL/. Nemusím zdůrazňovat, že Klimentova stať má aktuální platnost i v poměru ke stati obou autorů v RB. Dodávám, že kdyby revoluce a kontrarevoluce závisely na výrocih jednotlivců, či na nějakých kapelech, které někdo hodil proti někomu, hemžily by se lidské dějiny semými revolucemi a kontrarevolucemi...

Moudrá politika polednového stranického vedení vůči K- 231 přinesla dobré ovoce. Jen stručně uvádím podstatné. - S představiteli K-231 jednal před Čiernou z pověření A. Dubčka, L. Svobody, E. Erbens městský vedoucí tajemník Bohumil Šimon. Ze strany klubu se jednání zúčastnili gen. Paleček, Brodský, celkem asi 7 lidí. Svoboda jim v dobromyslném tónu vzkázal, aby už nezlobili a nedráždili spojence. A že se jim dostane ještě většího zadostičinění než dosud... Skončilo to ujednáním, že ustupují od dalšího formování K-231 jako politické skupiny, nastupující do voleb s vlastním programem /ten nebyl nikdy vypracován, ale jeho elementární prvky dopřevdy obsahovaly dost paušálních, nediferencujících útoků proti KSČ jako celku/. - Představitelé K- 231 přijímají se zadostičiněním rehabilitační ekty a náhradu hmotných ztrát bývalých politických vězňů. Na každém KNV v republice měl pracovat referent, jenž dostane seznam rehabilitovaných, bude evidovat další osudy lidí a hlavně umožňovat jejich znovunapojení do pracovního procesu a občanského života.

Předsednictvo ÚV KSČ úspěšná jednání s KAN-em a K- 231 vysoce kladně hodnotilo. Použilo jich jako významný argument z naší strany při obtížných jednáních se sovětským předsednictvem ÚV KSSS v Čierné. Taková je pravda o K- 231. Ani tento klub nepředstevoval sílu, schopnou realizovat "kontr

revoluční zvrát.

Plně se ztotožňuji s hodnocením, jež podal A. Dubček v rozhovoru s italskou komunistickou "Unitou". Cituji: "Domnívem se, že můžeme s istou povědět, že nebolo vnútorných síl, ba vzhľadom na spojeneckú Varšavskú zmluvu, ani síly vonkajšej, čo by bola bývala schopná zvrátiť náš socialistický vývoj. Ba dodám, že nebolo už ani vnútorných síl na zvrát zo sektárskych, dogmatických pozícií... Ľud a masové rozmery obrodneho hnutia boli toho pevnou záštitou."

Zdôrazňujem, že na tejto skutočnosti nemôžu v hodnotení nič zmeniť ani tie, vtedy jestvujúce, vývoju odporujúce tendencie, ktoré sa dodnes s takou záľubou dramtizujú /ide o niektoré publicistické a iné extrémny nepodstatných sociálno-politických zložiek spoločnosti/, z ktorých sa chce vyvodzovať tvrdenie o priemych snahách a o skutnom nebezpečí odtrhnutia ČSSR od socialistických krejín, návratu spoločenského poriadku ku kapitalizmu..."

Priamo ke K- 231 Dubček uvádí: "Áno, vtedy sa vynoril u nás rad javov, predtým neznámych. Napr. vznikol z občianskej iniciatívy Klub 231, ktorý usiloval o rehabilitáciu neprávom postihnutých občanov. Chceli to využiť i niektorí nositelia prozisocialistických tendencií, a tak vlastne na jednej nezákonnosti rozvinuť inú. V tom čase sa završila náprava dôsledkov veľkých politických procesov. Okrem iného sa pritom zákonite prejavili emocionálne postoje. Preto došlo k dohode s Klubom 231, že v zmysle Akčného programu československý štát prevezme na seba úlohu dôsledne napraviť krivdy, aby sa mohlo napredovať bez zbytočných excesov. Tak sa aj stalo. Tým Klub 231 stratil svoje opodstatnenie. Pravda sa však musela presadiť: veď išlo o 36 tisíc prípadov..."

V štati J. Kohouta si povšimnu jen jediné otázky: údajného protistra-nického centra, jež prý představoval především městský výbor KSČ a v jeho rámci výbor vysokoškolský. Podobně ,jako autoři výše maou kritizování, není Kohoutova stať nikterak původní a představuje pouze nepřiliš zdařilý opis některých partií ze staťi dřívějších, zejména staťi "Šli proti nám - O formování a činnosti pravicových seskupení ve straně" a staťi "Fokus pravicového centra o převrat ve straně", první publikována na pokračování v RP 30. 1. , 1, 2, 3, a 4 února 1971, druhá v RP 6. XI. 1969.

Kohout, jistě ve shodě se skutečností, konstatuje, že stranické konference v první polovině dubna s jibomerevskou výjimkou nevyslovily ještě většinově požadavek svolání mimořádného sjezdu. Zamlčuje však, že již v druhé fázi konferencí tento požadavek ~~závažně~~ v souledu s dynamikou společenského vývoje stále více natýval pádu. Je pravda, že nejrozhodnějším předbojovníkem co nejrychlejšího svolání mimořádného sjezdu byla pražská stranická organizace, což stvrдила i její konference. Zamlčuje rovněž,

že většina těch soudruhů, kteří projevíli své obavy o delší socialistický a demokratický vývoj ve straně a v zemi spojovala své obavy s poznáním, že je nutné rychlé svolání mimořádného sjezdu, který by nahrařil v ÚV početné stoupence direktivního stalinského modelu, který přivedl zemi i stranu do krize novými, hlubokým strukturálním proměnám nakloněnými vůdčími kádry. K době svolání květnového pléna ÚV KSČ byla již drtivá většina stranického aktivu přesvědčena, že aktivizaci protistranických faktorů v zemi direktivně napomáhá fakt, že stranu v očích mas diskredituje setrvávání dogmatiků exsekvrářů ve stranicko- státních, masově politických a zastupitelských orgánech.

Květnové plénum autor mimořádně neobratně a s neúctou k základním faktům komolí. Především zamlčuje, že - dokonce hlasy skalních stoupců starych pořádků - přijalo rozhodnutí svolat mimořádný sjezd strany již na 9. září, v souledu již s vůlí drtivé stranické většiny. A ovšem, po právu odmítlo starou stalinskou veteš, vyjádřenou oním "hledej třídního nepřitele především mezi komunisty". Údajná zrádná previce ve straně, "druhé protistranické centrum" nikdy neexistovalo. Jeho existenci nedokázali ani autoři statí dřívějších, ani Kohout. Vedení pražské městské organizace, zvolené v nejsvobodnějších volbách stranické historie tajným hlasováním a drtivou většinou, při plné svobodě protiagitace /Šilhán, Machonin a já, kteří jsme byli později označeni za přední exponenty "pravice" v městském stranickém výberu jsme z asi 630 platných hlasů získali od 550 do 580/ se vyznačovalo především tím, že bylo v skutku nejrozhodnějším stoupcem hlubokých strukturálních reforem v souledu s postuláty Akčního programu a- promítnuto do dneška- tekových reforem, jež postulují teze ÚV KSSS pro červnovou konferenci. Je také skutečností, že, jak stvrzuje i výše uváděná zpráva informačního oddělení ÚV pro předsednictvo ÚV ze srpna 1968, tvořili stoupenci radikálních strukturálních proměn, také z Prahy, asi 80% delegátů sjezdu, zatím co radikálnější stoupenci bezbřehého pluralismu, také zčásti se formující v hlavním městě, představovali nevelkou menšinu, asi 10% delegátů a stejný počet představovali i konzervativci.

Ani tehdy nebyli, ani dnes nemohou být ty či ony tehdejší proudy v pohledu na budoucí stranickou politiku označovány za protistranické, za "druhé centrum", za "antisocialistické" síly, za "spojence kontrarevoluce". - S hlediska leninského chápání demokratického centralismu šlo tehdy o přirozené formování stranické linie "zdola" na základě dázerových střetů, plodného dialogu, což je základní podmínka toho, aby sjezdová usnesení byla optimální a aby linii sjezdu, již musí závazně plnit všichni komunisté realizovala stranická většina s vnitřním přesvědčením a jejich správností, tím pak s maximem efektivnosti a účinnosti.

Panu Kohoutovi, který dělá hantou jinek dobrému jménu Kohoutů, doporučuji aby nehovořil o provaze v domě oběšenčově. Ze "druhé protistranické cen-

trum" nutne totiž práven označit ty špičkové představitele oné asi desetiprocentní menšiny, kteří u vědomí neodvratnosti své prohry, ztráty svých mecenaských pozic, konspirovali proti stžaně s lidu ve spolupráci se zahraničními silami - protivníky reform, tedy se stranickými špičkami především SSSR, NDR a Polska, spolupůsobili při vojenské invazi Československa, připravili formování tzv. dělnicko-rolnické vlády A. Inčry a potom, když jejich plány významně překřižil XIV. mimořádný - vysočanský sjezd i to, že do moskevského protokolu, vzdor velkým tlakům, Brežněv neprosadil "kontrarevolučnost situace v Československu", zahájili se zahraniční podporou /Grečko v dubnu 1969 pohrozil druhou intervencí, nebude-li Dubček svržen/ posléze úspěšný útok proti většinovým reformistům ve straně, část straníků pacifikovali existenčními hrozbami a píl milionu ze strany vylozčili a degrađovali na neobčany, aby pak po dvacetá letech "normalizace" přiznali alespoň částečně krach své, objektivně antisocialistické politiky a aby se pasovali na oddané stoupence reformu typu našich včerejších a dnešních sovětských reform.

Československá socialistická opozice, nevzdory obřímím překážkám, objektivního i subjektivního rázu, nepřestane v pohledu na minulost bojovat za to, aby nebylo žádných "tabu" témat, aby v tvořivých, otevřených, rovnoprávných diskusích se vyjevila plná pravda o naší historii od počátku stiletá /kdy již je vládní propagandou silně komolena/ až po dnešek, zejména pak pravda o posledním dvacetiletí vývoje ČSSR, kde je vinou vládců zamlčována a komolena.

Bude usilovat v první řadě o znovuvydání sborníku stranických usnesení r. 1968, obsahujícího i akční program i návrh nových stanov, o vydání pro evá Dubčeka z r. 1968-69, jakož i necenzurovaného Husáka, o vydání zprávy Pillerovy komisar i předsjezdových materiálů /též pouze v zahraničí- "Panzer überrollen Parteitag"/, jakož i o vydání zde připravených sborníků a polemických statí u příležitosti 20. výročí obrodného procesu. Zajisté i Londonove "Doznání", Löblovy vzpomínky, Hromádkovo "Jak se kalile voda" a j. Jsem přesvědčen, že když ne my, starší, pak mladší generace uvidí ještě slavný film režiséra Gavrase, scenáristy Sempruna s herci Montagnem a Signoretovou podle Londonova Doznání, jenž vrcholí autentickým záběrem stěny domu jedné z pražských ulic s nápísem "Lenine, probud se, Brežněv se zbláznil!" A věřím, že příští mladá generace nebude musít psát na stěny to co ta dnešní "Socialismus ano, ale jinak!"

Prostě: Nezákladě se nejplnějšího poznání minulosti formovat novou lepší budoucnost socialistického a demokratického Československa!

"Část vedoucích pracovníků začala považovat své funkce za doživotní, zvykla se považovat se za neomylnou, zneužívala moci a přezíravě se chovala k řadovým členům strany a pracujícím."

Teze ÚV KSSS- Rudé právo 27.5.88

Pan Špejre Václav
vedoucí tajemník OV KSČ

K L A D N O

Pane tajemníku.

Na 7. srpna minulého roku jste nás pozval na rozhovor o názorech na přestavbu společnosti.

Místo rozhovoru jste však erogentně prohlásil, že s námi jednat nebudete aniž jste uvedl proč, aniž jste znal, nebo vyslechl naše názory. Krátce nato jste však na několika akcích a při různých příležitostech začal rozšiřovat fámy o tom, že opozice nepřátelská socialismu začíná zvedat hlavu a pod, a že Kolmistra a spol. do politiky nepustíte. Proč tedy děláte opak?

Na okresní konferenci jste ve zprávě uvedl, že se chceme dovolávat ospravedlnění svých činů a názorů. Toho se dovolávat nemusíme. Naše činy a názory dostaly satisfakci, byly rehabilitovány tak, jak jsme v to pevně věřili, ale jak si lidé vašeho typu nikdy nedovedli přestavit, a tak, že vám to nehání s t r e ch /jak dokazuje vaše činnost/.

Naší satisfakcí a rehabilitací se stal XXVII. sjezd KSSS. Naše názory a pojetí socialismu jsou shodné s jeho závěry.

Naše názory dnes a denně obhajuje M. S. Gorbačov a další sovětští soudruzi, politici, vědci, umělci a pod. To jsme také vyjádřili v dopise M. S. Gorbačovovi a té v době, kdy vy a vaši představení jste ještě nevěděli, budete-li se k těmto názorům hlásit ~~ne~~/také/ nebo ne.

To vy ale nemůžete vědět, neboť se nezajímáte o mé a naše názory a o skutečné činy, ale jen opakujete nálepky, které nám dalo "poučení", vaše bible svatá.

Hlásáte, že budete jednat jen s lidmi oddanými socialismu.

Chtěl bych vám jen stručně uvést, že jsem byl k oddanosti socialismu vychován v rodině, která tuto oddanost prokazovala od samých počátků socialistického hnutí u nás. Můj otec zemřel v koncentračním táboře. Já jsem byl v oddanosti socialismu prověřován již jako dítě gestapem. Celé mládí a velký život jsem věnoval práci pro socialismus. Možná s chybami, ale vždy poctivě a n e z i š t n ě. - Tak je tomu i dnes.

A právě proto jsem stál na straně revizionismu - na straně kritiky socialismu deformovaného - policejního. Byl jsem kritikem takových metod, které vedly poctivé lidi do vězení a na smrt.

Ale také v roce 1968 když na schůzi Čs. strany lidové/na kterou se pozdější zrušili n o r m a l i z á t o ř i Jekoubec, Štáfek, Ferty, Danda a spol. báli ~~již~~ a nešli hájit socialismus/ vyzýval bývalý poslanec Štýbr,

aby komunisté byli věšeni, jsem vystoupil na obhajobu poctivých komunistů s výzvou, ať tedy pověsí mne, jako prvního. A naši reformní politiku jsem obhájil. Se soudruhy Jeřábkem a Krečem jsme obhajovali socialismus proti útokům pana Kučery - pozdějšího také normalizátora - ministra a předsedy Čs. strany socialistické na ustavující schůzi této strany v Domě oddechu v dubnu 1968.

Moji oddanost socialismu nezlomilo ani těch těžkých 2¹/₂ let, kdy lidé, podobní Vám, ve snaze zakrýt svoji slabost a neschopnost, tak jako nyní vy, na mě házeli špinu a pomluvy a všemožně pronásledovali mne a moji rodinu.

Jsem stoupencem socialismu - ale opravdu jistého, než Vy!

Jsem stoupencem socialismu, o který dnes znovu usilují sovětští komunisté, pokrokoví komunisté a socialisté ostatních zemí.

Socialismu, který budou tvořit v š i c h n i e p r o v š e c h n y !
To, co dělám, he propagace těchto názorů a jejich obhajoba. A jsou-li dopisy orgánům KSČ destabilizací, pak tedy usilují o destabilizaci. Jsem stoupencem dialogu, v němž se budou střetávat názory a argumenty a v němž se budou nacházet nejlepší řešení problémů /a není jich málo/ ve prospěch společnosti. Jsme pro vztahy, v nichž nebude možné, aby pracovník neschopný obhajovat své názory, mohl na svého oponenta počítat policií a organizovat hon na čarodějnice, jak jste to učinil Vy.

V mnohém se pane tajemníku mýlíte!

Prohlašoval jste, že nás do politiky nepustíte, že nám žádnou šanci nedáte. A zatím jste V. V. z nás učinil politický problém číslo jedna. Posíláte na nás bezpečnost a v mnoha organizacích okresu organizujete proti nám zstrašovací kampaň.

Mýlíte se i v delším. Myslíte si, že Vaše pomluvy a vyhrážky nás zdiskreditují v očích pracujících. Chyba. Jste na tom tak, že tím, že proti nám vystupujete Vy - a tím, jak vystupujete nám spíše získáváte sympatie. Sympatie všech, kterým jsou takové metody cizí a kteří si dnes již mohou poslechnout a přečíst, že jsou to metody cizí opravdovému socialismu. Tak to také vyjadřují ti, kteří nás o tom informují.

Divil byste se, kdybyste znal jejich počet a jejich mínění. Takže na tom nejsme tak špatně.

Jestli si myslíte, že jste vyhrál a máte převahu, mýlíte se. Mně sice hlídá podle Vašich pokynů bezpečnost, vyslýchá mé přátele, verbuje některé lidi, aby na mne donášeli a dělají se proti mně zásahy v zaměstnání. Vyšší stranické orgány mi zatím neodpovídají na moje dopisy.

Ale morálně jste to prohrál Vy!

Obhajujete starý odsouzený model společnosti, obhajujete její starými a zkompromitovanými metodami. Kdybyste znal lépe dějiny, kdybyste měl zkušenosti, tak byste to pochopil. Máte špatné rady a špatné učitele!
P.S. Protože Vy nejednáte otevřeně a čestně, považuji tento dopis za otevřený, aby nedošlo k jeho zneužití a překroucení. V Kladně 27.V. 1988
RSDa. Kolmistr Vlastimír, Hálkova 1696, Kladno

Politik pro reformu

V Československu probíhá již delší dobu střetání o to, zda, jak dalece a jak rychle se půjde cestou, kterou otevřely a narýsovaly gorbačovské reformy v SSSR. Jednou ze zásadních otázek je, zda po nových větrech mohou plout i starší politici, kteří potlačili reformu z r. 1968, vrátili zemi do jakéhosi poststalinského systému, nechali zasterat výrobní síly a během 20 let své oligarchické vlády přivedli zemi do stagnace brežněvského typu, z které se nyní máme pracně vyhřeávat. Z toho, co je u nás notoricky známo, vyplývá, že uvedená otázka se týká především V. Bilaka. Pokusíme-li se jí zodpovědět, narazíme nejprve na skutečnost, že reforma socialismu byla u nás na pořadu už před 20 roky a byla potlačena. Poměr k této reformě a k jejímu potlačení leccos vypovídá o poměru - skutečném, nejen deklarativním - k reformě dnešní.

I.

V jednom ze svých nedávných vystoupení, která měla prokázat obrat od původního popírání ke chvále gorbačovských reforem se V. Bilak prezentoval jako "muž Ledna" - samozřejmě Ledna "autentického", "súrávnějšího" než byl ten, za který se postavila taková většina československého lidu. Tím zřejmě hodlal dokázat svou schopnost "přestrojit se" z Ševla na Pavla a adeptovat se po několika adaptacích předchozích i na gorbačovskou linii. Toto tvrzení není ovšem nové: už 14. listopadu 1968 /ve snaze smazat odium "zvatele" a vybruslit z porážky, kterou mu připravil sjezd KSS, nezvolivší jej do Husákem vedeného ústředního výboru / Bilak na zasedání ÚV KSČ řekl: "Som jedným z tých, čo nesú svoj podiel na tom, čo sa stalo v januári... z tých, čo stáli dosť blízko tomu, čomu sa hovorí "pojenuárová politika" /V. Bilak: Pravda zůstale pravdou, str. 151/

Dejme tomu. Co si však náš politik pod tímto pojmem představoval a představuje? Z dostupné /samozřejmě že vhodně upravené/ verze jeho projevu vyplývá, že mu šlo v jádru věci slovenské: o obhajobu vedení ÚV KSS před Novotného nařčením, že na Slovensku připouští vývoj podle scénáře, napsaného kdesi v Mnichově; o zlepšení pozic Slovenska v ČSSR /nikoli ovšem federalizací ?; o vyjasnění postoje k slovenskému buržoáznímu nacionalismu a "nacionalistům" /s nimiž ovšem slovenské vedení nemá nic společného/ /tamtéž str. 25- 32, 41/ Z obecnějších problémů, které tehdy hýbaly celou čs. společností viděl jen dekumulaci funkcí, zlepšení činnosti strany, plnější uplatňování leninských norem a podobná hesla, která se ovšem dala chápat i jen jako nezávazné floskule.

Ale zapleťbůh - tehdy aspoň něco. Ve svém svetořečeném dítku, tzv. "Poučení z krizového vývoje v Československu", sepsaném ve vítězné konzervativní euforii na vrcholu normalizace, nechal formulovat obsah "Ledna" ještě úžeji: byl prý pouze výřezem nezbytnosti řešit nazrálou krizi v KSČ, aby se strana a společnost pozvedly k nové aktivitě a rozmachu /Poučení str. 11/. Že by šlo o více - o zahojení ran, způsobených čs. socialismu hlubokými deformacemi padesátých let, o obnovu socialismu v Českosloven-

sku v souledu s našimi specifiky, o příspěvek k hledání socialistického modelu, vhodného pro vyspělé země, o revoluční inovaci socialismu /o níž nyní víme, že je periodicky nutná /M. Gorbačov, Přestavte a nové myšlení, str. 43 - o tom všem ani slovo. - A o tom, že by se během polednového vývoje událo něco pozitivního- to už tábec ne. Bilakovo milované dítě dští na polednový vývoj pouze oheň a síru: vše bylo špatné, pouze zdřevé, /bohužel nikdy a nikde nejmenované/ síly, podnitivší Brežněva k intervenci, jsou mu světlou výjimkou /Poučení str. 31/. Jinou než negativistickou charakteristiku polednové politiky a jinou než svou Bilak prostě neuznává a ani se nenamáhá nějak se vyrovnat s charakteristikami z úst či pera jiných politiků - ne snad podlých revizionistů, ale pozdějších předních normalizátorů. Proto švážení paměti, -což nebývá na škodu- citujme tu aspoň charakteristiku G. Husáka, přednesenou na sjezdu KSS 26-29. srpna 1968 - Tedy na tom, který V. Bilaka odmítl zvolit do ústředního výboru slovenské strany:

"To , co se u nás dělo od ledna", řekl tehdy G. Husák, "bylo v širším slova smyslu revoltou proti těm deformacím, přehmatům, proti všemu, co v lidech, v jejich svědomí a rozumu naráželo na nepochopení nebo odpor. Šlo o očištění myšlenky socialismu, komunismu, marxismu. Šlo o to jak tuto myšlenku v našich podmínkách realizovat, vytvořit svobodnější situaci pro život lidí a získávat pro tyto myšlenky širší vrstvy našich národů. Hledeli jsme těch osm měsíců, jak tyto myšlenky realizovat. Těch osm měsíců ve vývoji naší strany a našich národů je velké a světlé období...Všechno to pozitivní, co bylo v uplynulých měsících, co se od lednového pléna tohoto roku a přes ostatní pléna a náš skňní progres k nám, do naší veřejnosti, do našich rozumů dostalo, to všechno chceme uchovat a chceme to znovu do naší společnosti prosezovat...Pravda, nebyla v uplynulých měsících jen světla. Byly i stíny, jak už to bývá, když se hledají nové cesty...Tyto naše slabiny, naše nedůslednosti...byly předmětem kritiky komunistických a dělnických stran některých socialistických zemí.... Měli jsme k tomu naše chápání, naše vysvětlení; říkali jsme: Připravujeme sjezd, utvoříme si nové orgány, utvoříme politické předpoklady pro zápas se skutečnými antisocialistickými silami. V této otázce jsme nenašli mnoho pochopení....Došlo k tragickému nedorozumění, k tragickému nepochopení... /Výber z domácí a světové tlače, mimoř. č. 1/69, str. 27/.

Za oživení stojí i charakteristika z pera Husákového druha L. Novomeského:..."dost mne zlobilo, že s obrodným procesem, podnitěným komunistickou stranou, se svezly i dráždivé aventúry lehkomyšlných mudrlantů, nesnášejících se se socialistickými principy. Ale nemohl jsem za těmito peripetiemi nevidět ten zdravý proud, který pro naši stranu, pro třídu, pro naši společnost mohl a musel znamenat renezanční pohyb, snažící se vrátit socialismu a internacionálistu jejich původní lidský smysl...Kontrarevoluce může být brutální, surová, krvelečná, ale jen málokdy bývá neobratná a pytlím praštěná. A jestliže nevyužila šance, kterou jí poskytly /XIX/

"mimořádné poměry" /jak se eufemisticky říká/ a nepokusila se o pomstu proti komunistům, tak ne proto, že je přišlo pět armád bránit, ale proto, že v této zemi žádná nebyla /Politika z 19. 9. 1968, str. 24/.

Do Bilakova pojetí obrodného procesu se ani tato, ani podobná hodnocení /která by mohl být i východiskem soudobého přehodnocování/ samozřejmě nehodí - jeho pojetí je pouze negativistické, upravené tak, aby sloužilo tomu, co má být dokázáno jen tomu, aby se u nás udržela stagnační garnitura a on sám ve svém křesle, z něhož se za daného systému tak dobře kázalo a velelo. Ryzí účelovost Bilakových "pravd" ostnatě demontují i jiné případy:

1. Gumový vztah k Akčnímu programu KSČ z dubna 1968: Jako člen přípravné programové komise neměl k němu žádné vážnější výhrady; dokonce řídil i tu část dubnového zasedání ÚV KSČ, které program přijímalo. Na květnovém plénu téhož orgánu zdůraznil: "Naším hlavním úkolem je sjednocovat na základě realizace Akčního programu naší strany všechny zdravé, čestné síly, každého, komu leží na srdci svatá věc socialismu" /Rok 68 v usneseních a dokumentech ÚV KSČ, str. 48/. Dokonce ještě po zahájení srpnové intervence patřil do skupiny předáků z hotelu Praha, která přesto, že většinou inklinovala k jejímu přijetí, prohlásila Akční program za základ budoucí činnosti strany. /Seďm pražských dnů, str. 20, 74-75 /HŮ ČSAV 1968/.

V Poučení však už nechal Bilak napsat, že Akční program "...odrážel rozvestnou činnost pravice ve straně, obsahuje nemarxistické formulace o úloze strany a státu i socialistické společnosti..." A proto jej ústřední výbor...považuje za nesprávný a neplatný"/Poučení str. 15/. Aby zdůvodnil rozdíl ve svých postojích, prohlásil na aktivu východoslovenského KV KSS, že původně neměl čas si akční program prostudovat a do své knihy s hrdým titulem "Pravda zůstane pravdou" nezařadil do svého referátu z květnového pléna 1968 právě slova, že sjednocovat stranu je nutno "na základě realizace Akčního programu" /Pravda zůstala pravdou, str. 12/6 /. Inu, lidé jsou různí, převí české úsloví; pravdy páně Bilakovy také.

2. Postoj k osudu lidí ze polednové postoje vyloučených a společensky diskriminovaných: Když potřeboval doložit nebezpečnost tzv. kontrarevoluce ve straně, kázal V. Bilak o jejích osmašedesátých "hrůzách" takto: "Stupeň rozkladu KSČ dokazuje, že z jejích řad byli za aktivní pravicově oportunistickou a protisocialistickou činnost vyloučeni čtyři tajemníci ÚV KSČ, devět vedoucích tajemníků krajských výborů a 59 tajemníků OV strany. Více než 1/3 členů ÚV KSČ, KV KSČ a OV KSČ musila buď rezignovat, nebo byla ze strany vyloučena" /Poučení str. 23/ Celkově bylo podle zprávy předsednictva ÚV KSČ vyloučeno 326.817 členů, což s dalším úbytkem členstva za léta 1968-69 dohromady činilo 437.731 /28% / členstva. /R.P. 15.2. Vedle toho byly proskribovány i další tisíce a tisíce nestraníků. Když¹⁹⁷⁰ už ale tato ostuda /"kulturní Bieffra", jak to nazval francouzský básník-komunista L. Aragon/ příliš křičela do světa, V. Bilak pohotově obrátil: "Někdy se nám ze zápešů připomíná, že ti, kdo po krizovém období ztřetil'

stranickou legitimaci, byli vyřezáni z politického života. To vůbec neodpovídá skutečnosti. Naprostá většina z nich pracuje aktivně v Národní frontě, odborech a společenských organizacích, je plně zapojena do pracovního, ale i řídicího procesu. "Reálný socialismus a jeho mezinárodní význam", Mez. konf. v Sofii 9.10.12 1978 / Světá prostote! Velká většina se prý dokonce "poučila", pracuje pro společnost a všivhni družně "využívají všech práv občanů ČSSR, mají plnou možnost zúčastňovat se politického života..." A když redaktoři Spieglu, pro něž náš neochvějný zastánce pravdy takto kázal, argumentovali, že po srpnu byly tzv. politickým řešením krize tvrdě postiženy skutečně statisíce lidí, kteří ztratili své povolání, atd., řekl zodpovědný tajemník ÚV KSČ zlatá slova, která by měla vejít do dějin: "To je velká nepravda. Vůbec se nejedná o statisíce lidí. Přiznávám...: Existují ředitelé, ministři nebo vysocí důstojníci, kteří již nepracují na bývalém místě.... 6/ Ani koňský handlíř, který chce prodat zchromlého koně, by to nezvládl lépe!

II. Všechny tyto myšlenkové postupy a metody /velmi zúžené pochopení či spíše nepochopení čs. reformy r. 1968, bezostyšně účelová argumentace, dogmatismus i plevné obřecení korouhve po mocenském větru/ jsou patrné i pro Bilákův postoj k současné reformě - revoluci sovětské. Nejdříve nebyl náš vysoký činitel vůbec s to pochopit, o čem vlastně tam jde. Spiegelu řekl: "...je nesprávné hovořit o nových skentech. Soudruh Gorbačov požaduje od svých občanů pouze, aby jednali podle norem sovětské společnosti, které byly platné již za Lenina." /tamtéž/ /?/ A ještě po lednovém zasedání ÚV KSSS r. 1987 redukoval celý obsah a smysl "perestrojky" na- upevnění kázně! Rudé právo li. 2. 1987/.

Potom se toto pozoruhodné pojetí neméně pozoruhodně obřecí a Bilák na- jednou nešetří superlativy; ukázalo se totiž, že původní odhad Gorbačovovy životnosti byl mylný a že je tedy nutno se "přestrojiti" důkladněji, aby bylo možno v Československu zakopat a fortifikovat pozice konzervativismu /které se jednoduše mohou hodit i konzervativcům sovětským/.

Součástí tohoto "zakopávání se" je i to, že starý obhájce všeho sovětského jako obecně závazného /za Brežněva, ale už za Stalina/ se na- jednou změnil v obhájce dříve zatracovaných specifík a varovně vztyčuje prst proti "nesprávnému uplatňování" toho, co z SSSR přichází za Gorbačova: "V uplatňování zkušeností bratrských stran musíme postupovat ne konjunkturálně /sic/ oportunisticky, ale zásadově, s respektováním podmínek, v nichž pracujeme a žijeme, našich vlastních zkušeností a demokratických tradic/R.P.11.2.87/

Je jistě pozoruhodné, proč tyto principy právě Bilák nejen neuplatňoval, ale přímo potlačoval - i v r. 1968 i v celém dvacetiletí své vlády na ideologickém poli. Vysvětlení je prosté: Je to svérázná obrana před sovětským vlivem a praxí v situaci, kdy z Moskvy věje svěží vítr a dogmatismus je rozbíjen ve velkém stylu. Nejde však jen o ideologickou obranu. V. Bilák jako zkušený praktik se bude snažit i o obranu "kádrovou". K ní nepochybně patří i jeho hlasování proti G. Husákoví, který se mu na postě ge

nerálního tajemníka už nezdál zárukou dostatečně pevné "specifické" obrany /a s níž si ostatně nyní mohl elegantně vyrovnat staré účty ze srpna 1968/.

III. - Při svém tvrdošíjném odmítání čs. pokusu o reformu socialismu má V. Bilak ještě jeden, nad jiné silný osobní motiv. Je to spoluzodpovědnost za přivolání sovětské vojenské intervence a za její politický neúspěch, ba přímo blamáž. I když jména "skupiny historického rozhodnutí" požádat SSSR o internacionální pomoc /Pravda, Moskva 22. 8. 1968/ nebyla nikdy zveřejněna a i když všichni, jichž se to týkalo svůj podpis na takovémto pozvání po Srpnu popřeli, je velice pravděpodobné, že takováto skupina existovala, že poskytla formální záminku pro vstup vojsk a slíbila, že pro něj post festum vytvoří i ideologické ospravedlnění. Tzv. "dělní - cko-rolnická vláda" v čele s A. Āndrou, v jejímž jméně byli zatčeni zákoní čs. představitelé v čele s A. Dubčekem, O. Černíkem a J. Smrkovským však nemohla být pro obrovský odpor lidu proti intervenci vůbec instalována; "zvatelé" tedy zklamali a Moskvu blamovali a to hned dvakrát: falešnými zprávami o situaci a neschopností splnit své vlastní sliby a přidělené úkoly.

V. Bilak byl nepochybně jednou ze špiček této skupiny. Dokládají to jeho postoje před Srpnem, po něm i za normalizace /kupř. stanoviska při jednání v Čierné i Moskvě, hlasování proti dubčekovské většině předsednictva v osudné noci z 20. na 21. srpna, náznaky, vyslovené v interview pro Spiegel a pod. /, ale i dvě skutečnosti, dosud málo doceněné.: odíil na machinaci s čs. odmítnutím dostavit se v červenci 1968 na "soud" do Varšavy a manipulace se slovenskou otázkou.

Odmítnutí jít do Varšavy je v "Poučení" otaxováno jako jeden z hlavních smrtelných hříchů Dubčekova vedení: "Ve snaze blokovat jakoukoliv snahu o dorozumění a obnovu vzájemné důvěry mezi KSČ a bratrskými stranami socialistických zemí prosadily pravěcové síly neúčast KSČ na varšavské schůzce bratrských stran v červenci 1968 a nastoupily tak kurs na roztržku se spojenci." /XPoučení, str. 20/.

Bilak sám nepšel prakticky totéž i ve své "Pravdě" dodáváje, že se tak poskytla "mezinárodnímu imperialismu neshraditelná příležitost využívat tento rozpor...uskutečňovat svoje plány na rozkol v socialistickém táboře", hřímá"Bylo by možné, ocitovat celé stránky archivního materiálu, jak proti zájmům strany, státu, proti zájmům lidu postupovali tito "hrdinové", kteří byli potom vydáváni za "muže lecha"/Pravda zůstala pravdou str. 286-287/.

Když citovat, tak citovat - ovšem poctivě. A tedy i zpráva dobového tisku, informující o tom, že na zasedání ÚV KSČ přijela delegace jeho slovenských členů, vedená V. Bilakem se stanoviskem, odmítajícím varšavský dopis a potvrzujícím stanovisko předsednictva ÚV KSČ. Upevněn normalitací, pokusí se neprůstřelný muž pravdy z této louže vylézt: byl prý vlastně pro to, aby se do Varšavy jelo, ale hlasoval opačně ze strachu a

a pod vlivem atmosféry, která 19. července na plénu ÚV a v Praze vládla. Bylo to ale doopravdy tak? Vždyť do pražské atmosféry už přijel s hotovým stanoviskem z klidné Bratislavy! Nedostal snad na poslední chvíli úkol zajistit, aby Praha Varšavu naplno odmítla a aby se tak vytvořil stav konfrontace, příznivý pro intervenci?

Při existující nepřístupnosti pramenů je nemožné odpovědět přesně. Nemožná však tato verze tak docela není. Bilakův zvrat v postoji k Varšavě sám mluví za mnohé a vyostření konfrontace mělo z hlediska režie přípravy intervence svou logiku. Při blízkém Bilakově vztahu k Šelestovi mohlo ostatně jít i o hru "hěšťábů" přes hlavu samotného Brežněva...

Ještě zajímavější je v této souvislosti druhá opomíjená skutečnost - hra se slovenskou otázkou. Jak svého času uvedl někdejší Gomulkův tlumočník, uprchnuvší na Západ v interview pro Spiegel, byla na varševské poradě při projednávání postupu proti vzpurné Praze vyřčena - hádám Ulbrichem - slova o možnosti "vynést slovenskou kartu". Brežněv, kterému se zjevně příliš nechtělo jít do krajnosti, měl debatu na toto téma ihned utnout. Jaká karta to měla být, lze usoudit z toho, co se tu ještě v srpnu 1968 po Bratislavě rozneslo: V. Bilak si tehdy nechal u jednoho z předních slovenských historiků udělat expertizu o variantě slovenské samostatnosti a brzy potom nechal svolat své nejvěrnější/hlavně krajanů/ na utajovenou schůzku někde na východním Slovensku. Na ní se měla připravit koncepce tzv. "Tří S" - samostatného sovětského Slovenska". Byla to pouhá recidiva koncepce z let války? Byl to pouhý nátlakový prostředek? Nebo tu stál v pozadí nějaký separátní tlak ukrajinského prvního tajemníka Šelesta? Výhled je jistě různý a faktů málo. Avšak sám Bilak před 21. srpna, na konferenci KSS v Banské Bystrici nezastřeně pohrozil, že svolají-li v Čechách mimořádný sjezd KSČ, "slovenští komunisti ho nebudou považovat za svůj a nepůjdou na něj"/Pravda, Bratislava č. 184 z r. 1968/ Jaké důsledky z toho mohly plynout? Jaké jiné než sepestatistické!

Bilakova účast na "pozvání" armád do srpnového Československa je tedy dalším a velmi pádným důvodem, proč tento politik prostě musí udělat vše, aby se téze o kontrarevoluci zakonzervovala. Každé její změkčení by podrylo dnešní pozici "zvatelů" a sobně jeho tím více! A druhý muž ve straně/ aspoň donedávna/ přece netuže sám sobě podkopávat půdu pod nohama, půdu, kterou pod svou mocenskou pozici za normalizace tak mocně nashrнул a udusal!

IV. - V úvahách kolem pozic V. Bilaka nelze opominout ještě jednu, zcela aktuální a významnou okolnost: Je to zájem, aby se v Praze udržela u moci skupina ortodoxních konzervativců - namnoze včerejších "zvatelů", kterou jistě ne jen pouhou shodou okolností ztělesňuje ta frakce ve vedení KSČ, která nedávno donutila - z jejich hlediska už nespolehlivého - G. Husáka složit funkci generálního tajemníka ústředního výboru. Byla-li by "kontrarevoluce" v r. 1968 redukována na pouhou "krizi"/jak se to v posledních Husákových projevech začalo objevovat/ a intervence tím zpo-

chybněna, ztratila by tato skupina platformu, na níž se drží a již zdůvodňuje svůj mocenský monopol. Na však se udržet chce - možná i proto, že se chce dožít "lepších časů", kdy budou díky "právi"sovětských konzervativců, s nimiž se naši vzájemně a ne bez dovednosti podporují, gorbáčovské reformy zase uvedeny "na správnou míru" a kdy bude zase dobře, neboť vše zase bude "držet pevně v ruce".

Gorbačov se však drží pevněji v sedle a déle, než Bilak a jemu podobní mysleli. Proto se "přestrojují" a hlásají reformu. I když je to "jejich" reforma a má udržet jejich mocenský monopol, může se z ní vyvinout něco pozitivního a snad to někdo z nich myslí i vážně. Všechno a všechny by proto nebylo na místě hned a šmechem zatracovat, jak to kdo z vedoucích špičky myslí a jaké má k reformnímu kursu předpoklady - to je ovšem otázka. A nejvíc ze všech se týká právě V. Bilaka.

Již 20. let, tedy asi 4 funkční období /první tajemník má podle nových návrhů zůstat ve funkci jen dvě období! / je nejvyšším správcem ideologického resortu a je tedy de facto i nejvyšším pánem nad kulturou a vědou. Právě on je tedy především zodpovědný za to, jak byly "znormalizovány", za to, co se v nich děje nebo spíše neděje. Právě on zodpovídá za největší škody, které jim byly způsobeny, za jejich umrtvení, za překážky, které z pozic strážců ideologické čistoty připravil i umírněným štrougalovským náběhům k ekonomické reformě v letech "před Gorbačovem".

Řekli jsme již, že Bilakovo pojetí socialismu je ryze dogmatické; přes všechno současné "přestrojování" představuje typický případ "starého ducha", smutnicího za pevným, železnou rukou vše pořádejícím stalinismem, v němž současné liberalismy a demokratismy prostě vůbec nemohly spatřit světlo světa. Je to dáno již celou Bilakovou zkušeností, která založila jeho mocenský vzestup: Vyrostlý v bídě východoslovenské dědiny, vstoupil v r. 1945 do KSČ jistě s upřímnou vírou v lepší život a s vírou v SSSR, jako předbojovníka tohoto lepšího, socialistického pořádku. Avšak již v r. 1950 se stal příslušníkem profesionálního stranického aparátu, a to na KV KSČ v Bratislavě, tedy poblíž centra. Zde počátkem pověstných padesátých let se vyučil v praktikách ryze mocensky pojímané řídicí práce i základy stalinisky interpretovaného marxismu-leninismu se všemi příslušnými věroučnými články a prakticko-politickými stereotypy. Zde úspěšně přežil první období nezákonných pronásledování a politických procesů, aniž by se vzepřel. Zde o nich vnitřně pochyboval, nevíme; hájil je však ještě dlouho potom, kdy už u nás na Slovensku bylo o jejich zločinné podstatě jasno.

Zaškolen, zakalen a vyzbrojen metodami a myšlením, o němž Gorbačov nedávno prohlásil, že v mnohém zůstalo na úrovni 30-40 let, stal se V. Bilak prototypem funkcionáře pro plnění úkolů. Jak sám vzpomíná, "...o rozhodnutí strany se nediskutovalo..plnilo se. Byli jsme jako vojáci. Kam nás strana posílala, tam se šlo." /Halo sobots, 8. 8. 87, Vzpomínky V. Bilaka/. - A šlo se" stále výš- přes KV v Prešově na ÚV v Bratislavě a díky likvidaci "pražského jara" posléze do Prahy, fakticky na post druhého

muže ve straně a státě. A s každým stupněm hierarchického žebříčku jako by se Bilak stále víc sám stával "stranou, která velí" a stále více bylo vojáků, kteří měli "jít" - tentokrát podle jeho vůle. Jako muž Brežněvovy důvěry si vynutil, že musel podle jeho linie "jít" dokonce i první muž - G. Husák - až někam, kam asi sám původně nechtěl. Za dlouhá léta života na mocenském Olympu si V. Bilak sám v sobě neakumuloval přesvědčení o vlastním mesianistickém poslání, div ne jako zachránce marxismu. K tomu přistoupila ještě ješitnost, podezřelost a mstivost, které jej provázejí od padesátých let až po poslední vyřizování účtu s G. Husákem. Může se ze svého sebeuspokojení probudit? Může odvyknout všemu, v čem se vyučil? Může konvertovat k nové socialistické revoluci?

K Je snad schopen rozloučit se s představou o jediném "přípustném" modelu socialismu a podezřelostí modelů jiných? V poslední době rád používá floskule o národních zvláštностech, celý jeho vývojový profil však vypovídá o opaku: Po XX. sjezdu KSSS patřil Bilak plně k těm, kdo, seřazení pevně za A. Novotným, "šli" a hačili jeho ohlas. Pro rehabilitaci svévolně odsouzených se neexponoval - nedostal přece povel - ale spíše ji brzdil. Po poznaňských událostech, kdy u nás nastala nová vlna "zvyšování politické bdělosti", patřil mezi ty krajské tajemníky, kteří na poradě 30-31. srpna 1956 odsoudil "přílišné snahy" revidovat všechny procesy. Podobně se zachoval i v době práce komise pro přezkoumání případu tzv. slovenských nacionalistů, kdy se postavil proti závěrům komise historiků a dalších odborníků z "Bernátek" a podporoval A. Novotného ve snaze zabránit úplné rehabilitaci G. Husáka, L. Novomeského a dalších. Na krocích zpět, k nimž potom přes rehabilitační verdikt ÚV KSČ z prosince 1963 došlo v r. 1964, má V. Bilak rovněž svůj neoddiskutovatelný podíl.

Ostatně i jeho protinovotnovská vystoupení na lednovém plénu 1968 či v prosinci 1967, jakkoli odmítají paušální obviňování ÚV KSS, nejsou prostě distancování se od jedné stigmatizovaných a "podezřelých", kteří sejí na Slovensku neklid a chtějí federalizaci. V této souvislosti nebude od věci citovat některé myšlenky G. Husáka, pronesené na bratislavské městské konferenci v červenci 1968: "vyrábět legendy totální progresivnosti celého vedení na Slovensku není možné. Každý ví, že se otrodný proces na Slovensku hasil také slovenskými rukama... V roce 1951 jistí lidé zastávali místa na jistých úsecích... v r. 1960 titíž lidí zastávali tato místa dále. Také dnes je zastávají. Máme tedy takové zázračné lidi, že... projdou všemi formami a jsou tudíž nejvěrnější Gottwaldovi, Novotnému, Širokému, Becilkovi, Dubčekovi a budou nejvěrnější, já nevím, kterému ještě pánu bohu." / Výběr ... cit. č. str. 35 n. / I když zde není náš člověk jmenován, padne mu jistě tato charakteristika jako dobře ušité sako.

Za Brežněva obhajoval Bilak jedině závazný model socialismu i mocenské právo mocnější strany udělovat lekce straně slabší. S jakým gustem cituje lekci, kterou udělil Brežněv Dubčekovi, Smrkovskému i Svobodovi v Čierné: "Soudruzii," cituje se souhlasem Brežněva, "očekáváme, že budete postupo-

vat jako komunisté! Kdybyste nás ještě jednou oklamali, budeme to pokládat za zločin a zradu a podle toho budeme také postupovat! Nikdy více bychom si s vámi nesedli za jeden stůl". Bilak to servilně komentuje: "Myslím, že mohlo být každému jasné, co bude následovat!" /Pravda zůstala pravdou str. 162/. - Brežněvova doktrína omezené suverenity má v něm prostě nejhorlivějšího zastánce. Jenomže - i tu teď Gorbačov opustil. Co si náš sirotek má počít? O něčem takovém, jako byl Togliattiho téze o jednotě v různosti nechtěl ani slyšet. Jediný model obhajoval i na teoretické konferenci v Sofii /1978/ i na konferenci k 15. výročí "Poučení" v Praze /1985/. Snaha o propracování světybných specifík čs. socialismu byla pro něj v době, kdy se nemusel "přestrojovat" smrtelným hříchem: Revizionisté a oportunisté se podle něj v zájmu ~~zastánce~~ /zdařovávání/ zdůvodnění "specifické cesty k socialismu.. nešťítíli zneužít ani jména Klementa Gottwalda" /tamtéž str. 372/. Úsilí o modernizaci marxismu-leninismu je mu vlastně jen záminkou, pod kterou se nepřátelé/ke různá ideodiverzní centra! "prakticky snaží znehodnotit a zreviřovat základní myšlenky vědeckého socialismu." /tamtéž str. 295/.

Hodí se tedy tento politik pro nadcházející epochu, v níž by mělo jít o velkou modernizaci marxismu, v níž padá dogma o jediném modelu právě tak jako jiná stará dogmata stagnační i stalinské věrouky? Jak bude myslet, když o tato dogmata přijde? A co k myšlení připustí a podle čeho bude vyměřovat hříchy úchylkářů a jak je bude označovat, když konzervativní zdržovatelé a odpůrci reformy byli Gorbačovem označeni za pravici? Co vlastně bude V. Bilak ve vedení platný, když nic pozitivního neovládá?

Abychom mu ale nekřivdili - jedno umění přece jen ovládá: Umění otočit se všes po tom větru, který vane odtud, kde je moc. I teď to po jistém zdráhání dělá, když vidí, že Gorbačov tutéž moc představuje. V hloubi duše ovšem zůstane člověkem starého myšlení a starých praktik. A kdyby Gorbačov neuspěl, obrátí se opět a s úlevou se vrátí k tomu, co je mu vlastní, co však nám i evropskému socialismu způsobilo tolik škody. Zatím ovšem bude "dělat reformu", ovšem v tom stylu, pro nějž lidový vtíp našel příměr "perestrojka" = přestrojení" a přitom taktizovat tak, aby se konzervativní síly udržely na "postech" tak jak to jenom půjde - u nás, ale i v SSSR- a aby tak přežily do časů, o nichž si myslí, že bohdá zase přijdou. Přitom bude ovšem předvádět své obligátní číslo - zaklínání věrností Sovětskému svazu, resp. všem jeho režimům, co jich kdy bylo.

Všichni, komu jde o socialismus, by si však měli uvědomit, že V. Bilak ti prokazuje věci medvědí službu. Slovenský i český člověk ho upřímně nenávidí, víc než kohokoli jiného a jeho chvály a zaklínání vyvolávají v lidech pocity právě opačné. Sovětská přestavba a jmenovitě Gorbačov získali u nás popularitu. Jednou z jejích příčin je skutečnost, že tam nové větry dují s novými lidmi v čele- ne s těmi, kteří zemi provedli přes stagnaci až do latentní krize. Příčinou rozšířené skepse vůči naší reformě je naopak skutečnost, že ji mají vést tiž lidé, kteří zemi dovedli pod

brežněvovským praporem tak, kde nyní je. Jestliže však aspoň s některými z nich může být spojeno jisté očekávání, potom o V. Bilakovi, jako nejdivočejším normalizátorovi /a druhém muži normalizace, který prvního do-tlačil ke krajnostem, které přesshovaly jeho původní koncepci/ to neplatí vůbec. Jeho setrvávání ve funkci, navíc v penzijním věku a při funkčním přesluhování se mezi lidmi chápe jako symbol toho, že "perestrojka" u nás nebude mít na různých ustlání a že s Bilakem ve vedení snaha omezit ji na pouhé "přestrojení" rozhodně z čs. politiky nezalíží.

Zpráva o přečtení Zprávy

Ať máme k vládnoucí moci vztah jakýkoli, její jednání se nás bezprostředně dotýká. V tom souhlasím s Václavem Havlem bezvýhradně. Zajímá mě tedy, jak se ta vládnoucí moc hodlá dále vyvíjet. Proto jsem si přečetl nedávno i parávu předsednictva na minulém - devátém - zasedání ÚV KSČ. Musel jsem se několikrát podívat, zda drží v ruce noviny se správným datem, nemám-li náhodou Rudé právo staré pět či deset let. Tak povědomé a dávno známé mi připadaly výsvy k rozhodnému obratu: v plnění hospodářských úkolů - ve zvyšování účinnosti stranické práce /to zejména/ - v účinnosti ideologické práce atp.

Datum bylo v pořádku. Nakonec jsem zjistil, že se přece jen dovídám něco nového: ještě nikdy nezazněl v projevu nejvyššího straníka tak upřímný, silný a otevřený nářek nad tím, jak to vlastně se stranou stojí. Teď už mám potvrzeno, že nejen obyčejní lidé, ale i generální tajemník ví, že v té jeho straně jsou takoví /a není jich asi málo, když se o tom mluví ve správě/, kteří zneužívají funkci ke svému prospěchu, falšují statistiky a drůdní hlášení - také převážně ke svému prospěchu, nejroznějšími nezákonnými machinacemi vědomě poškozují společnost, zastávají odpovědná místa přesto, že byli práveplatně potrestáni. A že o tom všem vědí a mlčí dokonce stranické orgány a organizace. To však není to nejhorší.

Starost o další osudy vedoucí politické síly společnosti budí "klíčový problém, který přímo souvisí s jednotou, akceschopností a autoritou strany". Je to "otázka aktivity a příkladnosti komunistů". Nemohu než souhlasit. I já jsem svou praktickou zkušeností dospěl ke stejnému poznatku jako stranické orgány: že "je nemálo těch členů, kteří jsou pasivní". Moje zkušenost mi dokonce napovídá, že těch pasivních je většina. Řádná novinka to ovšem není - alespoň ne v posledních dvou desetiletích. Svědčí to jen o zcela přirozeném stavu: že členové /vnější/ strany jsou převážně lidé ex normálního nazírání, které lze jen těžko aktivizovat kampaněmi prázdných slov a hesel.

Ždá se mi, že si i /vnitřní/ strana uvědomuje, jak málo resonance nachází její politika ve společnosti, když jí nenachází

dest sní u vlastního členstva. A kterápak politická moc by si nepřála nacházet ve společnosti aktivní politickou odezvu? Proto budí uklamání odpověď na otázku po příčině oné členské /a tím i společenské/ pasivity. Příčinou je prý nutno "zkoumat konkrétně /výborně!/, rozlišovat, co je v samotném komunistovi, co v práci organizace, co v podmínkách, v celkové atmosféře na pracovištích a v místech. Rozhodující je..., aby se každý komunista mohl otevřeně vyjadřovat..." Nevíme ovšem, k čemu. Protože otázka, zda snad není příčina pasivity, ba nezájmu o věc společnou někde výš, ve "velké" politice, se ze zorného pole vytratila.

Přitom je na co se ptát. Hned na začátku zprávy je vyřčen postulát, že "...strana úspěšně plnila svou avantgardní úlohu vědy, ... když si zachovala otevřený a kritický pohled na dosahované výsledky, včas a důsledně řešila narávající problémy a požadavky, které nastoleval život".

Byl to asi pořádně "otevřený a kritický pohled", když rozvoj hospodářství a celé společnosti v době po r. 1970 byl prakticky až do XVII. sjezdu označován za vůbec nejdělejší období celé naší historie. Bylo to zřejmě velice včasné a důsledné, když problémy ekonomiky, narálež již v 60. letech, tehdy ze známých příčin neřešené, nebyly ještě nejméně dalších deset let ~~zabírány~~ řešeny vůbec a potom jen totálně invalidním souborem opatření. Včasnost současné hospodářské reformy snad může obhajovat jen úplná naivka, a o její důslednosti lze zatím s jistotou pouze pochybovat. To všechno sotva vzbudí politickou rezonanci a společenskou aktivitu.

Zpráva evokuje i otázky pro další funkci strany ve společnosti v "podmínkách přestavby" a "rozvoje socialistické demokracie". Nejdůležitější z nich: vedoucí úloha. Je tu naštěstí hlavní jistota: že a u e í být - za každých okolností. Stále hlubší, vyšší a širší, a také důslednější. Neměla by se sice uplatňovat nahrazováním jiných orgánů, zejména státních a hospodářských. Pokud se tak dosud dělo, mohou za to zejména všechny

ty jiné orgány, které vlastně stranu do tohoto nahrazování svou neschopností dotlačily. Ale s tím teď bude určitě konec. Zejména, když se překoná "jednostranná orientace na řešení národohospodářských problémů", jež "oslabuje řízení základních organi-

zací". Přitom by však tyto organizace měly "důkladně analyzovat takové faktory, jako jsou technické-ekonomické parametry, snižování nákladovosti a pod., zajistit uplatnění účinného vlivu na stanovení kvalitních norem, na zavádění vnitropodnikového chesrasčetu..." Stačí?

Kádrová práce - oblast vedoucí úlohy par excellence. "Ani v nových podmínkách uplatnění tajných voleb a konkursů se strana nemůže vzdát svého vlivu na výběr a rozmisťování kádrů". Protože to pracující patrně nejsou schopni poznat sami, musí "straničné organizace a orgány zabezpečit svým politickým vlivem, aby plnou podporu dostali ti, kteří nejen chtějí, ale také dovedou..." Jak se takový politický vliv uplatňuje, to se mi nepodařilo vyčíst. Patrně schvalování. Proto už se prý pracuje na novém kádrovém pořádku. Starý už je vývejem překonán. Asi zavínil, že se do funkcí dostaly všechny ty nekalé živly, o nichž byla už výše řeč. I když - tak zlý zase nemohl být, když se korupce a zneužívání funkcí nedostaly výše než do úrovně ředitelů komunálů, předsedů ONV, tajemníků OV a KV a náměstků ministrů.

Při rozvíjení socialistické demokracie je také nutno aktivizovat Národní frontu - hledáme, co všechno není pasivní! Přitom "žádnou z těchto organizací nelze podceňovat..., straničné a státní orgány... se musí vyvarovat nevhodného a necitlivého zasahování do jejich...vnitřního života". Už se to v praxi vyzkoušelo: ČSTV se už delší dobu zřejmě nemůže rozhodnout, kým nahradí svého náhle zemřelého předsedu. Bude mu tedy nabídnut zachovalé vyhlídkující soudruh Poledník. A hledáme, jak ÚV ČSTV jej nepředemně svolí. Nepochybně jednomyslně. Že se dosud v televizíce netužil? Soudruh zavádil před sjedem ROH také věděl o odborech jen to, že jsou. A podívejte se, jaký předseda ÚRO nám z něj vyrostl!

Že vám to všechno něco připomíná? Nějaké. pevidání o slovech a činech? Nečejte se mýlit. "To je také cesta, jak docílit, aby vliv strany odpevídál vysokému podílu komunistů ve společnosti".

/V uvodovkách jsou samozřejmě uvedeny citáty ze Zprávy./

/Diskusní příspěvek občana R.B. z Olomoucka, přednesený koncem loňského roku na veřejné schůzi./

Vážení spoluobčané,

na minulé plenární schůzi místního národního výboru se mluvilo kriticky o účasti občanů na veřejném dění. Chci odpovědět na to, proč lidé nejeví zájem o veřejné dění.

Jedním z předpokladů spokojenosti je možnost za odvedenou práci mít možnost nakoupit v klidu a v dostatečné míře předměty denní potřeby, ať už jde o potraviny, potřeby pro domácnost atd. Jenže místo toho všechno pracně sháníme a přibývá věcí, které si musíme odpustit. Nakonec tyto problémy jsou už probírány ve sdělovacích prostředcích, ale náprava nepřichází. Před rokem zde na plenární schůzi hovořil předseda MNV o tom, že úroveň obchodu v obci se přiblíží městu. Ale situace v tomto směru se nejenom nezlepšila, nýbrž prudce zhoršila. Pokud si spotřebitel neuhlídá rozvoz zboží do prodejen, kolikrát se mu stane, že nedostane nic! Odejde-li řezník na vojenské cvičení, prodejna se prostě bez náhrady zavře! Drogerie neustále něco přejímá, a na ploše, kam by se vešla ještě hospoda, obsluhuje ~~praxaxxaxxaxx~~ jedna prodavačka frontu lidí.

Ještě horší situaci vyvolává činnost jednotek i jednotlivých vojáků Sovětské armády. Připadám si jako ve frontovém pásmu! Nad hlavou ^{nám} neustále létají ostře ozbrojené vrtulníky, střelba, při níž se třescou domy a drnčí okna, neutuchí ani po několika dnech a brzy začne znovu. Při výjezdu z obce na Olomouc se dostanete do kolon aut a tanků. V noci vás budí vojáci SA a je jim jedno, je-li půlnoc nebo dvě hodiny ráno, protože oni potřebují něco prodat. Krádeže v obci, obtěžování občanů, loupení v obchodech, hospodách a kioscích - počínají si jako republika v republice a nikdo jim to nezatrhne. Silné narušování životního prostředí tak velkým množstvím vojenské techniky je pro naši malou zemi neúnosné. Všechno ještě zhorší překladiště tanků, které má být uvedeno do provozu; bude se to přímo dotýkat naší obce. Též časté hledání zběhů SA našim občanům na jistotě a klidu nepřidá. Při své práci se často pohybují venku i v noci či časně ráno, a viděl jsem už i střelení z vojenského prostoru do části obce. To jsou fakta, která dávají ~~xznik~~

vznik fámám, že nás budou odsud vystěhovávat. A fámy vznikají z neinformovanosti. Až tedy naši představitelé řeknou svému lidu, jak dlouho je dočasně, kdy sovětští vojáci skutečně odejdou.

Právě skončené zasedání ÚV KSČ je dobrou příležitostí k tomu, aby se zhodnotilo, jakou pečeť vtiskl M. Jakeš čs. politice za tu krátkou dobu, co vykonává funkci generálního tajemníka ÚV KSČ.

Odstoupení G. Husáka z mocensky nejdůležitější funkce ve státě završilo další etapu zápasu, který probíhal uvnitř vedení KSČ o podobu postnormalizační politiky. První, v níž hlavní protagonistou byl ještě Husák, skončila po dlouhém váhání a přešlepení rozhodnutím, že čs. vedení podpoří Gorbačevovu "perestrojku". V dalším vývoji pak šlo o podobu čs. přestavby.

Již předem bylo jasné, že nepůjde o radikální společenskou a hospodářskou reformu. V ČS. nebyly a nejsou síly, které by jí byly schopny prosadit a uskutečnit. Reformisté uvnitř KSČ byli hned na počátku 70.ých let vypuzeni ze všech jen trochu významnějších pozic, noví reformisté se uvnitř vládnoucí strany teprve prosezují a svádějí své první zápasy o místa v mocenských strukturách. Společnost sama, i když se už probouzí z normalizační letargie, a některé nezávislé aktivity už nelze přehlížet /Charta 77, hnutí náboženské obce y/ dosud nemůže přímo ovlivňovat průběh událostí/.

Avšak normalizační politiku, která realizovala politické cíle vojenské intervence z 21. 8. 1968, z nichž hlavní bylo zastavení reformního procesu Pražského jara a prosezání Brežněvova konceptu reálného socialismu, provádělo Husákové vedení jako celek. Negativistická politika, řídicí se zásadou "kdo nejde s námi, je proti nám" mu znemožnila, aby si někdy získalo aktivní podporu významných společenských sil a proto bylo mocensky stále odkázáno především na podporu sovětského vedení.

Z tohoto důvodu každá varianta čs. přestavby musela především respektovat sovětské zájmy a musela být formulována tak, aby zajistila jejich tvůrcům podporu sovětského vedení. To má v ČS. především zájem na zachování klidu a politické stability. Nechce, aby případný jám nekontrolovaný společenský pohyb v ČSSR mu komplikoval i beztak složitou domácí situaci. Dnes mu stačí, že ČS. podporuje "perestrojku" a není pro ně rozhodující konkrétní podoba čs. přestavby.

Postupně vykrystalizovaly dvě základní varianty dalšího postupu. První můžeme snad označit za pragmatickou koncepci umírněné reformy. Vycházela z Gorbačevova pojetí demokratizace jako nutné podmínky pro úspěch přestavby a proto počítala s jistým uvolněním rigidní normalizační politiky. V širším proudu informací /čs. období "glasnosti"/, v otevřenější kulturní politice, v poněkud zasněžené decentralizaci rozhodovacích pravomocí v ekonomice se viděla příležitost, jak vystoupit z izolace a postupně získat politickou podporu alespoň některých vrstev pro politiku KSČ.

Druhá, v zásadě konzervativní koncepce se opírala o předpoklad, že sovětská přestavba je se svými hesly o jednotě demokracie a socialismu, o "glasnosti" atd. sice nutná, neboť jinak by v ČSSR propukl, otevřená

krize, ale že její radikální prvky jsou jen dočasnými instrumenty pro uvolnění napětí a pro získání podpory veřejnosti. Sovětskou hospodářskou reformu viděli v souladu s převažující sovětskou praxí jen jako soubor změn, které mají zlepšit fungování ekonomiky a nic víc. Poučení zkušenostmi "obrodného procesu" r. 1968 jsou zástánci této varianty přesvědčeni, že v zásadě je nutno zachovat status quo, že jakékoli pootevření dveří i značně krotký reformní povede k tomu, že uvnitř čs. společnosti budou postupně narůstat požadavky na další a další reformy a že konzervativní politikové při takovém vývoji nutně přijdou o své mocenské postavení. Proto se v této variantě počítalo s takovými úpravami ve fungování systému, které by načas uvolnily tlaky na podstatné reformy oživené vývojem v SSSR a udržely životní standart jako nezbytnou podmínku pro alespoň pasivní konsensus obyvatelstva.

Není nezájímavé, kdo podporoval jednotlivé varianty. První vypracovali pragmaticky orientovaní členové Husákového vedení /klíčovou osobou je mezi nimi premiér Štrougal/, kteří věděli, že ekonomická reforma se značně opozdila a že zdaleka nestačí jen kosmetické úpravy systému jejího fungování. Reformu se nebojí, protože většina z nich se podílela na reformách šedesátých let a konzervativci se spojili z těch či oněch důvodů až po úspěchu vojenské intervence. Při přípravě reformy seskupili kolem sebe v pracovních komisích řadu mladších odborníků, jejichž rozbery situace i návrhy na nutná opatření byly mnohdy pozoruhodné.

Profilující skupinu mezi zástánci druhého přístupu tvoří lidé /A. Indra, M. Jakeš, V. Bilak, K. Hoffmann a další/, kteří byli protireformně orientováni už v r. 1968. Tehdy si přáli a vítali vojenskou intervenci, v jejímž průběhu se dokonce podíleli na nezdařeném pokusu o ustavení tzv. dělnicko-rolnické vlády, která měla po 31. srpnu 1968 nahradit Dubčekovo vedení. Je jim vlastní ideologie reálného socialismu vyznávající a konzervující nehybnost řádu a věci. Reformy spojené s autonomním společenským pohybem zásadně odmítají, o změnách uvažují jen tehdy, když pokračování v dosavadní politice ohrožuje stabilitu státu, jejich soci. mocenskou základnu mají ve stranickém aparátu, v němž si postupně vychovali následovníky ze "svezáků", kteří po r. 1969 založili svou politickou kariéru na aktivní podpoře nersalizační politiky.

G. Husák kterému v té době už bylo 75 let se dlouho snažil o nalezení kompromisu mezi postojí obou skupin. Když se ukázalo, že to není možné, rozhodující mocenskou pozici vyklídí.

Prosažila se konzervativní varianta. Stalo se tak za prvé proto, že ji podporovaly ty síly v sovětském vedení, které v dané chvíli formulovaly politiku vůči socialistickým zemím a kterým bylo proti mysli jakkoli v ČS. experimentovat s přestavbou. Ze druhé, konzervativní síly měly lepší postavení v centru moci, jímž je aparát KSČ. Ze třetí, prokázaly ve vnitrostranických zápasech větší zdatnost, rozhodnost a obratnost.

Právě dvě posledně jmenovaná faktory rozhodly o tom, že se M. Jakeš

stal generálním tajemníkem KSČ. Jeho politický profil lze snad nejlépe charakterizovat jako reálně-socialistický konzervatismus. Dubčekova reforma politika mu zajistila postup ve stranické hierarchii /v r. 1968 se stal předsedou ústřední kontrolní a revizní komise KSČ/. Pak aktivně podporoval Brežněvovu srpnovou intervenci i normalizační politiku, v níž jako předseda ÚKHKu měl klíčovou úlohu v odstraňování stoupců reform z KSČ i ze státního aparátu. Od r. 1977 jako tajemník ÚV KSČ pro zemědělství a jako tajemník odpovědný za ekonomiku prosazoval právě tu hospodářskou politiku, která zavedla zemi do krize a dlouho byl proti jakýmkoli reformám.

Přesto je Jakešovy úsilí provádět čs. přestavbu. Je v paradoxní, vnitřně rozporné situaci: reformy jsou mu cizí, ale jako reálný politik ví, že bez nich to nejde. Zároveň ho asi láká představa, že by se mohl zepast do dějin jako čs. Gorbáčov.

Z posledních projevů a z výsledné podoby návrhů na přestavbu hospodářského mechanismu lze soudit na to, jak se s tímto dilematem vyrovnává. Z návrhů nevelmi umírněnou hospodářskou reformu zbylo jen terzo. Prakticky jde jen o přesun některých pravomocí z centra na podniky, o reorganizaci ministerstev a podniků a o změnu soustavy ukazatelů, které řídí činnost podniků. K zásadním změnám nedochází: základní dispoziční oprávnění k celospolečenskému kapitálu si nechtějí ponechávají ve svých rukou orgány KSČ a rozhodující výkonná pravomoc nad podnikovou sférou zůstává reorganizovaným hospodářským ministerstvům. Z voleb do "samosprávných" orgánů a ředitelů podniků se vytratil jakýkoli demokratizační nátež tím, že kandidáty na tyto funkce nelze navrhnout bez projednání a souhlasu příslušných orgánů KSČ.

Když M. Jakeš mluví o demokratizaci, mluví ve skutečnosti o něčem jiném. Demokratizace státu, v němž si udržuje mocenský monopol jedna politická strana, musí být procesem, v němž se tato strana začne stále více dělit o moc s občany /demokratickým bude takový stát až tehdy, kdy se monopol moci jedné strany zcela rozplyne. /.

Demokratizaci však nanehraří výzvy k zlepšení fungování národních výborů a organizací Národní fronty - ty se bezvýsledně pronášejí už po desítky let. Nebude to ani zřizování podnikové samosprávy ztavené práva o čemkoli podstatném rozhodovat. Nikoho jistě nenecháme ani takovému úpravě volebního systému, kdy voliči budou mít možnost si vybírat mezi více kandidáty jedné strany a jejími politickými soupeřnými a nikoli mezi kandidáty, agitujícími pro různé alternativy řešení společenských problémů.

Skutečná demokratizační opatření nejsou na obzoru. Např. nové usnesení o kádrové práci nepředpokládá odstranění kádrového stropu pro nestraníky, uvolnění politických bariér omezujících jejich přístup k vedoucím místům na všech stupních hospodářského a státního aparátu, k tvářící práci ve vědě, kultuře a školství. Čs. varianta "glasnosti", zlepšení veřejné informovanosti, se omezila jen na publikaci zpráv ze zasedání předsednictva

ÚV KSČ, z federálních a národních vlád, trvá však kontrola toku informací, cenzurní omezení vědy a kultury, zákaz svobodných diskusí o starší a nedávné historii atd.

To samozřejmě není náhodné. Nepředpokládá-li se provedení zásadní hospodářské reformy, pak není potřeba demokratizačními opatřeními přesvědčovat lidi, že se už nemusí bát, že má smysl, aby sami aktivně vstoupili do zápasu s dědictvím minulosti. Z hlediska prosazené konzervativní koncepce stačí pasivní konsensus občanů, tzn. že se nešádlá po lidech, aby režim milovali, ale aby nic proti němu nedělali a budou-li požádáni/nepř. ve volbách/ aby pro něj zvedli ruku.

Avšak podstatnou otázkou pro Jakešovo vedení je, jak takový konsensus udržet. Zřejmě je přesvědčeno, že změny, které provede ve způsobu fungování hospodářského mechanismu zastesví okles výkonnosti čs. ekonomiky a tak udrží životní úroveň na dnešní úrovni, která zaručuje, že v zemi nedojde k sociální krizi. Dál si její chce zajistit řadou populárních opatření, která, pokud se realizují, by situaci lidí v lecčems zlepšila, ale nedotýkala by se podstatných stránek/stránek systému. Do podzimu, jak alibí před svým odchodem už G. Husák, budou zvýšeny penze a příspěvek v mateřství a prodloužena mateřská dovolená. Má se zredukovat roztvářená administrativa, a to i v aparátu ÚV KSČ. Následuje celá serie reálných i méně reálných slibů. Všem se slibuje, že bude zlepšeno zásobování trhu. Necessárným- že se zvýší dovoz léků s těm, kteří se bojí AIDSu - že bude zvýšena výroba jednorázových injekčních stříkaček. Turistům mají být ulehčeny formality při cestách do zahraničí a motoristé mají být potěšeni redukcí povinných technických prohlídek jejich vozidel. Dokonce batičkám se má ulehčit: když jia dojde uhlí, netudou muset lítat od čarty k čáblu, aby dostaly potvrzení, že je nemá, ale bude se jim věřit, když to řeknou seny.

Samozřejmě, že nové vedení nespolečná, že jenom tato opatření zaručí společenský mír a odstraní veškerou nespokojenost. Akce bezpečnosti, které v průběhu několika dnů přivedly vníveš Husákovu dlouholeté úsilí, aby Čs. stretilo puně země, soustavně porušující helsinská ujednání nejdu na vrub jejího neobrátelného pečinání. Násilné zadržení signatářů Charty 77 před očima náměstka britského ministre zahraničí, který je pozval na rozhovor, policejní manévry kolem pobožností na počest blahoslavené Annyky České, tvrdé rozehnutí pokejné demonstrace katolíků v Bratislavě a další podobné akce jsou ptonyšleným signálem nového vedení, který má sdělit občanům, že má v úmyslu rozhodně zasahovat proti každé opoziční aktivitě.

Pokud se věci budou vyvíjet tak, jak si to dnešní vedení představuje, pak sice budeme v příštích měsících svědky anohe změny - např. v soustavě řízení ekonomiky, v obsazení nižších, vysokých i hodně vysokých funkcí a delších, ale zároveň se v Čs. nic podstatného nezmění.

Hospodářská reforma, která není reformou, ale jen dalším, trochu vylepšeným souborem opatření, nijak podstatně nezmění fungování hospo-

dářského mechanismu a proto nemůže být nástrojem k překonání dlouhodobé hospodářské stagnace. Totéž platí pro zákon o podniku a družstvech. Zároveň lékem na neduhy ekonomiky nebude ani snížení počtu ministerstev a jejich úředníků. Je známo, že byrokraté jsou produktem systému /a nikoli neopak/ a že všechny dosavadní pokusy se stávají léčbou vždy rychle zkrachovaly/viz např. akce 77.000 do výroby/. A pokud jde o sliby, že na trhu bude více nedostatečného zboží a že se provede řada sociálních opatření, pak ze daného stavu ekonomiky je lze splnit jen tak, že se buď ještě více omezí prostředky vkládané do modernizace ekonomiky/Nutné vklady do budoucnosti se tedy projí/, nebo že se zboží doveze na úvěr /opět se zadlužíme/ nebo se dá do oběhu více peněz/roztočí se inflační spirála/.

Totéž, jak jsme si ukázali, platí i pro "demokratizaci". Lidé v ČS. nejsou naivní a po zkušenostech z minulých desetiletí jsou více než skeptičtí. Slova jim nestačí. Přesvědčit je mohou jen skutečné činy.

Někteří lidé soudí, že pro dnešní vedení je dosavadní postup jen přípravou na další kroky v procesu přestavby. Tato představa však není dostatečně podložena. Proti ní mluví alespoň tři argumenty:

Zprvá, ekonomika nutně potřebuje reformu, nemá-li v dohledné budoucnosti zkolabovat. Každý další odklad je pro ni zhoubný.

Zadruhé, současná vedení je vedením zásadně konzervativním a samo nikdy reformní program nezformuluje.

Zatřetí, pokud by připustilo, sbytskový program zformulovali jiní, nebude ve svém dnešním složení schopno řídit reformní proces.

Třetí bod si заслужuje hlubší objasnění. - První vystoupení M. Jakeše, přenášená rozhlasem a televizí byla pro veřejnost školou. I ti, kteří se pamatovali na projevy A. Novotného, byli zaraženi tím, že nemá elementární kulturu projevu, že neumí sdělit posluchačům své myšlenky a že nedokáže s nimi navázat kontakt. Mnozí si kladli otázku, jak vůbec mohl M. Jakeš obsadit svou funkci.

Odpověď dalo poslední zasedání ÚV KSČ. Jakeš ukázal, v čem je jeho síla. Výborně ovládá pravidla hry a mocenské pozice, která platí v komunistické straně. Je zřejmé, že umí čekat na svou příležitost, že se nepouští předem do sporu, když nemůže uspět, ale zkrátka umí vystihnout a využít vhodnou chvíli. Není, na rozdíl od G. Husáka, ani "osemělý" běžec - má kolem sebe spojence - lidi se shodnými zájmy. To zvláště názorně ukázala usnesení ÚV KSČ zejména v těch bodech, kde se hovoří o omezení počtu funkčních období funkcionářů KSČ a státu a o kádrových změnách. V omezení počtu funkčních období ne dvě má Jakeš nástroj, který má být použit pro odsun kohokoli z jakékoli funkce: prakticky všichni členové dnešního vedení jsou na svých místech od r. 1969, zatímco on sám do své nové funkce teprve nastoupil. Ukázal však zároveň, že s tímto nástrojem zachází zatím obezřetně. Odešlo sice několik z těch, co nepatří do jeho nejbližšího politického okruhu a místo nich přišli "jeho" lidé. Vyveroval se v

roztržky s umírněnými reformátory jako celkem, protože ví, že taková roztržka by mu víc uškodila než prospěla, protože by hluboce rozštěpila KSČ a oslabila pozice jeho vedení v očích veřejnosti.

Ale jestliže je M. Jakeš mistr vnitrostátní politiky, pak není typem politiky přestavby, reforma se zpravidla provádí na důvěru - nejdříve musí lidé něco obětovat, aby jim to budoucnost vynahradila /reforma r. 1968 byla z tohoto hlediska atypická, protože byla vyvolána národnostní a politickou krizí, zatímco ekonomika byla po krizi let 1962- 64 na vzestupu. Proto se nejen nemusela snižovat životní úroveň, ale byly dokonce prostředky pro její zvyšování/.

Vůdce, který má společnost provést obtížným obdobím, musí mít charisma: musí být obdařen schopností přesvědčit veřejnost, že ví, co chce, že ví, jak toho dosáhnout, že je za sebou důvěřovat. M. Jakeš tento dar nemá. To je jeho osobní slabina, proto se nemůže stát, jak by si možná přál, československým Gorbačovem.

Pro všechny tyto důvody i osobní vlastnosti M. Jakeše a jeho kolegů je nové vedení a také vedení přechodná. To, co ve skutečnosti udělat může, je příprava podmínek pro přechod k podstatnějším reformám tím, že překáže neúčinnost a nemožnost konzervativních přístupů, vycházejících ze zásad normalizační politiky.

Délka přechodného období bude záviset na mnoha faktorech, vnějších i vnitřních, především na postupu přestavby v SSSR, na jeho stanovisku k srpnové intervenci i k pražskému jaru, na stavu čs. ekonomiky, na rychlosti, s jakou čs. občané se znovu znovu angažovat ve veřejném životě, na politice současného vedení i na počínání M. Jakeše osobně. To se ostatně ukáže už v příštích týdnech a měsících.

duben 1988

Václav Slevík:

Omluví se RP za nepravdy?

V době "glasnosti" a otevřené politiky psát do Rudého práva jakoukoli věcnou poznámku nebo polemiku je stejně beznadějně, jako před oficiálním užíváním uvedených pojmů. Přesvědčil jsem se o tom při napsání stručného textu, na který jsem sni po 3 týdnech nedostal nejmenší odpověď. A tek posílám své řádky do jiné "zásuvky", která není tak hezedná jako ta na Florenci.

x x x

V Praze dne 7. IV. 1988

Titl.

Rudé právo, orgán ÚV KSČ
k rukám šéfredaktora Zd. Hořeního
Praha.

Vážení soudžuzi,

v úterý 5. IV. 1988 vyšel na stránkách RP článek s titul-
k y "Převde o "Akčním programu" " 1968" - Jaká byle slova a jaké činy. " Po přečtení jsem nucen konstatovat, že jeho autor, podepsaný jménem Karel Horák, zřejmě vůbec nezná dokument KSČ, o kterém a především pak kolem něhož si dovolil, neoset celou řadu vyslovených nepravd. Vlastně celý článek je o něčem jiném, než co slibují titulky.

V pátém odstavci je možné číst větu: "Především uvedme, že "akční program" se ne rozdíl od "polednové politiky" nepřihlásil k závěrům XIII. sjezdu KSČ". Dalo by se věcně polemizovat s veškerý obsahem této věty, podobně jako s celým článkem, ale zůstaňme jen u tvrzení, k čemu že se "akční program KSČ" podle autora nepřihlásil.

V třetí části zmíněného programu, nazvané "Politika jednoty a důvěry" totiž čteme:

"Usnesení XIII. sjezdu KSČ postavilo úkol: "Ve vnitřním životě země dále upevňovat svazek dělnické třídy, která je vedoucí silou naší společnosti, družstevního rolnictva a socialistické inteligence jako politický základ našeho státu, přispívat k vzájemnému sblížování tříd a vrstev, národů a národností naší země a upevňovat jejich jednotu.". Smyslem dnešní politiky je utvářet a stále obnovovat demokracie vztahy spolupráce a důvěry mezi společenskými skupinami bez rozdílu, sblížovat jejich snahy, sjednocovat jejich síly na podkladě socialistického rozvoje celé společnosti."

Pasáž programu "Za rozvoj socialistické demokracie, za nový systém politického řízení společnosti" se odvolává na samotné příprevy XIII. sjezdu KSČ těmito slovy: "Již v teziích ÚV KSČ ke XIII. sjezdu strany bylo jasně řečeno, že "stát diktatury dělnické třídy splnil u nás své hlavní dějinné poslání" a byl tu jasně vyjádřen i základní směr, jak dále rozvíjet naši demokracii: "Soustava socialistické demokracie - stát, společenské organizace a strana jako vedoucí síla- cílevědomě usiluje o to, aby se rozdílné zájmy i přístupy pracujících ke společenským problémům

demokraticky projevíly a aby se uvnitř organizací socialistické společnosti správně, z hlediska celospolečenských potřeb a cílů řešily. Rozvoj demokracie musí přitom postupovat ruku v ruce s posilováním vědeckosti a odbornosti společenského řízení."

Pokud jde o "Národní hospodářství a životní úroveň", tam se nejen začíná XIII. sjezdem, ale přímo se konstatuje, že určité rysy hospodářského vývoje "plně potvrzují správnost závěrů přijatých XIII. sjezdem".

Mám snad uvádět další části akčního programu KSČ? O družstevnictví, kultuře socialistického Československa, kde všude je nejen odvolávání se k XIII. sjezdu KSČ, ale též jaká opatření třeba přijmout, aby byly naplňovány jeho závěry.

Hlavní přitom je celkový obsah akčního programu - tohoto v leninském pojetí "prvého programu strany" - který se v žádné zásadní otázce s domácího či mezinárodního charakteru nerozhází s XIII. sjezdem KSČ, ale důsledně rozvíjí jeho hlavní závěry.

Soudím, že etika socialistického novináře, navíc spolupracovníka orgánu ÚV KSČ, vyžaduje, aby se čtenářům za své nepravdy veřejně omluvil.

S pozdravem

Nad vzpomínkami Vasila Biľaka z let 1967-1968

K otázke ozbrojeného násilí při řešení politických sporů

V Bratislavské Rodělní Pravdě vyšly 4. a 11. března 1988 výňatky z připravované knihy vzpomínek člena předsednictva a tajemníka ÚV KSČ Vasila Biľaka "Milníky mého života". Rudé právo mělo rovněž připraveno jejich vydání, ale šéfredaktor Hoření, člen sekretariátu ÚV KSČ, dal sazbu rozmetat. Z Bratislavy bylo avizováno třetí pokračování, ale už nevyšlo.

Výňatky barvitě popisují průběh sporů ve vedení KSČ, zejména mezi A. Novotným /nepřítelem Slováků/ a slovenskými představiteli strany. Tehdejší tajemník ÚV KSS a jeden z nejbližších spolupracovníků tehdejšího prvního tajemníka ÚV KSS A. Duběčka líčí, jak jistí soudruzi na Slovensku s jistými českými soudruhy v letech 1967-68 připravovali a provedli svržení prvního tajemníka ÚV KSČ a presidenta republiky. Je to přímo vysoká škola kabinetních machinací. Poučení o tom, jak se ve vládnoucí komunistické straně dělá frakce, jak se řeší mocensko-politické problémy a spory.

Z informací, jež Biľak /asi bez poškodení vedoucích orgánů/ předložil veřejnosti, se omezím pouze na ty, které se týkají akcí ke zneužití ozbrojených sil a policie v řešení vnitrostraničských sporů, neboť jsou metodickou i věcnou předehrou klíčové události československého roku 1968: "internacionální pomoci" bratrských stran a států z 21. srpna.

Několik citátů:

"Běže 18. decembra 1967 pred odletom do Prahy /na zasadani ÚV KSČ- st/ bola zvolaná porada vedúcich oddelení ÚV KSS a každý dostal pokyn, čo robiť, ako postupovať, keby nastala nepredvídaná situácia."

V deseti dnech mezi přerušeným xps prosincovým a lednovým zasedáním se

"Novotný skutečně pokúšil využiť získaný čas a situáciu zvrátiť vo svoj prospech. Boli vytypovaní súdruhovia, ktorí mali byť obvinení a zatknutí pre prípravu vabury. Z Prahy priletelo do Bratislavy osobitné lietadlo a čakalo iba na svojich "pasážierov". Veliteľ vojenského okruhu generál Kodaj nám oznámil, že keby došlo k pokusu o zatknutie niektorých členov predsedníctva ÚV KSS, Východný okruh bude mobilizovať a charosených súdruhov brániť sám. V prípade, že by bol vydaný príkaz na zatýkanie, Bezpečnosť bola pripravená odoprieť poslušnosť..."

Novotný a jeho skupina medzi sviatkami i počas sviatkov veľmi intenzívne pracovali. Hovorili samými súdruhmi, členmi ÚV K

KSC, s představiteli armády, Bezpečnosti a skúmali všechny možné varianty. Boli i takí, ako generál Šejna, ktorí mu radili, aby na obnovenie disciplíny použil armádu a Bezpečnosť... Boli to dni plné napätia, neistoty, dni, keď málejte vediel odhadnúť, že nám rok 1968 priniesie. Žiaľ, že Novotný nás mátkž donútil sa sústreďiť na jedinú otázku - aby odišiel, namiesto toho, aby sa všetky sily sústreďovali na vypracovanie programu, na to, ako najlepšíe vybrať nové vedenie... Obrasne povedané: Novotný bol výšinou, ktorá bolo treba stoj čo stoj obsadiť."

Biľak si uvádzená fakta nevymýšľí. Pouze podle pravdy doveduje, že se zneužití armády, Státní bezpečnosti a Lidových milicí pro boj mezi frakcemi nomenklaturní špičky KSC skutečně Připravovalo. - O stejné věci vypovídají také informace z jiných pramenů. Například ve "Zprávě o šetření okolností, souvisejících s útekem generála J. Šejny", předložené zasedání ÚV KSC 29.5.1968, se píše, že:

Šejna se po skončení prosincového pléna zabýval úvahami na o-zbrojené vystoupení armády na podporu s. Novotného, případně i se satením některých členů ÚV KSC... V těchto dnech uskutečnil řadu osobních kontaktů s funkcionáři MNO... líčil jim situaci v ÚV KSC jako mocenský boj, v němž jde o samu podstatu existence strany..."

Nejčastěji se scházel s generálem Janke. Ten spáchal v březnu 1968 sebevraždu. Před ní napsal v dopise na rozloučenou mj. toto:

"Hansbníka Šejnu odsuzuji. Býval u mne. Infernoval. Měl nej - fantastičtější nápady... Otevřeně říkám: Žádný rozkaz ke zneužití armády jsem nikomu nevydal, ani bych nevydal, ač je jasné i podle zákona, že na to měl právo s. Novotný. Jsem dodnes přesvědčen, že informace, které jsem dostal, byly míněny jen a jen pro případ bouří."

Další svědectví je z knihy "Špión vypovídá"! Napsal ji Josef Frelík, v roce 1968 vysoký důstojník Státní bezpečnosti:

"Když bylo konečně svoláno prosincové plénum a bylo již víceméně jasné, že Novotný pájde, rozhodl se tento náhle, že tomu musí za každou cenu zabránit... Reformní křídlo mělo být odstraněno s politického života. Do ulice Thákurova č.1, kde je hlavní část StB, se začaly o Štědrém večera sjíždět nenápadné postavy, které pak strávily vánoční svátky na nafukovacích matracích ve svých kancelářích. Na každé správě StB byla prováděna selekce "zvlášť spolehlivých" příslušníků, kteří měli se pomocí opět "zvlášť spolehlivých" příslušníků Lidových milicí satknout asi tisíc nepřátel A. Novotného. Operativní štáb, připravený k akci, měl v čele ministra Josefa Kudrnu... Některá opatření se učinila také v armádě, ale ta neměla mít aktivní dílu při připravovaném zásahu. Pouze některé jednotky, uvedené do stavu pohotovosti, měly tvořit protiváhu pro případ, že by třeba někteří progresivní generálové chtěli dostat Dubčeka a ostatní s kriminálu... Když už se měla akce rozjet, ozval se na stole A. Novotného telefon. Volal Brežněv, který v té době velmi usiloval o zdar připravované mezinárodní konference komunistických stran, a slovy prý nevybíravými napadl Novotného za nezodpovědnost. Řekl, že žádný puč v Čes-

koslovensku nepotřebuje stejně tak jako zatýkána jemu oddaných soudruhů Koldera, Bilaka, Indry a jiných... Puš se proto nekonal."

Ke zneužití armády a policie však po několika měsících přece jen došlo. Někdo dosud neznámý pozval do Československa pět zahraničních armád. Jejich intervence podstatně ovlivnila průběh a výsledek politických sporů

- mezi frakcemi ve vedení KSČ
- mezi skupinou, která pozvala vojska, a "pomýleným lidem" /k němuž patřila i drtivá většina komunistů/
- mezi KSČ a čs. státem na straně jedné a pěti spojeneckými státy a jejich vládnoucími "bratrskými" stranami na straně druhé.

Armády se dostavily pět dní před sjezdem KSS a 18 dní před plánovaným XIV. sjezdem KSČ.

XIV. sjezd měl významně přispět k nezvratnosti začatého obrodného procesu, upevnit v obnovené demokracii vedoucí úlohu strany, měl projednat závažné dokumenty a zvolit nový ÚV strany.

Po svtupu vojsk, při moskevských jednáních 23.-26.8.1968, přinutilo politbyro ÚV KSSS čs. zástupce odložit stranický sjezd na "vhodnější dobu". Ukázalo se, že do nenávratna, neboť kooperaci "zdravého jádra KSČ s komandaturami vstoupivších vojsk a s vedoucími politickými činiteli SSSR bylo nejdříve Lubčenkovo "obrodné" vedení nahrazeno Husákovým vedením "normalizačním", pak byly zrušeny mandáty delegátů sjezdu, strana byla "očištěna" od stasisců reformních nebo jinak "nežádoucích" komunistů a teprve potom byl r. 1971 svolán "normalizační" sjezd, na kterém triumfovala frakce, která s pomocí zahraničních vojsk a politické policie, v ovzduší strachu, perzekuce a teroru vyhrála svůj "stranický boj". Normalizační sjezd naplno rozvinul prapory neostalínismu a stagnace.

V přípravě vojenského úderu proti obrodě socialismu v ČSSR byla formulována a vzápětí vyzkoušena v praxi tzv. Brežněvova doktrína. - Někteří významní politikové a publicisté, i takoví, kteří bojují za přestavbu, dekomratizaci a v jiných otázkách usilují o překonání Brežněvova dědictví, existenci "Brežněvovy doktríny" obcházejí a dokonce prohlašují, že vůbec nebyla. - Pro osvěžení paměti cituji z prohlášení komunistických a dělnických stran socialistických zemí /Bratislava 3.8.1968/: "Národy, které nastoupily cestu socialismu, dosáhly vítězství ve všech sférách společenského života... Podpora, ochrana a upevnění těchto vymožeností...

jsou společnou internacionální povinností všech socialistických zemí..."

Herman Axen, tajemník a kandidát politbyra ÚV SED, který se bratislavských jednání zúčastnil a Prohlášení spolupodepsal, vysvětlil v časopise SED "Einheit", že jednotky pěti států by do Československa v zájmu ochrany vynálezenosti socialismu v ČSSR vstoupily i bez žádosti vedoucích státních a stranických funkcionářů ČSSR a KSČ. Žádost však podána nebyla.

Axenův výklad je samozřejmě kvalifikovaný. Nenechává nikoho na pochybách, že samozvanému seskupení vůdců několika vládnoucích komunistických stran se v "Brežněvěvě doktríně" dává právo vojensky zasáhnout do vývoje v kterékoli spojenecké zemi, když se domnívají, že tam jsou ohroženy socialistické vynálezenosti. Nezáleží na tom, zda si lid a komunistická strana v zemi, jež má být předmětem "internacionální pomoci" tuto pomoc přeje nebo ne. Axen se zadostiučiněním konstatuje, že v případě Československa však skupina vedoucích funkcionářů, která o vstup požádala, tedy byla.

Kominternovské kořeny 21. srpna

Význam a ohlas čs. událostí roku 1968 a první aplikace "Brežněvěvy doktríny" ucelně překročily hranice naší republiky. Staly se jedním z klíčových "říspěvků do diskuse" o politice světového tábora socialismu a mezinárodního komunistického hnutí tváří v tvář vývojovým problémům současného světa.

Mezinárodní komunistické hnutí a světový reálný socialismus už po desítky let prsně a bolestivě překonávají sítě přelitých hypotéz, pouček a přístupů, které se zrodily před 150, 70 a 50-60 léty v jiných podmínkách historického vývoje, na jiné úrovni společenskovedního poznání a které byly bedněním VES/b/ postupně přeměněny ve strnulou soustavu dogmat církevního typu, spjatých s velmi drancou auteritářskou mocí, jak ji reprezentoval stalinský model socialismu.

"Brežněvěva doktrína" je plodem stalinismu v jeho vývojovém stádiu a konce 60. let. Odráží se v ní stalinská koncepce socialistické revoluce, její cíle a prostředky, Stalinovo pojetí vedoucí úlohy komunistické strany a diskvalifikace demokracie ve společnosti existujícího socialismu, typ vztahů mezi státy existujícího socialismu a jejich vládnoucími stranami. Doktrína vypráví o tom, nakolik o svých osudech rozhodují samy národy a je-
~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~

jich svobodně velení představitelů, a nakolik o nich svévolně rozhodují uzurpátoři moci.

Historický exkurs

Lenin vyloučil svou koncepci socialistických přeměn společnosti v létě 1917 v knize "Stát a revoluce". Byla navýsost demokratická, plebejská, inspirovaná Marxovými a Engelsovými závěry ze zkušeností Pařížské komuny a jejich ekonomickou a politickou teorií. - Již v prvních měsících po VŘSR byla však politická a hospodářská stránka revolučního procesu v Rusku zatlačována na druhý plán nutností ozbrojené obrany revoluce. V sovětech i ve straně převládly místo demokratických zásad vojenské přístupy. Zrodil se a živil "vojenský komunismus", který se naprosto nemohl stát ani ekonomickým ani politickým modelem diktatury proletariátu, natož pak socialismu. - V některých úspěšných fázích ozbrojeného boje s nepřáteli se "vojenský komunismus" pokoušel v duchu teorie "revoluční války" rozšiřovat proletářskou revoluci za hranicemi země formou "internacionální pomoci" Rudé armády místním revolucionářům.

Za všeobecné krize "vojenského komunismu" navrhl Lenin vyvést zemi v hospodářství NEPem a v politickém životě návratem k diktatuře proletariátu jako demokratické vládě proletářské masy. Zdůraznil přitom avantgardní roli a odpovědnost bolševické strany, jež po občanské válce zůstala jedinou ze všech dřívějších sovětských stran. Ostatní byly potlačeny.

Po Leninově předčasné smrti nasměroval Stalin přechod k socialismu a výstavbu socialismu po svém. Nejdrůbe byla nahrazena diktatura proletariátu diktaturou strany ve jménu proletariátu a z ní se vyvinula diktatura několika osob a nakonec jediné osoby - vožda Stalina - nad terancou i nad společností. Místo demokracie byl dosazen vůdcovský princip. Z opatření X. sjezdu VKS/b/, které umožňovalo ve výjimečných případech vyloučit z voleného orgánu členská za frakční opoziční činnost a které Lenin navrhl jako dočasné a krajní, omezující demokracii v kritickém období života země a strany, udělal Stalin opatření trvalé a "normální". Použil je k postupné likvidaci svých odpůrců. Členové orgánů a organizací strany byli postupně zbaveni práva demokraticky diskutovat a rozhodovat o politice strany, vybírat stranické vedení a volat je k odpovědnosti. Stali se nástrojem, "převodovou pákou"

nadřazených nomenklaturních kádrů. Vedení se začalo obnovovat samo. Same si podle svých představ vybíralo členstvo i bezpartijní spolupracovníky a zbavovalo se nežádoucích. Rozdělovalo funkce a s nimi spojené výsady a výhody - nejen ve straně, ale podle stalinský pojeté vedoucí úlohy strany také ve státních a hospodářských orgánech, ve společenských organizacích, ve vědeckých a kulturních organizacích a institucích atd. Odvolávalo kádry z funkcí, trestalo, posílalo do vězení, na popraviště. Upevňovalo tak svou absolutní moc nad lidmi i nad společností. Masově zneužívaná policejního a vojenského násilí se vedle politické manipulace stále více stávalo hlavním způsobem řízení sovětské společnosti, řešení společenských a politických rozporů v Zemi sověta.

Vnitrosovětský nedemokratický model stranického a státního života byl jako obecně platný implantován do mezinárodního komunistického hnutí - Kominterny. Stal se tu nástrojem prosazování leninských koncepcí, poznamenaných relikty "vojenského komunismu", ale také blanquismu, trockismu a jiných hazardérských teorií a praktik. Naplnily se obavy, které vyslovila v prosinci 1918 Rosa Luxemburgová, když rozebírala důvody, proč bolševici nepostupují podle svých původních demokratických plánů:

"Světová válka, německá okupace a všemožné s ní spojené nemožné těžkosti je vystavovaly hroznému tlaku, jenž musel znetvorit každou socialistickou politiku, byť naplněnou nejlepšími úmysly a opírající se na nejkrásnějších zásadách... Nebezpečí začíná teprve tam, kde Lenin a jeho soudruzi dělají z nouze čtnost a svou taktiku, která jim byla vnucena fatálními okolnostmi, se snaží ve všech směrech teoreticky zdůvodnit, zakotvit a doporučují jí mezinárodnímu proletariátu k následování jako obecně platný vzor... Když chtějí do strojnice mezinárodního socialismu, pro který bojovaly a strádali, vložit jako nové obchacení všechny ty pokriveniny, které jim byly vnuceny bídou a násilím, páchaným na Rusku, a které jsou konečnou jen důsledkem bankrotu mezinárodního socialismu v této světové válce."

Po Leninově smrti vyhlásila Kominterny na V. kongresu heslo bolševizace, které savazovalo všechny sekce internacionály k totálnímu převzetí sovětského vzoru a k odstranění všech komunistů, kteří takové unifikaci překáželi. Uvnitř bolševizované Kominterny platilo absolutní podřízení nesamostatných sekcí svrchovanému centru. Poslední slovo měl Stalin a jeho lidé, dosazení do vedoucích funkcí jak v centrále, tak v sekcích. Fungovaly nemilosrdné mechanismy odstraňování neposlušných, nepohodlných a podezřelých poslušnými a věrnými.

Stará doktrína

V těchto podmínkách byl na VI. kongresu Kominterny v r. 1928 schválen Program komunistické internacionály, jehož jádrem je strategické schéma, které dosud doznívá v myšlení a jednání stalinistů /neostalinistů/ v mezinárodním komunistickém hnutí a ve státech existujícího socialismu /parafrázuji/:

- 1/ Cíl a úkol: světová soustava komunismu, jednotné světové sdružení práce, plánovitě využívací všeho hmotného bohatství, přírodních sil a přirozených výrobních podmínek jednotlivých světadílů
- 2/ K postupnému vybudování světové soustavy komunismu je nutné období revoluční přeměny, v němž bude panovat diktatura světového proletariátu, světový svaz socialistických republik
- 3/ K dobytí moci musí světový proletariát se svými spojenci násilím svrhnout světový kapitalismus
  - socialistickými revolucemi proletariátu
  - národními válkami a koloniálními povstáními, jež jsou součástí světové proletářské revoluce
  - koexistencí kapitalismu a socialismu s "mírovými vztahy" i ozbrojenými boji
  - v průběhu imperialistických válek proti socialistickým státům
  - sesknutím socialistických států s koloniálními národy
  - vytvářením světového svazu socialistických států

Program Komunistické internacionály ztotožňuje socialistické revoluce s občanskými válkami. O jiných formách dosažení moci program neuvažuje. Ozbrojené boje se uvádějí bez uvozek, ale mírové vztahy socialismu a kapitalismu v uvozkách. K mírovému programu soužití je podle programu KI socialismus nucen jen potud a do té doby, dokud je kapitalismus silnější. Až bude socialismus dostatečně silný, začne a zvítězí. Mírové soužití je pouze taktickým manévrem, který proletariátu umožní sebrat dostatek sil.

Sovětský svaz je základnou a operou takto pojeté světové socialistické revoluce.

V průběhu desítek let se Sovětský svaz vymnil z kapitalistického obklíčení, vytvořily se další státy reálného socialismu a neobyčejně vzrostla jejich vojenská a politická moc. Dosáhlo se i významných ekonomických úspěchů. Kapitalismus však zdaleka nebyl poražen a doražen, ani se nepřestal rozvíjet a nezahynul zaháněním. Zdaleka také nebyl splněn Leninův postulat z roku 1918 /Velká iniciativa/, že "kapitalismus bude definitivně poražen tím, že socialismus vytvoří novou, mnohem vyšší produktivitu práce." - Teďto cílí se reálný socialismus už léta spíše vzdaluje, než přibližuje.

Progresivní část mezinárodního komunistického hnutí vyvedla z vývojových tendencí současného světa /v tom i světa reálného socialismu/ souzení: Poměry se natolik změnily a staré postupy a strategie byly praxí natolik korigovány, že je nutné formulovat nové postupy a novou strategii: strategii perestrojky, demokratizace, přechodu od konformistického kursu v mezinárodních vztazích ke kursu mírového soužití, k vyloučení ozbrojeného násilí, k nevojenskému řešení sporů rozporů. Koexistenci mezi socialismem a kapitalismem pokládá nová strategie nikoli za dočasný taktický ústupek před konečným útokem na světový kapitál, ale za dlouhodobou záležitost. Ne válka, ale dějiny rozhodnou, co se současného socialismu a současného kapitalismu přežije.

"Brežněvova doktrína" nutno jednoznačně odmítnout

Pokládají-li dnes progresivní síly mezinárodního komunistického hnutí, socialistického, demokratického, národně-osvoboditelského a mírového hnutí užití ozbrojeného násilí za nepřijatelné ve vztazích mezi státy s řádným společenským zřízením, je použití ozbrojených sil ve vztazích mezi bratrskými státy a vládnoucími stranami zemí reálného socialismu přímo absurdní. - Zdá se, že tato pravda platila už před 20 lety. Že vojenská intervence proti obrodnému procesu v Československu byla chybou a nezáchranou socialismu. Zatím však kompetentní politické orgány a oficiální historická věda šestí účastněných zemí oficiální přehodnocení neprovedly. I v některých současných dokumentech jako by se princip "Brežněvovy doktríny" byl jinými slovy, znovu ozýval.

Jednoznačné prohlášení o nesprávnosti "Brežněvovy doktríny" a její aplikace ve formě vojenské "internacionální pomoci" od samého počátku a závazné slovo, že ani v původní ani v žádné jiné podobě se doktrína nebude "reprizovat", by pomohlo k dalšímu vyčištění mezinárodního ovzduší.

Ani ve vztazích uvnitř socialistického společenství se nedá přestavba dělat bez zaplněných "bílých míst", poloúplatě, nedá sledně, s poloúplatě. Tím spíše, že pokusy o překonání stalinových dogmat a praktik v této oblasti byly minimálně od rozpuštění Kominterny podniknuty již několikrát a stalinovečím /neosta - linevečím/ se je zatím vždycky podařilo svrátit. Lidé ve světě se právem ptají, nakolik jsou nastolevané a proklamované změny

nezvratné tentokrát. - Už při zrušení Kominterny se přece vy -
zdvihla zásada samostatnosti stran. Následovala myšlenka o spe -
cifických cestách k socialismu / v některých verzích dokonce
bez diktatury proletariátu/. Roku 1946 ji vyslovil dokonce sám
Stalin. Vyobcování Jugoslávie /1948/ však stvrdilo konec speci -
fických cest. Na jaře 1955 se Chruščov v Bělehradě za Stalinův
postup vůči Jugoslávii slavnostně omluvil, ale za dva roky se o -
citla u vlád zemí varšavského paktu znovu v nemilosti a 1961 o -
pět. 30. října 1956 vydala sovětská vláda deklaraci o rovnopráv -
ných vztazích mezi samostatnými státy socialistického tábora a
nevměšování do vnitřních věcí. Několik dní poté zasáhla sovětská
vojska v Maďarsku. Roku 1961 byly zásady samostatnosti, rovnopráv -
nosti a nevměšování znovu zapsány v Programu KSSS /XXII. sjezd/.
Po 7 letech pět armád intervenovalo v socialistickém Českoslo -
vensku.

V říjnu 1985 slíbil Vasil Bišak v interview pro západoněmecký
Spiegel, že "až bude doba zralá, otevřeme archívy." Pak se veřej -
nost dozví, kdo pozval vojska. "Byli přítom členové ÚV, dále čle -
nové předsednictva vlády, parlamentu."

Doba už uzrála. Jak v Praze, tak v Moskvě, Berlíně, Varšavě, Bu -
dapešti a Sofii by se měly aspoň zčásti zveřejnit příslušné do -
kumenty a podat příslušné informace - a to nejen k jednoduché od -
povědi na otázku "kdo pozval", ale také na závažnější otázku: ja -
ké typy vztahů, jaké stranické, státní a mezinárodní mechanismy,
jaká politická strategie a taktika umožnily sáhnout k tak fra -
pannímu porušení základních politických, právních a morálních zá -
sad, norem, uznávaných veškerým civilizovaným lidstvem, umožnily
tak pohrdavě ignorovat stanovы strany, ústavu republiky, dokumenty
o vztazích mezi komunistickými stranami a socialistickými státy,
demokratická práva a důstojnost lidí, lidu, občanů.

Normalizátoři 70. let mnohokrát opakovali, že pravice a antisoc -
ialistické síly chystaly roku 1968 prolévání krve, občanskou vál -
ku a proto bylo nutno povolát spřátelená vojska. Bišak i další
citované prameny ukazují, že to ve skutečnosti bylo právě budoucí
"zdravé normalizační jádro", které od počátku událostí roku 1968
připravovalo zneužití ozbrojených a policejních sil a nakonec
je proti pokusu o obrodu a demokratizaci čs. socialismu uvedlo
do pohybu. Tekly přitom nejen slzy, ale také krev. Nikdo neuve -

řejnil konečné součty, ale koncem září už bylo podle úředních zpráv přes 70 mrtvých. Pak se o této stránce "vstupu vojsk" přestalo podle příslušných pokynů veřejně informovat.

M. Gorbačov řekl loni redaktorům italské L'Unita, že hodnocení československých událostí 1968 je především záležitostí čs. soudruhů. Kdo je tedy na čs. straně křiště. /Od staronového vedení KSČ, v němž mají převahu stalinevci a brežněvci, se v tomto směru nedá mnoho očekávat. Mějí promluvit jiní Češi a Slováci a pomoci objasnit, jak to vlastně tehdy bylo, včetně zrodu a užití "Brežněvovy doktríny".

X X X

Od roku 1968 došlo ve světě reálného socialismu při řešení rozporů mezi socialistickými státy i uvnitř těchto států, k opakovanému použití a zneužití ozbrojených sil. Připomeňme namátkou: SSSR-Čína /Ussuri/, Polsko /1970- desítky zastřelených dělníků v pobřežních městech, 1981-2 válečný stav proti vlastnímu národu a vláda vojenské junty/, Kampučia /Polpotova genocida, vietnamský "vstup" a několikaletá dodnes pokračující válka/ Čína /kulturní revoluce/, Čína-Vietnam /boje na hranicích a u ostrovů/, Angola /občanská válka s kubánskou "internacionální pomocí"/, Etiopie-Somálsko /válka v pohraniční území za "internacionální pomocí" kubánských vojsk na straně Etiopie; v obou zemích vládou strany, které se při svém vzniku prohlásily ze strany vědeckého socialismu a uzavřely spojenecké smlouvy se SSSR/ Afganistan /vnitřní spory, boj frakcí ve straně, sovětský "vstup" a válka, trvající už 9. rok/, Jižní Jemen /členové politbyra nasadili do řešení svých rozporů vojsko a zahynuly tisíce a tisíce nevinných občanů/.

Je tedy už opravdu načase veřejně a závazně uznat, že tento způsob "řešení" problémů je neslučitelný se socialismem a komunismem. Je načase veřejně odsoudit chyby /i zločiny/, kterých se vládcové v komunistických stranách a reálně socialistických státech v tomto směru dopustili. Je načase vytvořit systémové zábrany ve státních i stranických mechanismech, které by další zneužívání armády a policie znemožnily.

Mnoho dnešních funkcionářů si nemí představit ^{vedoucí} řízení strany bez tajné politické policie, bez poudreků, samopalů, kriminálů, lágrů, bez persekuce a šikany a šikany nepohodlných osob. Jako po - jistku pro případ, že by jejich uzurpovanou monopolní sadvicí nad společností, jejich nomenklaturní funkce a výsady ohrožoval li odpora z řad stranických či občanských nespokojenců, si chtějí nadále držet v záloze armádu s kulomety, tanky a jinými "příslušenstvími". Raději domáčí armádu /příklad Polska 1981/ - a kdyby na ni nebylo spolehnouti, tedy zahraniční vojsko, které svým "nomenklaturním bratřím" pošlou podle "Bredněvovy doktríny" jejich sprátele a šéfy stran a států.

Ale budou se muset naučit vést společnost bez těchto pro - středků a sálch, podřízovat se demokracii. A společnost je při tom bude muset účinně kontrolovat, snemožňovat jim zneužití mo - ci.

Nebude to lehké. Jednou se k tomu však konečně musíme depra - covat.

25. března 1988

-st-

Nástin koncepce centrálního řízení

Po zákonech o státním podniku a družstevních podnicích je dubnové rozhodnutí ÚV KSČ o pojetí a struktuře centrálních orgánů dalším krokem, jímž se utváří konkrétní podoba čs. přestavby. Uskutečněné změny ne znamenají kvalitativní, ale pouze kvantitativní změnu. Dochází k redukci pěti resortních ministerstev na dvě při zachování řady dalších s určitým omezením počtu jejich pracovníků a nemění se postavení Státní plánovací komise /předpokládaná změna obsahu řídicí činnosti těchto institucí od "operativního" ke "konceptnímu" má pouze slovně deklarativní charakter a není systémově zakotvena/. Povaha této změny tak signalizuje další přetrvávání technokraticko-byrokratického, neekonomického pojetí centrální regulace ekonomiky. Tím se dále zhoršují šance, že nový ekonomický mechanismus, který má být postupně na základě tzv. komplexního dokumentu dobudován do roku 1991, bude schopen úspěšně fungovat.

Už před rokem jsem se pokusil formulovat jinou alternativu centrální regulace čs. ekonomiky maximálně respektující podmínky fungování peněžně-tržního mechanismu. Formulace mého "Nástinu koncepce centrálního řízení" byla tehdy "opatrná", tj. omezovala se na bezprostředně ekonomickou problematiku, a nezabývala se celkovou problematikou demokratizace politického mechanismu společnosti. Nebylo tomu tak proto, že bych si nebyl vědom vzájemné spojitosti a nezbytnosti řešení obou těchto problémů. Nejsem politolog ani teoretik státu a práva, a i když mám na tuto problematiku své názory, domnívám se, že řešení oněch navazujících problémů mělo představovat další kroky reformy. Měli k nim říci své slovo lidé kompetentnější, kteří při tom ovšem nemohou nerespektovat požadavky, jež na politický systém klade fungování schopný plánovitě regulovaný peněžně-tržní mechanismus. "Nástin" jistě obsahuje mnoho diskutabilních námětů. Sám bych dnes zejména některé otázky centrálního plánování formuloval přesněji /zvláště vztah plánu a ostatních nástrojů centrální regulace, především pak myšlenku rozpočtového omezení centrálního plánu a k tomu však bude ještě příležitost/.

2.5.1988

I. Důsledky přebudování mechanismu fungování ekonomiky pro centrální plánovitou regulativní činnost

Realizací "Zásad pro přebudování ekonomického mechanismu" a "Zákona o podniku" se od základu mění podmínky pro plánovitě regulativní činnost centra. Zatímco v dosavadním mechanis-

mu byly základním znakem této činnosti vertikální vztahy /tvorba a rozpis centrálního ukazatelového plánu přes resorty, VHM až na podniky a kontrola jeho plnění/, v nově vytvářeném mechanismu se jeho základem stávají vztahy horizontální /socialistické zboží-peněžní vztahy mezi podniky/. To zvyšuje roli plánové regulativní činnosti centra, jeho odpovědnost za celkový rozvoj ekonomiky a náročnost na způsob realizace této regulativní činnosti. Tuto zvýšenou roli a odpovědnost však centrum nemůže v nově vzniklých podmínkách úspěšně uskutečňovat starým způsobem. Nové podmínky vyžadují jak změnu obsahu, tak i instrumentária této centrální plánové regulativní činnosti.

Třebaže dosavadní způsob centrální regulace ekonomiky prostřednictvím ukazatelového plánu vytvářel dojem, jako by centrum bylo téměř všemocné, když prostřednictvím centrálního makroekonomického plánu, jeho bilancí a ukazatelů rozhodovalo o užití národního důchodu na řadu let dopředu, ve skutečnosti tomu tak nebylo. Již ve fázi tvorby plánu bylo vystaveno obrovskému tlaku podnikových lokálních zájmů formovaných působením převrácené "mini-maxu" /maximalizace vstupů a minimalizace výstupů/, takže souhrn podnikových plánů vždy vysoce přesahoval možnosti ekonomiky /nároky na užití národního důchodu značně překračovaly jeho očekávanou tvorbou/. Centrum přitom nikdy nemělo dost informací a sil k tomu, aby v nastalé "hře o parametry", jež měla podnikové plány "zrealit", dokázalo přinutit podniky ke skutečně efektivnímu využívání výrobních činitelů, takže bilanční /nikoli faktické/ vyrovnanosti ekonomiky dokázalo dosahovat jen použitím problematické a destimulující "indexové metody".

Ukazatelový makroekonomický plán prakticky vyřadil možnost využití hodnotových nástrojů při plánové regulaci ekonomiky, neboť hodnotové kategorie /peníze, ceny, zisk, úvěr atp./ byly jen pasivním odrazem "věcných" /naturálních/ proporcí plánu. Instrumentarium centrální regulace ekonomiky se tak v dosavadním ekonomickém mechanismu fakticky zredukovalo na bilanční, ukazatelový makroekonomický plán a jeho korekce převážně restriktivního rázu. V historii čs. pětiletok nenajdeme jedinou, která by nebyla podrobena výrazné korekci /znovu to potvrzuje již první rok 8. pětiletky, když bylo třeba přistoupit k rozsáhlé restrikci plánových investic na samém počátku/. Efektivní nabídka a poptávka se za těchto okolností vždy výrazně od -

klánějí od plánové, vznikají disproporce, "nedostatkovost" v do-
davatesko-odběratelských vztazích i na spotřebním trhu je
chronickou nemocí fungování tohoto ekonomického mechanismu.

Obdobné zkušenosti z ostatních socialistických zemí včetně
SSSR prokazují, že bilanční, ukazatelový makroekonomický plán
je nedostatečně účinným nástrojem plánové regulace centra, ne-
umožňuje spolehlivě dosahovat cílů, které toto centrum sáeduje,
reálné výsledky jsou často jiné než jeho plánové záměry, jde
spíše o quasiregulaci než o faktickou, plánovou, cílově oriento-
vanou řídicí činnost. Přitom je tento způsob nesmírně admini-
strativně náročný a proto vede ke vzniku rozsáhlých centrálních
aparátů.

Přebudování ekonomické ^{ky} mechanismu vytváří předpoklady k to-
mu, aby se instrumentárium centrální plánové regulativní čin-
nosti podstatně rozšířilo jak kvantitativně, tak i kvalitativně
při současném podstatném snížení administrativní náročnosti, a
tím se přeměnilo z quasiřízení ve skutečně účinnou plánovou
regulaci ekonomiky, která mu umožní efektivně realizovat celospo-
lečenské ekonomické i mimoekonomické cíle.

Vybudování silného, cílevědomého plánově-regulativního centra
je však i naopak podmínkou toho, aby přebudovaný ekonomický me-
chanismus dobře fungoval. Při formování institucionální podoby
centra je proto třeba vzít v úvahu, že jeho dosavadní struktura
se utvářela pod desítky let působícím vlivem dosavadního ekono-
mického mechanismu a zafixovala do jeho chování stereotypy
myšlení a rutiny jednání neodpovídající novým podmínkám. Naru-
šení a překonání těchto stereotypů je předpokladem toho, aby cen-
trum v nové podobě bylo s to splnit svou plánově regulativní ro-
li. Koncepce nového pojetí plánově-regulativní činnosti by pro-
to spíše než o kontinuitu dosavadní struktury měla usilovat o
diskontinuitu, a tak vytvářet objektivní předpoklady pro rychlý
rozhod se starými stereotypy chování a pro vytvoření nového
stylu řídicí činnosti. Hlubší přebudování institucionální podo-
by centra navíc skýtá šanci na podstatné snížení centrálního
administrativního aparátu, které při všech dosavadních pokusech
založených na kontinuitě existujících institucí bylo vždy ne-
úspěšné.

V dosavadním úsilí o změnu centrální plánové regulativní čin-
nosti zatím vždy převažovalo kvantitativní pojetí těchto změn

jako pouhé změny "pravomocí" mezi centrem a podniky, kdy se centrum některých činností zřekne a předá je podnikům /tzv. decentralizace, např. podniky mají odpovídat za "malou strukturu", tj. za krátkodobou volbu výrobního sortimentu, kdežto centrum za "velkou strukturu", tj. rozdělení investic atp./ . Takové pojetí je však příliš úzké, zjednodušené, nepostihuje podstatné kvalitativní změny, k nimž dochází, v podstatě nepřekračuje hranice fungování dosavadního mechanismu. Předpokládané přebudování tohoto mechanismu však vyžaduje především kvalitativní změnu centrální /makroekonomické/ plánové regulace ekonomiky, tj. jak změnu obsahu, tak i změnu instrumentária této regulace.

Pokud jde o změnu obsahu, jde především o zcela odlišné pojetí rovnováhy ekonomiky, kterou dosavadní centrální regulace prostřednictvím makroekonomického ukazatelového plánu chápala jako bilanční vyrovnanost plánových agregátů odvozených hlavně z plánových naturálních proporcí. V nových podmínkách samostatných podniků jako socialistických výrobců zboží je takové pojetí naprosto nedostačující. Ekonomickou rovnováhu je zde nezbytné chápat jako dynamickou rovnováhu mezi efektivní /skutečnou, reálně uplatněnou/ poptávkou a nabídkou na všech trzích, tj. jak na trhu spotřebního zboží a služeb, tak i na trhu výrobních prostředků /dodavatelско-добрѣделъскѣ vztahy/ a ve vztahu k zahraničním trhům. Pak ovšem hlavní starostí centrální /makroekonomické/ plánovitě-regulativní činnosti nejsou proporce naturální /to je plně věc podnikové sféry a jejího rozhodování/, ale proporce důchodové.

Centrální plánovitá regulace v přebudovaném mechanismu fungování ekonomiky proto musí na prvním místě čelit dichotomii tvorby podnikových důchodů a národního důchodu, tj. takovému vývoji, který umožňuje, aby podniky získávaly důchody, aniž by přitom vytvářely reálný národní důchod /což umožňoval právě mechanismus založený na ukazatelovém plánování/ a tak vytvářet podmínky pro neinflační vývoj ekonomiky. Jen při takovémto pojetí ekonomických dynamické ekonomické rovnováhy lze počítat s tím, že se v ekonomice začnou aktivně uplatňovat peníze, ceny, mzdy, zisk jako reálné hodnotové kategorie v motivaci podnikového chování a budou ká nutit podnikové kolektivy co nejefektivněji využívat stroje, zařízení, materiál i pracovní sílu na základě aplikace

vědeckotechnického pokroku a tak urychlovat dynamiku ekonomického vývoje. V těchto podmínkách nemůže být centrální plánově-regulativní činnost založena na technologické stránce společenské výroby /resortní princip/, kde se těžiště posunuje do podnikové sféry, ale na jeho stránce hodnotové, tj. univerzální, vztahující se k ekonomice jako celku a k propřecím hodnotovým makroekonomickým agregátům /efektivní nabídka a poptávka na jednotlivých trzích, úspory a investice, státní příjmy a výdaje ap./.

Pokud jde o změnu instrumentária centrální plánovitě-regulativní činnosti, je možné ji rozdělit do dvou skupin:

- 1/ Nové pojetí makroekonomického plánu
- 2/ Rozšíření instrumentária o škálu diferencovaných ekonomických nástrojů hospodářské politiky státu, jejichž prostřednictvím se plánových cílů dosahuje.

sá 1/ Nové pojetí makroekonomického plánu musí vycházet ze skutečnosti, že v podmínkách přebudovaného ekonomického mechanismu se mění charakter samotného podnikového plánování. To přestává být pouhou technicko-organizační operací, jejímž cílem v dosavadním mechanismu je najít z hlediska tvorby podnikového důchodu nejvýhodnější variantu stanovení a naplnění plánových ukazatelů, ale hlavním jeho obsahem se stává předvídaní očekávané budoucí poptávky, budoucího vědeckotechnického rozvoje a jeho důsledků pro změnu technologie výroby či výrobků a služeb v daném oboru a těchto očekávání /expektacím/ odpovídající adaptace výroby a investování z vlastních zdrojů /samofinancování/. Podnik v těchto podmínkách musí ve svých plánech sám rozhodnout, co, kolik a jak /s jakými náklady a technikou, s kolika pracovníky atp./ vyrábět dnes, zítra, za pět či deset let, tedy dlouhodobě plánovat pod tíhou rizika, že chyby v tomto plánování pocítí kolektiv podniku sám na sobě, na svých důchodech, na možnostech svého dalšího rozvoje či dokonce na možnosti svého zániku.

Ze těchto nových okolností si centrální makroekonomické plánování nemůže klást za úkol určovat podnikům co, kolik a jak vyrábět. Úkolem centrálního plánování je za těchto okolností řešit tu problematiku společenského vývoje, kterou ziskově motivované podnikové plánování nepostihuje, anebo kde dokonce působí naopak rušivě.

Tuto problematiku lze klasifikovat do dvou skupin:

a/ rozvoj oněch oblastí a úseků ekonomiky, které jsou sice předpokladem úspěšného rozvoje celé ekonomiky, kde však samy ekonomické stimuly /zisková motivace podniků/ tento rozvoj nezabezpečují /např. infrastruktura, energetika, některé těžební obory, základní výzkum, ekologická problematika atp./;

b/ řešení mimoekonomických problémů společnosti /sociální a zdravotní péče, výchova a vzdělání, kulturní rozvoj atp./.

Charakter problematiky v uvedených skupinách je velmi rozdílný, což naznačuje potřebu určité diversifikace makroekonomického plánování, potřebu jisté plurality jeho institucionálního uspořádání při současném zabezpečení vzájemné koordináční činnosti všech plánujících institucí. Zatímco první skupina nezbytně vyžaduje soustředění této činnosti do jediné plánující instituce /což nevylučuje možnost, ale naopak předpokládá nezbytnost oponentury této plánovací aktivity jinými institucemi/, rozmanitost problematiky druhé skupiny ~~jinými institucemi/, rozmanitost problematiky druhé skupiny, naopak předpokládá existenci více plánujících institucí schopných zvládat a vyjadřovat specifika jednotlivých oblastí /což opět nevylučuje, ale naopak předpokládá oponenturu plánovací instituce ekonomické - zejména při posuzování ekonomických bariér realizace mimoekonomických cílů a preferencí společnosti/.~~

Hlavním koordinátorem této centrální /makroekonomické/ plánovací činnosti musí být vláda.

ad 2/ Rozšíření instrumentária hospodářské politiky státu.

V podmínkách přebudování ekonomického mechanismu je makroekonomický plán plánem centra /vlády a jejích institucí/ a nerozepisuje se na podniky. Jeho cíle a preference transformuje plánové centrum do ekonomiky soustavou ekonomických nástrojů a jejich manipulací /nástroj je dlouhodobé i krátkodobé hospodářské politiky/. Patří sem zejména:

a/ Vypracovávání soustavy daní, odvodů či normativů /odvod ze základního jmění podniků, odvody ze zisku - fiskální i regulativní, příspěvek na celospolečenské náklady reprodukce pracovní síly, daň zpřírůstku mezd, spotřební daně atp./. Kalkulace a stanovení jejich sazeb a jejich změny, jejichž potřeba vyplyne z reálného vývoje ekonomiky.

b/ Na základě dlouhodobého /střednědobého/ plánu zadává stát podnikům státní zakázky, jejichž prostřednictvím je schopen konkrétně /"věcně"/ specifikovat své potřeby a současně prostřednictvím ceny řešit důchodové důsledky pro podnik /jeho"hmotnou zainteresovanost"/. Pokud to situace dovoluje, může přitom stát zadávat tyto zakázky konkursním způsobem a tím čelit monopolnímu chování dodavatelů. Tím se řeší desítky let trvající ~~praktickým~~ marné hledání "dokonalých" plánových ukazatelů, jejichž slabiny /globálnost, neúplnost, stupňovitost/ neumožňovaly centru dostatečně přesně transformovat své záměry a cíle do podniků. Pro ty tak vznikal velký "prostor volnosti", ve kterém mohly tyto ukazatele interpretovat "po svém", tj. maximalizovat příděly výrobních činitelů včetně důchodů /mzdy a investice/ a minimalizovat své reálné výkony, to vše na úkor celospolečenské efektivnosti reprodukčního procesu. Forma státní zakázky neproti tomu dovoluje specifikovat požadavky centra přesně jak pokud jde o stránku "věcnou" /parametry požadovaných výrobků či služeb/, tak i hodnotovou /náklady/ prostřednictvím smlouvy o dodávce mezi centrem a podnikem.

c/ Na základě dlouhodobého /střednědobého/ plánu uskutečňuje stát zakladatelskou činnost, z tzn. zřizuje nové podniky v oborech a odvětvích, na jejichž rozvoji má zájem, kde nepůsobí zisková motivace podniků, ^{nebo vystupuje} jako spoluzakladatel. Tím výrazně působí na formování struktury ekonomiky.

d/ Na základě dlouhodobého /střednědobého/ plánu uskutečňuje dotiční politiku, zejména na podporu strukturálních změn v ekonomice, rozvoje vědy a techniky ap.

e/ Na základě krátkodobého i střednědobého plánu uskutečňuje stát emisní politiku /poskytování půjček či naopak jejich splácení, vydávání dluhopisů a obligací jak větší obyvatelstvu, tak i větší podnikové sféře atp./.

f/ Na základě dlouhodobého /střednědobého/ plánu musí stát provádět systematickou protimonopolní hospodářskou politiku, a to jak svou zakladatelskou činností, manipulací ekonomickými nástroji /např. daňová i jiná podpora drobného a středního podnikání /, "obstarávání" konkurence dovozem zahraničních výrobků, zákonodárstvím /zákaz rajonizace trhu atp./.

Popsané nové okolnosti, které by měly vzniknout realizací "Zásad a "Zákona o podniku", mají své důsledky pro strukturu a institucionální uspořádání plánově-regulativního centra, jež by se mělo podstatně lišit od jeho dnešní podoby. Aby přechod od dnešního stavu byl plynulý a nevedl k poruchám ekonomického vývoje, měl by být koncipován tak, že od samého začátku bude jasná představa o cílovém řešení a o době a způsobu přechodu k němu. Tento nástin se proto pokouší charakterizovat cílovou podobou, současně si však všímá i doby a způsobu přechodu k němu.

II. Institucionální uspořádání plánově-regulativního centra v podmínkách přebudovaného ekonomického mechanismu

Koncepce vychází z předpokladu, že vrcholným orgánem plánově-regulativní činnosti v ekonomice je federální vláda. Na rozdíl od některých ekonomů, kteří koncem 60. let se pokoušeli reformulovat koncepci dvou národních ekonomik v ČSSR, se zde ekonomika chápe jako jedna jednotná ekonomika. Mnohaleté zkušenosti Jugoslávie, kde fakticky existuje tolik "národních ekonomik", kolik je tam národních států, prokázala zhoubnost takového pojetí jak pro ekonomiku, tak pro samotné národní zájmy. Přitom světový megatrend už dávno - i když s mnoha obtížemi - směřuje k překonávání a nikoli vytváření nových hranic pro ekonomický rozvoj. Koncepce jednotné čs. ekonomiky ovšem nevyklučuje, ale naopak předpokládá řešení regionálních /národních, ale i jiných/ problémů.

Tento nástin řeší problematiku institucionálního uspořádání plánově-regulativního centra na federální úrovni. Předpokládá však, že najde svůj adekvátní výraz v koncepci této činnosti i na úrovni vlád národních. Tato problematika by měla být řešena po schválení koncepce pro úroveň federace.

Pojetí institucí plánově-regulativní činnosti centra vychází dále ze zásady, že každá instituce by měla být vybavena pravomocí a odpovědností za ucelený konsistentní soubor makroekonomických činností, přičemž ostatní instituce budou mít zaručenu možnost oponentury při formulování pravidel či programů řešení vyplývajících z tohoto souboru pravomocí a odpovědností. Role arbitra případných rozporů připadá federální vládě.

Cílovou podobu plánově-regulativního centra by měl tvořit

tento soubor institucí:

1/ Hospodářská rada

Hospodářská rada je orgánem vlády, který tvoří, formuluje a koordinuje její hospodářskou politiku, a to jak dlouhodobou ~~štra~~ -strategii tak i krátkodobou. Její členy /asi 30 osob/ jmenuje vláda z těchto okruhů osob:

a/ představitelé institucí přímo podřízených HR -předsedové správy celospolečenského jmění, plánovacího úřadu, ekologického fondu, fondu regionálního rozvoje, statistického úřadu/;

b/ představitelé ostatních ekonomických institucí centra /gen. řed. ~~xxx~~ Státní banky, předseda cenového úřadu, hospodářští ministři, představitelé národních vlád/;

c/ autoritativní osobnosti ekonomické teorie;

d/ autoritativní osobnosti z podnikové sféry.

Předseda HR a současně 1. místopředseda vlády by přitom měl být osobností nadanou schopností tvořivého syntetického myšlení, znalou reality fungování podnikové sféry, současně a především však schopnou posuzovat makroekonomické souvislosti a konsekvence centrálních rozhodnutí.

Pravomoci HR jsou vymezeny dvojím způsobem. První zahrnuje sféru, ve které HR působí jako koordinační orgán při formulaci zákonných pravidel fungování hospodářského mechanismu a strategických cílů /střednědobých i dlouhodobých plánů/ hospodářské politiky státu. V takto vymezené oblasti pravomocí HR mohou ministři i představitelé dalších institucí své návrhy a programy předkládat vládě výlučně prostřednictvím HR. Ta však nemá pravomoc zasahovat do výkonu pravomocí ministerstev a jiných institucí uskutečňovanému na základě vládou přijatých a Národním shromážděním schválených zákonů, hospodářských ~~xxxxxx~~ plánů a jiných programů hospodářské politiky. Druhou skupinu pravomocí HR tvoří činnosti, ve kterých rozhoduje přímo sama.

Pravomoci HR jsou vymezeny takto:

z A/ Na základě střednědobého i krátkodobého /ročního/ plánu HR schvalovaného vládou projednává a pro rozhodnutí vlády připravuje:

1/ všechny právní akty, které upravují obecné podmínky fungování ekonomického mechanismu, zejména:

- a/ veškeré zákonodárství upravující postavení podniků na všech úsecích hospodářství;
- b/ soustavu daní a odvodů a jejich sazby či jejich změny;
- c/ cenovou soustavu, zákonné předpisy o tvorbě cen, protimonopolní zákonodárství;
- d/ hospodářské zákonodárství /smluvní právo, hospodářské soudnictví atp./
- e/ pracovní zákonodárství /zákoník práce, soustava přeškolování při strukturální nezaměstnanosti a její financování, mzdové a pracovní podmínky atp./.

2/ Programy /plány/ přímé intervence centra do ekonomiky, případně i jednotlivé takové kroky, pokud mají makroekonomické důsledky zejména:

- a/ programy státních zakázek vyplývající ze střednědobého hospodářského plánu vlády, příp. z dlouhodobé prognózy ekonomického vývoje;
- b/ programy zakladatelské činnosti centra na základě plánu vypracovaného plánovací úřadem a správou celospolečenského jmění /fondě intenzifikace/ v rámci rozpočtového omezení tohoto fondu, resp. na základě půjček/od obyvatelstva, podnikové sféry či ze zahraničí/, zejména ve sféře infrastruktury a v oborech či odvětvích, na jejichž rozvoj zisková motivace podnikové sféry nepůsobí, jím anebo působí jen v omezené, nedostačující míře;
- c/ program selektivní dotační politiky centra, zejména na podporu vědeckotechnického rozvoje, exportní expanze a pod.;
- d/ programy ekologického zákonodárství a jeho jednotlivé akty a program ekologických akcí financovaných z centrálních zdrojů;
- e/ programy integračních akcí v rámci RVHP, proexportní orientace podniků, koncepce celní politiky, měnové kursy atp.

B/ Hospodářská rada rozhoduje sama a přímo v těchto otázkách:

- a/ schvaluje programy činnosti jí podřízených institucí a kontroluje jejich plnění;

- b/ pravidelně hodnotí vývoj ekonomiky a podle potřeb rozhoduje o opatřeních krátkodobé hospodářské politiky, tj. opatření, kde rozhodovací horizont zpravidla nepřekračuje hranici jednoho roku /např. změna úrokové míry při úvěrových operacích bankovní soustavy, zakládání podniků do určité velikosti, rozhodnutí o dotacích do určité výše ap./
- c/ vytváří týmy pro řešení specifických problémů ekonomického a společenského rozvoje.

Aparát HR by měl tvořit nevelký sekretariát, jehož hlavním obsahem práce by byla příprava programu a organizačního zajištění jednání HR. Vlastní příprava jednotlivých bodů jednání HR je buď věcí příslušných orgánů /např. koncepci daňové soustavy a daňových sazeb předkládá ministerstvo financí, analýzu hospodářského vývoje statistický úřad ve spolupráci s centrální bankou, dlouhodobý výhled či střednědobý plán vlády předkládá plánovací úřad atp./, případně zvláštních pracovních týmů vytvářených podle potřeby z rozhodnutí HR.

Projednávání všech závažných otázek ekonomického rozvoje v HR tak automaticky zajišťuje jejich kvalifikovanou oponenturu na vysoké odpovědné úrovni, bez zdlouhavého, anonymního, byrokratického "připomínkování" charakteristického pro "resortní" strukturu státního aparátu. Tím se vytvářejí přepoklady k tomu, aby se rozhodování vlády neutápělo v přemíře detailů a mohlo se soustředit na klíčové otázky hospodářské politiky státu, u nichž už předem byly v HR kvalifikovaně posouzeny všechny možné alternativy, jejich možné přednosti a problémy.

K výkonu celého souboru činností HR by jí měly sloužit některé přímo jí podřízené instituce:

a/ Správa společenského jmění

K jejím úkolům patří:

- evidence základního jmění podniků a dohled nad jeho podnikatelským užíváním, včetně pravomoci realizovat zákonná opatření při jeho ohrožení /vnucená správa, vypracování konsolidačních programů, příp. likvidace podniku/ ;

- správa centralizovaného výnosu podnikatelské činnosti /odvodu ze základního jmění podniků, daňového výnosu z investovaných zisků atp./, vedeného na zvláštním účtu /fond rozvoje e-

konomiky či fond intenzifikace/;

- formulace zákonných pravidel podnikání a dohled nad jejich dodržováním /zákon o podniku, zakladatelská činnost atp./.

b/ Plánovací úřad

K jeho úkolům patří zejména:

- systematická analýza domácího i světového ekonomického a sociálního vývoje a prognostická činnost usilující o včasné odhalení možných budoucích společenských a ekonomických problémů domácích i očekávaných trendů ve vývoji světové ekonomiky /hlavní směry očekávaného vědeckotechnického rozvoje, strukturální změny, ekologická rizika, sociologické problémy vyvolané ekonomickým rozvojem atp./;

- formulace plánu státních zakázek podnikové sféry a programu zakladatelské činnosti státu /nové podniky či státní podíly v účastnických podnicích/ financované z x centralizovaného fondu celospolečenského rozvoje /intenzifikačního fondu/, příp. z jiných zdrojů /např. emisí státních obligací, které umožní mobilizovat úspory obyvatelstva či neinvestované zisky podniků a přeměnit je ve fungující společenský kapitál/;

- koncepte selektivní dotační politiky centra financované opět ze zdrojů centrálního fondu společenského rozvoje a určené zejména na podporu progresivních strukturálních změn v ekonomice, na podporu vědeckotechnického rozvoje a ve výjimečných případech /zejména v přechodném období od dosavadního ekonomického mechanismu k novému/ též jako pomoc podnikům při realizaci konsolidačních programů.

Projednávání všech těchto koncepčních a regulativních programů v Hospodářské radě by x měla předcházet jejich oponentura ostatními institucemi plánově-regulativní činnosti centra, která by měla zaručit, že při jejich formulaci budou vzaty v úvahu všechny důležité aspekty řešené problematiky.

Toto pojetí vrcholné plánové instituce ji podstatně odlišuje od dosavadní role SFR, jejíž těžiště bylo ve vypracovávání a rozpisu centrálního ukazatelového plánu /zejména ročního/, což vyžádalo dovala rozsáhlý aparát orientovaný na krátkodobou operativní činnost, jež v podmínkách přebudovaného ekonomického mechanismu odpadne. Plánovací úřad může proto svou novou roli vykonávat

s podstatně menším počtem pracovníků, avšak při značně odlišných nárocích na jejich kvalifikaci: dosavadní převaha technické kvalifikace by měla být vystrídána převahou tvůrčích, vědecky fundovaných pracovníků ekonomického a sociologického zaměření schopných koncepční práce. Schopnost koncepčního myšlení je třeba uplatnit i při výběru pracovníků s technickým vzděláním pro ony úseky plánovací a prognostické činnosti, které doposud vykonávala Státní komise pro technický a investiční rozvoj.

c/ Ekologický fond

K jeho úkolům patří zejména:

- vypracování soustavy ekologického zákonodárství, neustále doplňované na základě nových problémů vyvolávaných rozvojem ekonomiky; cílem je vytvořit systém norem, které preventivně čelí vzniku a nárůstu ekologických škod tím, že dosud převážně externí náklady /z celospolečenských zdrojů/ na dodatečné odstraňování již vzniklých škod přemění v náklady interní /podnikové/ a tak přinutí ekonomiku, aby již při projektování průmyslové či jiné činnosti do kalkulací zahrnovala náklady spojené s prevencí ekologických škod;

- financování programu likvidace již existujících škod na životním prostředí /zdrojem budou penále za nedodržování ekologického zákonodárství, dotace z centralizovaného výnosu podnikatelské činnosti, tedy z centrálního fondu rozvoje, případně zvláštní ekologický odvod podniků/;

- dohled nad dodržováním ekologického zákonodárství, včetně soudního vymáhání pokut a penále za jeho porušení.

d/ Fond regionálního rozvoje

K jeho úkolům patří:

- vypracovávat dlouhodobý program rozvoje územních celků, jejichž specifickou problematiku neřeší běžné fungování ekonomického mechanismu, včetně problematiky národních celků;

- soustřeďovat zdroje pro financování realizace těchto programů /dotace z centralizovaného fondu rozvoje, orientace zakladatelské činnosti státu atp./.

e/ Statistický úřad

Jeho činnost je třeba pojmut širěji než dosud jako integro-

vaný informační systém centra.

2/ Ministerstvo financí

Odpovídá za tvorbu daňové soustavy a manipulaci daňovými sazbami. Na tomto základě sestavuje státní rozpočet a kontroluje jeho dodržování. Oponentura všech ostatních centrálních regulativních institucí musí tvořit protiváhu výlučně fiskálnímu pojetí daňové soustavy a určování daňových sazeb, k němuž zřejmě tato instituce svou povahou bude tendovat, a prosadit zejména jejich regulativní roli při působení na ekonomickou dynamiku.

Součástí ministerstva je daňová kontrola.

3/ Cenový úřad

Těžisko jeho role v nových podmínkách není v přímém určování plánových cen /stanovení cen se bude postupně přenášet do hospodářských smluv mezi podniky, přičemž centrum si poeňhá pouze určování některých rozhodujících položek z oblasti surovin a některých cen maloobchodních/, ale zejména ve:

- stanovení pravidel cenové tvorby /kalkulace/ a v dohledu na jejich dodržování;
- v systematické analýze domácího i světového cenového vývoje a ve vypracovávání návrhů na regulativní opatření nezbytná k jeho ovlivnění /např. návrhy na korekce daňové soustavy, na konstrukci spotřebních daní, které mají ovlivnit poptávku - např. omezit spotřebu alkoholu, cigaret atp., dočasný cenový stop v mimořádných situacích atp./;
- systematická analýza rizik a reality monopolních tendencí v podnikové sféře a formulace protimonopolního zákonodárství a protimonopolní politiky vlády;
- správa cenového fondu jako rezervního zdroje pro řešení mimořádných situací v cenové oblasti /např. dočasná dotace některých cen atp./; zdrojem financování tohoto fondu by mohl být jednak výnos některých daní /např. spotřebních/ a jednak postihy podnikové sféry za porušování pravidel cenové tvorby včetně pestihu monopolního chování podniků.

4/ Ministerstvo průmyslu, stavebnictví a obchodu

Jeho úkolem je systematicky analyzovat a prognózovat specifickou problematiku této sféry a uplatňovat ji jak při formula-

ci obecných zákonných pravidel podnikání, tak při formulování růstové, daňové a cenové politiky centra /např. dodávat náměty na zakládání nových podniků či účast státu v účastnických podnicích, na poskytování daňových úlev podnikům investujícím do progresivních strukturálních změn, na poskytování dotací z celospolečenského rozvojového fondu atp./.

Právě tato oblast je jedním z nejobtížnějších problémů přechodu od dosavadního ekonomického mechanismu, jehož fungování bylo založeno především na resortních průmyslových ministerstvech, na nichž spočívalo těžiště transformace úkolů centrálního ukazatelového plánu do podnikové sféry. V přebudovaném mechanismu tato jejich role odpadá a tím i důvod pro jejich další existenci. Analyticko-prognostickou činnost zejména v oblasti vědeckotechnického rozvoje oborů a odvětví, jež tato ministerstva dosud reprezentovala, budou moci obstarat nevelké odborné útvary při jednotném ministerstvu průmyslu, stavebnictví a obchodu, kam by měli přejít nejkvalifikovanější pracovníci dosavadních "resortů". Tím se zajistí určitá návaznost při přechodu z dosavadní ~~ekonomické~~ situace do nových podmínek. Současně se tím vytvářejí ~~průmyslové~~ předpoklady pro posílení podnikové sféry kvalifikovanými pracovníky.

Přechodné období by nemělo trvat dlouho, ne déle než 1 rok.

Činnost takto pojatého ministerstva lze blíže vymezit těmito okruhy:

a/ ekonomický, orientovaný zejména těmito směry:

- analýza ročních bilancí podniků a z ní vyplývající návrhy směřující ke zvýšení efektivity jejich hospodaření, a to buď individuálními opatřeními /konsolidační programy, pomoc při zvládnutí náročných vědeckotechnických problémů např. účelovými dotacemi, návrhy na likvidaci podniků atp./, nebo vypracováváním návrhů na obecné změny v hospodářské politice vlády pro HR /např. korekce daňových sazeb, návrhy na zakládání nových podniků či výzkumných ústavů atp./;
- analýza cenového vývoje vnitřního i světového a z ní vyplývající kroky individuální /kontrola cenové tvorby, zákroky proti kartelizaci či rajonizaci trhů atp./, či návrhy na obecné změny hospodářské politiky ~~vlády~~ vlády /protimonopolní zákony, změny daňových sazeb, programy pro-

- expertní podpory podniků atp./;
- strukturální analýza zkoumající národohospodářskou efektivnost odvětví a odvětví a sloužící jako základ pro formulaci centrální strukturální politiky /podpora rozvoje některých odvětví zejména zemědělskou činností či dotační politikou, nebo naopak útlumové programy/;
  - analýza situace na světových trzích, poskytování informačních a konzultačních služeb podnikové sféře, programy proexportních akcí atp.

b/ vědeckotechnický, založený na komparaci domácího stavu technologie výroby a technické úrovně výrobků se světem a připravující konkrétní programy v tomto směru /např. zakládání nových podniků, výzkumných ústavů, dotační politika, mezinárodní kooperace včetně zakládání nových podniků atp./; poskytování z informačních a konzultačních služeb podnikové sféře /za tímto účelem může ministerstvo zakládat podniky služeb fungující na principu chozrasčotu/.

c/ sociální, analyzující problémy zaměstnanosti, odměňování a pracovní podmínky a na základě toho připravující a realizující programy řešení strukturální nezaměstnanosti /soustava přeškolení a sociální problémy s tím spojené, specifické problémy zaměstnanosti žen, bytová politika atp./.

Tomuto okruhu vymezení činností by též měla odpovídat organizační struktura ministerstva.

5/ Ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství

Ve své sféře s obdobným posláním jako ministerstvo průmyslu, stavebnictví a obchodu.

6/ Ministerstvo pro zahraniční hospodářské styky

Vedle obdobného poslání v oblasti zahraničně-obchodních styků přizpůsobeného novým podmínkám vyvolaným přestavbou ekonomického mechanismu a doplněným o specifickou problematiku celní by mělo plnit roli koordinačního centra integračních procesů v rámci RVHP.

~~Činnosti tohoto ministerstva lze blíže vymezit tímto~~

~~obdobím.~~

7/ Ministerstvo práce a sociálních věcí

Jeho posláním je formulace pravidel fungování a regulace pracovního trhu, tj. především pracovního zákonodárství. Ministerstvo by mělo vytvořit a organizovat soustavu přeškolení a řešení sociálních problémů vyvolaných výraznějšími strukturálními změnami v ekonomice.

8/ Ministerstvo dopravy a spojů

9/ Ostatní ministerstva analyzující, vyjadřující a formulující mimoekonomické cíle a preference společnosti.

III. Nevládní instituce makroekonomické regulace ekonomiky

Nové podmínky vytvořené realizací "Zásad" a "Zákona o podniku" mají své důsledky i pro pojetí a roli některých dalších institucí, které jsou významným nástrojem centra /státu/ v jeho plánově-regulativní činnosti v ekonomice. Patří sem zejména bankovní soustava a státní arbitráž.

1/ Bankovní soustava

Nové pojetí podniků jako socialistických zboží výrobců, které nahrazuje jejich dřívější roli "plničů" ukazatelového plánu, staví bankovní systém do nové situace. Jeho úkolem nadále není "profinancovat" "věcné" /naturální/ úkoly státního plánu, ale aktivně působit k tomu, aby peníze, které dosud jen pasivně tyto naturální vztahy a proporce odrážely, aktivně "pracovaly", tj. podněcovaly podnikovou sféru k iniciativní efektivní podnikatelské činnosti a současně kativně působily na udržování makroekonomické dynamické rovnováhy- Bankovní soustava by proto měla být založena na těchto principech:

a/ Obchodní banky působící na ve sféře podniků a veřejných institucí. Hospodaření těchto bank je založena na principu plného chozrasčotu, tzn., že tak, jako jiné podniky, musejí své náklady krýt z tržeb za poskytované služby. Tento princip nutí banku, aby zbytečně nenechávala ani korunu ani jediný den ležet ladem, neboť jediné "pracující" peníze nesou důchod umožňující krýt náklady bankovní činnosti včetně mezd a případných dalších

odměn pracovníkům banky. Přitom předpokládáme, že zákonná úprava neumožní bankám obchod /koupě a prodej/ s cennými papíry a tak nedovolí, aby zdrojem přebytku tržeb /zisku/ se mohla stát spekulace.

Posláním obchodních bank je obsluha obchodních operací podnikové sféry a peněžních operací veřejných institucí. Banka, která musí náklady poskytovaných služeb krýt tržbami od zákazníků, nemůže se ovšem k jejich požadavkům na úvěry chovat lehkomyšlně a může jim vyhovět pouze tehdy, má-li maximální záruky jejich návratnosti. Proto zkoumání důvěryhodnosti zákazníka /např. jeho podnikatelské zdatnosti, jeho platebních schopností/ patří k prvořadým a přímo životním principům činnosti obchodní banky.

Tyto banky tak představují jeden z hlavních zdrojů /vedle centrální banky a spořitelen/ tvorby /emise/ peněz. Kvantitativně je tento zdroj určen objemem vkladů /krátkodobých i dlouhodobých/ zmenšeným^o objemem povinných rezerv určených centrální bankou. Schopnost banky "tvořit peníze /půjčovat/ se posiluje, jestliže podíl dlouhodobých vkladů v celkovém objemu vkladů se zvyšuje, nebo snižuje-li se procento povinných rezerv stanovené centrální bankou, případně i tehdy, jestliže si banka zvětší své rezervy půjčkou u centrální banky. V opačných případech se naopak schopnost emise peněz omezuje.

Takto založený bankovní mechanismus tak vytváří určitý automatismus zachování kvantitativních zákonů /relací/ peněžního objemu a současně umožňuje /prostřednictvím manipulace výše povinných rezerv a manipulace úrokovou mírou ovlivňující ochotu obchodních bank vypůjčovat si u centrální banky dodatečné rezervy/ centrální regulaci tohoto oběhu. Na umění centra dovedně využívat tohoto regulativního mechanismu pak v podstatné míře závisí výsledná dynamika ekonomického rozvoje, neboť jak změny podílu povinných rezerv v celkovém objemu rezerv /vkladů/ obchodních bank, tak i změny úrokové míry jsou spojeny s multiplikačními účinky oběma směry. Dovedná manipulace s těmito ekonomickými nástroji proto musí čelit dvěma rizikům: inflace při přílišném uvolnění emise peněz, či deflace při nedostatečné, ekonomiku brzdicí emisi peněz.

b/ Spořitelny působící ve sféře obyvatelstva. Jejich hlavním

posláním je soustřeďovat úspory obyvatelstva, zprostředkovat prostřednictvím Centrální banky jejich aktivní zapojení do rozvoje ekonomiky /na rozdíl od dosavadního stavu, kdy tyto peníze představují jen nečinnou odloženou kupní sílu/ a poskytovat půjčky obyvatelstvu. Své náklady hradí z rozdílu úroků za přijaté vklady a poskytnuté půjčky, nejsou však institucemi výdělečnými a nemohou svá aktiva používat přímo jako vklady do podnikatelské činnosti.

c/ Centrální banka

Funkce centrální banky v popsané bankovní soustavě je dvojí:

- Neregulativní, která umožňuje sjednocovat a koordinovat běžnou činnost obchodních bank i spořitelen /např. clearing jejich obchodních transakcí, ukládání dočasně přebytečných vkladů a jejich půjčování bankám s dočasným nedostatkem rezerv, zásobování peněžního oběhu bankovkami a mincemi, vedení účtů státní pokladny - např. daňových příjmů, výnos prodeje či splácení státních obligací atp./.

- Regulativní. Jak již bylo uvedeno při zdůvodnění existence obchodních bank, peněžní operace bankovního systému v podmínkách, které vzniknou přebudováním ekonomického mechanismu s podstatným rozšířením zboží-peněžních vztahů, nejsou neutrální vůči ekonomické dynamice a její rovnováze, patří naopak k faktorům, které je podstatně ovlivňují. Tento vliv se realizuje dvojitým způsobem.

- x přímou autonomní aktivitou centrální banky /zejména manipulace povinnými rezervami banky a manipulace úrokovou mírou/;
- x státním zadlužováním /oddlužováním/, které se uskutečňuje prostřednictvím bankovní soustavy /emise či splácení státních dluhopisů/.

Oba způsoby naznačují klíčovou pozici centrální banky při působení na krátkodobou i dlouhodobou rovnováhu ekonomiky, jejímž charakteristickým znakem je rozšíření zboží-peněžních vztahů. Tomu musí odpovídat i právní úprava jejího postavení v soustavě centrálních řídicích orgánů státu.

2/ Arbitráž

Instituce arbitráže měla v dosavadním ekonomickém mechanismu dvojaké postavení: částečně plní roli soudu, z větší části však roli administrativně-správní /signalizace ekonomických disproporcí centrálním řídicím orgánům/. Odráží to realitu fungování dosa-

vadního ekonomického mechanismu.

K základním institutům hospodářského práva v tomto mechanismu patří tzv. plánovací akt. Z tohoto pojmu vyplývá pro dodavatele povinnost dodávky výrobků, prací nebo výkonů pro určitého odběratele, jestliže je jeho objednávka odvozena z úkolů plánu a jeho rozpisu. Institutem plánovacího aktu se tak do hospodářského práva zavádí zásada, již bychom v právní terminologii mohli charakterizovat jako "presumpci správnosti": o plánových úkolech a jejich rozpisu se v arbitrážním řízení předpokládá, že jsou správné, přezkoumávání této správnosti nemůže být předmětem tohoto řízení.

Průběh arbitrážního řízení však zpravidla přinese dostatek evidentních důkazů uvádějících v pochybnost "správnost" plánovacího aktu /úkoly vyplývající pro podnik ze souboru plánovacích aktů překračuje kapacitu podniku, potřeby surovin, materiálů či jiných výrobních činitelů atp./ . Proto častým výsledkem arbitrážního řízení a obsahem jeho rozhodnutí je přesun sporu na nadřízené hospodářské orgány. Plánové úkoly a jejich rozpis se tak znovu stávají předmětem "hry o parametry" mezi podniky a centrem.

V nových podmínkách se však základem úpravy hospodářských vztahů mezi podniky navzájem i mezi podniky a státem /státní zakázky/ stane smluvní právo, se kterým je instituce plánovacího aktu neslučitelná a nová úprava Hospodářského zákoníku s ní proto nemůže počítat. Aplikace smluvního práva umožní, aby se arbitráž zbavila svého dvojnásobného postavení a stala se jednoznačně institucí soudní působící v oblasti hospodářského práva, která rozhoduje jak spory mezi podniky, tak i mezi podniky a státem /viz též příslušná ustanovení "Zákona o podniku" týkající se vzájemné odpovědnosti za škody mezi podniky a státem/.

18.5.1987

Bída jedné profese

/nefejetón/

Knoží se u nás v poslední době stížnosti na vnější kvalitu tištěného slova. Jde především o knihy, ten markantní důkaz kulturní vyspělosti obce. Naše knihy, jak vidí každý, kdo je čte, mají stále častěji obrácené stránky, nepotištěné stránky, chybějící stránky, rozkymácené řádky, tytéž řádky, chybějící řádky, nenavazující odstavce, jsou nekvalitně svázané a je v nich sypousta chyb. /Viz také kritické články napříklád v loňském Světě práce č. 24 "Proč chudák kniha kulhá", nebo v Mladém světě č. 44 "Ubožáci aneb knižní zmetky" aj./

Stížnosti vyvrcholily láni v létě příhodou s chybně vytištěným křestním jménem spásovatele Bohusila Říhy na přebalu jeho knížky "As byl jen meč". Velkými písmeny tam stojí БОХУСИЛ. Kniha byla pro svoji kuriózní závadu svýšeně kupována, a dá se očekávat, že díky lidské touze po raritách bude čím dál cennější. Nebude-li to ovšem naopak: že totiž raritou budou co nevidět knihy vytištěné bez závad...

Hledají se toho všeho příčiny a těch je mnoho; desítky let se petichu hromadily, nikým neřešeny. Mluví se o úpadku naší polygrafie a nazývá se to tak jistě právem. Lidé, zasvěcení do širších souvislostí, ovšem říkají, že podobný úpadek dnes vykazují i jiné obory československého netěšského průmyslu, například výroby obuvi, textilu, elektrospotřebičů, nábytku a další. Konstatovalo se to mj. i na loňské poradě u ministra průmyslu ČSR ing. Hojera: "Ve spotřebním průmyslu se vzhledem k předchozímu nízkému objemu investic promítají současné problémy národního hospodářství ze všech odvětví nejostřeji" - "KXimorádně kritickou záležitostí je nedostatek pracovních sil. Zestarálé stroje, značné pracovní tempo, nízké mzdy a systém preferencí pro jiná odvětví způsobily neustávající odliv pracovních sil do podniků jiných resortů" - /Hospodářské noviny č. 43/87/.

Na polygrafii platí toto ministerské konstatování stoprocentně! Přitom to u nás býval vážený obor s důstojnou tradicí, zaštiťtény mecnými odbery. Typografové byli snad nejlépe placenými

dělníky, mluvilo se o nich jako o dělnické šlechtě. Nebylo snadné stát se kvalifikovaným typografem, a komu se to podařilo, ten byl na to hrdý. To všecko je pryč. Procházka kteroukoli nepreferovanou čs. tiskárnou je až na výjimky přehlídkou vyprazdňujících se pracovišť a vysloužilých strojů.

Je-li řeč o debaklu polygrafie, tím víc lze mluvit o bídě jedné její profese. Je jí práce korektorů - tiskárenských kontrolorů. Došlo to s nimi tak daleko, že kdyby existovala "červená kniha" misejících lidských "druhů", byli by do ní zcela určitě zapsáni. Začalo jich ubývat už před lety, jejich "vymření" však dočasně odvrátil nástup nových sil po osmašedesátém roce. Tenkrát se volná místa v našich korektornách zaplnila novináři, spisovateli, literárními kritiky a historiky, filozofy, pedagogy - podobně jako po roce osmaštyřicátém. Příliv nové krve do korektorských řad byl ale jen dočasný. Uplynulo dvacet let, "konsolidační" korektoři odcházejí do penze, a v plné šíři se začíná projevovat to, co bylo jejich příchodem v sedmdesátých letech pouze zabunuto.

Málokomu se chce usednout k té fádni, knidopiškové, oči ničící neperspektivní a málo ceněné práci. Říkám-li málo ceněné, nemyslím tím jen málo placené, ale především neprávem málo uznávané. Kdysi byli korektoři v tiskárnách důležití a považovaní lidé; jejich jména běžně figurovala v tirážích knih a publikací vedle jmen redigujících a technických redaktorů, byli to nepominutelní spolutvárci vnější tváře tištěného slova. Rekrutovali se ponejvíce z typografických řad; často se jimi stávali kvalitní sazeci, kteří se dobře vyznali v mateřském nebo jiném jazyce. Dnes se stane vyučený typograf korektorem málokdy; má-li zdravotní nebo jiné důvody své řemeslo opustit, je radši normovačem, technologem, kalkulátem nebo jiným tiskárenským dřevníkem.

A v tiskárnách čím dál otevřeněji považují korektory za přítel a podle toho s nimi jednají. Jejich platy zůstávají už mnoho let níže pod celostátním průměrem, až do letošního roku do - stávali za odpolední a noční práci podstatně nižší hodinové příplatky než ostatní zaměstnanci atd. Zdánilivá neúčinnost jejich profese je kromě jiného dotvrzována také tím, že jich tiskárny - ťtí šéfové běžně používají jako výpomocných sil do kniháren, mladší z nich pak leckde suplují poslíčky nebo svačináře. Za svého mnohaletého působení v polygrafii jsem zažila i to, že

když nepřišel do práce vrátň nebo byl namol, zamýšlela osobní referentka posadit do vrátnice korektora.

Ohtějí snad v šs. tiskárnách tinte upřesben strpčevat život obětím vyhazová, které v nepřepíněných korektornách našly v uplynulých desetiletích své existenci útočiště? Ksází z korektorů jsou o tom přesvědčeni. Podle mého názoru jsou důvody této "bídy jedné profese" jiné. Ona, samozřejmě, je neoddělitelnou součástí celkového úpadku polygrafie, ale navíc: korektoři jako strážci kvality tištěného slova skutečně dnes nejsou důležití. Kvalita šehokoliv není přece při plnění plánu rozhodující! Konkrétně v tiskárnách jde o to, dostat ven co nejvíce potištěného papíru. J a k bude ten papír potištěn, to je vedlejší. Proto jsou vedlejší a vlastně zbyteční korektoři. Oni svými opravami jen zdržují sazče, tiskaře a knihaře, tím celou výrobu a plnění plánu. Jsou se svými tvrdými a měkkými -i/y-, s in -terpunkcí, s velkými a malými písmeny a s basírováním na správném rozdělování slov protivní, nikdo je nemá rád a dává se jim to najevo. Knihy a publikace pak podle toho vypadají.

Jeden příklad ze mnoha jiných: Před dvěma na lety vydalo nakladatelství Odeon knihu o životě Alexandar Bloka, nazvanou "Fénix". Tato kniha o pěti stech stránkách je dobře napsaná, pěkně vypravená a stojí 39 korun. Čtenář ji rád vezme do ruky, se zájmem si prohlédne fotografie, vstakující se ke slavnému básníkovi, ale jakmile začne knihu číst, jeho sympatický dojem ní mizí. V knize je až neuvěřitelné množství chyb, ta jinak pěkná knížka a se jimi doslova hemží. Jsou to nejenom sazečské překlepy, ale i hrubé jazykové a přešlédnuté věcné chyby. Jako kdyby knihu před vytištěním v nakladatelství ani v tiskárně nikdo nečetl...

Před třemi lety - při příležitosti velké výstavy francouzských knih v Paříži - položila redakce časopisu Caractère několik otázek, týkajících se vzhledu a polygrafického zpracování knih, přednímu knižnímu odborníkovi Bernardu Pivotovi. Je šéf - redaktorem časopisu Lire /lire-čísti/ a vedoucím televizního pořadu Apostrophes. Jeho rukama prochází velká část francouzské knižní produkce. Má bez zajímavosti některé otázky redakce a odpovědi odborníka tlumočit.

Redakce: "Pozorujete vývoj v kvalitě zpracování knih?"

Odborník: "Jistě. Vazstá počet barevných přebalů, ilustrací,

dobře řešených titulních listů. Také měkké vazby knih se zlepšily, tlusté lepené knihy, které se rozpadaly, se objevují stále řídkěji. Naproti tomu zhoršení se objevuje projevuje v textové části knih. Vypadá to, jakoby autoři stále méně ovládali pravopis, a jako by i pracovníci tiskáren snali stále méně pravidla sazby. Najdou se otřesné věci, a to i v románech vysoké literární kvality."

Redakce: "To mluvíte o tiskových chybách?"

Odborník: "Ano. Někdy se přijde na knihu vysloveně odbytou, kterou zcela určitě nikdo nekorigoval, ani autor ne. Tak se vyskytuje třeba 3 až 6 sazečských chyb na stránce, kromě toho i chyby jazykové - je to hrozné!"

Redakce: "Ruší vás to při četbě?"

Odborník: "Ano, a to tím více, čím je kniha lepší. Čím více se mi kniha líbí, tím víc pak zuřím. Říkám si: to si nemohou dovolit korektora? Mám dojem, že se hledají úspory v tom, že se ruší funkce korektora - nejen v tiskárně, ale i u vydavatele. V revui Lize, kde nás pracuje v redakci sedm, máme jednoho korektora na plný úvazek. Pro nás to má základní důležitost."

Redakce: "Eszlíváte tiskárnám tiskové chyby?"

Odborník: "Ovšemže. Když vidím tiskový arch plný chyb, hned se podívám, kdo to tipl. Ale ve skutečnosti není zodpovědná pouze tiskárna. Tiskárna, vydavatel i autor jsou zodpovědní společně, oni všichni podepisují knihu. Často vydavatel vyžaduje na tiskárně spěšnou práci, a někdy také autor nevyžaduje na vydavateli několikrát autorské korektury. Výroba tištěného textu vyžaduje solidní spolupráci."

Roshever, který podle časopisu Caractère uveřejnil ve svém 992. čísle náš odborný měsíčník s Typografia, založený před sto lety, končí takto -

Redakce: "Kdybyste chtěl o něco požádat tiskárny, co by to bylo?"

Odborník: "Aby si najaly korektory."

Totéž lze co nejvřeleji doporučit našim tiskárnám, třebaže jejich důvody pro nekvalitní tisk jsou i v ledčems jiném.

Vlastimila Tesařová:

Pluralita - demokracie - samospráva /převzato z D I S K U S E
č. 64 s poněkud zkráceno/

V poslední době mě zaujalo hned několik prací, mezi nimi i úvaha Václava Havla nazvaná "Důvody ke skepsi a zdroje naděje", uveřejněná na třetí straně třetího čísla Lidových novin z března 1988. V jejím úvodu autor konstatuje, že "hodnocení politických poměrů a názory na to, co lze očekávat od budoucnosti, závisí hodně na tom, co si kdo z nás představuje pod pojmem politika. Přesněji řečeno: v jaké sféře společenského života kdo z nás spatřuje nejvlastnější ohnisko politických dějů a tím i klíč k politickým prognózám". S tímto názorem neprosto souhlasím.

Z následujícího textu pak vyplývá, že V. Havel vidí podstatný rozdíl mezi tím, zda se "upínáme výhradně nebo hlavně k oblasti faktické moci", kde, "pokud jde o dění mezi mocnými, příliš vyhlídek zatím nemáme", nebo zda se na věc díváme "z hlediska jakéhosi "hlubinného stavu společnosti". V druhém případě se mu situace "zdaleka tak tristní nejeví", protože "některé nepřehlédnutelné skutečnosti dovolují - aspoň v dlouhodobějším výhledu - věřit přeci jen v lepší možnosti."

Za "nejdůležitější z těchto skutečností" považuje V. Havel "pomalu, ale neudržitelně se prohlubující propast mezi dvěma dnes už spolu téměř nesusvisejícími světy: světem oficiální ideologie a světem skutečného myšlení a cítění společnosti". A pokračuje: "...když zkoumáme, co je základním společenským jmenovatelem toho, co dnes de facto celá společnost politicky ví a co "disidenti" dokonce veřejně říkají, pak zjišťujeme, že to je věc sice prostá, ale s vládní ideologií neslučitelná: totiž jistota, že jedinou smysluplnou cestou pro hospodářství je reálná pluralita subjektů hospodářského podnikání a jedinou smysluplnou alternativou současného politického systému je pluralita politická bez níž je ostatně ta hospodářská nemyslitelná". Dále vyjadřuje V. Havel přesvědčení, že "tato propast mezi ideologií a základními politickými principy soudobé moci na jedné straně a skutečným smýšlením společnosti na straně druhé se může prohlubovat dlouho, ale ne donekonečna. Je to stále významnější politický fakt, jehož vliv se dříve či později musí zhmotnit do nějakých důležitějších politických změn, důležitějších, než je současná výměna "normalizační frazeologie za frazeologii "přestavbovou". /podtrhla V. T./

S touto částí Havlova textu chci v jistém smyslu polemizovat. Nejdříve ke názoru, že "z hlediska jakéhosi "hlubinného" stavu společnosti" se situace zdaleka tak tristní nejeví", V tomto bodě se přikláním spíše k názoru L. Hejdránka, který ve svém příspěvku pro "korespondenční politické fórum Charty 77" říká:

"Všichni občané si jsou vědomi, že musí dojít k pronikavým změnám, ale snad s výjimkou některých umělců, vědců humanistického zaměření a určitých náboženských proudů nejeví pro tyto změny nikdo velké nadšení a neprosta

většina obyvatelstva je očekává s obavami. Proto také neexistuje prakticky žádný tlak zdole, který by politické a státní orgány nutil přistoupit k nezbytným reformám. A vládnoucí kruhy samy jsou bytostně spjaty se zachováním pointervenčního statu quo a až dosud se všemožně bránily všem změnám, a to především a možná výhradně ve svém vlastním zájmu, neboť každá změna pro ně znamenala a znamená ohrožení. Důsledkem je něco zvláštního: téměř všichni jsou přesvědčeni, že tak špatnou vládu a správu obecných věcí jsme už dávno neměli, ale základních změn se většina obává stejně jako strana a vláda. /Podtrhla V. T./

Příčinu takového stavu věcí, jak ho popisuje L. Hejdránek, vidím v tom, že sice špatnou vládou a správou obecných věcí trpíme všichni, ale současně většina je osobně tak či onak, v té či oné míře zainteresována na tom, aby proti němu nikdo účinně neprotestoval. Kromě strachu z postihu ze strany vládnoucí moci jí v takovém protratu brání mnohé: od nesporných sociálních jistot přes nespravedlivě vyplácené mzdy a neefektivně využívanou pracovní dobu až po možnost téměř beztrápně rozkrádat vše, co je ve společenském vlastnictví. Ve světle této skutečnosti nepovažují za správné orientovat se /jak to činí V. Havel/ při analýze současné situace jen na jakýsi "hlubinný" stav společnosti a opomíjet to, co se děje ve vládnoucích kruzích. Kdysi "kdoš" napsal, že k revoluční situaci dochází ve společnosti tehdy, když potlačení již nechťejí a vládnoucí již nemohou setrývat v daném statu quo. To znamená, že analýza společnosti z hlediska perspektivy prosazovaných změn se musí dotýkat jak světa vládnoucí moci, tak celé ostatní společnosti. V tomto bodě souhlasím s Leninem. A dodávám, že v současném chování představitelů strany a vlády vidím jeden z nejmarkantnějších důkazů toho, že naše společnost je pro revoluci svého druhu zralá - dokonce už přezralá.

Jde ovšem o to, o jakou revoluci se jedná, a jde-li vůbec o revoluci. Tady je nezbytné pojem revoluce objasnit, protože jinak bychom si vůbec nemuseli rozumět. Já osobně považuji za revoluční takovou společenskou změnu, při které se společnost v nějakém smyslu kvalitativně mění. Přitom nepovažuji za podstatné, dochází-li k této změně s použitím násilí nebo s jeho vyloučením. A pokud jde o časovou dimenzi, jsem toho názoru, že jednotázovým aktem lze provést ve společnosti jen mocenský převrat, jako nezbytný předpoklad následujících revolučních změn. Ale i tento mocenský převrat se může - podle mne - uskutečnit jako dlouhodobý proces, kdežto revoluční změny, které kvalitativně mění všechny sféry společenského života, nemohou v zájmu věci probíhat jinak než jako dlouhodobý proces prosazování hlubokých strukturálních reforem.

Dobrá věc se, že i zde nejsem v rozporu s následujícím názorem L. Hejdráka, vyjádřeným také v již citovaném příspěvku pro "korespondenční politické fórum Charty 77":

"Jen několik slov stačí, sbychom se dotkli možnosti nějakého náhlého

zvratu. Především je v našich podmínkách velmi nepravděpodobný, a to nikoliv proto, že bychom žili v situaci stabilnější, nýbrž protože si většinou uvědomujeme, že i menší otřesy by pravděpodobně měly vážné, či katastrofální důsledky. Naše hospodářství funguje z posledních sil a takříkajíc na čestné slovo. Každá větší porucha by byla fatální - rázem bychom spadli do obtíží, přesahujících meďarské a dokonce asi i polské. A každý, kdo by něco takového vyvolal, by se stal obětí beranem, odpovědným za krizi, která se latentně a pololateně připravuje už dobrých třicet let /a déle/. Doufejme, že k náhlému zvratu nedojde a že budeme mít dost času k pomalému vývoji krok za krokem... To, co bylo pošremoceno, otřeseno a zničeno za půl století, se nám nezdaří dát do pořádku za několik měsíců, ba ani za několik let. V některých oborech bude hlavně záležet na správných projektech /např. v ekonomii/, ale i tam bude hodně záležet na lidech a jejich důvěře. Někdy bude třeba po řadu let vychovávat a připravovat vhodné kádry, posílat je na studie a na zkušenou do jiných, úspěšnějších zemí, někdy se z deseti ukáže být tím převým třeba jen jeden. V něčem budeme moci navazovat na starší domácí tradice, jindy zase naopak bu a třeba zcela opustit stará schémata a navyklé způsoby..."/tentéž str. 11- 12/.

Uvedený citát z úvahy L. Hejdvánka se ovšem týká jen formy předpokládaných revolučních změn u nás. Pokud jde o jejich obsah, vrátme se k V. Havlovi a jeho názoru, že "jedinou smysluplnou cestou pro hospodářství je reálná pluralita subjektů hospodářského podnikání a jedinou smysluplnou alternativou současného politického systému je pluralita politická /bez níž je ostatně ta hospodářská nemyslitelná/" Takovéto programové prohlášení není snadné nepřijmout, protože při první pohledu se zdá, že postihuje skutečné potřeby naší současné situace. Nicméně je tak lakoničké a položeno do tak obecné roviny, že pokud jde o jeho konkretizaci, je možno si ho vyložit mnoha různými způsoby.

Mnohem konkrétnější je z tohoto hlediska "Prohlášení spolupráce", uveřejněné v "Akordu" /list PRO COOPERATIONE, 1987, č. 1/. Čteme v něm mimo jiné:

"Hluboce věříme v důstojnost a svobodu člověka, přičemž jsme přesvědčeni, že bytostnou součástí a podmínkou jejich skutečného naplnění je to, aby i společenská dimenze života mohla být žita šťastně a smysluplně, ve vzájemné solidaritě navzájem se respektujících, svobodných jedinců...
Úcta k lidskému individu má ve společenském uspořádání svůj přirozený výraz v principu plurality, jako mnohosti světytných jedinců a mnohosti názorů a zájmů, která smí být regulována jen v míře, určené vzájemným respektem..

Princip plurality nalézá svou politickou formu zcela jednoznačně v demokracii... demokracii chápeme jako společenství svobodných lidí, kteří

respektují navzájem a kteří současně respektují obec, polis, jako něco, co je v přesně vymezené oblasti lidských zájmů nadřazeno individuálním zájmům...

Jakkoli různé mohou být naše představy o konkrétní podobě demokracie v našich zemích a jakkoli různé podoby může život sám v budoucnosti naší demokracii dát, jedno je jisté: je oč se opřít. Dějinný vývoj totiž vytvořil na euro-americkém Západě několik variant modelu parlamentní demokracie s jejím přísným oddělením moci zákonodárné, výkonné a soudní, a na tuto tradici je možné a dokonce nezbytné navázat..."

Svou schopnost kritického pohledu na demokracii vyjadřuje pak "Prohlášení" následujícími konstatováními:

"Sebelepší formální záruky nedávají demokracii šanci, pokud se vytrácí její základní účel a smysl. Což není jen zkušenost lidí, kteří poznali ve svých zemích, že všechny komplikované demokratické atributy, ratifikované paktů o lidských právech a "nejdemokratičtější ústavy" mohou být velmi snadno pouhou španělskou stěnou k zakrytí bezostyšných orgií reálné moci. Je to bohužel cosi víc: zkušenost, kterou v té či oné míře a podobně nabízí dnes celý svět. Krise demokracie je totiž zjeven celosvětovým patří k paradoxům dnešního světa, že lidé žijící v totalitních státech to leckdy chápou lépe, než lidé z demokratických zemí"/podtrhla V. T./

Zkusme to teď vzít napřeskáčku a celý myšlenkový postup poněkud pozměňme:

"Prohlášení spolupráce" doporučuje, abychom se opřeli a nsvázeli na některou z variant modelu parlamentní demokracie, které dějinný vývoj vytvořil na euro-americkém Západě. Současně konstatuje, že krize demokracie je celosvětovým zjeven a že sebelepší formální záruky nedávají demokracii šanci, pokud se vytrácí její základní účel a smysl. Co je však základním účelem a smyslem demokracie? Z "Prohlášení" vyplývá, že je to úcta k lidskému individu, která má ve společenském uspořádání svůj přirozený výraz v principu plurality, a tento princip pak svou politickou formu v demokracii.

Vypadá to logicky a je to nesperně přístup humánní, ale já si myslím, že neodpovídá realitě - historické ani současné. Průběh lidských dějin a formy politických systémů, které se postupně vytvářely, neurčovaly v rozhodující míře /bohužel!/ víra v důstojnost a svobodu člověka. Ze takové atributy společenského zřízení je veden v procesu historického vývoje neustálý boj. Je pravda, že v politické oblasti má tento boj charakter boje mezi despotickými a demokratickými režimy, které jsou jeho výsledkem a nesporným úspěchem. Ale ani ty nejdemokratičtější režimy nepřinesly dosud uspokojivé řešení daného problému. Chceme-li tedy pochopit podstatu demokracie a příčiny její současné krize, musíme, podle mého názoru obrátit svoji pozornost jinak.

Žádoucí směr naznačuje V. Havel, když hovoří o tom, že "reálná pluralita

subjektů hospodářského podnikání" je "nemyslitelná" bez "plurality politické". Mimoděk tak navazuje svým způsobem na jedno ze "starých schémat" které konstatuje existenci dialektického vztahu mezi "hospodářskou základnou" a "politickou nadstavbou" - pouze přitom mění znaménko, což ale není nepodstatné. Marx totiž odvozoval charakter politického zřízení od charakteru výrobních vztahů- aniž by ovšem popíral zpětný vliv politiky na ekonomiku. A tedy je, domnívám se, skutečné ohnisko našeho problému. Bez ohledu na to, co si kdo z nás o "starých schématech" myslí, problém demokracie nevyřešíme odtrženě od ekonomiky, stejně jako nevyřešíme naše ekonomické problémy odtrženě od demokracie.

Abych vyložila své vlastní stanovisko k této problematice, pokusím se jít na věc "od Adama", tedy od člověka a jeho charakteristiky, podobně jako to činí "Prohlášení spolupráce". Ne rozdíl od tohoto dokumentu však nevyházím z víry v důstojnost a svobodu člověka, nýbrž ze tří následujících skutečností:

1/ z faktu, že se lidé rodí jako individua různá co do fyzických a intelektuálních schopností i co do vlastností a zájmů, ale současně jako typy tvorové společenští, pro něž je vzájemná spolupráce nezbytnou podmínkou zachování života.

Z tohoto bodu plyne, že při svých úvahách o optimálním /nikoli ideálním!/ společenském zřízení nemůžeme jednostranně preferovat ani individuální, skupinové a lokální zájmy, ani zájmy celospolečenské. Pochopení podstaty tohoto požadavku je ve "staře"/leninské/ politické frazeologii vyjádřeno principem "demokratického centralismu", v "novější" /italsko-komunistické/ principem "jednoty v roznořnosti" a v "nejnovější"/přestavbové např. tímto citátem z projevu M. Gorbačeva ve Skupštině SFRJ: "...umění politiky, umění jedhání tkví...právě v tom, aby byly různé názory uvedeny na společného jmenovatele pomocí rozumného kompromisu a aby byla nalezena rovnováha zájmů /R.P. 17. III. 1988, podtrhla V.T./ V "disidentském" jazyce pak tentýž požadavek zní např. tak, jak ho formuluje "Prohlášení spolupráce": "Demokracii chápeme jako společenství svobodných lidí, kteří se respektují navzájem a kteří současně respektují obec, polis, jako něco, co je v přesně vymezené oblasti lidských zájmů nadřazeno individuálním zájmům..."

Ze svoji osobu bych k tomu dodala, že forma institucionálního řešení tohoto problému zde hraje svoji roli, ale nikoli tu nejvýznamnější. Ze daleko nejdůležitější považují existenci takového společenského klimatu, které umožňuje každodenní svobodné vyjevování různorodých lokálních, skupinových a individuálních zájmů a na tomto základě hledání a formulování zájmů celospolečenských. Tady se ztotožňuji s názorem Michaela Dymáčka, který ve své práci "Lidská práva a občanské svobody" v souvislosti s řešením otázek války a míru píše:

" Je...nezbytné, aby mírové spolunašívání začalo být koncipováno na

skutečnostech opravdu objektivně rozhodujících, a aby v široce diverzifikovaném sáběru sledovalo co nejvíce důvodné a objektivní zájmy lokální, skupinové i individuální a globální zájmy lidstva jako celku, jakož i s globálními zájmy zdravé budoucnosti celé planety. Ale nejen to, tato spoluněživání musí být od prvopočátku nazíráno jako "živý, dynamicky pulzující proces", který bude v každý daný moment vždy přísně kodifikovat závazná pravidla dnešního jednání, současně však bude trpělivě a důsledně hledat, co v nich bude třeba zítra doplnit, modifikovat či vůbec škrtnout, tak aby i v další dny byla tato pravidla v přesném a pectivém souladu s objektivním vývojem. A přirozeně, je třeba systematicky a neméně dynamicky udržovat a vytvářet soubor verifikačních a opravných mechanismů, natolik účinných a komplexních, aby byly schopny nejen zčas zjis-tit prohřešky a analyzovat jejich příčiny, ale byly i schopny jednoznačně sjednat nápravu, případně i za použití prostředků donucovacích." /podtrhla V. Teseřová/

2. Vycházím z toho, že člověk je obdařen kromě rozumu ještě další, v přírodě snad také zcela ojedinělou vlastností, která vede fyzicky a intelektuálně silné jedince k využívání svých předností nejen k zachování a rozvoji vlastní osobnosti a vlastního rodu, nýbrž i k získávání individuálních výhod na úkor druhých lidí, k jejich podmaňování a potlačování a dokonce k hubení člověka člověkem, národa národem, rasy rasou; takové násilnosti svět zvířet v rámci jednotlivých druhů, ale ani mezi různými druhy pravděpodobně nezná.

S tímto budem souvisí skutečnost, že od okamžiku, kdy jsou lidé schopni díky pokroku ve vývoji výrobních prostředků vyrábět víc životních potřeb než je nezbytně nutné k jejich vlastní reprodukci, rozpadá se společnost na vládnoucí a ovládané, vykořisťující a vykořisťované a ve společenském zřízení, které nabývá státní povahy, narůstá vedle vlastních správních a řídicích funkcí význam funkcí mocenských. Od této chvíle je společnost postápně stále více spravována a řízena dvoukolejně - po linii odborné a po linii mocenské. A demokracie, jako specifická/optimální forma státního zřízení, tuto skutečnost respektuje. Žádný z demokratických států, které historie zná, včetně oněch několik variant modelu parlamentní demokracie na euro-americkém Západě, o nichž hovoří "Prohlášení spolupráce", nedokázal zatím tento stav překobit.

Na tomto místě se chci ještě jednou vrátit k V. Havlovi, k jeho konstatování, že "hodnocení politických poměrů a názory na to, co lze očekávat od budoucnosti, závisí hodně na tom, co si kdo z nás představuje pod pojmem politika". V tomto případě mi ale nejde o to, zda se "upínáme výhradně nebo hlavně k oblasti faktické moci" nebo zda se na věc díváme "z hlediska jakéhosi "hlubinného" stavu společnosti, nýbrž o to, jak chápeme samotný obsah pojmu politika.

V jedné ze svých dřívějších prací /"Několik poznámek k problému politiki-

ky, moci, demokracie a samosprávy - Diskuse č. 43, říjen 1986, str. 12-18/ poukazují na to, že "vyjádřeno schematicky, je možno vystápet v opozičním prostředí v podstatě trojí pojetí pojmu "politika": podle jedněch jde o "hru s mocí a o moc" /tzv. politika v užším smyslu/, podle jiných jde nejen o "hru s mocí a o moc", nýbrž i o "správu a řízení společenských záležitostí"/tzv. politika v širším smyslu/, konečně podle dalších jde o "správu a řízení společenských záležitostí" s vyloučením "hry o moc a s mocí"/tzv. nové pojetí politiky ". K tomu dodávám, že definice pojmů je samozřejmě věcí dohody. Má-li však určitý pojem pravdivě odrážet skutečnost, nemůže to být dohoda libovolná. Hovoříme-li o politice v souvislosti s demokracií, nemůžeme "hru s mocí a o moc" v žádném případě pominout. Vyplývá to nekonec i z formulací "Prohlášení spolupráce", kde je parlamentní demokracie euro-amerického Západu charakterizována jako "zřízení s přísným oddělením moci zákonodárné, výkonné a soudní"/podtrhla V. P. /

3. Mě znepokojuje skutečnost, že člověk je schopen vytvářet si k uspokojování svých stále rostoucích životních potřeb, ale i k uspokojování svých kořistnických zájmů takové prostředky, které už dnes ohrožují nejen samotnou existenci člověka, nýbrž i existenci života na Zemi vůbec. Toto znepokojení sdílím v plném rozsahu s M. Dymáčkem, kterého považuji za svého druhu "bílou vránu" v opozičním prostředí, protože - na rozdíl od jiných autorů - rozumí výpočetní technice a své obavy o osud lidstva a celé planety dovede zdůvodnit lépe než kdokoli jiný. Proto bez ohledu na to, že jeho přístup ke společenské problematice je v mnoha ohledech jiný, než přístup můj, doporučuji, aby jeho práce byly studovány s největší pozorností. /Ve sborníku k 60. narozeninám J. Šabaty v říjnu 1987 vyšlo např. jeho "Nové politické myšlení a praxe - téze a souvislosti, v DISKUSI č. 62 v březnu 1988 pak již citovaná práce "Lidská práva a občanské svobody." - S M. Dymáčkem mě spojuje především jeho /v podstatě marxistický/požadavek řešit v rámci "nového myšlení" politické problémy v dialektické souvislosti s problémy současného i budoucího rozvoje vědy a techniky . Zatímco však Michael spojuje "nové myšlení" s nekompromisním tojem proti všem "starým schémátům" /aniž se pokouší formulovat společenskou problematiku nově/, ve mně vyvolává velké sympatie ta část známého projevu M. Kopeckého na loňském sjezdu dramatických umělců, ve které je řeč o tom, že není účelné dělit myšlení na staré a nové, nýbrž na správné a nesprávné. A tak požadavek řešit současné společenské problémy v souvislosti se současným i budoucím trendem vývoje vědy a techniky orientuje moji pozornost na jedno ze "starých schémat", které stalinská politika odsunula do nedohledné budoucnosti a jehož postupná realizace se mi právě dnes jeví jako problém nanejvýš aktuální. Jde o předpokládaný proces přechodu "diktatury proletariátu", chápáné jako "nejúplněnější" a "nejširší" demokracie v samosprávné společenské zřízení, ve kterém - na rozdíl od

dosevedního charakteru všech historicky známých forem státu- jsou mocens-
ké zájmy postaveny mimo zákon. Tento přechod považují právě z hlediska
současného i budoucího trendu vývoje vědy a techniky za nanejvýš aktuální,
bez ohledu na to, že žádné ze zemí budujících socialismus se dosud- k ne-
smírné až osudové škodě věci - jako "nejširší" a "nejúplnější" demokra-
cie nevyvíjela. Podrobněji o tom mluvím ve své práci "demokratická samo-
správa nebo samosprávná demokracie?" napsané pro sborník k 60.
narozeninám J. Šabety a uveřejněné i v DISKUSI /57 /1987/. Nejdůležitější
kapitolu této své úvahy si zde dovoluji citovat:

"...současné problémy, spojené s reformou našeho politického systému se
mi jeví takto:

1. Vidět jeho nedemokratičnost v nedokonalém právním a institucionálním
zabezpečení občanských práv je nedostatečné. Občanská práva musejí být
samozejmě právně a institucionálně zabezpečena, ale sebedokonalejší,
sebepronyšlenější právně zabezpečený demokratický politický systém postup-
ně degeneruje, existuje-li ve společnosti sociální nespravedlnost, daná
možností dosahovat na úkor druhých bezpracné příjmy. Proto považují z
hlediska demokracie za nanejvýš důležité, aby se probíhající ekonomická
reforma zabývala v potřebné míře otázkou spravedlivého odměňování poctivě
vykonané práce, tím by se - podle mého názoru- vytvořilo žádoucí spole-
čenské klima, vyvolávající spontánní občanskou aktivitu skutečně pra-
cujících /dnes otrávených a netečných/ lidí a potlačující příživnic-
ké elementy, které nikdy neměly a nemohou mít zájem na rozvoji demokracie
tím méně na skutečném socialismu. Těmto lidem vyhovuje deformovaná podo-
ba socialistického státního zřízení, v němž jsou demokratická práva sice
proklamována, ale ve skutečnosti potlačována a formalizována, a právě tito
lidé mají dnes v našem politickém životě převahu.

2. Hledat řešení institucionálního zabezpečení občanských práv u nás v ob-
novení politického systému založeného na existenci více politických
stran považují za diskusní, závislé na pečlivé analýze současného stavu
vývoje naší společnosti. Politické strany považují totiž za zcela spe-
cifické organizace, které vznikly a vyvíjely se spolu se vznikem a rozvo-
jem parlamentní demokracie a které v podstatě vyjadřují a nehájí žádné
jiné konkrétní zájmy lidí, než zájmy mocenské - ve smyslu mocensko-eko-
nomickém. Proti nim stavím ostatní společenské organizace - zájmové v nej-
širším slove smyslu, vlastní organizace hospodářské, družstevní, profesi-
onální, odborové, mládežnické, náboženské, vědecké, umělecké, sportovní,
osvětové a jiné. A perspektivu samosprávné společnosti spojuji s rozvojem
a růstem váhy těchto organizací, které již dnes mohou mít charakter /
"správy věcí samých". Tyto organizace by měly- podle mne - tvořit síť
pluralitního společenského zřízení, v němž "lid je subjektem i objek-
tem řízení". Měly by se stát kolektivním tvůrcem programu celospolečen-
ského rozvoje a prostřednictvím hájení v pozitivním slove smyslu parti-

kulárních zájmů svých členů plnit roli oponenta a politické opozice centrálního řízení v procesu transformace politiky z činnosti převážně mocenského charakteru ve skutečnou správu věcí samých.

Pokud jde o centrální řízení, nejeví se mi tedy jako aktuální v progresivním smyslu posilovat jeho mocenský charakter úvahami o obnovení systému více politických stran, i když by to nesporně přispělo k demokratizaci stávajícího socialistického státního zřízení. Myslím si, že současná etapa rozvoje naší společnosti volá již po zkvalitnění centrálního řízení v jiném smyslu - ve smyslu omezení jeho mocenského charakteru na minimum ve prospěch odbornosti schopné vytvářet a udržovat rovnováhu partikulárních a celospolečenských zájmů.

S tím samozřejmě souvisí řešení problému vedoucí úlohy komunistické strany a funkce socialistického státu a to ve dvou směrech.

Jednak jde o vztah mezi těmito dvěma dnes byrokraticko- centralistickými institucemi, které řídí naši společnost převážně administrativními a mocenskými prostředky, a toto řízení fakticky zdvojují. Perspektivně-dominávám se - socialistická společnost takto zdvojené centrální řízení nepotřebuje.

Dále jde o vztah těchto dvou institucí ke společnosti, o vztah, který je v současné době brzdou rozvoje "nejširší" a "nejúplnější" demokracie, zatímco by měl právě prostřednictvím demokracie směřovat vývoj k vyústění ve společenskou samosprávu. To - podle marxistické teorie - předpokládá "odumírání" jak strany, tak státu ve smyslu jejich transformace nástrojů mocenského boje v nástroje správy věcí samých. Najde tedy o "zrušení" strany a státu, nýbrž o změnu jejich společenské funkce, což si ovšem jistě vyžádá i změnu některých organizačních forem. A s tím souvisí - podle mého názoru - především vyjasnění vztahu mezi obecnou teorií řízení a principem demokratického centralismu, vztahu, který nemůže být protikladný.

3. Ztotožňovat demokracii se samosprávou, stejně jako definovat samosprávu jako přímou demokracii /ne rozdíl, od demokracie zastupitelské/ považují za nesprávné. Demokracie je demokracie a samospráva je samospráva. Rozdíl mezi nimi je podstatný - je dán charakterem společenského zřízení a hlediska existence a společenské váhy vztahu nadvlády a podřízenosti mezi jednotlivými sociálními skupinami. Pokud jde o organizační formy, může se však jak demokratické, tak samosprávné zřízení realizovat jak v zastupitelské, tak v přímé formě. Dokonce nejen může, nýbrž i musí, protože složitost společenského života si to prostě vynucuje.

Pokud jde o spojení obou výrazů v pojmy demokratická samospráva a samosprávná demokracie, vidím v tom jediný smysl: odlišit samosprávné instituce existující v rámci kapitalistických demokratických systémů od demokratických institucí společnosti, nacházející se již v období přechodu od "nejširší" a "nejúplnější" demokracie ke společenské samosprávě. Osobně

se však za používání těchto složených termínů nepřimlouvám. Zdá se mi, že věci spíš komplikují, než objasňují. Za mnohem důležitější považuji snahu sjednotit se v názoru, zde při úsilí o demokratizaci našeho současného společenského zřízení nám jde o pluralitu politickou nebo v plném slove smyslu zájmovou. Že musí jít o pluralitu, je zcela mimo diskusi, protože i tu si vynucuje sama složitost společenského života."

Závěrem se omlouvám za tak mnoho a za tak dlouhé citáty. Normálně to nemívám ve zvyku, ale tentokrát jsem chtěla v zájmu našeho vzájemného porozumění ukázat, že v mnoha případech vyjadřujeme "různými jazyky" stejná stanoviska. Nejvíce je třeba, aby si lidé pozorně naslouchali a snažili se hledat společná východiska z krizové situace. Vždyť např. stoupenec "nového" pojetí politiky jako "správy a řízení společenských záležitostí" s vyloučením "hry o moc a s mocí" podporují mimoděk moji orientaci na samosprávné zřízení. Mírním tím samozřejmě výhled do budoucnosti, nikoli současnost, kdy politika s neprostým vyloučením "hry s mocí a o moc" je nemyslitelná. To si zřejmě plně uvědomuje i Marie Holubcová, když v 8° svém textu "Zamyšlení a návrh" /DISKUSE č. 63 - duben 1988, str. 15-17 / vyslovuje pro "dualitní komunistický systém", o jehož účelnosti a realnosti pochybuje J. Šabeta v úvaze "Co by měli dělat bývalí komunisté?"/tentéž str. 17-18/.

V polemice mezi M. Holubcovou a J. Šabetou bych se ráde připojila k Heroslevovi, ale vedí mi, že jeho formulace jsou nejen v tomto, ale i v jiných jeho textech velmi nejasné. Na jedné straně se například deklaruje jako stoupenec "demokracie pro všechny"/Příspěvek pro "korespondenční politické fórum Charty 77"- DISKUSE č. 62, březen 1988, str. 9-12/, což je v marxistickém pojetí synonymum pojmu "samospráva". Ve své odpovědi M. Holubcové však dělá rozdíl mezi "demokratickou pluralitou"/kterou propaguje/ a "socialistickou nebo komunistickou pluralitou či dualitou"/jejímž je odpůrcem/ aniž by vysvětlil, v čem je podstata tohoto rozdílu. Mně se přitom věc jeví tak, že jde o shodný politický systém, ale v prvním případě se nerozlišuje mezi různými sociálně ekonomickými formacemi, kdežto v druhém případě se rozlišuje přinejmenším mezi kapitalistickým a socialistickým zřízením. Jinými slovy: V prvním případě /tj. použijeme-li pojmu "demokratická pluralita"/ mluvíme obecněji, protože tímto způsobem je možné označit demokratickou formu jak "buržoázní" tak "proletářské" či jiné historicky známé diktatury. V druhém případě /tj. použijeme-li pojmu "socialistická nebo komunistická pluralita či dualita"/ jsme konkrétnější, protože respektujeme existenci různých sociálně ekonomických formací a vyslovujeme se pro nebo proti demokratické formě "diktatury proletariátu". Ani v jednom případě však nejde o "demokracii pro všechny" t.j. o samosprávné zřízení, ve které má vyústit "diktatura proletariátu", chápána jako "nejúplnější" a "nejširší demokracie."

Abych těmito formulacemi některé své přátele příliš nepobouřila, poku-

sím se objasnit, proč se vyjedřují právě takto. Vyhledala jsem si ve slovníku cizích slov pojmy "totalita", "despocie", "diktatura" a "demokracie". U každého z nich je uvedeno několik významů, které se nevylučují. Vybraš jsem z nich ty, které se mi zdály být pro naši potřebu nejvhodnější:
totalita = násilně zavedená jednota; despocie = krutovláda panovníka s neomezenou mocí; diktatura = politické panství jednotlivce, třídy nebo skupiny společnosti; demokracie = státní zřízení, založené na principu vlády většiny mnohšíně.

Na základě těchto definicí jsem pak uvažovala o pojmu "totalitní systém" a dospěla jsem k závěru, že není vhodné používat ho obecně pro označení socialistického politického systému a dělat paralelu mezi ním a fašismem. V násilném zavedení jednoty tu jistá shoda je, ale je nutno zdůraznit, že tento rys je charakteristický pro deformované socialistické zřízení, nikoli pro socialismus v původním slova smyslu. Dále se mi na základě těchto definicí jeví jako výstižné označit všechny v historii i současnosti známé státní útvary jako diktatury, které ovšem mohou mít a také měly a mají ve specifických podmínkách místo a času buď despoticou nebo demokratickou formu. V tomto pojetí vyjedřuje tedy pojem "diktatura" obsah kdežto pojmy "despocie" a "demokracie" formu státního zřízení.

A ve světle těchto nejobecnějších úvah ještě závěrečná poznámka k názoru Václava Bendy, že "komunistická strana není politickou stranou v klasickém slova smyslu, ale paramilitární organizací, zaměřenou k jedinému účelu: uchopit moc a udržet si ji. Vzdát se tohoto záměru a této vůle znamená zlikvidovat stranu jako stranu a nemá to nic společného s reformou". /Příspěvek pro "korespondenční politické fórum Čarty 77 - DISKUSE č. 63, duben 1988, str. 6/.

Vhovuji přání autora a nepolemizuji s tím, co je na tomto soudu nedostatečně vyargumentováno, ale s tím, co je pro me na něm nepřijatelé. Komunistická strana není paramilitární organizací, zaměřenou k jedinému účelu: uchopit moc a udržet si ji - právě proto není politickou stranou v klasickém slova smyslu. Úkolem komunistické strany je uchopit moc a udržet si ji, ale za tím účelem, aby rozvíjením "nejúplnější" a "nejširší" demokracie usměrňovala společenský vývoj v politické oblasti k samosprávnému zřezení, což mimo jiné znamená zlikvidovat sebe, tj. stranu, jako stranu. Jestliže tento úkol zatím neplní, znamená to, že se zpronevřuje svému historickému poslání. A jestliže se nedokáže dnes zformovat v tom smyslu, aby tento úkol mohla v nejbližší budoucnosti úspěšně plnit, nemá právo dělat di jakékoli nároky na postavení vedoucí síly ve společnosti budující socialismus.

Jiná věc je, jde-li nám vůbec o socialismus. Mně osobně o socialismus jde a myslím si, že pokud si nevyjasníme tuto základní otázku, nebudou naše diskuse o demokracii příliš efektivní. duben 1988

Václav Vrabec:

Rehabilitace Pražského jara...

Z řad sovětských historiků a publicistů se sice již ozvaly hlasy požadující přehodnocení vztahu k československému obrodnému procesu roku 1968, zejména k neadekvátnosti vojenského zásahu v osudné srpnové noci, ale oficiálně nebylo řečeno nic, a když, tak velmi vyhýbavě, a-čkoliv každý soudně uvažující člověk srovnává průběh Pražského jara, jeho jednotlivé akty, aspekty a etapy s tím, co se dnes děje v Sovětském svazu i jinde. A to přesto, že Valentin Fallin, považovaný jinak za předního reformátora a propagátora perestrojky, prohlásil, že jakékoliv srovnání událostí roku 1968 u nás s reformním úsilím Gorbačovova vedení je neoprávněné, protože před dvaceti lety prý šlo o opuštění socialismu. Že to říkají čs. zvatelé a normalizátoři, dosazení z moci Brežněva, kteří si zjevně upevnili své pozice, je pochozí a samozřejmé. Odpovídá to ale skutečnosti, opravdové komparaci?

Jistě jsou tehdejší i současné společenské procesy odlišné, nelze je mechanicky srovnávat a také zkušenosti z roku 1968 nejsou samespásitelné a převážky platné a aktuální. Již podmínky těchto procesů jsou různé, odpovídající odlišné tradici a politické kultuře i sociálnímu klimatu. Přesto v nich však existují shody, prokazující, že řešení celospolečenské krize, odstraňování deformací a stagnace, retardačních jevů, má jisté objektivní rasy, protože takové byly i kořeny marasmu a ztráty dynamiky, diskreditace socialistické myšlenky. A náprava cestou široké a všeobšíhlé demokratizace, i s průvodními extrémny a excesy, protože vše nelze ve společnosti v pohybu do detailu naplánovat a předvídat, nemůže nebýt při nejmenším nepodobná. Přiznat to ovšem je nepřijemné.

Demokratizace veřejného života jako předpoklad žádeucí hospodářské prosperity znamená aktivizaci lidí, onoho lidského faktoru. Není dne, aby se ze sovětských massmedií neozývaly výzvy k mobilizaci v tomto smyslu. Mluví se o dialogu strany s lidem, propaguje se glasnost, odhalují se bílá místa v historii, její temné stránky a falzifikace, projevy nezákonnosti, zvláde a korupce. Píše se o jejich obětech. Ozývají se ukřivdění. A těch je mnoho. Tak jako tomu bylo v Československu roku 1968. Veřejně se poukazuje na škodlivost monopolu moci a pravdy, volá se po občanské angažovanosti a sdružování i nestraníků, aby mohli projevit své názory a vůli. Přiznává se pluralismus názorů a zájmů, jejich rozmanitost, různorodost a oprávněnost, stejně jako nutnost důslednosti v řešení národnostní problematiky i rozmanitých morálních a sociálních konfliktů. Již se tolik nezastírají, hledají se optimální varianty řešení, odovědi na palčivé otázky, které byly donedávna tabu.

V časopise Voprosy istorii KPSS se lze dočíst o diskuzi v Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSSS, jejímž předmětem byly brzdicí mechanismy přestavby i s konstatováním, že tím hlavním je komunistická strana s jejím současným zaměřením a strukturou. V diskuzi před celosvazovou konferencí se na stránkách tisku otevřeně píše o nutnosti kontroly strany lidem, navrhuje se, aby generální tajemník jejího ústředního výboru byl volen všelidovým referendem, když je gakticky představitelem celé společnosti a klíčovou postavou, jak to vyplývá z postavení strany zakotveného v ústavě. Činí se pokus o založení Demokratické unie jako opoziční strany a přiznává se, že v zemi působí na 30 tisíc různých zájmových sdružení a spolků. Neformálních, s různým zaměřením. Generální tajemník na setkání s vedoucími pracovníky hromadných sdělovacích prostředků a tvářících svazů nabádá k zveřejnění seznamů navržených delegátů stranické konference s cílem vyvíjet tlak na zvolení takových, kteří by jednoznačně a rozhodně prosezovali politiku přestavby a demokratizace. Říká, že konzervatismus některých funkcionářů a činitelů je živěn zistnými zájmy, že lidé mají obavy o osud přestavby a že nelze připustit žádné mechanické, statistické rozdělování kandidátů na dělníky, rolníky, ženy, mládež, ale že kritériem jejich výběru musí být jen a jen aktivní podpora současného kurzu vedení strany. V Československu roku 1968 to bylo označováno za nepřipustný nátlak.

Jak nečíst se vzrušením současný sovětský tisk s jeho polemikami, otevřenými názory a diskuzemi, neposlouchat projevy M. Gorbačova, nedívat se na pořady sovětské televize a nevzpomínat při tom na náš rok 1968? Na Akční program KSČ, na projevy Dubčeka, Šarkevského a dalších, na přípravy mimořádného sjezdu KSČ svolaného na září 1968 a dokonce i na manifest 2 000 slov, na KAN, K 235, na pestrou paletu psaní čs. tisku, byť i různě zaměřeného a často smatečného, jak to při uvolnění cenzury bývá a nadržení lidé se chtějí vyslovit? Jak také neslyšet o založení nezávislého odborového svazu vědeckých a akademických pracovníků v Maďarsku a nepřipomenout si existenci ředce lokomotivních čet? Jak nečíst projevy ze zasedání polského Sejmu o Katynu, nebo o sovětsko-německém paktu či rehabilitaci Bucharina, Rykova a dalších, a nemyslet na oběti nezákonností a zvláde u nás, na zprávu tzv. Pilleroyovy komise, která nebyla projednána a zveřejněna? Otázka stíná otázku. Budou brzké i odpovědi?

Moudrý Ben Akiba prohlásil, že není nic nového pod sluncem a Herakleitos, že nelze dvakrát vstoupit do téže řeky. Asi měli oba kousek pravdy. Jak to kdo nazírá a interpretuje. I interpretace Pražského jara a sovětské perestrojky může být různá. Zajisté i instrumentální

a utilitární. Ale objektivní srovnání může být i poučné a smysluplné, historicky oprávněné. A nejen při zavádění ekonomické reformy, samosprávných a podnikatelských prvků.

Brežněvovská éra je teta. Snad netrvalo. Koveří se o novém myšlení a také se zmiňují omyly a taktické chyby nedávné sovětské zahraniční politiky. Sovětští vojáci odcházejí z Afghánistánu. Připomíná se suverenita a rovnoprávnost mezi národy a státy, jejich svébytný vývoj, nezbytnost důvěry i potřeba opravdových změn a reform ve všech oblastech. Bezpochyby by to prospělo i Československu. Jistě to není jenom naše dělo.

16.5.88

ČESKOSLOVENSKO NA STRÁNKÁCH UNITY

Deník Italské komunistické strany věnuje Československu mimořádnou pozornost. Od začátku roku do 3. dubna přinesl kromě rozhovoru s Dubčekem celkem 29 článků s zpráv o naší zemi.

Na prvním místě mezi nimi stojí ohlas na Dubčkův interview a komentáře. Ale již předtím, 3. ledna, věnovala Unita více než stránku výročí lednového pléna ÚV KSČ. Vedle článku Luciana Antonettiho s informací o prohlášení aktivních účastníků Pražského jara napsal Renzo Foa úvodník nazvaný Znovu myslíme na Prahu 1968. Konstatuje v něm, že po 21. srpnu začaly miliony lidí měnit své chápání socialismu, toho, který se zrodil Říjnovou revolucí a končí větou: "Účty s čs. rokem 1968 jsou ještě otevřené pro všechny." Ve velkém článku ze 17. ledna připomíná Foa, že požadavek, aby demokracie hrála aktivní roli, nemůže být khostejným Sovětskému svazu perestrojky. "Také proto je nesnadné na to zapomenout - že Dubček nebyl před dvaceti lety poražen politicky. Byla to vojenská porážka. Říkalo se, že byl slabý. Byl tak slabý, že bylo zapotřebí vojenského vpádu pěti armád, aby se zlikvidovala idea obrody."

Pozornost věnovala Unita i výročí února. Luciano Antonetti píše o těžkých a tragických následcích únorového rozuzlení. Zdeněk Mlynář soudí: "Toto datum je možno definovat jako počátek socialistické výstavby pouze za podmínky, že budeme identifikovat určité a konkrétní historické formy organizace společnosti, které se zrodily v SSSR třicátých a čtyřicátých letech se socialismem vůbec a budeme je vydávat jako model závazný pro všechny."

Unita přinesla též rozhovor s Petrem Glotzem, Antoníem Liehmem, značnou pozornost věnovala rozhovoru Lubomíra Štrougela s Frankfurter Rundschau /pod titulkem: Štrougel stejně jako Dubček: Ztřetili jsme 20 let/ Tři informace se týkají Charty 77.

Kromě rozhovoru s Dubčekem otiskla Unita 6 článků čs. . autorů /Václava Slavíka, Petra Pitharta, Eriky Kadlecové, Milana Hábla, Miloše Hájka, Zdeněka Jičínského, Rudolfa Slánského a Jana Šterns/.

25. února otiskla Unita dopis čtenáře, který odmítá "kampaně v souvislosti s Československem" z konzervativních pozic. Redakce jeho názory odmítla s poznámkou, že italská komunistická strana nemohou nebyť solidární se svými "jistými a upřímnými přáteli v Československu."

- mh -

/rozhovor listu Units s Petrem Glotzem/

Je to pochopitelné a snad i oprávněné: v rozhovoru Dubčeka s Unitou se Němci pokoušeli číst i mezi řádky. Zkoumali osobu, věci, které řekla, ale hledali i signál: zdali a jak se věci hýbají nejen v SSSR, ale právě v Československu, které je nejnesnadnějším případem z oněch "malých" zemí Východu. Tyto země zůstávají neznámou, jež se zjistí v budoucím procesu obnovy, vycházejícím z Moskvy. Této "velmi německé" zvláštnosti neunikl ani Peter Glotz. Protože je předákem SPD, která vynalezla Ostpolitik, protože je jedním z těch, kteří upřeli své naděje na Evropu rekonstruovanou v jednotě, kterou ztratila v Jaltě. Také snad proto, že je původem z Čech, což nás vede k myšlence, že patří k té kategorii lidí, pro něž osudy "pražského jara", naděje a pak hořkost, byly více osobním zážitkem než tragedií politiky.

Také Glotz si kladl otázku, zdali Dubčekův rozhovor signalizuje něco nového v postoji pražských vůdců. Je opatrný, velmi opatrný. ? Mám dojem, že v Praze je jistá tendence přestat být součástí nejuzavřenějších a nejdogmatickejších dogmatiků Východu. Byl tu jistý symptom a jestliže Jakeš, nový tajemník ÚV KSČ patří ke křídlu "tvrdých", tak to nutně nevyplňuje, že by se nemohlo dát do pohybu určitá dynamika. Také Kádár patřil v r. 1956 v Budapešti mezi "tvrdé".

Soldini: Penuje však dojem, že odpor proti novotám z Moskvy je v zemích Varšavské smlouvy všeobecně velmi rozšířen.

Glotz: Ano, ale je zde i diferenciace. Je třeba rozlišovat tři roviny: iniciativy k odzbrojení sdílejí všichni; hospodářská perestrojka je široce přijímána s výjimkou silných výhrad ve vedení NDR; Československo patří k zemím, které mají tendenci přijmout perestrojku, ale však glesnost. /pozn. překl. užívám ruských termínů, protože tak je tomu v italském textu; je to ostatně uzus ve všech západních jazycích. Podotýkám též, že Glotz, stejně jako většina západních publicistů užívá termínu perestrojka v omezeném smyslu jen pro oblast ekonomiky, zatímco Gorbačov pod ním zahrnuje i duchovní sféru/. Uvidíme, zdali a kdy její vůdci pochopí, že to je nemožné.

Soldini: Jde tedy o to, co očekávat? Ale Praha, a chci říci Praha a osmaš desátý je hezkým kusem svědomí západní levice. Po dvaceti letech se Dubček vrací k úvahám o tomto období. Jak se změnilы podmínky a způsob, za nichž se dnes západní levice může vrátit k reflexím o "pražském jaru"?

Glotz: Je třeba především rozlišovat mezi dvěma velkými rozdílnými aspekty. Jednou věcí je obsah, který je možno převzít do pojmu "socialismus s lidskou tváří". SPD a západní levice tehdy mohla a dnes může pouze plně souhlasit. Druhou věcí je způsob konkrétního vývoje, tedy proces až do svého dramatického přervání inverzí. Zde je nutno přemýšlet. Také z těchto událostí se levice poučila, jak delikátní a nesnadný je problém transformace. Transformace společnosti od kapitalismu k socialismu - je

sebe připomínat, jak hluboce se s touto otázkou vyrovnával váš E. Ber-
v svými úvahami po událostech v Chile? - a transformace společnosti
autoritářského komunismu k demokracii.

ini: A je to jádro problému, na němž tehdy vedoucí čs. skupina ztro-
stala? Ale nestojí dnes totéž před sověty? A přece se v Moskvě hodnocení
pražského jara" nezměnilo. Slyšeli jsme jednoho z novátorů V. Felina pro-
hlásit, že jakékoliv srovnání je neoprávněné, protože Čechoslováci chtěli
1968 "opustit socialismus"

Glutz: Rozumějme si. Obvinění Dubčeka, O. Šika a jiných vůdců KSČ, že
chtěli "opustit socialismus" je chybné a hluboce nesprevedlivé. Ale je mož-
no diskutovat o otázce, zdali byl Dubček s to zvládnout proces, který se
v Praze dal do pohybu. Tehdy se projevil jistá naivita a jistá slabost.
A zde je podle mě rozdíl od toho, co se děje v Moskvě. Gorbačov je sil-
ný člověk, který kontroluje, odhaduje, v případě nutnosti dělá kompromisy,
ale má pevný vztah s mocí.

Soldini: Ale jednou z nejzajímavějších pasáží rozhovoru je ta, v níž Dub-
ček mluví o jisté analogii..

Glutz: Má pravdu v tom, když říká, že problém, který stojí na pozadí obou
zkušeností je v podstatě týž, totiž že nemůže být opredkové hospodářské
reformy bez reálného procesu demokretizace společnosti a politického sy-
stému. Tyto dvě věci jsou vzájemně spojeny a kdo myslí, že^{se} mohou oddělit,
se mylí. Když jsem toto řekl, nadále si myslím, že rozdíl mezi oněmi dvě-
ma zkušenostmi je velký.

Soldini: *o vyhlášení výjimečného stavu v Polsku byla SPD velmi kriti-
zována /a zejm. H. Schmidt, tehdejší kancléř/, že prý byla příliš "opstr-
ná". Někteří, také uvnitř strany, s však mysleli, že bylo správné být
opatrnými, protože se "spálili" v případě Prahy 1968, kdy určité případy
"vměšování" byly použity jako záminky k potlačení "jara". Zdá se mi, že
tedy vystupuje do popředí zvláštní rozpor, který platí pro celou západní
levici. Tj. rozpor mezi nutností podporovat síly, které se bijí za demo-
kratizaci společností na Východě a strechem destabilizace východního bloku,
která by byla nebezpečnou pro mír a uvolnění.

Glutz: Ale existuje tento rozpor skutečně? *než zpočátku bych chtěl
řici: nemyslím, že kritika SPD ze polské události byla oprávněná, ani že
Schmidt byl příliš "opstrný". Základem Ostpolitik je eliminovat napětí, na-
stolit problém demokretizace v zemích Východu, která by probíhala současně
s artikulací tohoto bloku; přitom dobře víme, že SSSR /ani Gorbačov
SSSR/ by nestrpěl, aby jedna země z jeho tábora vystoupila z Varšavského
pekt.. Je chybou myslet na politiku, jejímž jediným cílem by bylo "pomá-
het" opozici v těchto zemích. *ylo by to chybné z našeho, ale i z jejich
hlediska. "Rady" zvenčí a zashování je chybou a navíc si často ani ne-
uvědomuje nebezpečí, jemuž vystavuje tamní síly obrody. Jde přece o to
podporovat naší politikou v našich zemích, povzbuzování politiky uvolně-

ní ze strany zemí Východu, vývoj směrem k větší autonomii, který tam už do jisté míry existuje.

Seldini: Druhá fáze Ostpolitik. Jak se mi zdá, přisuzuješ v ní zcela zvláštní roli oblasti střední Evropy. Určitá artikulace v zemích východní Evropy by měla podpořit vývoj tohoto typu. -..

Glutz: Ano, ale ze dvou podmínek. Že na Západě bude pevná integrace a že na této základně se vytvoří soustava užších vztahů v kulturní a hospodářské oblasti, v kontextu evropského odzbrojení, které by poskytovalo zemím jednoho i druhého bloku podmínky větší autonomie vůči Washingtonu i vůči Moskvě. Nemyslím na "překonání Jeltsy", které by bylo za rohem. To snad také přijde, ve vzdálené budoucnosti. Mám na mysli společenství se svou kulturní identitou, na něco, co by na Západě připomínalo, že Praha a Varšava jsou evropská města stejně jako Berlín a Paříž.

Soldini: "Pevná integrace na Západě": vzhledem k událostem v evropském společenství se mi nezdá, že by byl důvod k optimismu. Není nebezpečí, že "absence Evropy" svede také dialog a uvolnění mezi Američany a Sověty na koleje bipolarismu?

Glutz: Nebezpečí určitě existuje, ale nemá velký smysl dělit se na optimisty a pesimisty. Zde je velké pole pro iniciativu levice.

Unite , 15. ledna 1988

Sborník o československém roku 1968

/Memoáry politiků, historické, politologické,
ekonomické studie, dokumenty/

V samizdatovém mininákkladu vyšel v prvních měsících 1988 skoro pětisetstránkový sborník, který má dvě části: Pražské jaro 1968 a Srpen 1968.

Příspěvky první části: úvod editora-Dějiny a současnost socialismu;- Vojtěch Mencl:Cesty k lednu;- Václav Slavík:Náčrt otázek československému politickému vedení 1968;- Luboš Kohout:Koncepce politického systému demokratizující se socialistické společnosti;- Zdeněk Jičínský:Pražské jaro a práva a svobody občanů;- Václav Vrabec:Vybočil z řady /O Josefu Smrkovkém/

Připojené dokumenty: Čestmír Císař:Strana-společnost-stát. K činnosti strany. /Studie z roku 1967/;- Dopis pěti komunistických a dělnických stran ústřednímu výboru KSČ a stanovisko PUV KSČ k dopisu pěti stran;- Za jednotu pokrokových sil /stanovisko členů KSČ, bývalých sociálních demokratů, k pokusu o obnovení Sociální demokracie/;- Poselství občanů předsednictvu ústředního výboru KSČ /k jednání v Čierné nad Tisou/;- Zpráva o současné politické situaci ČSSR a podmínkách činnosti KSČ /předložená předsednictvu ÚV KSČ 13. a 20.srpna 1968/.

Příspěvky druhé části: XIV.mimořádný sjezd strany-"Vysočanský"/Věnek Šilhán;- Bohumil Šimon:Takoví jsme byli /o akcích MV KSČ Praha 20.-22.srpna a o jednání představitelů KSSS a KSČ v Kremlu 23.-26.srpna/;- J.S.Hájek Srpen 1968 v Radě bezpečnosti;- Miloš Hájek:Evropské komunistické strany a Pražské jaro;- Rudolf Zukal:Ekonomická reforma šedesátých let.

Připojené dokumenty: Prohlášení předsednictva ÚV KSČ z noci na 21.srpna;- Materiály mimořádného XIV.sjezdu KSČ /první, vysočanské zasedání/;- Projev Gustáva Husáka na mimořádném sjezdu KSS;- Polednový vývoj v KSČ a ČSSR /z projevu Bohumila Šimona na plénu MV KSČ Praha v září 1968/.

x x x x x

Jako v jiných zemích existujícího socialismu má také dějepis poválečného Československa svá "bílá místa". Na rozdíl od vedení KSSS a některých dalších bratrských stran vedení KSČ zatím nevyzvalo ani historiky ani politiky, aby se ujali úkolu zaplnit tato "bílá místa" pravdou o tom, co se stalo a proč se to stalo.

Úkol je do jisté míry internacionální, protože dalekosáhlé společenské změny po roce 1945 se v zemích dnešního socialistického společenství uskutečňovaly ve vzájemné spolupráci komunistických stran a jimi řízených států, za vedoucí účasti sovětských institucí a činitelů. Poprvé byl takový úkol formulován v Deklaraci o spolupráci v oblasti ideologie, vědy a kultury mezi KSSS a Polskou sjednocenou dělnickou stranou z dubna 1987. Obě strany zavázaly své vědecké ústavy ke společnému výzkumu "v oblasti historie vztahů mezi našimi zeměmi, stranami a národy. V této oblasti nesmějí zůstat žádná "bílá místa".

Československé vedení podobnou iniciativu jako polské neprojevalo. Přitom právě letošní rok, plný významných výročí, by mohl dát k takové iniciativě podnět. Ve vztazích mezi Československem a KSČ jako jedné straně a Sovětským svazem, KSSS a dalšími bratrskými státy a stranami se například před dvaceti léty odehrály události, které nejsou dosud řádně vyjasněny, a přitom se staly předmětem dalekosáhlých sporů jak u nás doma, tak ve světě a speciálně v mezinárodním komunistickém, dělnickém, demokratickém a mírovém hnutí, jejichž různé složky se i nyní stále dožadují vyjasnění.

V květnu 1987 odpověděl Michail Gorbačov redaktorům italského komunistického denníku UNITA, že "hodnocení událostí roku 1968 v Československu je především záležitostí československých soudruhů samých". O sovětském podílu na událostech se nevyjadřoval, i když jeho formulace potřebu vyjasnění tohoto podílu nevyklučuje, ale předpokládá. Dal však první slovo Českoslovoákům.

Z našich oficiálních míst a oficiální historiografie se zatím k objasnění roku 1968 neřeklo téměř nic, co by pomohlo odkrýt historickou pravdu. Dokumenty a podstatné skutečnosti, zejména o klíčové události - vojens-

ké intervenci proti obrodnému procesu z 21.srpna - se nadále zamlčují. Opakování polopравd, nepravd a lží z "Poučení z krizového vývoje" je evidentním anachronismem.

Ve Sborníku, o kterém informujeme, vydalo svědectví a vyslovilo své názory několik předních účastníků a dějepisců Pražského jara. Dnes, v důsledku "normalizace", nejsou členy KSČ, ale jako pamětníci nebo marxističtí historikové jsou zajisté kompetentní, aby k zaplňování "bílých míst" přispěli. Bohatství faktů a myšlenek, které ve Sborníku předkládají čtenáři, je tak veliké, že v několikastránkové recenzi s ukázkami není možno upozornit ani na všechny ty nejdůležitější.

Předehra a příčiny Pražského jara

První komplex pomáhá objasnit, proč leden 1968 a následující obrodný proces musel přijít a co mu předcházelo.

J.S.Hájek v úvodní části svých vzpomínek říká, že "naš obrodný proces byl modelovým příkladem, ilustrujícím Marxův postřeh o vzniku revoluční situace v každém společenském zřízení či formaci: Na jistém stupni vývoje se produktivní síly dostávají do rozporu s výrobními poměry, pro něž ve společnosti našeho typu jsou rozhodující struktury řízení a moci. Ty se zaostáváním za rozvojem produktivních tvůrčích sil staly překážkou tohoto rozvoje... Rozpor vznikl vlastně už tehdy, když Gottwaldovo vedení v ovzduší studené války opustilo koncepci "specifické, vlastní cesty k socialismu", s níž získalo ještě širokou podporu společnosti pro řešení únorové krize 1948 a vměstnalo její živý organismus do mocenských struktur stalinského typu, označených za jediné odpovídající ideji socialismu."

Zejména v příspěvcích V.Mencla, V.Slavíka, M.Hájka a R.Zukala se dokládá jak po XX.sjezdu KSSS stále víc vystupovala i navenek nehumánnost, neproduktivnost a tudíž neudržitelnost politických a ekonomických forem československého existujícího socialismu, jak se rozvíjel boj dvou koncepcí socialismu - byrokratickopříkazového, kasárenského, vojenskopolicejního se socialismem demokratickým, humanitním, kooperativním, produktivním, kulturním. Studie M.Hájka ukazuje na mezinárodní souvislosti tohoto procesu.

V.Mencl a V.Slavík přinášejí řadu konkrétních informací o tom, jak se vyvíjel boj mezi silami, které se bránily řešení základních rozporů naší společnosti 50. a 60.let, jež byly zasaženy "komplexem strachu z pravdy" /V.Mencl/, strachu z toho, že budou muset skládat účty ze svých činů - a mezi silami, které se stále větší jasností myšlenek usilovaly o reformy ve straně a ve společnosti. A.Novočný se například nerozpákoval přikázat vedoucím osmému oddělení ÚV KSČ Mamulovi, aby vytvořil s využitím informací Státní Bezpečnosti kartotéku "nespolehlivých soudruhů" /a informátorů StB bylo tehdy u nás požehnaně: 147 tisíc!/. Kdyby se administrativně-policejní režim ve straně a ve státě dále utužoval, mohly být záznamy v této kartotéce pro leckoho osudné. Přípravy k mocenskotrestním sankcím použití proti "reformním komunistům" přispěly k tomu, že lednové zasedání ÚV KSČ 1968 odvolalo z funkce generálního tajemníka ÚV KSČ /představitele konzervativního proudu/ a zvolilo do čela strany A.Dubčeka. Změna měla vytvořit prostor pro reformní síly a zbavit je hrozby policejního násilí.

Leden - srpen 1968

Vývoj v Československu od ledna do srpna 1968, formování a první praktické kroky nové politiky KSČ - to je druhý komplex problémů, o kterých se píše ve Sborníku. Publikované studie Č.Císaře ze srpna a listopadu 1967 dokumentují, jak dozrávaly myšlenky obrody strany, státu a celého politického systému. Stati L.Kohouta a Z.Jičínského rozebírají, jak se nové myšlení odrazilo po lednu 1968 v nové praxi strany, v jejím Akčním programu z 5.dubna a v nástupu k jeho realizaci. O polednovém vývoji, o boji mezi konzervativci a progresivními komunisty, o Klubu angažovaných nestraníků, o K-231, o přípravných výborech Sociální demokracie, o různých politických akcích intelektuálů /komunistů i bezpartijních/ vypovídají jak tyto stati, tak výňatek z monografické práce V.Vrabce o Josefu Smrkovském, a také připojené dokumenty. "Konfrontace a konflikty, probíhající u nás,

však nebyly s to ohrozit náš obrodný proces a ještě méně jeho socialistický charakter" - píše J.S.Hájek. "Nebezpečí vyrůstalo z rozporu mezi naší společností a politickým vedením a vládami spojeneckých zemí, především SSSR. Po likvidaci chruščovovských reforem a při dosažení vojensko-mocenského postavení supervelmoci, soupeřící s USA alespoň ve vojenské síle, se Brežněvovo vedení soustředilo na upevňování a zajišťování existujícího stavu... Napětí mezi produktivními a tvůrčími silami a strukturami moci... bylo v SSSR touto mocí jednoznačně potlačováno. V její politice, řečeno slovy dnešního generálního tajemníka ÚV KSSS, "převládaly konzervativní základy a setrvačnost, snaha, zbavit se všeho, co se nevešlo do navyklých forem". Také "teoretické představy o socialismu zůstávaly v mnohém na úrovni 30. a 40. let. Formy organizace společnosti, jak se vytvořily právě pod vlivem těchto představ, byly absolutizovány" /M.Gorbačov na lednovém plénu ÚV KSSS 1987/. - Z těchto pozic posuzovalo a hodnotilo moskevské vedení československý obrodný proces. Na podobných pozicích stálo tehdejší vedení ve Varšavě, v Sofii, v Berlíně a k nim se s výhradami, zřejmě z taktických úvah, připojila i Budapešť. - U našich severních sousedů byla kromě ideologické ortodoxie motivem hlavně obava z kladného ohlasu Pražského jara ve značné části jejich obyvatelstva. - Takto vyvstal před naším obrodným procesem vážný problém, který na Dubčeka a jeho soudruhy upozornilo drážďenské březnové setkání..."

O tomto setkání, na kterém zazněly výstrahy "bratrských stran", a o řadě dalších individuálních a kolektivních setkání s podobným obsahem, se čtenář doví řadu zajímavých informací hned z několika příspěvků Sborníku. Fakta dokazují, že představitelé pěti komunistických a dělnických stran po celou dobu zasahovali do vnitřních záležitostí KSČ a ČSSR a že několik měsíců - zatímco vedli rozhovory a ve veřejných prohlášeních podtrhávali naši samostatnost a nezávislost - připravovali do Československa vojenský vpád. Vedení KSČ, naučené kabinetnímu dodržování tajemství o jednáních mezi "bratrskými stranami a státy", ve své loyaltě ke spojencům o vážnosti vojenské hrozby ani před stranou ani před občany nemluvalo.

Vojenský zásah, vysočanské zasedání sjezdu, jednání v Moskvě

Třetí hlavní komplex skutečností, o kterých se píše ve Sborníku, souvisí bezprostředně s vojenskou intervencí 21.srpna 1968. "K zákroku dochází ve chvíli, kdy se demokratizační proces u nás stabilizuje, a to právě proto, že už žádná vnitřní síla nemůže to zvrátit jeho směr, a to ani od jeho socialistického základu a cíle, ani od jeho demokratické cesty a rázu. Nejde tedy o záchranu socialismu před kontrarevolucí, nýbrž o násilné zastavení procesu, který vede k socialismu demokratického charakteru, bližšího osvobozujícím humánním cílům skutečně socialistickým" /J.S.Hájek/.

Připomeňme si, že k vojenskému zásahu dochází pět dní před sjezdem Komunistické strany Slovenska a osmnáct dní před mimořádným sjezdem KSČ.

Texty Sborníku přinášejí ze srpnových dnů bohatství informací. Dočtete se, jak probíhalo zasedání PUV KSČ 20.srpna, jemuž O.Černík před půlnocí sdělil, že na naše území vstoupila zahraniční vojska. O reakcích na tuto zprávu. Dočtete se, jak byli smíšenou sovětskočeskoslovenskou skupinou zatčeni A.Dubček, J.Smrkovský, O.Černík, F.Kriegel, J.Špaček, B.Šimon a další čelní představitelé strany a vlády. Jak byli v internacionální spolupráci "orgánů" odvedeni do Sovětského svazu a tam uvězněni. Jak jiní členové stranického a státního vedení zůstali na svobodě a pokoušeli se spolu s velvyslancem Červoněnkem vytvořit Revoluční dělnickorolnickou vládu místo legální vlády Černíkovy a Revoluční tribunál, jehož jménem již byli zatčeni členové PUV KSČ. Jak tzv.třetinové zasedání ÚV KSČ v hotelu Praha po vstupu vojsk "zapomnělo" žádat od spojeneckých velitelů a velvyslance SSSR propuštění zatčených členů předsednictva ÚV, ale nezapomnělo s nimi dojednat nahrazení zatčených v jejich funkcích "zdravým jádrem strany". Jak se za těchto okolností rozhodla skupina delegátů, zvolených na mimořádný XIV.sjezd strany, svolat celostátní poradu delegátů sjezdu. Jak se porada delegátů prohlásila za první zasedání mimořádného sjezdu, aby formulovala stanovisko strany v podmínkách začínající okupace, aby žádala propuštění zatčených soudruhů a zvolila nový ústřední výbor, ve kterém by ne-

byli ti funkcionáři, kteří pomáhali realizovat původní plán interventů : po obsazení budovy ÚV KSČ, budov vlády, budov nižších stranických a státních orgánů a po zatčení legálních představitelů provést puč, odstranit legální vedení strany a státu a dosadit nové, opřené o zahraniční vojska. Dočtete se, jak stranické orgány a členové strany v celé republice masově podporovali závěry "vysočanského sjezdu", jak nekomunisté byli masově zajedno s komunisty v dosud nevídané spontánní jednotě. Dočtete se o statečném a moudrém jednání presidenta generála Svobody tváří v tvář nátlaku sovětských interventů a jejich pomocníků z řad vedení KSČ. President nepřijal jejich návrhy a prosadil přímé jednání s politbyrem ÚV KSSS v Moskvě. Politbyro KSSS se zřejmě rychle, během 48 hodin, přesvědčilo, že jeho plány narazily na takový odpor československých komunistů a celé československé společnosti, že navzdory perfektnímu provedení vojenské stránky "vstupu" se připravené politické řešení zhroutilo. Politbyro se tedy rozhodlo pro jinou variantu. Dalo Čechoslovákům odklad. Začátek "normalizace" začalo improvizovat s ~~končí~~ osvobozenými vězni Dubčekem, Černíkem, Smrkovským a dalšími. Dotlačilo je k převzetí úlohy "prozatímní vlády", za jejíž fášádou se připraví jiný způsob provedení původního záměru intervence. Pro tuto fázi vyřadilo politbyro ÚV KSSS z vedení KSČ jen člena PÚV KSČ Františka Kriegla, který nepodepsal "moskevské protokoly" /ani nebyl k jednání o nich připuštěn/ a dva ministry: J.S.Hájka /zahraničí/ a J.Pavla /vnitro/. "Normalizační" hra kočky s myší se pak rozvíjela v součinnosti sovětských vojenských a politických činitelů s neznámými československými "zveteli". Po necelých osmi měsících byl konečně Dubček nahrazen Husákem a nastala zostřená etapa "normalizace", i když bez revolučního tribunálu a popravných kontrarevolucionářů a pravičáků.

Vzpomínky účastníka moskevských jednání 23.-26. srpna B.Šimona obsahují podrobné informace o průběhu tohoto jednání. Sovětské vedení nebylo ochotno k dohodám. Chtělo diktovat. Když se českoslovenští účastníci /v redakční skupině byli G.Husák, Z.Mlynář a B.Šimon/ pokoušeli uplatnit některá naše stanoviska, byli svými partnery z KSSS rázně uvedeni do stavu věcí: "Vy se chováte, jako by československá vojska obsadila Sovětský svaz!"

Charakteristickou situaci z projednávání tzv.moskevského protokolu popisuje B.Šimon :

"Brežněv: Tak, soudruzi, a teď po stránkách. Kdo má připomínky k úvodu? Vtom je slyšet od kraje dlouhého stolu trhavou, zpočátku koktavou řeč. Co se děje? - Dubček začíná řečnit. Za chvíli mluví již plynuleji. Rusky. Sál ztichnul. Nikdo asi neslyšel Dubčeka takto promluvit. Jánošík. Mluví pravdu. Svoji. Naši. Končí.

Brežněv vstává, pobledlý ve tváři. Tak vy takhle? Mluví. Hřímá. Řeční výborně. A má zřejmě pravdu. Svoji.

Zakrývám si obličej. Co s tímhle, soudruzi? Dva komunističtí předáci vyjadřují myšlenky, které určitě každý z nich považuje za své nejlepší a pro danou chvíli nejpříhodnější. Toutéž řečí. Ruštinou. Ale jak propastně daleko je k dorozumění! Jak naroubovat do myslí našich lidí Brežněvovu pravdu, a to hned teď, jako předpoklad a součást konsolidace? A jak zase Dubčkovu pravdu přiblížit sovětským lidem? Technicky se dá spojit celý svět. Technicky se dají překlenout rozpory v politice, například i tím, že se země, která přísluší k určitému bloku a podezřelá z odstředivých tendencí, vojensky obsadí. Ale pak zřejmě musí nastat nějaký proces...Normalizace! Znamená to uplatnění leninských zásad a norem přetváření společnosti? Nebo půjde o normalizaci v jiném, spíš technickém smyslu, čímž se rozumí typizace, unifikace, přizpůsobení určitému typu nebo modelu bez úchylek, bez tolerance...Věčný úděl malého národa?

Brežněv: Přerušujeme jednání. Je vidět, že s vámi není žádná řeč. Zůstanete tady a my si tam u vás už nějak poradíme. Jdeme, soudruzi! - Brežněv odchází první, ostatní ho následují.

Oči naší delegace jsou přilepeny k zelenému suknu na stolní desce. Barva našich tváří se od ní příliš neliší. Ivojitý šok; Dubčková řeč a odchod sovětské delegace. Zvedáme se a odcházíme do předsálí. Někteří soudruzi projevují činorodost: Je třeba jít za sovětskými soudruhy, omluvit se za Dubčeka, obnovit jednání. Vždyť musíme domů...Posléze se nestor výpravy president Ludvík Svoboda vydává za sovětskou delegací a přivádí ji zpátky.

Po stránkách, soudruzi!

Ještě dotaz z naší strany: A máme se vůbec kam vrátit? Uvolníte obsazené budovy? Hrad, Strakovku, ÚV KSČ? - Pokyny maršálu Grečkovi, který to jde zařídít.

Jednání pak pokračuje už spíše formálně. Popisy. Fotografování. Rozchod. Na letišti. - Ale kde je Kriegel? - Ten s vámi nepojede, kazil by normalizaci. Protokol nepodepsal. Není vázán. Bude vystupovat proti vám. Nechte ho tady. Za 14 dní ho pošleme domů. - Bez Kriegla neodjedeme. Znovu jednání. Svoboda, Husák a další se přimlouvají, aby Kriegel mohl odletět s naší delegací. Posléze sovětsští soudruzi ustupují. Pošleme ho tedy na letišti. - Nástup k odletu. Nebyly "chruščováky", dvojité ani jednoduché. Sem tam někdo zapomněl podat nebo stisknout nabízenou ruku..."

K moskevským jednáním nebylo lehké shromáždit členy předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ, zvolené do ústředního výboru XIII.sjezdem, natož členy, zvolené vysočanským zasedáním XIV.sjezdu. "Indru bolela hlava a ležel. Bilak někudy chodil a něco zajišťoval. Dubček měl natlučenou hlavu a ležel. Kolder byl v Praze a pracoval v budově ÚV KSČ, Kriegel byl v Moskvě v izolaci, Císař byl doma-kdesi v Čechách, v ilegalitě. Slavík byl ve Vysočanech, Sédovský v Praze nebo v Bratislavě". Z nových členů ÚV, zvolených ve Vysočanech, byli přítomni a aktivně se zapojovali G.Husák a Z.Mlynář. - "Poučení z krizového vývoje" zdůvodňuje nelegálnost vysočanského zasedání XIV.mimořádného sjezdu KSČ mj.také tím, že nebylo řádně svoláno ústředním výborem, že se nesešlo na plánovaném místě, že nedodrželo plánovaný program /A.Dubček na něm například nepřednesl referát ÚV/. - Ale jak z těchto hledisek vypadá legalita jednání PÚV a SÚV KSČ v Moskvě? Nekona-lo se také v obvyklých prostorách, ale v Kremlu. Nesvolal je generální tajemník strany, ale byl na ně dopraven jako vězeň sovětských orgánů. Ostatní účastníci byli svázení po částech, podle neznámých pokynů a neznámého klíče, někteří také ze sovětského vězení. Program nebyl určen příslušnými funkcionáři KSČ...

Z informací Sborníku je zřejmé, že už v Moskvě se někteří dosavadní reformátoři začali měnit v normalizátory, že "pacifikovali" Dubčeka, který skládal funkci a nebyl ochoten přijít k podpisu moskevského protokolu, a to až pro užití injekční stříkačky presidentova lékaře. Snaha těchto členů vedení KSČ vyjít vstříc sovětskému politbyru se projevila zejména v diskusi o jednom z klíčových požadavků KSSS: aby bylo za neplatné prohlášeno první, vysočanské zasedání XIV.sjezdu KSČ, jež mělo podle sjezdových závěrů po návratu Dubčeka a dalších soudruhů z internace v SSSR pokračovat dalšími zasedáními.

Byla u nás tendence nedoceňovat roli domácích stalinovců a brežněvovců na násilném potlačení obrodného procesu 1968 a svalovat všecku odpovědnost a vinu na zahraniční interventy. Texty Sborníku vypovídají o významné, iniciativní úloze "našich".

Odkrývají se ovšem i tradiční praktiky vedení KSSS při zasahování do života Komunistické strany Československa a naší socialistické republiky: od takových detailů, jako pohružka L.I.Brežněva, že bude bojkotovat slavnostní zasedání ÚV KSČ k 20.výročí únorových událostí, nezmění-li A.Dubček v připraveném referátu pasáže o demokratizaci, přes zasahování do kádrových záležitostí KSČ /proslulé "eto vaše dělo" z prosince 1967, které připravilo A.Novotného o hodnost generálního tajemníka, pak drážďanské výtky Dubčekovi, že navrhuje do vedoucích funkcí Smrkovského, Svobodu a Husáka, pak "namlouvání" J.Smrkovského, aby převzal vedení KSČ po Dubčekovi a pomohl jej Brežněvovi svrhnout, pak vyřazení Kriegla, Hájka a Pavla při moskevských jednáních o protokolu, pak telefonický nesouhlas s koptací Věnka Šilhána 31.srpna do ÚV KSČ atd.atd/ - až nakonec po přípravu a provedení vojenského zásahu a komplexní vojenskopolitické "normalizace".

Osvědčená sovětská metoda nicneříkajícího veřejného komuniké o výsledcích jednání a přísně tajného "dodatkového" textu, zavazujícího účastníky jednání k dalekosáhlým opatřením, týkajícím se celých národů, typická pro kabinetní diplomacii a politiku vládnoucích komunistických špiček, byla po návratu československých představitelů z Moskvy hlubokým šokem, přerušujícím rozběhnutý tok demokratizace společnosti, vracejícím společnost ke

stalinským normám, o nichž se někteří reformátoři naivně domnívali, že jsou nenávratně za námi.

O začátku a výsledcích normalizace

Nestávala normalizace podle těchto norem. Její začátky a některé její výsledky jsou posledním komplexem otázek, které se prezentují ve Sborníku. K začátkům snad stojí za to citovat několik úryvků z projevu G. Husáka na sjezdu Komunistické strany Slovenska 27. srpna 1968:

"To, čo sa u nás dialo od januára, bolo..revoltou proti všetkým deformáciám, prechmatom, proti všetkému, čo v ľuďoch, v ich svedomí a rozume narážalo na ~~na~~ nepochopenie alebo aj odpor. Išlo o očistenie myšlienky socializmu, komunizmu, marxizmu. Išlo o to, ako túto myšlienku v našich podmienkach realizovať, vytvoriť slobodnejšiu situáciu pre život našich národov. Hľadali sme za tých osem mesiacov, ako tieto myšlienky realizovať. Tých osem mesiacov vo vývoji našej strany a našich národov je veľké a svetlé obdobie. Chcem povedať, že všetci súdruhovia, s ktorými som v Moskve posledné dni rokoval boli jednoznační v tom, že sa nevzdávame ničoho z tohto veľkého zápasu o novú náplň socialistickej demokracie a že len za tejto podmienky hľadáme východisko z terajšej situácie..."

"Dostali sme sa bez našej viny do položenia, že územie československého štátu obsadili armády piatich spriatelovaných štátov...Treba povedať, že vedúce orgány našej strany a nášho štátu nežiadali o tento vstup. Nepozvali ich vojská na naše územie. Prišlo k tragickému nepochopeniu..."

"Situácia nie je ľahká a nebude ľahká pár mesiacov. Po takom zásahu, po takej tragédii, sa to zo dňa na deň zmeniť nedá...Jasná dohoda hovorí, že vojská majú odísť postupne, ako sa bude situácia konsolidovať...Nejde o ročné záležitosti. Ide o relatívne krátke obdobie...Uvažujme reálne, triezvo! Perspektíva niekoľkých mesiacov je predsa veľmi reálna perspektíva..."

"Tak stojí otázka: Alebo pevne stát za Dubčekom a ostatnými, alebo im vysloviť nedoveru. Niet tretej cesty...Ja stojím plne za Dubčekovou koncepciou, bol som pri jej tvorbe, ja ho budem plne podporovať, alebo s ním budem stať, alebo odídem. Musíme sa v tejto veci rozhodnúť..." /Potlesk/.

Jiný príspevek k osvetlení začiatku "normalizace" v její reálné podobě obsahuje referát B. Šimona, přednesený v září 1968 na zasedání MV KSČ v Praze. - Pátý bod moskevského protokolu hovoří o otázce zahraničních vojsk dočasně umístěných v Československu. Začíná slovy, že vojska se nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí ČSSR. "Tahle ta věc, stejně jako mnoho dalších v tomto protokolu zasluhuje upřesnění...Praxe je zatím poměrně nepříznivá a neodpovídá závazku, že se vojska nebudou vměšovat...Zhruba je to v republice asi tak, že po likvidaci těch nejtěživějších problémů, jako bylo obsazení veřejných budov, budov hromadných sdělovacích prostředků, odchodu většiny vojsk ze středu měst ap. se na okresech /v Praze na obvodech/ vytvářejí důsledně tzv. komandatury, které se skládají z několika politických důstojníků, několika velitelů, šedesáti až sta vojáků, vyzbrojených pancéřovými vozy a případně i tanky a podobnou technikou, kteří nám v Praze /a nejen nám v Praze, ale s menšími výjimkami v celé republice/ vyjádřili své poslání asi takto: budeme tady dlouho, budeme spolupracovat se stranickými orgány, dohlížet na používání správných metod stranické práce, budeme konat pochůzkovou službu, bojovat proti kriminalitě, vyhledávat kontrarevoluční a protisocialistické elementy". - To samozřejmě kontrastuje s ujištěním, k němuž došlo z úst našich čelných představitelů v nedávných dnech."

K výsledkům "normalizace" cituji ze studie V. Mencla:

"Normalizační režim nejen nezůstal nijak za Novotného centralismem, ale splnil a překročil mnohé, kde Novotnému nestačily síly a čas. Především hodil do koše pravdu o padesátých letech. Zakázal a odmítl zprávu tzv. Pille-rovoy komise, která ji poprvé a na dlouhou dobu naposled v uplnosti vyjevila. Navršil novou závěj represí a násilností.

Pak následovalo zrušení plánu i náběhu na ekonomickou reformu a strukturální přestavbu ekonomiky. Po celá 70. léta pak pokračoval neustojný ex-

tenzivní rozvoj, růst surovinově i energeticky náročných odvětví, brakovelo se uhlí, vytvářela ekologická katastrofa a připravovaly se bariéry stagnace a technologického zaostávání.

Kádrová bartolomějská noc, o které snil A. Novotný, proběhla s metodickou důsledností, jaké by on nikdy nebyl schopen. Půl milionu stoupenců reformy ztratilo zaměstnání a zacházelo se s nimi podle zásady "čím více schopností, tím hlubší pád". Normalizátoři rozpustili celé vědecké ústavy, kulturní instituce, svazy umělců, zakázali nepohodlné knihy nebo je vrhli do stoupy a vytřídili je i z knihoven. Přepsali po svém učebnice, nastolili u nás neslýchaný režim cenzury všeho tištěného či vysílaného, sestavili seznamy těch, kteří nesměli být veřejně jmenováni jinak, než jako objekty pomluv.

Spustili vodopády ideologických lží a nudy, které zahnal do soukromí miliony občanů. Vycvičili je v lhostejnosti, vnějškovém obojetnictví, degraďovali je na pouhé konzumenty a sběrače známostí a protekcí. Politicky znerovnoprávnili Čechy a zhoršili vztah obou našich národů. Zdiskreditovali velkou myšlenku internacionalismu, ale i socialismu a jeho etiky.

Opět vytvořili uzavřenou elitu držitelů moci, otevřeli dveře politické korupci, učinili z demokratických forem formální frašku. - A mohli bychom pokračovat dál.

Ekonomické důsledky normalizace popisuje podrobně F. Zukał. V závěru své práce shrnuje:

"Celkové škody, které vedoucí garnitura strany a státu způsobila zrušením ekonomické reformy šedesátých let jsou obrovské a těžko vyčíslitelné, nejen v oblasti materiální, ale i morální. Za jejich vlády: hospodářství stagnuje;- Československo podstatně zaostalo za vyspělými kapitalistickými státy;- ekologická situace nabyla katastrofálního charakteru;- v obrovské míře se exploatuje přírodní bohatství;- země má značné dluhy v zahraničí;- z kvalifikovaného pracovního procesu byly vyloučeny desítky tisíc lidí emigrovalo 200 tisíc občanů;- národ upadl do letargie, nihilismu, "vnitřní emigrace, odnaučil se poctivé práci;- zdiskreditovaly se ideje socialismu."

x x x x x x x

Sborník o roce 1968 není žádnou zábavnou četbou. Ale kdo hledá pravdu o tomto významném období našich dějin a poučení z něj i pro dnešek i pro budoucnost, měl by se starat, aby si od přátel vypůjčil jeden z mála exemplářů, které existují. Režimně-legálního vydání v masovém nákladu se Sborník zřejmě hned tak nedočká.

-st-

9.května 1988

Náms za sebou krásnou budoucnost

Je neděle, je neděle, je neděle.

A neděli co neděli k nám jezdí strýček Vladimír s tetičkou Andou. Strýček a můj otec nalézají avšáštání pavab v tom, že se celé hodiny hádají o politiku. Ano. Přešli se, napadali se, hledali hravě argumenty pro i proti, vyvraceli se a strýček se nezřízeně chcochtal, protože všechny ty otcovy řeči za á a za bé a za cé byly prostě k smíchu a otec si hryzal nehty a dovolával se všelijakých ústav a lidských práv. Prostě k smíchu. Há-dali se celou neděli. Jenom při obědě si moje milá maminka vymáhala příměří, aby nedala zapadnout své skvělé pečení a svému osvědčenému salátu. To se pak ti dva bavili o svých profesích, ale zase se neshodli, otec se blýskal vědomostmi z oboru koberců a strýček to přebíjel chemickými pochody, na všechny tatínkovy pracně tkané tébrisy vyrážel hned s lučavkou. Po obědě há-danice o politiku pokračovala, nejdříve adle, jako by se jí nechtělo do frontálního útoku, pak vůbec nejzručivěji a pak náhle opadávala, aby vzplála nanovo. Vášně těm dvěma vydržely až do večera.

Můj otec byl roduvěrný republikán a masarykovec, strýček ná-ležel k malé straně českých fašistů, znal osobně vůdce Gaždu a když o něm mluvil, a to bylo pořád, tak v jednom kuse říkal Ra-dola, s tímhle se mi adola svěřil, tohle Radola už dávno před-vidal, tohle se sběhlo před Radolovým odjezdem tamatan a tohle zas po jeho příjezdu, já a Radola a Radola a já a tak dále. My všichni už věděli, o koho jde, ale mne to neustálé zaklínání Ra-dolou pořád udivovalo, takže jsem si za každého Radolu udělala na zádi čárku a zeď jsem skoro zničila.

Jako dneška to vidím: rodina pije odpolední kávu venku ve starých rozpáraných proutěných křeslech. Křesla mají ve zvyku praskat, i když v nich už dávno nikdo nesedí, ale takhle praskají se zvláštní intenzitou, a když si někdo sedá, vždycky se něčím o něco zachytne. Je neděle, je neděle, je neděle. Ráže v zákonech jsou na dosah ruky, stoličky se sypou na teplou hnědou zem a voní, je to ta úžasná vůně mého dětství, která mě už bude celý

život rozdechávat. A v tom sladkém míru léta se strýček Vladimír a otec přou do krve a shledávají dokazy. Je neděle, je neděle, je neděle.

Po třiceti letech mi strýčka připomněl jakýsi bývalý docent. Ten se zase pořád zaklínal Rudolfem, znal Rudolfa osobně a Rudolf měl zato a tvrdil a psal a docent ho na svých cestách potkával na každém rohu a při té příležitosti mu Rudolf vědycky poklepal na rameno. Co je to za tajemného Rudolfa, asi bych ho měla znát, když mi ho docent servíruje takto bez příjmení. Listovala jsem Rudolfym, ale na mysl se mi pořád vtíral jen Rudolf druhý se svými podvedníky alogymisty a s odpuštěním pak taky hospoda v Kaisalovce. Nedalo mi to, nemám ráda nevysvětlené věci. Nakonec jsem se tedy toho dobrého muže zeptala, riskujíc pověst hlupačky. Zeptala jsem se šetrně. A co je s ním sakra teď, s Rudolfem, když ráčíte mluvit v pluskvamperfektu? Oběsili ho, řekl prostě docent.

Vyplynulo mi z toho poučení pro samý počátek i prostředek života: vyskytují se jedinci, kteří o vůdcích své kizx STRANY hovoří jako o milenkách. Aby na něpadlo, na obyčejné sartečníky, něco z jejich lesku? A pak si říkám: lesku, lesku?

Strýček si kupříkladu kvůli lesku pořídil chrtu Míšu, neskladné, hubené, esovitě tvarované a nepřilíh přitulné zvíře. Každému neopomenul zdůraznit, že štěně je od Radoly! Nikdo neměl páru, kdo je to Radola, souseď trval v doměnce, že je to fenka matka v přední redokmenu až od er takže dosti vymrskané krve, a paní domácí zas, že je to člověk, co objevil severní pól. Když strýček Vladimír jel s tetou do lázní, dal chrtu na starost mojí mamince.

Anežke, kladi strýček mojí milé mamince na srdce, dej mi na Míšu pozor, dbej, aby ten pes držel linii, takovýhle pes musí mít linii. Kdyby tohle plemeno nemělo linii, tak mōžu redokmen vyhodit!

Moje milá maminka ho přerušila, jen se neboj, Ládo, jen si prosímte nedělej žádný starosti, jen jeď a buď klidnej!

A psovi denně vařila rýži a plíce v prádelním hrnci. Žer, Radolo, říkala. A pes žral. Žral z lavóru. Chutnalo mu.

Hesnesu, říkala také moje milá maminka, když se kolem ně někdo plouší hledevej a když mu zhladu dokonce líná srst. Ten pes nikdy nebude moct říct, že se tu nenajedá, to by mi bylo samotný

hanba.

Pes linií sbratíl a běhat, to už neběhal, na to byl moc líný.

Zkazila jsi mi psa, Anežko, řekl strýc po návratu z lázní penze a málem psal parte, máš ho na svědomí, uvědomuješ si to? A Radolu máš taky na svědomí! Až tohle Radolovi povím, tak to nepřesíje! Povím! Protože ukázat mu to zkažený zvíře nemůžu!

Zakryl si rukama tvář. Úplně biblicky. A tetička byla vyplašená z budoucnosti a hned vypadala pohuble.

Maminka se zatvářila povinně sarmouceně a řekla, mám moc ráda zvířata, ale když je má někdo jinéj.

Moc dlouho byl u nás o nedělích klid. Nikdo nepřišel. Žádné semět, esení, žádné hádky, nic. Svět byl v pořádku. Tatínek usínal po obědě v rozcuchaném křesle a s jeho noví nani si pohrával včtrík. Prehouzel se chladem anebo sprškou a cítil se náramně osamělý. Chodil do řečnických kursů a nemohl své dosažené výsledky nikomu předvádět, nemohl nic načrtnout, vytýčit, stupňovat a nic pointovat, chudák, maminka mu sice demosthenovské sklony neměla zazlé, jiní otcové rodin vasedávají po hospodách, že, ale obětího bevránka dělat nehoflala, to vyhlásila velmi záhy a velmi zřetelně, a my děti jsme utíkaly v panice před otcovými nedořoubovanými větami daleko a přes ploty do cizích zahrad a raději jsme kradli nesralé ovoce a komunikovali s němými ttáremi. Tatínkovi se po nedělních náplních zastesklo tak, že napsal strýčkovi dlouhý vystupňovaný a pointovaný dopis.

Asi se stýskalo i strýčkovi.

Protože výsledek se dostavil hned další neděli.

A zas byl nastole Kasaryk a Radola a světová situace a budoucnost lidstva a bolševici a otázky impérií a otázky sociální a otázky vůbec a stát a právo a svět těsně před katastrofou. Maminka spekojeně řinčela nádobím. To je ten správný nedělní orchestr, to jsou ty správné melodie, a všechno nám slíbila a všechno nám dopřála, dokonce si za té nejstrašnější hádky o bídě světa zpívala! Zas zněly ze zahrady hlasy, strýčínkovo chechtání, tase dábelcky vysmíval otcovym tvrzením, smetával je jako kuželky a vykřikoval, že malá dohoda je pro kočku. A praskání křesel bylo neustálé, to jak muži v extázi povetávali a usedali. A tatínkův vytrvalý proud přednesu jak meandr. Všechno, všechno bylo v pořádku: ze zahrady se zas ozývala stará dobrá hádka.

Tak malá dohoda je pro kočku!

Tehdy jsme měli také zvíře, kočku. Milovali jsme ji, a protože se chodila domů jen nařít a nepustošila nábytek, milovala ji i maminka. Jenže strýček Vladimír měl rád psy. A protože měl rád psy, nemohl mít rád kočky. To bylo u něj jako v politice. Měl rád Radolu, a proto nemohl mít rád Masaryka. Bůhví kde sebral mezi našimi hračkami pytlík cíněnek a za nepřetržité debaty o krutostech někde v orientě, kde neznali pošehnutí Radolových idejí, poštěl naší bežetné Minda kuličky na hlavu. Minda se přičinlivě třela o křesla, neuhnula, když na ni padla kulička, jenom se přikvrtila úlekem, pak kuličku sledovala, strčila do ní packou, vrátila se ke křeslu a čekala na další ránu. Neměla po-
nětí ani o krutostech orientu ani o otřesu mozku. Strýček se tomu hurónsky smál, ale mamince tahle scéna nebyla po chuti, stála mezi dveřmi a Minda odháněla utěrkou, jdi pryč, hloupá! A otec, otec te už vůbec nepokládá za vhodnou zábavu, tehle týráni zvířat, navíc se tou vedlejší činností strýček rozptyloval a nevě-
nival bezpodmínečnou přzornost otcovým argumentům právě tesaným. Strýček kočku dokonce urazil! Řekl, její bíbest mě úplně odpuzuj je! Já mít čtyry nohy, tak jsem v její situaci už dávno v tahu! Tady je násorný přklad, co je taková kočka proti psovi? Kula! Navíc se nešá vy - dre - zí - ro - vat! Je drezúry absolutně neschopná! A v kruté vzpomínce čedal: Zkazilas mi psa, Anežko!

Ale to je snad přednost! vykřikl můj milý tatínek, to je snad e přihlédnutím ke svobodomyšlnosti kočičí rasy přednost a nikoli nedostatky! Dokonce dčkaz! Dčkaz sám! pokračoval můj tatínek a nalistoval ve své fantastické paměti heslo "kočka" a sypal z rukávu, co e ní všechno včl.

Ten zkažený pes děsil maminku nejméně. Pořád stáča s tou utěrkou v ruce na prahu dveří do zahrady a řekla, no, bčže, a strýček k ní utrápeně vzhlédl, no, bčže, a přitom pozorovala oba suče v křeslech, jak se oba snaží, a klasifikovala, který z nich má více lidskosti a důstojnosti při těch kázaných praváech a taky bludech a dala cenu tatínkovi.

Tatínek právě knž končil obsáhlou přednášku o kočkách a strýček schválně zíval a připravoval si tažení vejména psa.

My jsme zatím naši kočku násilím odtáhli. Za dům. Do keřů.

Ukamenoval byji, bíbest, řekl brácha.

To je hrozný, povídám.

Ale já se mu pomstím, řekl brácha, při velkém Manituovi.

Je hnusnej, řekla jsem.

Přisáhám, řekl brácha.

Nemůžu se na něj podívat, řekla jsem.

Po jednom velmi náhlém vznechu hádky a jejím stejně náhlém opadnutí nás v tom teplém odpolední strýček vyzval, že nás svezeme autem. Měli šestisedadlovou praguevku a my bezcharakterně nabídku přijali, ostatně v nepřátelství se dá trvat i tak, potají, a třeba v praguevce.

Jeďte opatrně, Vladošku, říkala tetička starostlivě a její úzká tlamička zešpičatěla, opatrně, prosím vás, pamatujte, že jedete s dětmi! A dělala nám křížky na čele. S tím jejím věčným Vladoškem a s tím jejím věčným vykáním nám šla na taky pořádně na nervy.

Keboj se, Aneto, řekl strýček, říkal jí totiž vznešeně Anete, Aneta mu nebyla dost dobrá, víš, že jezdím opatrně vědycky, raději místo zbytečných řečí vyndej ty věci z kufru.

Maminka se na všechny ty přípravy dívala podezřívavě: nejezdeme snad dobývat antarktídu? Pléd, lékárníčka a termoska s čajem by tomu nasvědčovaly. Ale plakáty! Co v antarktídě s plakáty?

Šem z tebe jelen, Lečo, řekla moje milá maminka.

Ustaraná teta na ni pohlédla s výčitkou, sestra by měla rozhodně volit ušlechtilejší způsob řeči.

Na sedadlech se vršily štosy převázané motouzem. Spousta balíčků, papíry velikosti š kolního sešitu.

Jeďte opatrně, Vladošku, prosím vás, dorážela tetička bokem na bok praguevky.

Maminka nám dlouho mávala a co si šeptala otec do ucha, otec se odtáhl, šeptání nrsnášel a pokrčil rameny.

Tak jsme jeli. Asi dvacetkrát jsme se ocitli úplně v protisměru, jenže tenkrát se to tak nebralo, třicetkrát jsme málem narazili do stromu ve švestkových alejích severně od Prahy anebo do sloupu anebo do trafa, jednou jsme se skroc zřítili ze skály a nakonec jsme spadli do příkopu a vytahovali nás vesničaná s koňmi. Proč jsme tolikrát havarovali a přicházeli do nebezpečí? Sloužili jsme Radolovi. Totiž strýček sloužil Radolovi. Vybaloval a nebo si od nás dával vybalovat štosy plakátů a rozhazoval je ve vějířích z otevřeného okna do obcí a smot, kterými jsme projížděli. I vesničánům s koňmi, kteří nás vytahovali, dal

za odměnu štásek. Sloužil přičinlivě a do roztrhání těla a poštěl z ruky řízení. Bratr se svou příslovečnou leností v přísahování selhal: vyhodil párkrát celý balík a strýc, když to konečně zpozoroval, musel couvat. A to byla zas další katastrofa. Posléze bráchovi milost sloužit Radelovi odepřel. Já jsem si svědává přeslabikovávala text, zatímco za námi v kotoučích prachu ty plakáty lítaly: Co vám zaručuje česká fašistická strana? Blahobyt a štěstí lidstva! Volte českou stranu fašistickou! Volte Radolu a z Gajdu!

Velební boj byl v plném proudu.

Vrátili jsme se zaprášení ale zdraví.

Otec si hryzal nehty. Maminka vstávala z proutěného křesla.

Vzrušeně jsme vyprávěli o všech neštěstích.

Naše neštěstí otce nedojala. Těžce ovšem nesl tu službu Radelovi.

Kdybych to jen tušila, řekl mamince v kuchyni.

Nelam si jejich hlavu, řekla maminka tatínkovi, děti si užily a tady byl aspoň klid, nechceš si vzít radši kousek štrúdlu?

A zas byla neděle, neděle, neděle.

Voňavá, jasná a plná růží, jako všechny neděle mého dětství.

Nedalo nám moc práce opatřit si také balíček letáků, jenže jiných a dočista rudých. Ne, práci nám to nedalo, naopak vítali nás, už i děti, říkali, a, můžeme si vás vyfotografovat? My totiž děti ke své politice potřebujeme, děti, děti, více dětí! Slíbili jsme, že budeme plakát na ulici rozdávat. A vyzdobili jsme s bráškou celý byt, pomsta Manituova a rudá dočista, připevnili jsme letáčky v kuchyni na kredenc a do ní, do pokoje za skla knihovny a na všechny dveře a také za obrazy nenáročných zátiší, vkusně jeden na špejli do vázy, ze které jsme vyhodili růží, a pak na okna nalepit a za zrcadlo. Maminka nám ochotně poskytla lepidlo a napínáčky.

Otec přišel ze zahrady, noviny pod paží.

To není moc vhodná zábava pro děti, řekl a začal si kousat nehty a předložil nám i mamince hojnost argumentů a hodlal nám v té neuvěřitelné zábavě zabránit dlouhatánskou řečí.

Von je s Radolou nemá rád! řekl brácha.

Von je nenávidí! řekla jsem já.

Tejral nám kočku, řekl brácha.

Já ho tak nenávidím, řekla jsem já.

Nech je, ať si hrajou, vmísila se do hovoru moje milá maminka a

snažila se otce vyštvať z bytu, zrovna si říkám, že si tak hezky hrajou a hrajou si tiše, nenadávají si, jen si zas prosímte pěkně seďni do křesla a já ti přinesu hned citronovou šťávu, chceš? Nech je bejt, aspoň nezloběj a není s nima patálie a já mám klid, řekla ještě, tak mi přece přej tu trošku klidu.

Slyšeli jsme zachrastění křesíka.

Maminka nesla tatínkovi šťávu a my rozvěšovali, špendlilí, lepili a přibíjeli povzbuzení a s chutí, vlezli jsme do koupelny a tam jeden plakát mezi vedevevní káhoutky a taky na koš s prádlem a otec se raději nevracel a maminka šla rachatit s nádobím a nám řekla, tak jen si hrajte, děti, a my už rozvěšovaly v předeání, honem honem než přijde strážek Vladimír, rudé letáky se srpem a kladivem.

Komunismus je naděje lidstva!

Volte komunistickou stranu!

Babiččina krabička

Kdo by neznal památeční krabičku. Bývají v ní uschlá poupata růží ze svatební kytice, první dětské botičky a podobné věci. Ta, která patří mně, má na víku pastelkami namalovaného mravence Ferdu a ozdobný nápis MÁMĚ. Už ani nevím, co kdysi obsahovala. Teď jsou v ní uloženy zášklivě nesourodé předměty: ručně šité rukavice-chnáпка, filcový esenbáček /obdoba filcového Švejka/, dutý váleček, připomínající několika-násobně zvětšenou schránku od mucholapky, a je tu i doopravděcká dlažební kostka. - Suvenýry z roku 1968.

Některí lidé u nás jaro před dvaceti lety nevívali. Měli strach ze ztráty postavení nebo i špatné svědomí. Byly též jiné důvody, ať už oprávněné nebo ne. Když jsem na jaře v osmašedesátém přijela do Ostravy navštívit své rodiče, počkal si na mě na dvorku náš starý soused a otec mé nejmilejší kamarádky z dětství, a u králikárny se na mě obořil:

"Ten Šik chce zavírat šachty, haviře budu bez roboty, tomu ty, Oline, pomahaš?" Argumentoval pro zachování toho, co je, svým vysokým hornickým důchoďem a vysokými výdělky svého hornického zetě. Řekl mi, že tak, jako za Novotného, se haviři nikdy neměli.

Přibližně v tutéž dobu jsem dostala do redakce v Praze ojedinělý dopis. Obracela se na mě s prosbou o ~~xxxxx~~ zastání manželka vězeňského dozorce ze severních Čech. Psala mimo jiné:

"Můj muž nemá s padesátými léty a s tím, co se tenkrát dělo, nic společného, byl tehdy ještě chlapec. Přesto se ho teď jeho vlastní sestra zříká. Když jede manžel do práce vlakem v uniformě, připadá si jako prašivá ovce. Nikdo si k němu nepřisedne, nikdo se s ním nedá do řeči. I jeho známí na setkání říkají: "Tak co, ty likvidátore? O tom, jak zkusí naše děti od svých spolužáků, se mi ani nechce psát..." Dozorčova manželka přiložila ke svému dopisu dva jiné - byly adresovány jejímu muži. V jednom stálo: "Pane nadporučíku! Protože na Vás stále ještě vzpomínám jako na dobrého člověka, tak Vám to chci občas vyjádřit pohlednicí. Dneska jsou tomu tři roky, co jsem Vás viděl naposledy. Rád bych si s Vámi pohovořil, ale ne ve Valdicích. S pozdravem a s úctou k Vám - G." A v druhém: "Darebáku, umyje si krk, kup si šňůru na prádlo a jdi cestou Břešťanského, než si pro tebe přijdem! Vězeň." /JUDr. Břešťanský soudil v ~~xxxxxxxxx~~ politických procesech padesátých let a na jaře 1968 spáchal sebevraždu./

Rozhodla jsem se, že do Valdic zajedu. Kolektivní prohlédnutí totiž mívá tutéž nesympatickou vlastnost jako kolektivní mlčení: bývá ho přes-příliš.

Major ze správy čs. věznic^I, s nímž jsem o svém valdickém zájezdu jednala, řekl žertem: "Budete mít u nás protekci, soudružko..." /Za jedenáct let jsem měla důvod si na něho vzpomenout, a to v jedné neúctné cele, vozená po tamějším objektu s pouty na rukách a s nescyslným protistátním obviněním na krku. Ale to je zas jiná historie./

Nezapomenutelná byla ve Valdících procházka brusírnou skla: několik desítek metrů dlouhá hala se 150 brusnými kotouči a uprostřed nich ulička. Co brusný kotouč, to vrah. Vesměs mladé, nepřívětivé tváře. Jáme tou uličkou - já s blokem a tužkou v ruce a se mnou vězeňský dozorce, podle předpisu beze zbraně, jen s obuškem. Doprovozná suita v čele s ředitelem věznic^I zůstala před vraty brusírny, popřála nám, ať se opatrujeme a předpisově za námi^{zvenčí} zamkla.

Nezapomenutelné jsou i řeči, které jsem při svém novinářském pobytu ve věznici, úředně označené za nápravě-výchovné zařízení III.stupně, vyslechla.

"Jak jste mě tu za těch dvacet roků vychovali?" vyčítal mým průvodcům starší muž. "Jak mě to vychováváte, když jsem tu zas znova?" zlobil se. Jiný vězeň si mi po straně stěžoval: "Tady se mají lepší vrazi. Já, obyčejný zloděj, tady trpím."

Napsala jsem o tom všem celostránkovou reportáž. Vyústovala v to, že bohužel každá společnost musí mít v provozu pro své zloděje, lupiče a vrahy věznic s personálem, a že je to velké nedorozumění, když se dnes ve stínu toho, co nezákonného se dělo docela jiným lidem, cítí být poškození kriminální delikventi.

Ta reportáž se mi na dvakrát nevyplatila. Napoprvé hned po svém uveřejnění: někteří kolegové i čtenáři mi vyčetli, že se ujímám vnitřků. O dva roky později, už za "normalizace", jsem zas byla v časopise Bezpečnost a též v jednom televizním pořadu označena za novinářku, která rozeštvávala veřejné mínění proti příslušníkům SNB. Valdická reportáž mrzí už dávno i mne. Není prostě možné za pouhý jeden den poznat ani zlomek pravdy o životě tak závažné instituce, jakou je věznice. Každý letný pohled je nutně povrchní a může i nebezpečně zkreslovat. To se ovšem netýká jen kriminálů... A tak jedinou kladnou upomínkou na můj první vstup do vězení je filmový esenbáček s bílou čepicí a dopravní taktovkou v ruce, uložený dnes v mé památné krabičce. V osmašedesátém přišel s tou věcíčkou jeden z mých přátel - kriminalista /léta vyšetřoval nejtěžší^I zločiny, k nimž v našem hlavním městě došlo/, postavil mi ji na redakční stůl a řekl: "Jsi hodná, že ses nás zastala... Tohle to dej třeba dětem..."

Dutý váleček, podobný obří schránce od mucholapky a popsany velkými písmeny ACX CB-66, je obal od slzného granátu. Památka na bouřlivý květen 1968 v pařížské Latinské čtvrti, kterou v té době ovládli revol-

tující studenti. /Dnes zřejmě příčinníci zaměstnanci nebo zaměstnavatelé, kórující své dospívající děti kvůli drobným domácím prohřeškům./

Takováhle byla tenkrát Paříž: nefunguje metro, stávkují autobusy, aerolinie, benzínové pumpy, banky i průmyslové závody. Vítr roznáší po ulicích neuklizené ošpačky, kolem skladištních hal masa, ryb a zeleniny uprostřed města, které Emil Zola nazval "břichem Paříže", je lepší nejít. K nepoznání se změnilo proslulé nákupní středisko - ulice Rivoli, v níž je jeden obchodní dům vedle druhého. Na výlohách a vchodech obchodů jsou spuštěny mříže, všude prázdně a pusto. V obchodním domě Prisunic, který jediný prodává, nakupují studenti dámské vložky, které si už brzy - namočené do octové vody - připevní na nos, aby jim při srážkách s policií tolik nevařil slzný plyn.

V Mladé frontě z těch dnů se na první stránce píše o neočekávaném návratu Martu Kubišové z Paříže do Prahy. "V Paříži je hrozný zmatek," říká v článku zpěvačka. "Nechtěla bych už zažít stávku v cizině. Nic se nám nepříhořilo, ale radili nám, ať se vyhýbáme Latinské čtvrti..."

Máme to štěstí, že v Latinské čtvrti bydlíme. Univerzita, centrum zdejšího současného vření, je za rohem, a tak se tam každý den jdeme posívat. Ulice, vedoucí k Sorbonně, jsou plné mladých lidí, nikoho staršího není hneďle vidět. V té době jsme mladí i my; stravujeme se ve studentské menze a procházíme se univerzitními budovami. Na kopuli univerzity vlaje rudá vlajka, rudou vlajku má omotanu kolem krku i kamenný Pascal na sorbonském nádvoří. Nápis nad hlavním vchodem sděluje, že univerzita je ve stávce. Ve studovných a v přednáškových sálech postávají hloučky studentů, sedí na lavicích, diskutují.

Večer 24.května naši francouzští spolustolovníci v menze Mabillon pospíchají. Na půl osmou je svoláno protestní shromáždění. Plakátky po celé Latinské čtvrti volají: Mítink! Mítink! Jeden je přilepen i na zdi našeho hotýlku v ulici Blainville. Studenti se scházejí na náměstí Sorbonny a na přilehlém bulváru Saint Michel. Na dolejší konci bulváru je most přes Seinou, za Seinou po pravé straně katedrála Notre Dame, nalevo policejní prefektura, známá též jako působiště literárního komisaře Maigreta. Teď, na konci května 1968, odtud vyjíždí jedno policejní auto za druhým a míří k Latinské čtvrti.

Most přes Seinou je obsazen policejními autobusy a korčóny policistů. Ve čtvrt na deset se zvedá a sílí hukot mnoha set hlasů. Policisté se chápou pušek, vpředu je vidět proudy vody. Vzápětí na te rány a bílý mrak slzného plynu. Kolem jedenácté hodiny v noci začalo stavění barikád. Někdo krumpáčem porazil lípu na bulváru Saint Michel. Padla jedna, druhá, třetí... Větve si demonstranti ulamují jako zbraň. Střetnutí nabývá na intenzitě. Od první barikády přicházejí mokří a uslzení mladí muži, jeden

s obličejem zalitým krví, druhý s poraněnou nohou, další setva popadá dech - dostal slznou dávku zblízka. Sanitky drásavě heukají, pořád mají plné práce. Jsou to většinou vozy studentů a v nich medicí v bílých pláštích. Po jedné hodině v noci začaly slzné granáty dopadat v naši bezprostřední blízkosti, utíkáme směrem k Lucemburským zahradám... Bulvár Saint Michel - hlavní dějiště srážky demonstrantů s policií - po šesté hodině ráno: dlouhá řada policejních vozů, poražené stromy, hromady dlažebních kostek, vytloučená okna a výlohy, ohořelá auta. Stará trafikantka obhlíží trosky svého krámku, na křižovatce leží ztracená dívčí botka, mokrá a podupaná.

Cestou k hotelu v ulici Ex Blainville jsem u chodníku sebrala prázdný obal od slzného granátu, uložený dnes v mé památné krabičce...

"Tady je to teď moc fajn, pochvaloval si taxikář, vezoucí mě z ruzyňského letiště noční Prahou, pokojnou i jakž takž uklizenou. A došel s neskrývanou hrđostí: "Já jsem teď u nás doma rád..." Vzpomínala jsem za jízdy naší spořádanou matičkou na binec v té cizí zmltající se zemi a také jsem byla u nás doma ráda. Byl konec května 1968 a jen necelé tři měsíce zbývaly do chvíle, kdy všechny československé rozhlasové a televizní stanice i noviny oznamovaly: "Včera dne 20.srpna kolem 23.hodiny v noci překročila vojska Sovětského svazu, Polska, Maďarska, Bulharska a Německé demokratické republiky státní hranice ČSSR. Stalo se tak bez vědomí prezidenta, Národního shromáždění, vlády a ústředního výboru KSČ..."

Třeba mi to vy, kdo jste to ^{přímě} nezažili, nebudete chtít věřit, ale v těch časech kráčely pospolu tragédie s legrací. Posuďte sami: Po ulicích "zlatého kříže" jezdila kromě cizích tanků a obrněných vozů také malá bílá ~~vaníčka~~ dodávka, jakou se do prodejen dopravuje vlašský salát, majonéza a podobné pochutiny, a ta měla z obou stran své karosérie výrazný nápis: JEZTE RUSKÁ VEJCE, JSOU TO VEJCE NAŠICH PŘÁTEL! - Na náměstí Republiky u Obecního domu stály pod cedulí TAXI K PRONAJMUTÍ sovětská obrněná vozidla. - Z hořejších oken automatu Koruna na spodním konci Václavského náměstí začaly jednu chvíli padat na hlavy sovětských vojáků, postávajících u tanků, celé šišky houskových knečlíků. Takový kuchařský protest proti okupaci. Tváří tvář knečlíkům, padajícím na ně shůry, vojáci zachovali tvář a tvářili se vážně. - A když za slunného polehne rozrývaly čerstvě opravenou fasádu Národního muzea kulky ze sovětských samopalů, šel nedalekou Hálkovou ulicí náhodný chodec. Míjející do ulice dokořán otevřené dveře jedné závodní jídelny, zastavil se v nich, chvíli nevěřícně pozoroval, jak ve strávnících mizí hovězí po znojensku s rýží, a pak pravil pobouřeně: "To snad není možné! U muzea se střílí a oni si tady klidně žerou!"

Na stupních před koněm svatého Václava pod muzeem ležela v srpnových dnech osmašedesátého smuteční oznámení. Sdělovala Pražanům, kteří z jejich spolueobčanů přišli vinou cizích vojáků o život. Ta černě orámovaná oznámení byla zatížena malými dlažebními kostkami a já jsem si jednu z nich na památku vzala...

"Babi, co to máš v té krabičce?" vyzvídal šestiletý Martin. Částečně jsem mu to vysvětlila. Bral jednotlivé věci do ruček a prohlížel si je. Nejvíce ho zaujal slzný granát z Paříže a rukavice-chnáпка, kterou mi jako školák ušil jeho tatínek.

V Praze v červnu 1988

Jaký socialismus potřebuje lid? Podobná otázka se může mnohým zdát spikleneckou. A skutečně, jestliže se nad tím zamyslíme, že právě v této otázce probíhá hlavní nerv současných diskusí. Velmi přesně se o tom hovoří v redakčním článku Pravdy "Principy přestavby: revolučnost myšlení a skutků", 5. IV. 1988/ : "Jak se má co nejrychleji obrodit leninská podstata socialismu, očistit od nánosů a deformací, osvobodit od toho, co spoutávalo společnost a neumožňovalo, aby se v plné míře realizoval potenciál socialismu?"

Lenin pronesl po "válečném komunismu" závažnou myšlenku: revidujeme náš celkový názor na socialismus. Máme-li to říci na rovinu, pak nyní musíme vyřešit analogický úkol. Zprvce proto, sbychom se nevrátili k Leninovi a překonali stalinské dědictví, za druhé proto, sbychom mohli vyjádřit a upřesnit zájmy a tužby lidu, který již víc než 70 roků buduje socialismus. A současně s tím musíme vzít na zřetel i zkušenosti národů dalších čtrnácti socialistických zemí a realisticky zhodnotit soutěžení s kapitalistickým světem v období technologické revoluce. Podle mého názoru právě v tom spočívá podstata nového myšlení o současném socialismu.

O tom, je vidíme v současné době svůj úkol, bude dobré pohovořit v souvislosti s diskusí o článku "Nemohu se zříci principů", uveřejněném v deníku Sovětskaja Rossija 13. 3. Tento článek představuje nikoli pouhý manifest dogmatismu. Je to akce, čin provedený v předvečer XIX. stranické konference, který měl za cíl zkonsolidovat konzervativní síly. Principy jsou záležitostí velmi nutnou a člověk, jak řekl Lenin, potřebuje ideál, ale lidský... Protivníci přestavby se snaží využít potíží jejího počátečního období. Glasnost a svoboda vyjadřování různých názorů uplatňovaná lidmi, kteří nepřišli z jiné planety, ale formovali se v podmínkách, kdy ještě nejsou překonány následky autoritativně patriarchální politické kultury taková glasnost nutně musí být provázena emocionálními extrémami, destruktivními výstřelky, necivilizovanou polemikou. No a co se děje? V politice - a to je známo již z nejstarších dob - neexistují pouze kladné nebo absolutně záporné jevy. Vždy je nutné volit ve prospěch rozhodnutí, která dávají nejžádoucnější výsledky. Je snad možné pochybovat, když porovnáváme dvě metody - t. j. odhalovat problémy nebo je zakrývat? Glasnost je meč, který sám zaceluje rány, které způsobil. Kdo to říkal? Lenin.

Opravdoví politikové, ale i všichni ostatní lidé, kteří se odpovědně staví ke své práci, chápou, že skrývat problémy znamená zatlačovat je dovnitř, což znamená, že se tím umožňuje, aby se rozrostly do takových rozměrů, kdy už nebude možné je zvládnout. A neopak, odhalovat problém znamená začít ho řešit. Cožpek dříve, v období kultu osovnosti, nehavarovala letadla, nesrážely se vlaky, nerozštěcovaly se národnostní konflikty? To vše přece existovalo, ale bylo to provázeno mlčením, jako na hřbitově. A nyní musí země platit za tato léta a desetiletí mlčení. Glasnost je zrcadlem lidu a on se tohoto zrcadla nebojí, neboť již v dávných dobách si

vynyslel přísloví: je zbytečné zlobit se na zrcadlo... Ano, je nutno změnit tvářnost samotné společnosti, sbychom si nemuseli stěžovat na zrcadlo.

Konzervativní síly chtějí využívat i určité asymetrie, která existuje mezi glasností a reálnými ekonomickými výsledky, jichž je doposud jen málo. Ale odpovědnost za to, že novátorské reformy probíhají pomaleji, než by bylo třeba, nesou především oni - t.j. konzervativní síly. "Rání se jim všemi dostupnými prostředky, přímými i nepřímými nástroji. Bojují proti rozvoji kooperace, ro inných, skupinových, brigádních smluv /podrjadov/, proti rozvoji individuální pracovní činnosti, a přitom právě tyto cesty by mohly bez velkých výdajů dávat rychlé výsledky. Někožik desítek malých družstev, která vznikla za tři roky v zemi - to je jen kapka v moři. A oni, tito naši domácí "terryové", jednou rukou brzdí progresivní přeměny a druhou rukou podporují panikářské řeči a vystupování, týkající se přestavby. Ale v jednom smyslu je článek v Sovětskoj Rossiji užitečný. Vyzývá se přímočaře hájí Stalina a jeho odkaz. Zdálo by se, že pro skryté protivníky přestavby by bylo užitečnější, kdyby zaujali vyrovnanější přístup, kdyby takzvaně bojovali na dvou frontách - i proti extrémním antistalinistům i proti přímým neskrývaným stalinistům. Ale tak tomu nebylo. Tím se znovu prokázalo, že přestavba nemá alternativu. Liknevá, ochablá, nevyřezaná brežněvovská politika nevyhovuje nikomu. A to je významné.

Není těžké pochopit, proč protivníci přestavby nyní vystoupili s odkrytým hledím. Zcela zřetelně pochopili, že přestavba vstupuje do takové etapy, kdy se může stát nezvratnou, kdy vejde plně do krve a do vědomí lidu a našich společenských vztahů. To pochopili, a proto se rozhodli udeřit, vyjít do boje, v němž se pokoušeli o to, aby rozštěpili společenské vědomí a pokoušeli se nejit podporu nejzostalejších společenských sil.

Hlavním tématem diskuse je, v soulađu se článkem, otázka o místě Stalina v dějinách naší země. Ale to není správné! Tento problém byl hlavním předmětem boje před třiceti lety, v období XX. sjezdu strany. V podstatě už tehdy byl tento problém vyřešen, otázka byla zodpovězena, o čemž je možno se přesvědčit tím, že se zveřejní "tajný" referát N. Chruščova. Ale i nových skutečností je stále více v soulađu s prací Komise politbyra ÚV KSSS a v důsledku různých odhalení, která se provádějí v literatuře, vědě, v tisku. A jenom velmi zaostalí lidé, kteří se pohybují na periferii politických proudů, jakoby teprve nyní odhlujují pro sebe tuto kapitolu našich dějin. Ve skutečnosti je nyní hlavní, přednostní, jiný problém, na který nebyla nalezena odpověď v 60. letech. Je to otázka o systému řízení, který vznikl v epoše Stalina. "Pochopili jsme, řekl M. S. Gorbačov, "že strana musí projevit odvehu a vůli k tomu, aby se osvobodila od vytvořených představ o socialismu, na nichž spočívá pečeť určitých podmínek a zejména období kultu osobnosti. Je nutno se zřící starych představ o metodách budování, a hlavně je nutno zřící se všeho-cc- obecně řečeno- deformatovalu socialismu, spoutávele tvářčí schopnosti lidu." Se-

neca řekl: velká chyba nabývá často významu zločinu. Očividné zločiny Stalina byly odhaleny a vyšly najevo téměř před třetinou století. A chyby- chyby, které se zakořenily v našem systému řízení, nadále žijí a existují v tomto systému a brání tomu, aby naše země postoupila kupředu. V současné době jen málokdo obhajuje represe z r. 1937. Ale stále ještě je mnoho těch, kdo se ztotožňují s nesprávnými myšlenkami Stalina. Proto emocionální kritika musí být doplněna kritikou vědeckou, která by vyvodila důsledky a závěry, které vyplývají z minulosti pro dnešek. A proto je velmi důležité prozkoumat Stalinovy koncepce, které osprevedlňovaly deformace socialismu.

Musíme si přiznat, že jsme dostali představu o marxismu a leninismu, o samotném socialismu z rukou Stalina. Základem systému výchovy a vzdělání od zač. 30. let byly práce Stalina "Otázky leninismu", jím redigovaný Krátký kurs dějin VKS/b/, jím vyřčené myšlenky na XIX. sjezdu strany, práce "Ekonomické problémy socialismu v SSSR". Všechny až dosud existující učebnice dějin strany, politické ekonomie, vědeckého komunismu a filosofie, a také většina teoretických výzkumů ve společenských vědách vycházely v té či oné míře z těchto zdrojů.

Pod vlivem stalinských názorů se absolutizovaly zkušenosti 30- 50 let, a ty byly kritériem soudů o socialismu. Jen tak je možno si vysvětlit tu neuvěřitelnou zarážející skutečnost, že autor uvedené stati v Sovětskoj Rossiji si bere za vzor socialismu stalinské období a nečelá výjimku ani pokud jde o represe 30. let a chápe glasnost, demokratizaci, ekonomické reformy, myšlenky dnešní přestavby jako ústup z pozic socialismu, jako úchylku od socialismu. A co víc- vždycky, když v životě vznikne nová forma efektivního rozvoje socialismu, najdou se lidé, kteří se stavějí do lákavé pózy "obránců čistot" a prohlašují: "To není socialismus". To/je v rozporu s jeho základními principy. "Přechod na pozice kapitalismu", to je jejich nejmenší obvinění. A nejvyšším obviněním je podle nich prohlášení zstánců jiných principů za "nepřátele lidu". Podívejte se na to, s jakým podezřením jsme sledovali experimenty a hledání nových cest v ostatních socialistických zemích. V r. 1955 N. Chruščov při návštěvě Jugoslávie hrdinně přiznal naše chyby, jichž jsme se v minulosti dopustili. Podpsal deklaraci, v níž bylo zafixováno, že každá země má právo na vlastní cestu k socialismu. Ale již několik let nato obhájci "čistoty" spustili ideologickou palbu ze všech děl na jugoslávskou zkušenost se samosprávou a dělnickými radami.

V době pobytu Chruščova v Jugoslávii v r. 1963 se stala významná příhoda. Navštívil jeden podnik v Bělehradě, kde se setkal s představiteli dělnické rady. Nečekaně Chruščov prohlávil: "A copak je špatného na dělnické semosprávě? Nevidím v ní nic špatného, podezřelého. Vy máte určité formy, my máme jiné."- Toto jeho vyjádření se dostalo do jugoslávského i západního tisku. Pokusili jsme se zahrnout tuto jeho myšlenku do zprávy pro náš tisk, ale když s tím seznámili Chruščova, řekl: "Není třeba dráždit

husy u nás doma" - A za názory těchto hus, za jejich předsudky, za jejich negremotnost a neznalost marxismu, jménem něhož odsuzují a likvidují všechno nové, co je schopno popostrčit socialismus kupředu, za to vše platíme příliš drahou cenu." - A s jakým podezřením sledovali v průběhu dvaceti let maďarské reformy! A kolik bylo úchylek, extrémů, přehmatů v soudech a diskusích o socialismu v Československu! A jaké skrývané i veřejné odsouzení měli pro pokusy ekonomických reforem v Polsku, v NDR!

Není to dlouho, co jsem měl po návratu z Číny možnost vyprávět o tamějších reformách. Mimo jiné o tom, jak za pomoci rodinných smluv se tam podařilo vyřešit potravinový problém, zvýšit produkci obilí za 5-6 let o třetinu a třikrát zvýšit životní úroveň rolníků. A nato si vzal slovo vážený profesor a řekl doslova následující: "To všechno samozřejmě není špatné. Ale za jakou cenu se toho dosáhlo? A dosáhlo se toho za cenu úchylny, revize socialismu a přejímání kapitalistických metod. Není to příliš vysoká cena za hospodářský růst?"

Uvažte přece, osmset milionů rolníků - hladovějících, nešťastných, napůl udušených v období "kulturní revoluce" - teď nakonec dostali najíst a trochu si zlepšili životní úroveň. A to je špatné? Z jakého hlediska? Jaké principy říkají, že pracující musí žít v nouzi a bídě? Když slyším podobné myšlenky, tak mám takový pocit, jakoby někdo z nás chočil po hlavě... Tisíckrát má pravdu M. S. Gorbačov, když říká, že ani jeden systém nemá právo na existenci, když neslouží člověku. To je naše socialistické kritérium hodnocení jakéhokoli systému, především našeho vlastního. A současně s tím je to i hluboce třídní hledisko. Máme na zřeteli život pracujících, a nikoli důchody buržoázie nebo privilegia jakékoli elitní skupiny. Socialismem může být nazváno jen to, co ve skutečnosti zajišťuje blahobyt a kulturu pracujících - dělníka, rolníka, inteligenta. - ten systém, který to nezajišťuje, to není socialismus.

Jestliže se dohodneme na takovém kritériu, pak je vše v pořádku, vše má své místo. Rodinná smlouva v Číně, alespoň na dnešní stupni vývoje, přinesla obrovský efekt i pro rozvoj výrobních sil i pro rozvoj životní úrovně. Znamená to, že to je nejen socialistická, ale efektivní socialistická forma. Dobrovolné sdružování do družstev v Československu a Maďarsku, kde získávají 40 metráků pšenice z hektaru, se ukázalo být velmi produktivní, zajistilo úrodnost polí a produktivitu práce dvakrát vyšší, než je u nás, a je to proto životaschopná forma zabezpečování životní úrovně rolnického i městského obyvatelstva. - znamená to, že dobrovolné združování se prokázalo jako efektivnější forma, než naše kolchozy. A jugoslávské státní statky, kde úroda dosahuje 60 centů pšenice z hektaru a které jsou organizovány zcela jinak, než naše sovchozy, spíše jako velká průmyslová hospodářství v západních zemích - je to více nebo méně socialistické než naše sovchozy? A soukromé a rodinné obchody, hostince, řemeslné dílny v Polsku, NDR, Maďarsku, Československu, Polsku, Jugoslávii - kde poskytují dobré služby a dobře a lacino člověka nakrmí? -

cí v Maďarsku, Československu, Polsku, Jugoslávii může vyjet do zahraničí, má-li velutú, že může cestovat kamkoli v bez omezení - to je shad návrat k buržoázní liberalizaci? - Musíme zhodnotit shodné, ale zároveň i odlišné modely ekonomiky, které vznikají v zemích socialismu; plánovitě zbožní hospodářství/ČLR/, plánování se zřetelem na potřeby trhu /MLR/, tržní ekonomiku/Jugoslávie/... Je nutno zhodnotit nejen kladné zkušenosti jiných zemí, které prošly ekonomickými reformami, ale i těžkosti, které se tam vyskytly, slepé uličky, nové problémy. Proč a jak došlo v naší zemi k deformaci socialismu? Je nutno začít z toho, že už ve dvacátých letech se vytvořily nejen dva názory na socialismus, ale i dva modely, které v praxi mezi sebou konkurovaly. - Prvním modelem byl "Válečný komunismus" /1918-21/. Tento model vznikl a upevnil se v důsledku kruté občanské války, ale v nemalé míře odrážel i poloanarchistické názory o možnosti "skoku" přímo do komunismu. - A v praxi to znamenalo vítězství příkazu, násilí, přímé odebírání veškeré produkce od rolníků, likvidaci normální směny výsledků práce.

Druhým modelem byla "nová ekonomická politika" /NEP/ - /1921 - 1928/, která byla založena na zbožní výrobě, kde mezi sebou konkurují různé druhy podniků - státní, družstevní, soukromé, kde rolník svobodně prodává svou produkci na trhu a ze to si nakupuje průmyslové výrobky. Důležitou stránkou NEPu byla demokracie, zejm. ve straně, v odborech, v sovětech, na místní úrovni, boj různých směrů a názorů ve sféře umění a kultury.

Aniž bych posuzoval, proč a jak byl zlikvidován NEP, podotknu, že boj dvou tendencí, dvou přístupů, dvou představ o socialismu probíhal v průběhu celé naší historie, a veškerého osvobozenického hnutí.

Veškerá podstata spočívá v tom, že v osvobozenickém hnutí od samého začátku mezi sebou bojovaly dvě tendence: sociálně demokratická /u nás bolševická/ a válečně nebo kasárensko-komunistická. To začalo ještě dávno u našich předků. Saint-Simon na jedné straně, Babeuf na druhé. Marx na jedné straně a Bakunin na druhé. Sám Marx nazval bakuninský proud "velkým stínem komunismu", který odmítal všude osobnost a civilizaci, který měl své zdroje v chudobě, ngramotnosti, v sociální závisti nejnižších vrstev."

V naší straně byla tato tendence mimořádně silná, měla své pevné kořeny v zostalém uvědomění a v autoritářsko-patriarchální politické kultuře mas. Ze všech členů Politbyra ÚV strany v dobách Lenina byla nejméně polovina těch, kdo byli přívrženci myšlenek "levého komunismu". Stačké jmenovat Trockého, který i po vysídlení ze země po celou dobu až do smrti hlásal nejnesmyslnější levičácké myšlenky.

V souvislosti s tím zasluhuje pečlivou pozornost činnost N. Bucharina - na a dalších vůdců, kteří pochopili veškerý význam Leninova odkazu, nového přístupu k socialistické výstavbě a nových názorů na socialismus. Pozice Bucharina měla vůbec pro nás specifický význam, který není ještě dosud oceňen. Kolem této mimořádně nevšední osobnosti pokračují diskuse a ostré

spory. Za nimi vězí nejen lidský osud, lidský problém, přirozená soustřast s osudem nevině zahynuvších a umučených činitelů, utrpení jejich blízkých a příbuzných. Za tímto zájmem se skrývá otázka o tom, existovala -li alternativa stalinským metodám industrializace, kolektivizace, upevnění průmyslové a obranné moci země. - Je zvykem říkat, že historie nezná podmínovací způsob. Co bylo, to bylo a nemohlo se to odehrát jinak. Ale tak to není. Zebýváme se nejjednodušší otázkou. Kdyby Lenin žil ještě 10- 20 let, cožpak by země prošla těmito strašnými zkouškami a utrpením, které se odehrálo v l. 1937- 38 ? Nikdy v životě by toho nebylo! A přistoupíme-li k této otázce z druhé strany: co by se stalo, kdyby XIII. sjezd strany splnil přímý pokyn Lenina a uvolnil Stalina z funkce generálního tajemníka? Je nesporné, že naše cesta by byla snadnější, lidstější, o mnoho efektivnější. A ještě jeden důkaz, který je převzat z praktického života: když po smrti Mao Ce tunga v Číně přišel k moci Teng Hsiao ping, kterému se podařilo nahradit přímého pokračovatele Mao Chue Huo fenga, znamenalo to začátek závažných ekonomických a politických reforem. Ne náhodou v Číně opakovaně vydávají práce Bucharina - tam dobře pochopili význam alternativy stalinismu a maoismu.

Jako člen skupiny "vyvlastňovatelů" byl Stalin od svého začátku své politické činnosti přívržencem levičácké tendence, měl sklony k teroristickým metodám. Proto nepochopil a nebo vědomě odmítl myšlenky leninského odkaz /závěti/, které byly základem nové /a nikoli staré, platné v období "válečného komunismu"/ ekonomické politiky.

Již na začátku dvacátých let považoval Stalin za nutné podat svou vlastní interpretaci teorie. Stačí, aby se soudobý čtenář podíval do jeho "Otázek leninismu". Tato práce ve své většině obsahuje citáty z Lenina, a to jak v uvozovkách, tak bez nich, s krátkým komentářem, který je neplněn lapidárním a schematickým "stalinským stylem". Mění tak těžké přijít k závěru, že Stalin nejprve nenápadně, ale postupně stále zjevněji mění důraz, postupně mění těžiště v leninských výrociích. A směr tohoto přesunu důrazu je jednoznačný. Postupně, ale nikoli neústupně z toho vyznačuje hlavní směr - apoteóza násilí. "evoluce, zespolečnění ekonomiky, řízení kultury i všechny ostatní změny byly pro něho jen synonymem hrubého násilí. To vše nanaslo surový a zachmuřený odstín i na metody uskutečnění kolektivizace a industrializace, na formy stranického boje a celkově na veškeré procesy sociálních přeměn. Nikoli náhodou se Stalin ještě na zač. 30. tých let, když se zamýšlel nad paralelami rozvoje v tomto období, obrátil se k takovým rozdílným osobnostem dějin Ruska, jako byl Ivan Hrozný a Petr Veliký. V jejich zkušenostech chtěl získat zdůvodnění pro nutnost použít nejkrutější metody v zájmu zachování mocenské velikosti země.

Ale analogie s Petrem zasazuje ránu Stalinovi. Petr nebyl bohužel socialistou. Musel vytáhnout zemi ze zástalosti za každou cenu. Úkol zabezpečit lidu blahobyt a kulturu odkládal na desáté místo. A Stalin čerpal své představy o státnické velikosti země a o úloze vůdce ze dvou třetin z

dřívějších zkušeností Ruska, ale nikoli z marxistických zdrojů.

Stalin vysídлил několik milionů rolníků na Sibiř a část dal zavřít do táborů za to, že měli tři-čtyři koně a krávy. Bylo tomu tak, že čím lépe budou žít pracující lidé, tím více budou omezováni a trestáni státem. A to považoval Stalin za socialismus?

Na XVIII. sjezdu strany v r. 1939, bezprostředně po úděsném pouštění žilou ve straně a mezi lidem, Stalin prohlásil, že přišlo období bezprostředního přechodu ke komunismu. Ale co to komunismus je, to sám Stalin nikdy pořádně nevysvětlil: je to situace, když se všichni dosyta najedí, nebo všeobecná rovnost - ale čeho? - potřeb, schopností, možností - to vše zůstalo nevysvětleno. Ale co bylo úplně jasné a potvrzené, to bylo to, že celé pokolení lidí musí být přineseno jako oběť "skoku" do komunismu.

Taková politika vedla k úplnému narušení normálně fungujícího národního hospodářství, ke snahám o zestátnění kolchozů, k využívání práce vězňů v masovém měřítku.

A už ke konci života se Stalin ve svých "Ekonomických problémech socialismu v SSSR" znovu vrátil ke svému schématu "skoku" ke komunismu. Jako bezprostřední úkoly vytýčil přechod k přímé výměně výsledků práce, k bezprostřednímu zrušení placení za zboží a služby, a pak k likvidaci zbožně peněžních vztahů. Jeho myšlenka o tom, že v podmínkách socialismu působí zákon hodnoty v přeměněné formě byla teoretickým zdůvodněním úplné deformace cenové tvorby, hospodářské zvrátě, narušování proporcí při rozvoji ekonomiky.

Jak mohla být v souledu víra ve státní násilí se snem o "skoku" do komunismu? Na to dal odpověď už L. Trockij. On je autorem obrazného porovnání diktatury proletariátu s lampou: její knot velmi jasně zezáří právě předtím, než zhasne. Co se vysvětlovalo tak, že násilí státu musí dosáhnout maxima právě v předvečer odumírání státu. Jak vidím, každá utopie má svůj rub.

Stalin tajně převzal tento názor a zjevně, otevřeně podle něho jednal v praxi. Všichni si pamatují jeho myšlenku o tom, že v souledu s úspěchy budování socialismu bude vzrůstat odpor třídních nepřátel a třídní boj se bude dále zpsřovet. Není to snad stále tetáž "lampa", jejíž paprsky se odrazily v represích 30. let, kdy teror se soustředil proti samotným komunistům, bezpartijním dělníkům a rolníkům?

Stalin byl obzvlášť nesmiřitelný vůči inteligenci, která lépe než ostatní chápala mylnost jeho myšlenek. Osobně Stalin byl autorem mnohých rozhodnutí, zaměřených na organizování stále nových skoků proti inteligenci, kritiky pracovníků literatury, umění, filmových pracovníků atd. Problémy humanismu, překonávání odcizení, soutěživosti v kultuře - to vše chápal jako "přežitky" buržoázní ideologie.

Ideologie kultu osobnosti, vytvořená Stalinem, jako kssárensko-utopistická idea o "skoku" do komunismu - to vše se stalo brzdou pro další rozvoj naší země, to vše mělo záporný vliv na budování socialismu v ze-

mích východní Evropy a v Číně, to všechno vedlo k podlomení víry v socialismus v kapitalistických zemích.

Stalin zjednodušil, "napřímil" úlohu socialistické výstavby, ztotožnil proces všeobecného širokého zespolečenštění se zestátněním. Nejprve byly státnímu řízení podřízeny průmyslové podniky a potom došlo k faktickému zestátnění kolchozů.

Toto zestátnění se neomezilo pouze na ekonomickou sféru, ale zahrnovalo postčně veškerý duchovní život, řízení kultury, jejích institucí, řízení vydavatelství, divadel, škol, vysokých škol a universit, nemocnic, sportu. Jestliže vezmeme na zřetel skutečnost, že státní úředníky nikdo nevolil, ale byli vybíráni, pak je snadné si představit, kde byly zdroje byrokratického řízení. Naši klasikové předpokládali možnost vzniku takových chyb. Uveďme některá jejich varování. "Státní vlastnictví výrobních sil", psal B. Engels, "neřeší konflikty, ale obsahuje v sobě formální prostředek, možnost jejich řešení. Jestliže státní tabákový monopol je socialismus", psal ironicky Engels, "pak Napoleon a Metternich by měli být zapsáni bezesporu mezi zakladatele socialismu".

V poststalinovém období naše teorie i praxe vcelku vzato překonaly dvě chybné stalinské teze - víru v absolutní sílu a moc násilí a pokušení, spočívající ve víře ve "skok" do komunismu. Chruščov byl posledním nejvyšším představitelem strany, který se ještě kojil nadějí, že "současné pokolení ještě bude žít v komunismu". Ale dosud zůstala nezpovhybněna Stalinova teze o "státním socialismu". Dal jsem tento pojem do uvozovek, protože si plně uvědomuji jeho přibližnost, podmíněnost, neúplnou adekvátnost. Ale byl to právě Stalin, a nikoli Lenin, kdo vyzdvihl teorii o tom, že stát hraje rozhodující úlohu při budování socialismu. Nikoli dělnická třída a její strana, ale stát, ačkoli on sám nic nedává, nevyrábí - ani chléb, ani boty, ani stroje, ale ani knihy. To vše zajišťuje lid a stát pouze reguluje - lépe nebo hůře - proces vytváření.

I když Brežněv byl prvním naším vůdcem, který už nesliboval vybudovat socialismus za života tohoto pokolení, byla mu vlastní víra ve všemocnost státu a jeho organizačních schopností. Když stanul v čele vedení státu, zdálo se mu, že stačí překonat chruščovovské "výmysly", navrátit se k předchozím formám a věc bude vyřešena, vše bude v pořádku. Jemu byly ve větší míře než všem předchozím vůdcům vlastní iluze o "organizačním resgování". Není náhodné, že právě za Brežněva dosáhl počet ministerstev a úřadů více než stovky. Zatímco dokonce za Stalina jich byla sotva třetina.

A tato víra v organizační řešení reálných problémů, která je dosud zakotvena téměř výlučně v nejvyšších vrstvách aparátu řízení, dosud není překonána. A ve skutečnosti problém spočívá v tom, aby každý výrobce - dělník, rolník, inteligent - byl postaven do zcela jiných podmínek. Je nutno stimulovat jejich zainteresovanost na výsledcích práce, jejich osobní iniciativu.

Článek v "Sovětskoj Rossiji" vytváří zdání o hluboké krizi socialismu. Ale máme-li už hovořit o prvcích krize, pak to nelze vztahovat na současný socialismus jako celek, ale na jednu jeho formu, na "státní socialismus". Tato forma je v současné době překonána, prokázala svoji neefektivnost v období technologické revoluce. V mimořádných podmínkách, v období občanské války a Velké vlastenecké války sehrály supercentralizace a státní donucení svoji úlohu v mobilizaci zdrojů a veškerého úsilí. Ale v současné době se taková forma socialismu stále brzdou postupu vpřed ve všech oblastech ekonomického, sociálního a kulturního života. A musí být překonána, přeformována - postupně, plánovitě, promyšleně - musí vzniknout nová forma, kterou by bylo možno podmíněně nazvat "všelidovým, samosprávným socialismem". Je už čas na to, abychom pochopili, proč v naší zemi došlo k tomu ke všemu, a to ke všemu v zemi, která má k dispozici obrovské bohatství přírodní, lesů, ropy, plynu, kovů, surovin, která má obrovské zdroje energie a v současné době má plně vzdělaný lid. A v takové zemi dosud máme nedostatek potravin, oblečení, bytů, knih a filmů.. Je z toho zřejmé, že socialismus nebyl plně dokonalý, odpovídající, ale lid potřebuje socialismus dobrý, velmi dobrý. Lid nepotřebuje Stalinovy "záře", nepotřebuje monumentální památníky, postavené na památku vědců, ale potřebuje normální, civilizovaný život.

To samozřejmě neznemá, že státní centralizované vedení a řízení zmizí. Úplná "demontáž" státu je nesmyslná myšlenka, a to zejména v podmínkách, kdy se vnitřní i mezinárodní vazby ekonomické, informační, humanitární, stávají stále složitějšími. Ale znamená to, že převážnou část své moci, svých funkcí, pravomocí, privilegií bude muset stát předat občanské společnosti a jejím institucím, především pracovním kolektivům na závodech, podnicích, v družstvech, v úřadech, v obchodech, ale také společenským organizacím a dalším nově vzniklým sociálním institucím, které budou bezesporu vznikat v době přestavby. Společnost musí převzít mnohé z toho, co dříve vykonával a zajišťoval stát, který ztrácel dech v důsledku složitých úkolů, jejich množství a byrokratizace.

Je vhodné připomenout, že kapitalismus prošel různými etapami své rekonstrukce: klasickým kapitalismem XIX. století, státním kapitalismem, státně monopolním kapitalismem v první polovině XX. století, a nyní, v podmínkách technologické revoluce dostává opět jakousi novou formu, kterou dosud nelze přesněji určit. Stále poměrně rychle a náhle mění svou kůži a formu, pravděpodobně tak dlouho zahnívá... A je nutno si přiznat, že v kapitalistických zemích není tak mnoho doktrinářů nebo neskrývaných hlupáků, kteří by toužili po návratu do minulosti - po návratu k období Ludvíka Napoleona, Bismarcka nebo Hitlera a Musoliniho. To je mimo jiné jedna velká přednost pragmatické ideologie, která hledá vždy a všude úspěch.

M. S. Gorbačov při jedné příležitosti prohlásil, že socialismus je společnost iniciativních lidí. A nejhorší odsouzení si zaslouhuje "státní

socialismus" právě ze to, že svázal, zotročil iniciativu pracujících. Nejprve byla osobní iniciativa obětována iniciativě kolektivu, a pak byla kolektivní iniciativa obětována iniciativě řídicího aparátu, a nakonec byla zlikvidována i iniciativa pracovníků tohoto aparátu. Tento aparát, vybudovaný na principu pyramidy, stále více soustřeďoval iniciativu u nejvyšších článků řízení a moci, a koneckonců - v rukou jediného vůdce a vedoucího pracovníka. Vytvořilo se to tak: přijde jednotlivec s jakoukoli iniciativou, v každém případě narezí na les překážek, vytvořených příkazy, instrukcemi, tradicemi. Z toho pak vznikla zahořklá anekdota: každá iniciativa je trestuhodná. Cožpak jsme se s tím všichni nesetkali na vlastní zkušenosti?

Strukturální změny předpokládají vznik takové formy socialismu, kde by iniciativa nebyla trestána, ale naopak, podporována. Promluvte si s lidmi a uvidíte, co uslyšíte. Osvobodte nás od poručnickování, uvolněte nám prostor a svobodu pro práci - jak řekl Gorbačov v Uzbekistanu - až ho zarazilo, s jakou silou to znovu zznělo na sjezdu kolchozníků. Ale tentýž požadevek je slyšet i ze strany podnikových, vědeckých, školních tvářících kolektivů svázaných instrukcemi, příkazy, záказы. To tryská z duše každého vynálezce, zlepšovatele, družstevníka, umělce, jakéhokoli občana, který hledá cesty, jak by mohl uplatnit svůj talent.

Chci zdůraznit ještě jednou: nejdůležitější teoretický a politický úkol - to je nvrátit se k Leninovi, k Marxovi, k prvopočátkům a zdrojům socialismu. Současně s tím, ovšem, jak rád zdůrazňoval Lenin, dbát dědictví neznemená omezovat se pouze na toto dědictví. Marx jezdil dostavníkem, Lenin v takovém automobilu, jaký nyní ukazují pouze v muzeích. Je snad nutno hovořit o tom, že se změnil celý svět? To přece jenom Mojžíš chtěl určit zákon, který by platil navěky a na základě kterého měl žít jeho lid. Ale Mojžíš to přece nedělal sám ze sebe, ale jménem boha, od něhož tři dny očekával odpověď na hoře... Ani Marx ani Lenin nemohli ani pomyslet na to, aby určili pro miliony, miliardy lidí zákony, pravidla a principy jejich života.

Je třeba přemýšlet vlastní hlavou - tento leninský princip, tuto Leninovu výzvu je nutno napset minimálně na stěnách všech vědeckých institucí a stranických center. Technologická revoluce, demografická exploze, ekologická problematika a nepřítel, jaderná hrozba - to vše určilo soudobým komunistům zcela nové a závratné, nečekané úkoly. A jestliže odvážná, chytrá a talentovaná politická koncepce se odvažuje tyto problémy vyřešit, pak házet jí kameny pod nohy mohou pouze nejzastalejší dogmatici, kteří se polekali měřítko přeměn ke kterým dochází a které jsou nutné a kteří nejsou schopni je přijmout do svého vědomí.

A jak má vypadat tento kvalitativně nový model efektivnějšího, demokratičtějšího, humánnějšího socialismu? Rozetím můžeme velmi obecně pouze nastínit jeho hlavní rysy.

Je to plánovitě zbožní hospodářství, založené na chozrasčotu a na mnoha formách společenského vlastnictví - povýšení státního vlastnictví

na úroveň všelidového, rozvoj kooperativního/družstevního/, rodinného individuálního vlastnictví, jako nejrůznějších forem společenského vlastnictví. Je to dále ekonomické soutěžení/socialistická konkurence/. Je to rozvoj občanské společnosti a podřízení státu společnosti. Je to formování toho, co Engels nazýval všeobecnou asociací výrobců. Je to rozdělení moci, převomocí a funkcí mezi stranickými, státními a společenskými organizacemi. Je to překonání alespoň těch nejméně civilizovaných forem byrokratismu a vybudování státního řízení na základě principu "čím méně, tím lépe." Je to rozvoj samosprávy, vytváření společenského vědomí a názorů jako činitele politického procesu, rozvoj volitelnosti, rožace kádrů, profesionalismu. Je to soutěžení kulturních směrů a tendencí, vychovávání socialistické osobnosti, překonání dědictví autoritativně patriarchální kultury a vytváření socialistické. Všechny tyto přeměny jsou zaměřeny na posílení a upevnění socialismu, autority komunistické strany a všelidové moci.

X Je zřejmé, že rozvoj soudobého socialismu zabere poměrně dlouhé období - nikoli jedno desetiletí. Ale jestli nám v tom nezabrání - budou to desetiletí nadšené práce veškerého lidu ve prospěch našeho lidu, naší vlasti, každého sovětského člověka.

Porovnejme si, proti jakému mohutnému lidovému hnutí bojuje manifest protivníků přestavby. Příprava k nadcházející stranické konferenci nás naplňuje nadějí na přechod k rozhodnému úteku všech sil podporujících přestavbu. Vycházející z Lenina je možno říci, že obřez znamená surt revoluce. "ouze houževnatý boj, neustálé upevňování pozic revolučních reformátorů, neustálý pokrok na cestě ekonomických přeměn a demokratizace společnosti umožňuje ztlačit protivníky všeho nového a získat na svou stranu, na stranu reformů ty, kteří váhají. A v tom případě se současná etapa přestavby stane výchozím bodem pro přechod na jinou, vyšší úroveň.

Moskovskije novosti:Proč se nezdařily Chruščevovy reformy

Sovětský týdeník Moskovskije novosti č.18 z 1.5.1988 uveřejnil v rubrice Úvahy nad stránkami dějin články Jurije Levandy a Viktora Šejnise věnované období, kdy byl prvním tajemníkem ÚV KSSS Nikita Chruščev. Za hlavní příčiny neúspěchu jeho reformních snah označují nedůslednost a chybějící demokratizaci společnosti a veřejné informovanosti.

V článku se píše:

14.října 1964 byl první tajemník ÚV KSSS a předseda rady ministrů SSSR Nikita Chruščev, který právě trávil dovolenou na Pivandě, naléhavě povolán do Moskvy. Neočekávaně svolané plenární zasedání ÚV ho zbavilo funkce "s ohledem na vysoký věk a zhoršený zdravotní stav". Brzy poté se objevilo upřesnění - pro "voluntarismus" a "subjektivismus". Obojího bylo v jeho činnosti dost, avšak ve skutečnosti byly pomocí této formulace odsouzeny pokusy o destalinizaci sovětské společnosti.

V roce 1964 se Chruščevovi odpárci revanšovali za svou porážku z roku 1957, třebaže od té doby nastala téměř úplná "výměna stráží". Chruščevovi se tehdy podařilo vypořádat se s oponenty, kteří tvořili ve vedení většinu. V roce 1957 vlna společenské obnovy ještě stoupala, i když nerovnoměrně. Chruščev se odvážil obrátit se na ÚV, aniž by inferoval předsednictvo, které ho "sesadilo", a potřebnou podporu tehdy získal. V roce 1964 nedokázal apelovat na stranu a lid, aby uhájil svou linii, a to nejen proto, že nebyl připraven porušit "pravidla hry", kdežto jeho odpárci si počínali obratněji, než dříve. Orientace na reformy, od samého začátku nedůsledná, tehdy již ztratila jak dynamismus, tak někdejší přitačlivost, a její předák ztratil prestiž. Žádný krok neudělal dost rozhodně a žádnou akci nedovedl až do konce. Monopol na iniciativu a na pravdu, který se vedení houževnatě snažilo udržet ve svých rukou, bránil tomu, aby se probudilo vědomí veřejnosti a zorganizovaly se její živé síly. Doslova po každém kroku vpřed byly spoštěny brzdicí mechanismy, sabraňující tvářistému myšlení, pochybnostem a hledání. Reformám nejvíce škodilo to, jak byly prováděny, a jak omezené výsledky přinášely ve srovnání s nadějami,

Již měsíc po Stalinově smrti byli rehabilitováni lékaři "traviči". Brzy nato, na jaře 1953, se přestalo mluvit o Stalinovi. Na stránkách tisku se začínají objevovat termíny "kult osobnosti" a "kolektivní vedení". Znamená doba bylo, že jeden významný autor dokazoval, že všichni klasici - Marx, Engels, Lenin a Stalin /právě v tomto složení/ - bojovali proti kultu.

Druhá polovina roku začala zprávou o odhalení Beriji. Pak následoval soud a poprava tohoto "nepřítel strany a lidu" a šesti jeho nejbližších spolupracovníků. Tato významná událost však byla vykládána ustálenými termíny /"agent mezinárodního imperialismu", "šoldák zahraničních imperialistických sil"/, proces se konal za zavřenými dveřmi a jeho materiály nebyly zveřejněny dodnes.

Rok 1954: v literatuře a publicistice se objevuje řada "objevných" děl. Následuje protiúder zasazený časopisu *Novyj mir*. Z funkce jeho redaktora poprvé odchází A. Tvardovskij. Začíná kampaň proti nonkonformismu mládeže. Na pokyn tehdejšího vedoucího činitele Komсомола Šelepina se "chuligánům" na ulicích řezaly kalhoty, podobně jak se za Petra I. stříhaly plavečusy. V roce 1954 však začíná a v roce 1955 dosahuje značného rozsahu politická rehabilitace obětí stalinského teroru. Ti, kdo přežili, se vrací z pracovních táborů. Na jaře roku 1955 odhalení pronikají do oblasti zahraniční politiky: Chruščov se na bělehradském letišti omlouvá Titovi /vina za to, co se stalo v minulosti, je však v podstatě svalována opět na Beriju/.

Rok 1956 začíná XX. sjezdem. Chruščovův referát, přednesený na uzavřeném zasedání sjezdu v noci na 25. února, byl v březnu citován prakticky všude /třebaže dodnes byl uveřejněn jen v zahraničí/. První pokusy sahají k seriózní veřejné diskusi o příčinách a podstatě deformací však byly zmařeny. Rok končí událostmi v Polsku a Maďarsku a prvními, i když nepřilíh rozsáhlým zatýkáním v naší zemi po Stalinově smrti. Brzy poté byla rozprášena redakce časopisu *Voprosy istoriji*, který se opovážil sáhnout na některé myty naší historiografie.

Pro první léta "oblevy", zejména ve složitém období boje za XX. sjezd, jsou tyto svrasy snadno vysvětlitelné. Přibližně stejným způsobem však naše první přestavba pokračovala všemi hlavními směry i v dalších letech. Potřebné ekonomické a sociální změny byly nahrazeny chaotickými administrativními reorgani-

zacemi, které se střídaly tak rychle, že je ani nebylo možno vždy snadno registrovat, natož zhednotit, a neustálými kádrovými změnami.

V zajetí ideologických stereotypů

Impulsivní poryvy a jednotlivé případy jasnozřivosti nemohly překročit rámec starých stereotypů politického a sociálního myšlení. Patřily mezi ně například představy o "vrozené" dokonalosti socialistické společnosti, o její neměnné monolitčnosti, o bezpodmínečné prioritě plánování před zbožně-peněžními vztahy, o prvenství zájmů společnosti, o nichž nejlépe rozhoduje stát, před osobními zájmy. Z toho všeho se vyvozovalo, že socialismus může díky pouhé své existenci nejen dohnat, ale po všech stránkách i předejhnout nejvyspělejší kapitalistické země. Na tento úkol byla v roce 1951 stanovena lhůta 10-20 let.

Přibližně v téže době vycházela spousta obširných kolektivních prací o dějinách, ekonomice, filozofii a dalších společenských vědách, prací postrádajících sebemenší svěží myšlenku, prací, které měly jen udržovat stále tytéž stereotypy. Strašáka revisionismu-needmyslitelného atributu všech prací po roce 1956, se aktivně využívalo k tomu, aby byla každá nová myšlenka označována za nebezpečnou.

Odsouzení Stalinových zločinů /tón odsouzení se měnil vzhledem k neustálým pokusům zachovat "rovnováhu" mezi pozitivním a negativním/ bylo vyrovnáváno odmítnutím seriózní analýzy politického režimu a ideologie stalinismu.

Lidé, kteří uskutečňovali změny, se báli změn i jejich následků. Báli se toho jediného, co mohlo zaručit neodvratnost reformy-aktivizace a demokratizace společnosti. Z toho pramenilo jejich nezvratné přesvědčení, že pravda je určena jen pro vyvolené, že její obrovské vrstvy musejí být spolehlivě utajeny před většinou spoluobčanů, kteří by ji mohli "pochopit nesprávně".

To mělo dvojí důsledek. Proce s probouzení občanského právního vědomí a veřejného mínění byl velmi neúspěšný, avšak bez něho je skutečná demokratizace nemyslitelná: nedostatek informací nahrazovaly fámy a mýty. Samy nejvyšší politické kruhy se však zbavovaly možnosti reálně zhednotit narůstání krizových jevů a v mnohém se musely spoléhat na záměrně zkreslené údaje, na okázalé informace zdola a na příkrášlenou statistiku.

Nekonečné reorganizace místo kloubné reformy

Orientaci na zvyšování výroby spotřebního zboží, široce propagovanou v roce 1953, brzy potlačilo vzkríšené dogma o přednostním růstu výroby výrobních prostředků a změna orientace investic. Rovněž orientace na rozumné změny v zemědělství byla velmi brzy potlačena. "Nový způsob plánování" pro kolchozy, vyhlášený v roce 1955, zůstal jen na papíře. Individuální iniciativa byla považována jen za podezřelou, osobní pomocná hospodářství, i malé zahrádky byly střídavě podporovány nebo zase odsuzovány a omezovaly. Tím větší důvěru vedení si získaly zemědělské zábraky, které neustále sliboval akademik Lysenko, nebo zase "rjazaňská iniciativa", která spočívala v tom, že oblast v roce 1958 překročila trojnásobně státní dodávky masa a másla /když o několik let později vyšlo najevo, že toho bylo dosaženo úplným vybitím veškerého dobytka a skupování potravin v obchodech sousedních měst, spáchal organizátor této aféry, tajemník oblastního výboru strany Larionov, sebevraždu/.

Lidé věřili, že ve složitých hospodářských situacích existuje nějaký hlavní článek, který umožňuje táhnout za sebou celý řetěz. Tato víra se projevovala zužitkováním celin, jindy zase setím kukurice až u polárního kruhu, nebo nadměrnou chemizací zemědělství. Řetěz se samozřejmě trhal a hlavní byl pak označován jiný článek. Nekonečné a nesystematické reorganizace řídicích institucí /ministrstev, hospodářských rad, Státního plánovacího výboru, různých komisí a výborů, až po nechvalně známé rozdělení stranického aparátu na průmyslový a zemědělský/ diskreditovaly samu myšlenku reform. Zavedení hospodářských rad bylo označováno za návrat k ekonomické organizaci, která existovala za Leninova života. Ve skutečnosti však to byl jen přechod od odvětvové zásady k územní zásadě uspořádání téhož administrativního, direktivního systému, který využíval už posledních rezerv extenzivního ekonomického růstu.

Pokusy zavést pořádek do ekonomiky silovými metodami se matily. Slibovalo se, že hojnost spotřebního zboží bude dosaženo za tři až čtyři roky a o něco později budou zrušeny daně pro obyvatele a zavedeny bezplatné služby. Ve skutečnosti se však znovu vystupňoval nedostatek potravin a v roce 1962 bylo třeba značně zvýšit /jak se tehdy doufalo - "dočasně"/ ceny masa a mléčných výrobků, a později bylo třeba sádit dovažet obilí.

Výkyvy zahraničně-politické orientace

Značnými výkyvy se vyznačovala zahraničněpolitická orientace. Již v letech 1953-54 v ní byly uskutečněny významné změny. Na XX. sjezdu byly prvky realistického pohledu na procesy ve světě - odmítnutí teze o nevyhnutelnosti války, nový postoj k sociálním demokraciím atd. - zařazeny do oficiálních dokumentů. Byly podniknuty kroky ke společnému urovnání rozdílných nejnebezpečnějších konfliktů a v těžkých dnech karibské krize v roce 1962 v sobě Chruščov a Kennedy našli odvahu překonat pokušení avanturismu a učinit krok stranou od propasti. Chruščovův hrubý výrok "Pohrbíme vás!" přijali sice zahraniční partneři až příliš deslovně, ale v soustředěné podobě vyjádřil platné dogma starého politického myšlení.

Nedůslednost a časté výrazné změny v zahraniční politice nabíraly agresivní sílu na Západě, komplikovaly mezinárodní situaci a odčerpávaly zdroje. V zemi se udržovala psychologie obklíčené pevnosti, což umožňovalo osnačovat v případě potřeby prakticky každý vážný pokus o otevřenou diskusi za intriky nepřátel. Jedním z tragických paradoxů našeho vývoje bylo, že reformátoři, kteří organizovali XX. sjezd, sice odsoudili Stalinovu tezi o rostřování třídního boje, ale vzápětí ji nastelili znovu v poněkud mírnější podobě jako "rostřování ideologického boje".

Vůdcové a lid

Jedno z nejdůležitějších poučení doby tkvělo v tom, že osudy země a lidu jsou chrčeny, pokud jsou tak silně závislé na rozložení sil v nejvyšších politických kruzích. Samo toto rozložení sil je labilní a proměnlivé, pokud nepůsobí demokratické mechanismy zákonnosti, volitelnosti, veřejné informovanosti a odpovědnosti.

Čas ukázal, že zdroje podpory, na kterou mohl spoléhat Chruščov, byly vyčerpány. Slavnostně dané sliby nebyly splněny. Iniciativy stratily přitašlivost. Lákavé obrazy údajně blízké světlé budoucnosti v žádném případě nemohly nyhradit skutečný postup vpřed. Nekonečné a neefektivní přesuny aparátu znovu postavily značnou část nesamklaturních kádrů proti jejich vůdci. Žádná, ani nejsotřejší kritika šéfa hierarchie nemohla mezi nimi vyvolat takový odpor, jako ohrožení jejich vlastních při -

vilegií a toho, se si představovali pod pojmem stabilní režim.

Z tisku víme jen to, jak tito lidé v dubnu 1964 slavili 70. narozeniny "našeho drahého Mikity Sergejeviče". Až budou přístupněy archívy, jistě se dovíme, jak brzdili Chruščevovu iniciativu, ještě než se začali domlouvat se jeho zády a než ho na říjnovém plénu téhož roku postavili před hotovou věc.

Svůj pád však připravil i Chruščev sám, neboť nesčetné přesuny uskutečňované z jeho popudu se netýkaly toho hlavního - nedemokratického charakteru navrhování kádrů a zapojování mas do politiky.

Jednou z nejrozšířenějších představ bylo, že lid, který teprve začal překonávat politickou nevědomost, nebyl připraven na změny. To je sice pravda, ale nikoli celá pravda, neboť nelze projít školou přípravy na demokracii mimo demokratický proces, stejně jako se člověk nemůže naučit plavat, aniž by vkročil do vody.

V praxi neexistovala tak základní součást demokratického života, jako je veřejná informovanost a svoboda slova a informací. Demnělá jednomyslnost byla stále znova nahrazována univerzálním nedostatkem myšlení.

Naděje mládeže, která nadšeně uvítala jaro roku 1956, nenabýly podoby aktivní společenské tvůrčí činnosti. Pokusy utajit ekonomické chyby spekulacími na nadšení mládeže /seliny, velké stavby/ začaly postupně znehodnocovat velká slova a hesla.

Chruščevovo vedení nedokázalo mobilizovat spolehlivé síly podpory ani v kruzích inteligence. Od vědců v oboru společenských věd se očekávaly kompromisy a nikoli doporučení, a umělci, spisovatelé a akademici byli neustále poučováni z administrativních výšin. Nepohodlné myšlenky a nerozumitelné umělecké formy byly označovány za nebezpečné pro stát.

Za neúspěch reálné reformy nese mimořádnou odpovědnost inteligence. Zvyk pocházející z dob stalinismu podržovat se po prvním odkřiknutí, i když už nyní nebudilo takovou hrůzu, se vžil. Projevoval se pokaždé, když začínali být pronásledováni známí i méně známí básníci a spisovatelé. Na náležitě úrovni nebyl ani sbor poradců - vědecká "služba", jež měla vypracovávat koncepce změn, ale která často se snažila jen navěští vkusu a předsudkům nadřízených.

Celá společnost naléhavě potřebovala reformy, ale nevěděla, jak v nich pokračovat. Byla otřesena odhaleními, ale neuměla je správ-

ně pochopit. I nejvyšší představitel, který pronášel nekonečné projevy a stále častěji se nechával unášet neomyšlnými projekty, začal postupně strácat úctu.

Jeho odstranění přijali někteří lidé s obavami, mnozí se zlomyslností, ale většina lhostejně.

Po neúspěchu reform 50.-60. let následovalo dlouhé období stagnace.

Hlavním výsledkem bouřlivého a rozperuplného desetiletí však byla nepochybně nemožnost a nemyslitelnost návratu ke stalinismu, alespoň v jeho dřívějších, "klasických" formách.

Ani to však nebyl úplný výsledek, neboť právě v oněch letech byla zaseta semena nového společenského a politického myšlení. Bylo vráceno mnoho iluzí. Do veřejného života vstoupila generace, která nepoznala totální strach a která byla schopna učit se rozumět vlastní společnosti a měnit ji. O 20 let později semena vyklíčila.

Milan Hübl: Dvouhlavý orel

se hezky vyjímá svou symetrií na erbech, ale vyjadřuje-li se tímto obrazným příměrem moskevských intelektuálů stav dvojvládní, vládnoucí podle jejich pozorování v nejvyšším sovětském vedení, kde je personalizován do dvou osob a jmen, je to na pováženou, neboť takový stav nemívá zpravidla dlouhého trvání a vždy je snaha tuto labilitu překonat ve prospěch jedné ze dvou "hlav". Po vyjití známého článku v deníku "Sovětskeja Rossija", 13. 3. 1988 je tento stav zjevný i běžnému pozorovateli. Jeho zveřejnění bylo schváleno na sekretariátu ÚV KSSS. A v době, kdy byl Gorbačov na návštěvě v Jugoslávii a Jakovlev v Mongolsku, označil Ligačov na poradě šéfredaktorů článek za linii strany ve vysvětlování minulosti i přestavby a glashosti. Tento pokyn platil pro tisk tři týdny, kdy trvala přísná uzáveře pro mnohé zprávy, polemiky, i ze Zakavkazské. Stoupence Gorbačovovy koncepcie mezi novináři a umělci jímala hrůza a obavy. "Společnost javorového listu" /Kompanija klenovogo lista/, jak jsou mezi novináři zvaní Gorbačovovi přívrženci/podle Jakovleva, který byl sovětským velvyslancem v Kanadě/, musí vést úporný a složitý zápas.

Po třech týdnech vyšel v Pravdě 5. 4. článek, odmítající stanovisko zveřejněné v deníku Sovětskeja Rossija jako pokus o revizi linie strany, jako předložení jiné platformy a manifest konzervatismu. Text připravil ideologický tajemník Jakovlev a jeho prosazení na mimořádném zasedání politbyra KSSS bylo mimořádně dramatické. Gorbačov jeho přijetí prosadil až pod pohrůzkou demise - podporoval ho zpočátku jen Jakovlev a Ševarnadze a teprve když se přidal i Ryžkov, bylo to vzato na vědomí většinou kolem Ligačeva. Zřejmě vedeno snahou odložit vyvrcholení konfliktu na jinou vhodnější chvíli. Možná po skončení Reaganovy návštěvy v Moskvě,

Podle názoru amerických diplomatů, kteří doprovázeli Schultze, bylo pro ně největším překvapením, jak Gorbačov při minulých jednáních sebevědomě suverenní, byl tentokrát překvapivě nejistý, v jednání stísněný a občas nervózně podrážděný. Rokování bylo nezvykle přerušováno odbíháním a znervězněly Gorbačov v jedné chvíli vypadl z role a podrážděně na Schultze vyjel: "Nemám už moc času!" Přitom výsledek jednání s Schultzem byl hubený, tajně "summit" s Reaganem ztěžší přinese nějaký tak naléhavý viditelný zahraničně politický úspěch, který by vyvážil vnitropolitické manko.

O klíčové otázce vnitropolitické, o stavu ekonomické přestavby vypovídá článek ekonoma Šmeljova /Novyj mir č. 4/. Varuje před prohlubujícím se byrokratizováním ekonomické reformy a poukazuje na vážná politická nebezpečí s tím spojená. Byrokracií organizovaná sabotáž zásobování obyvatelstva kdysi dopomohla ke svržení Chruščova. Proto Šmeljov doporučuje vrhnout na zahraniční trhy zásoby sovětského zlata, nakoupit chybějící potraviny, průmyslové zboží, aby se obrátil negativní vývoj nálad mezi obyvatelstvem, rozladěným zhoršující se zásobovací situací. Což je dosti krajní opatření a navíc jeho realizace by trvala řadu měsíců, zatím co zvrát v náladách veřejnosti by byl žádoucí ihned, ještě do 19. všesvazové konference KSSS. - Je známa zásada, že státník v konfliktních situ-

seich nemá vyjíždět ze země, ale hlídat si křeslo. Kde toho nedbá a přece cestuje a jen mluví a mluví, přenechává tím svým sokům, aby mu za zády jednali. Přílišná sebejistota je lehkomyšlností, za kterou se často těžce platí. Jakmile odjede z Moskvy "eagan, nastane rozhodná fáze příprav konference, hlavně o konečné znění zprávy ÚV KSSS konferenci, která by měla posunout dál výklad přestavby. A jak se ukazuje, bez tlaků to nepůjde. Přitom výběr delegátů, volených oblastními výbory /a ne jako u sjezdu konferencemi/ bude plně pod kontrolou oblastních tajemníků podle instrukcí sekretariátu. O složení samotného dosavadního pléna ÚV KSSS z hlediska politické orientace nelze mít iluze, vždyť právě proze usiloval Gorbačov o svolání konference, že se tam aspoň zčásti podaří vylepšit jeho složení. Přitom pohrůzka demisí se jako politická zbraň rychle opotřebovává, zvláště byla-li již použita podruhé /poprvé před plénem v lednu 1987/, potřetí by to už nemusilo vyjít a třeba plénum ÚV KSSS svolané mimořádně nebo před konferencí by ho mohlo vzít za slovo.

Přitom seismický otřes na politické scéně Moskvy z března zůstává stále le trčet v podvědomí všech, kdož ho prožili. Znejistění a zneklidnění se jim pojí s pocitem, že jsou jen tenkou vrstvou na obrovské kouli, která má obrácená znaménka odporu.

K D O Z K O H O ?, je zřejmě osudová otázka, před kterou stojí přestavba a zejména glesnost a demokratizace, a to nejen v SSSR. Vše nasevčduje tomu, že by k rozhodné srážce mohlo a asi i mělo dojít během června. Především při projednávání zprávy pro konferenci na politbyru a ta by se mohla přenést do pléna ÚV KSSS, případně i mimořádného. Co se v této srážce prosadí, bude předloženo delegátům a bude jimi schváleno. Bylo by naivní myslet, při známém chodu stranického mechanismu, že konference by to ještě mohla zvrátit. Ne tedy konference bude určující, ale její červnová předehra. Přetrvá-li však z nějakých důvodů stav "dvojhlevého orla", tak lze předpokládat, že brzdicí mechanismus přestavby bude fungovat ještě silněji. A vyhlídky odbrzdit ho později, budou ještě menší.

Charakteristická pro situaci je příměra z této doby. Vlajková loď glesnosti, týdeník Moskovskáje novosti, chtěl rozšířit okruh svých čtenářů také v sousedních zemích. Redakce usilovala o souhlas k vydávání mutace v češtině, němčině /pro NDR/, bulharštině a španělštině /pro Kubu/. Vedení KSČ, SED, bulharské a kubánské KS rozhodně toto přání zamítlo. Z tohoto hlediska stojí za povšimnutí i poslední projev J. Fojtíka k Leninovým narozeninám. Podařilo se mu promluvit tak, že Gorbačova nevzpomněl ani nejmnoval. V čem to může vést u tak zkušeného plachtaře? Chystá se snad k přehození ráhen plachtovi tak, aby je mohl nastavit případně i větrům jiných směrů? Mnohoznačnost formulací připouštějících mnohost výkladů je pro situaci příznačná.

Pro vlastní sebeuspokojení je jistě pěkné tchat za tenký provázek a namlouvat si, že trháme oponu. Jenže ta opona není z lehkého plyše, ale z těžkých ocelových plátů, ještě zesílených novými obklady pancérování. Až somenbul procitne, zjistí, že hnout železnou oponou nelze potahováním tenkého provázku, ale pohybem těžkých ocelových lan v rumpálu poháněném silnou hydraulikou. Jenže kde tu hydrauliku v této chvíli vzít? 25. IV. 1988

Přední propegátor glasnosti sovětský publicista Anatolij Streljanij, známý z sféry kole měsíčníku Novyj mir na podzim 1987, komentuje události z března /O sucharach i gazetach, MN 18. 1988 s. 3/. Svěřuje se čtenářům s pocity, které tyto události provázely a mohou dokreslit atmosféru současné Moskvy. Streljanij říká, že již několikrát do 13. března si kladl otázku, zda má již začít "sušit suchary" a ukládat je do pytlíku. Jde o obrazné vyjádření krajního znepokojení, kdy lidé, angažovaní ve společenské kritice- již od carských dob až po dnešek - si pro každý případ sušili plátky chleba a ukládali si je do pytlíku, aby až si pro ně přijdou, měli připravenou první stravu. Když vyšel článek Andrejevové v deníku Sovětskaja Rossija- tento manifest odpůrců demokratizace, položil si znovu otázku, sušit-nesušit? Po několika dnech, kdy od vítězství opojených stoupců Sovětskoj Rossiji uslyšel, že článek byl zařazen do stranického školení a přetiskuje se i jinde, už neváhal, jen si kladl otázku: "Stihnu ještě dosušit?" Je přece zjevné, že v nejvyšším vedení jsou silní, cílevědomí protivníci ani minutu nesešící se založenými rukama. Je to dáno nemístnou trpělivostí, lidumilností nebo slabostí? Nerozhodností nebo nechápáním nebezpečí takového stavu?

Proč článek v Sovětskoj Rossiji vyvolal tak prudké, až by se vnějšímu pozorovateli zdálo nepřiměřené reakce? Vždyť autorka se dovolávala přestavby, ba jednou i citovala Gorbačova na potvrzení své pravdy. Je to jednak dáno tím, že líčí situaci tak, jako by jediné správná linie byla ohrožena ze dvou stran, působení dvou ideologických bašt. Jedna vystupuje jako levicově- liberální socialismus inteligence maloměšťáckého režení, kteří zpochybňují dosažené výsledky a rezonují staré menševické koncepce Džona a Martova i eserů. Očernují minulost. Vedle těchto neoliberálů ohrožují linii strany rovněž tradicionalisté nábožensko mystického zaměření, jecísi neoslevjanofilové. Obojí se snaží rozšířit svůj vliv prostřednictvím neformálních sdružení.

Článek Andrejevové byl na onec pětřech týdnech podroben kritice v Pravdě a zdánlivě se vše vrátilo na svá místa. Přesto znepokojení ve společnosti trvá, neboť mnohé zůstalo neobjasněno. Čtenáři v MN poukazují na to, že ne náhodou tato platforma odpůrců přestavby a glasnosti vyšla tři měsíce před konferencí. Velmi silně zapůsobila formou prezentace na celé stránce deníku, kdy právě takové podání je spojeno v myslích lidí s předkládáním oficiálních názorů- linie. Setrvačnost myšlení nadále u mnohých působí, zvláště u těch, kteří si nejsou jisti na čí straně bude vítězství. Provázela ji celá serie článků podobného zaměření v jiných časopisech jako Molodeja gvardija, Naš Sovremennik, kde měl literárně kritik Mertunov úvahu o tom, jak se liberálně-progresistické tendence vyžily, vačerpaly. /Zorja, orgán dněpropetrovské organizace KSSS přinesl článek hrdě se hlásící ke stalinismu a odmítající rehabilitaci jeho obětí.

Proč sovětský tisk tři týdny mlčel a neresagoval na Andrejevovou? Koho

se bál? Kdo se skrývá za Andrejejevou? Kdo jejíma rukama a perem skeduje své politické záměry? Proč nevystoupí veřejně a nehájí svůj kurs, proč veřejně nevysloví svůj nesouhlas s Gorbačovem? Jiný čtenář soudí, že chyba je v tom, že i v glesnosti stále ještě existují "zapretnyje zony". Dosud se nepublikují záznamy z diskuse na nejvyšších politických orgánech /Politbyro, ÚV KSS /, takže lidé nemohou přesně vědět, kdo z vedoucích je- kou pozici zastává.

Konzervativci, stalinisté i brežněvisté čekají, že brzy přijde jejich den. Nakolik jsme zabezpečeni před restaurací stalinismu? Takové hlasy zaznívaly v této čtenářské diskusi. Jiný čtenářský hlas otiskla v minulém týdnu Sovětskaja Massija kultura. Návrh na všelidové referendum o tom, zda si lidé přejí nadále, aby M. Gorbačov stál v čele přestavby, aby se tak pře- dešlo jeho svržení na zasedání ÚV KSSS!!! Nápad vedený nejlepšími úmysly ale dětinsky naivní. Protože podle stanov KSSS ÚV volí a také odvolává generální tajemníky i další členy Politbyra. A ústava SSSR zakotvuje ve- doucí roli KSSS v sovětském státě. Takže by těžko vyslovil souhlas s akcí, která by měla předejít a zmařit jeho rozhodnutí, v případě, že by takové měl nebo chtěl pojmout. Panický hlas čtenáře Sovětskoj kulkury - není zatím třeba brát doslova, ale mimořádně dokresluje atmosféru, v jaké probíhají přípravy na 19. všesvez. konferenci KSSS. A co teprve v červnu, kdy budou vreholit a bude se rozhodovat s jakými formulacemi se půjde ve zprávě před delegáty a jaké personální změny jsou a nejsou pro koho přijatelné.

Atmosféru dokresluje i článek "1953-64- Počemu tagdá nepolučilos?" ve kterém si J. Leveda a V. Šejnis kladou otázku po příčinách pádu Chruščova a nezdaru tehdejší reformy. A to s velmi zjevnou aktuální naléhavostí. Osudy státu a lidu jsou v nebezpečí, jestli v tak vysoké míře závisí od rozložení sil v nejvyšším gremiu, /Myšleno Politbyro/. Ostatně i toto rozložení sil je nestálé a proměnlivé, dokud nefungují naplno demokratic- ké principy volitelnosti, otevřenosti, zodpovědnosti. Ti, kdo Chruščovovi nejvíce pochlebovali, mezitím připtsvovali ze jeho zády pád. Přitežlivost hesel se vyčercala a vůdce ztratil oporu veřejnosti. Svůj podíl viny na tom měla i inteligence, která v rozhodné fázi selhala, ať již šlo o spi- sovatele nebo poradce. Nebyli na situaci připraveni a dali se zeskočit.

Z ekonomického hlediska kapka žluči přidal i známý ekonomický publicista a komentátor V. Seljunin: "Plánovat nebo řídit". Připomíná známé skuteč- nosti o tom, že pod novými názvy jako státní zakázka nadále funguje starý administrativně -direktivní systém. Hlavně však varuje před šířící se předstvou, že vše lze dělat na dlouhé lokte. K výroku jednoho z otců re- formy /Aganbegjan?/, že je nutno počítat s tím, že přechodné období k no- vámu ekonomickému systému se protáhne do r. dva tisíce. Obávám se, říká Seljunin, že taková varianta by byla pro hospodářství přechodem na onen svět. - Neří snad zbytečné věnovat takovou pozornost této vzrušeným a někdy možná s hysterií hraničícím hlasům? Myslím, že ne, Jde o oddané stou- pence glasnosti, z nichž někteří mají přístup k informacím z rozhodujícího

centra moci a i to, co neřeknou naplno a jen naznačí průměrem svědčí o tom, že je mnoho důvodů k znepokojení a zvýšené pozornosti dalšímu vývoji v SSSR, zejména v červnu. Možná to bude rozhodující chvíle a to na dost dlouho. Z obou stran bylo již řečeno příliš mnoho pstrých slov. Jedni byli označeni za potomky menševismu a eserů s jejich maloburžoázním socialismem, druzí za stalinisty, konzervativce. Jak dlouho mohou zůstat spolu pod jednou střechou a v jednom domě, když jejich cesty směřují k protichůdným cílům. A kdyby ještě rozhodnutí odložili, znamenalo by to přešlapování na místě a vyčkávání na jinou vhodnou příležitost v budoucnu. Neutrvalo je takový stav neudržitelný a je otázka komu by odkládání více prospělo. "dá se mi, že silák setrvačnosti. "aději dříve než později, protože později by mohlo být již nikdy. Jako s tou reformou na onom světě. 2. V. 1988

Referendum na záchranu Gorbačova?

30. dubna 1988 přinesl týdeník Sovětskaja kultura dopis čtenáře pod titulkem Kde u glasnosti berěge? Čtenář J. Borechovič doslova píše: Plně podporuji ty, kdo soudí, že funkční období na volitelných funkcích by měla být omezena na 8- 10 let. Zvláštnost našeho politického systému je v tom, že generální tajemník ÚV KSSS je současně vůdcem naší země. Proto jeho odvolání nebo volba není vnitřní záležitost účastníků pléna ÚV KSSS. Konečné rozhodnutí by měl mít lid a mělo by o tom rozhodovat všelidové referendum. Plně moci ÚV KSSS musí být omezeny tak, že by mohl jen navrhnout odvolání genseka. Potom by měla následovat diskuse mezi soupeři a odpůrci takového řešení ve sdělovacích prostředcích. Tak budeme uchráněni od nahodilosti, kdy se v úzkém okruhu hlasujících bude řešit osud naší země. Dosud je plně reálné zasedání ÚV, na kterém mohou odstoupit Gorbačova s odůvodněním, že je za "glasnost bez berěgov", bezbrannou informovanost nebo něco podobného. Straničský aparát zdaleka nepodporuje našeho vůdce jednomyslně a upřímně. Jestli dojde k pokusu zablokovat přestavbu národa nebude tentokrát mlčet. Pro Gorbačova jsou téměř všichni občané Sov. svazu, proti hrstce lidí, žijících za dvojitými dveřmi kabinetů".

Potud úplný text tohoto mimořádně výmluvného dopisu. Jde o vyjádření oprávněných obav, že by vzhledem k situaci, jaká se vytvořila v Politbyru ÚV KSSS mohl být konflikt řešen na mimořádném zasedání pléna ÚV KSSS a to odvoláním Gorbačova z funkce genseka. Dopis sám je výrazem toho, že Gorbačovovi stoupenci v provincii jsou si vědomi vážnosti nebezpečí, které hrozí. Otištění v poměrně masovém týdeníku, jako je Sovětskaja kultura, svědčí o tom, že je zájem na tom, aby se to dostalo do povědomí každého občana. Otištění nebylo možné bez konzultace a tichého souhlasu nejbližšího okruhu spolupracovníků M. Gorbačova. Na to je toto sdělení příliš závažné.

Týdeník aktualit č. 18 přinesl rozhovor svého zvláštního zpravodaje J. Těpljškova s vrchním velitelem vojsk protivzdušné obrany armádním generálem Ivanem Tretjckovem o procesu přestavby v sovětské armádě. Vzhledem k tomu, že rozhovor obsahuje některé pozoruhodné formulace, upozorňujeme na ně. Tretjck : "Obrana pro nás představuje i nadále základní druh vojenských akcí. Zřejmě však souhlasíte, že pouhou obranou sotva lze protivníka definitivně zničit. Proto vojska musí ovládat umění útoku... Půjdou-li však věci míru i nadále po této cestě, mohou i v armádě nastat vskutku kolosální změny. Mnozí důstojníci odloží uniformu a obléknou civilní šaty...Kéž by to tak však bylo. Pře řešení jakéhokoli problému však nelze zapomenout na hlavní: obrana země musí být absolutní. Zde nás nesmějí svést žádné zdánlivé výhody. Říkám to proto, že smutnou zkušenost jsme měli. Koncem 50. let Sovětský svaz jednostranně snížil armádu o milion dvě stě tisíc příslušníků. Ekonomové spočítali, že nám to umožnilo zdvojnásobit starobní důchody, vybudovat sto kombinátů na výstavbu bytů. Navenek vypadlo vše přesvědčivě. Jako voják z povolání však řeknu, že to byl krok ukvapený a zasedil naší obranyschopnosti kolosální úder, a to včetně důstojnického sboru, tehdy armádu opustily dobře připravené kádry s obrovskými bojovými zkušenostmi. V očích mládeže klesla i prestiž vojáků z povolání a o pravdě řečeno, pociťujeme to dosud. Proto jakékoliv změny, týkající se naší armády, je třeba před definitivním rozhodnutím zvážovat ne dvakrát, ale tisíckrát. Dočasná výhoda svádí..Rozpory ve světě nevytvářejí armády, ale politika, kterou uskutečňují třídy, státy či koalice států. Jako člověk, který prodělal válku od začátku do konce, člověk který viděl krev a smrt lidí, bych pochopitelně přivítal opatření, aby armády měly jen čestné stráže a vojenské hudby...Ne všechno závisí na naší zemi. Dějiny znají nemálo náhlých zvrátů a my na ně musíme být připraveni."

Snížení vojsk jako zdánlivě výhodný, ale ukvapený krok Chruščovova vedení, který způsobil kolosální škody obranyschopnosti SSSR, to je z úst jednoho z nejvyšších velitelů sovětské armády velmi vážné varování, když se uvažuje o asymetrickém snížení stavu pozemních vojsk v Evropě. A velmi pádné zasezení do diskuse, probíhající na toto téma v moskevském vedení, . Dochází již velení armády trpělivost?

Na dvě stě sovětských intelektuálů- včetně akademika Sacharova - se obrátilo na M. Gorbačova s výzvou odložit konání XIX. všesvazové konference na podzim, neboť se domnívají, že dosavadní příprava konference proběhla krajně neuspokojivě z hlediska prosazování myšlenek glesnosri a demokrati- zace a vyslovují obavy o průběh a výsledky jednání konference. Leningrad- ský literát J. Andrejev vyslovil obavy, že "při nejnějším způsobu voleb může nastat situace, kdy konzervativní menšina bude mít na stranické konfe- renci většinu". Moskevský dramatik A. Gelman vyslovil požadavek, aby jed- nání konference bylo veřejné, t. j. přenášeno rozhlasem a televizí. Ke zne- pokojivým jevům, ovlivňujícím náladu veřejnosti, patří prudké zhoršení zá- sobovací situace letos na jaře, když i předtím byla nedobrá. Lístky zave-

deny nejen na cukr /když je to zčásti způsobeno výkupem na pálení/, ale i na maso a máslo. Nejhorší ovšem je, že lístky jsou, ale přiděly nelze dostat. Ještě znepokojivější je prudké zhoršení situace v zásobování průmyslovým zbožím a to i takových druhů, které ještě před rokem bylo možné bez problémů dostat, i když ne vždy v nejlepší kvalitě. Nyní, co byla zavedena státní přejímka, která má za úkol nepouštět na trh nekvalitní zboží a zvýšit tak kvalitu výrobků, dokázala vyřadit přisun méně kvalitního zboží na trh, ale tím zmizelo všechno zboží. Rozhořčení jsou jak dělníci a technici, jejichž zboží nebylo vpuštěno na trh a tím přišli o prémie, tak neméně i spotřebitelé, kterým bylo slibováno kvalitnější zboží a teď není žádné. A přitom sklady jsou plné, byť méně kvalitního zboží. Jenže v nedostatkovém hospodářství je snad lepší mít aspoň nějaké zboží, než vůbec žádné. Burokracie tak brnká na nervy občanům, kteří si snad mohou koupit jen pionýrský bubínek. Komu jim budou tubnovat do pochodu?

Setkání s vedoucími pracovníky sdělovacích prostředků v budově ÚV KSSS 7. 5. je zehaleno mnohým tajemstvím. Především dosud nebyl zveřejněn úvodní projev M. Gorbačova, v němž hodnotil současný stav tisku a jmenem předsednictva formuloval jeho úkoly do konference. Ti, kdo se v posledních dnech vrátili z Močkovy, mluví o vážném znepokojení mezi stoupenci glasnosti, neboť hned po poradě následovala některá opatření, nejviditelnější v televizi, některé pořady byly pro svoji kritičnost na poslední chvíli vřazeny a tisk dostal pokyn v duchu zvýšené odpovědnosti nevyhrocovat polemiky a i těm, kdo vyslovili obavy, zda některé jevy glasnosti neogrožují základy socialismu hned nevtiskovat cejch odpárců přestavby. To, kdo se v těchto dnech vracel z Moskvy, přijíždějí s dojmem, že zase byly utáženy otěže. Nakolik, to ukáže praxe.

Pokud jde o výběr delegátů na konferenci, kritérium aktivní stoupenec přestavby je dosti vágní, kdo by jim přál volbě nechtěl být? Nakolik se dá realizovat hledisko, aby se při výběru delegátů účastnil "všechen lid" /M. Gorbačov v závěrečném slově na této poradě/, když hned vzápětí začaly oblastní výbory a ústřední výbory národních republik volit delegáty na konferenci zřejmě podle kandidátek připravených aparátem a doporučených členům volících výborů příslušnými tajemníky. Zřejmě pod heslem semknutosti řad strany a konsolidace společnosti. Přání zapálených intelektuálů zřejmě nemohou být splněna. Stále ještě platí, že jedni mluví a nejsou schopni své požadavky organizačně zajistit, zatímco druzí toho moc nenasluhují, ale jednají a obratně zajišťují v duchu svých představ i potřeb. Průběh zasedání valících orgánů není veřejný, naopak probíhá ve stavu jistého útlumu glasnosti. Zřejmě vše probíhá v jakési zvláštní křivce se zdvihy a poklesy, žel, dol je právě ve chvíli, kdy jsou delegáti konference voleni, tajně? - ale bez možnosti výběru. Ale proč bychom se přesto netěšili.

Diskuse o brzdícím mechanismu

se konala v říjnu 1987 v Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. Problém mechanismu brzdícího rozvoje společnosti označil V. V. Žurevlev /zástupce ředitele/ ve svém úvodním slově za nejožehavější otázku dneška. Její zkoumání musí mít komplexní charakter - "je důležité dosáhnout koordinovaného studia všech projevů brzdícího mechanismu v široké škále - od sféry teoretické činnosti strany po morálně-psychologické klima v konkrétních pracovních kolektivech."

Na otázku doby vzniku brzdícího mechanismu jsou s zřejmou i v blízké budoucnosti budou různé názory. Podle N. V. Tepcova je třeba jeho kořeny v agrárním sektoru hledat na přelomu 20. a 30. let. Účastníci diskuse se též neshodli v názoru na charakter státní moci od tohoto časového mezníku. Tézi A. P. Butěnka, že Stalin a jeho okolí uzurpovali moc dělnické třídy a pracujícímu rolnictvu, odmítli J. S. Aksjonov a Žurevlev. V. P. Devydov ovšem prohlásil, že se dosud nepřežila "záměna lidovlády formálním zastoupením pracujících, kteří byli pouze vykonavateli vůle administrativně byrokratických struktur, které stály nad nimi a mimo ně. Formalizace - toto mystifikace skutečné demokracie, nevznikla nikterak živelně. Byla důsledkem vědomé činnosti Stalina a jeho okolí.... Složitost současné situace, kterou možno charakterizovat jako kritické období přestavby, spočívá v tom, že antibyrokratická revoluce shore, i když je podporována zdola, se dosud nestala skutečnou revolucí dolních vrstev.. Je tomu tak proto, že 1/ mas lidí ještě definitivně neřeší v přestavbu, a 2/ lidé nevědí, co mohou a jak je třeba jednat... Většina bývalých vedoucích pracovníků /hlavně ve středních a nižších článcích/ zůstala na svých místech, styl jejich činnosti přetrvává. Současně stupenci obrody jsou v podstatě "beze zbraní" a jsou nuceni se obávat o svůj osud. "nozí z nich mlčí - budou se tak chovat do té doby, pokud se jim nedostane skutečných záruk, jak ve služební, tak v morální rovině, "

A. V. Semesudov se zabýval problémem vztahu strany k brzdícímu mechanismu. Konstatoval, že strana jako politický organismus se vyvíjí překonáváním svých vnitřních rozporů. "Jestliže se tyto rozpory dlouhou dobu neřeší, stává se strana jednotlivými články své struktury nebo zaměřením své činnosti objektivně brzdícím elementem."

Podle záznamu v časopise Voprosy istorii KPPS, 1988, č. 2, str. 110 - 133,

- mh -

Brilianty madame Galiny Brežněvové

Jurij Čurbanov, zeť L.I. Brežněva, má být jako bývalý náměstek ministra vnitra souzen za zpronevěru 650.000 rublů. Taklik vydělá průměrný ruský dělník za 270 let. V jeho životě hraje významnou úlohu Galina Brežněvová, jeho manželka.

Nyní je jí 59 let. Ztratila své přátele, žije na dači u Moskvy, kterou pro ni dal její otec zdarma zařídit. Opouští daču velmi zřídka. Její muž, generál Čurbanov, kterému podléhala policie celého SSSR, byl zbaven všech stranických a státních funkcí a je vyslýchán v Lefortovu.

Jeho žena byla už dvakrát na protialkoholní léčbě - nyní je téměř stále opilá. Malá osobní stráž dbá o to, aby neodjela do Moskvy. V Moskvě se proslýchá, že v bezesných nocích chodí s rýčem kontrolovat zahrabané diamanty na pozemku dači.

Galina svému otci L.I. Brežněvovi způsobovala jen samé těžkosti. Již na základní škole se projevoval její drzý a neskrotný charakter. O politiku a otcovu kariéru se nikdy nezajímala. Její spolázačka z kroužku v Kišiněvě /kde studovala filologii po neúspěchu na pedagogickém institutu v Dněpropetrovsku/ vypravuje, jak L.I. Brežněv jako první tajemník strany Moldávie žádal studijní kroužek, aby působil na Galinu tak, aby vstoupila do kom-solu.

V roce 1951 k byl v Kišiněvě cirkus. Galina /22 let/ se zamilovala do siláka Jevgenije Milajeva. Odjela s cirkusem a Milajev se stal jejím prvním manželem. K rodině se vrátila za rok s dcerkou Viktorií, kterou vychovávala babička, manželka L.I. Brežněva, která se rovněž jmenovala Viktorie. Galina žila s Milajevem osm let. Milajev dostal nejprve zasloužilého a pak národního umělce. Manželé se ale hádali a nakonec rozvedli. Milajev zemřel v roce 1983 jako ředitel moskevského cirkusu, hrdina socialistické práce.

Po rozvodu s Milajevem zůstala Galina i nadále u cirkusu. Když se stal L.I. Brežněv v roce 1960 předsedou prezidia Nejvyššího sovětu, vzal svou 32letou dceru na státní návštěvu do ciziny. Svým chováním a oblečením budila pozornost, způsobila ostudu

a od té doby ji L.I. Brežněv již nikam nevzal. Galina měla velkou protekci u ředitele cirkusu Kulevateva, a tak cestovala s různými skupinami do zahraničí.

Další partii 35leté Galiny byl kouzelník - 20letý Igor Kio , /vlastním jménem Renard/. V lázních na jihu SSSR se dali okamžitě oddat. V SSSR se bezprostřední oddávání neprovádí. Snoubenci se ohlásí a svatba je možná až po určité lhůtě. Tavnější úřednice si však netroufla Galině odmítnout. Když se to dozvěděl L.I. Brežněv, poslal pro Galinu 4 muže, v letadle ji odvlékli do Moskvy. Kio byl posván na policii, snatek prohlášen za neplatný. Kio do - stal nový občanský prákaz bez zánamu "ženatý".

Galinina lítost nad ztrátou Kio netrvala dlouho. Poznala po - licejního důstojníka - plukovníka, ovšem ženatého a otce dvou dě - tí. Řediče ji zřejmě v její volbě podporovali. Důstojník se roz - vedl, vzal si Galinu o 7 let starší. Byl to Jurij Čurbanov. Brež - něv si myslel, že Čurbanov Galinu skrotí. Ale mylil se.

Čurbanovova kariéra byla závrtná. V roce 1970 převzal poli - tickou správu ministerstva vnitra, 1977 byl náměstkem ministra , 1980 prvním náměstkem ministra vnitra Čekolova, Brežněvova spolu - láka se studii.

V roce 1977 poznala Galina na Krymu Borise Burjose, který tam byl se společností umělců. Byl cikánské národnosti, absolvent pě - vecké konzervatoře. Pořádali spolu okázalé večírky, na kterých Burjose hostil společnost kaviárem a šampaňským. Burjose měl ve - likou sálibu ve Špercích, a proto mu přezdívali Boris Brilliantov. Byl vychytralý, a tak často hysterickou Galinu po společenských setkáních posílal k ředičům a k manželovi. Galina měla osobního šoféra a bílou Volhu.

40letý Galinin muž - generál policie, dal Burjoseho několikrát "přepadnout a zbit od chuligánů". Proto měl Burjose svého bratra jako osobní stráž. Galina opatřila Burjosemu družstevní byt, zaří - dila, že s "Malého divadla" přešel do "Velkého". Burjose měl hlas dobrý, ale dostával málo rolí, jeho herecký projev byl slabý. Jez - dil v mercedesu, nosil norkový košilek a norkové válenky. Takto o - blečen jel i do Lefortova k výslechu.

Okázalé večírky pořádali Galina s Burjosem i v Moskvě. Jejich zásebovatelem byl Jurij Sokolov, ředitel delikatesu-gastronomu "Jelizajevski". Čurbanov proti Galině nesakročoval, bál se Brež - něva.

Galina měla velkou zálibu v briliantech. Skupovala i neprodejné vzorky. Když neměla peníze, dávala dlužní úpisy. Některé jsou v klenotnictvích dodnes, ovšem nezaplacené. Peníze od rodičů nebrala. Pracovala na ministerstvu zahraničních věcí, v oddělení péče o dovolené diplomatického sboru.

Se svou přítelkyní, manželkou ministra Ščokolova, spekovala s brilianty. Před sdražením si vynutily otevření klenotnictví a za starou cenu nakoupily za statisíce rublů šperků a po inventuře a sdražení byly tyto brilianty prodávány v obchodě dále. Obě dámy inkasovaly velký zisk.

Na Laveškinově třídě je továrna na šperky, a tam Galina nakupovala přímo na dlužní úpisy spolu s rodinou cirkusového ředitele Kolevatova a šéfa gastronomy Sokolova. Spekulace s diamanty nebyla se Brežněvovy éry hráchem. Provinční funkcionáři to rádi kopírovali.

V roce 1981 bylo galapředstavení cirkusá. Účastnily se Galina, Kolevatova žena, herečka Larisa Peškova, paní Ščokolevová - manželka ministra vnitra a další prominence. Ověsily se diamanty. Nejkrásnější ale měla krotitelka lvů a tygrů Irina Burgimova. Ale 31. prosince téhož roku byla okradena.

Posuzování padlo i na Burjaseho, kterého se tak Črubanov jako milence své ženy zbavil, neboť dostal pět let. Při výsledku uvedl další podezřelý - Galinu, Sokolova, Kolevatova, Ščokolevovou. Nemohli být ovšem stíháni bez souhlasu politbyra policie, a to v té době představoval náměstek šéfa KGB - generál Semjon Cvigun, Brežněvův švagr. Oba měli sestry se ženou.

Ovšem šéf KGB Andropov dal předvolat Cviguna před druhého muže politbyra KSSS Michaila Samleva. Po tomto rozhovoru se Cvigun doma otrávil cyanidem.

Ministr zahraničních věcí A. Gromyko přeložil Galinu do archivu, aby byla méně na očích diplomatům a zahraničním korespondentům. Ještě se Brežněvova života dává Andropov katknout Sokolova. Jeho majetek byl odhadnut na 1. milión rublů, a to bez šperků u - krytých na daši. Byl zastřelen. Kolevatov dostal 13 let, Burjase 5 let. To vše kompromitovalo Brežněvovu rodinu.

Ministr vnitra Ščokolov byl Andropovem sesazen. V roce 1983 byl vyloučen z ÚV pro "chyby v práci". Bylo proti němu zavedeno trestní řízení. Jeho žena skočila z okna.

Po Andrejevově smrti zastavil Černěnko řízení proti Ščokolevovi. Galina byla dokonce posvána na oslavy MDŽ do Kremle. Gromyko zase vyžádal pro Galinu penzi.

Po sňatku s Čurbanovem byla promována doktorkou v oboru literatury, ně se na žádné vysoké škole ani pořádně nechřála.

Nemocný Černěnko však neschl zabránit pokračování procesu s Ščokolevem, který byl zbaven funkce ministra vnitra. Černěnko ho však dostal 6. ledna 1984 do aparátu armády. KGB však proti němu šla tvrdě dál. Proto se 13. ledna prosince 1984 oblékl do slavnostní uniformy se všemi řády a zastřelil se loveckou zbraní.

Galina však přežívá dál. Její bratr Jurij Brežněv, noterický alkoholik, bývalý kandidát ÚV a první náměstek ministra zahraničního obchodu, byl 21. dubna 1986 v 53 letech penzionován ze zdravotních důvodů. XXVII. sjezd KSSS ho ne zvolil do ÚV.

Galina však nadále vlastní svůj majetek, daňu. Prodává kožichy a pije.

/Der Spiegel č. 5 z 1. února 1988/

Poznámka:

Tato otrěsná fakta ze života nejvyšších vrstev SSSR nebyla přeložena v době za konzervací pechybného rázu. Byla přeložena proto, že i naša reálnosocialistická společnost se vedle narůstající hospodářské kriminality, podvádění, zkraslování výsledků, úplatkářství, protekce atd. objevuje ve velké míře nový jev, svaný askripce.

ASKRIPCE - dosažení vyššího společenského postavení nebo funkce ne na základě práce, kvalifikace, výkonu, ale na základě příslušnosti k privilegovaným společenským skupinám, vlivem roduvého pávedu apod.

/Malá čs. encyklopedie, I. díl, str. 253/

Podíváme-li se pozorně kolem sebe, vidíme, že nejen děti herců, vědců atd. jdou ve šlépějích svých rodičů, ačkoli ne vždy k tomu mají odberné a talentové předpoklady, ale že zejména členové rodin a příbuzenstva politiků a státních funkcionářů ve stále větší míře zastávají místa, na něž svými schopnostmi nestačí.

R. Z.

Roy Medvěděv, sovětský historik a publicista, znalec událostí ve své vlasti, hovoří pro nedělní Vjesnik o "horkých tématech" z nedávné minulosti a současnosti, hodnotí sovětské vůdce a předpovídá brzké pranýřování Brežněva a jeho "mafie".

Roy Medvěděv, světoznámý a vysoce hodnocený historik a publicista, v těchto dnech velmi ochotně přistoupil k realizaci interview pro Vjesnik. -

V zimě žije v Moskvě, v malém bytě o dvou místnostech v předměstí a léto tráví na sovětském jihu, kde obvykle píše své knihy a články, a tehdy nerad přistupuje k dlouhým rozhovorům s novináři. - Publikoval v rozličných zemích světa více než 200 článků s historicko-filosofickým obsahem a 20 knih, ale ani jedna kniha nebyla dosud publikována v jeho zemi. Gorbačovova politika "glasnosti" a stydlivé otevírání sovětských archivů prokázaly, že jeho knihy o Stalinově nebo poststalinovském období SSSR jsou věrohodným zrcadlem doby, o níž hovoří, a to byl také důvod, abych rozhovor začal otázkou, jak se dostával k autentické látce pro své "bestselery", ač čas od času nepohodlný vládcům, jako jsou "Poslední roky N. I. Bucharina" a "Všichni Stalinovi lidé", "Politický životopis Chruščova" a "Říjnová revoluce", jež byly publikovány i u nás, nebo "Ať soudí historie", kniha o Stalinovi, jež ve čtvrtém a doplněném vydání brzy bude tištěna u nás v Záhřebu,

Medvěděv říká: Při psaní svých knih jsem se opíral především o svědectví živých lidí, tázel jsem se a zapisoval prohlášení svědků mnoha významných událostí sovětských dějin. Problém je v tom, že sovětské archivy byly vždy uzamčené pro badatele a největší část materiálů nebyla nikdy přístupná ani jedinému historikovi v SSSR. Ale i těch dokumentů je málo, neboť pro náš stát je charakteristické, zvl. ve Stalinově době, že nejdůležitější historické události a rozhodnutí se konaly a ořizovala bez jakýchkoli písemných dokumentů. Tím se Stalinův režim podstatně odlišoval od německého, který všechny události dokumentoval a o všem zanechával písemné stopy a důkazy.

Stalin neměl rád dokumenty - pokračuje Medvěděv - ba dokonce nebyly prováděny zápisy ani na zasedání Stavky /nejv. velení, pozn. L. K./ v druhé světové válce, kde se rozhodovalo o osudech lidí, o velkých bitvách. Ani jeden generál, ani jeden maršál neměl právo zapisovat to, co říkal Stalin. Ten svá nařízení často dával telefonem, ale ani ona se nesměla zapisovat. Ani na zasedání Politbyre nebyly povoleny zápisy nebo oficiální komuniké. Archivy té doby jsou velmi hubené a faktem je, že byl plně zničen i osobní archiv samotného Stalina. Dle prohlášení Chruščova a svědectví ostatních lidí, Stalinovi blízkých, nikdo nechtěl strážnit ty "horké" dokumenty. Stalinovi následovníci/dědici? se báli, že by se mezi těmito dokumenty mohly najít materiály proti kterémukoli z nich. Všichni měli nějskou chybu, "hěich", a tak se snadno domluvili, že se Stalinův archiv zničí. Uvědomte si, že Stalin měl své lidi, službu, která byla po/

uzena pouze jemu a která ho informovala, takže dědicové předpokládali, že mezi dokumenty jsou i takové, jež je kompromitují. Ostatně Stalin, dokud žil, jim dával na vědomí, že disponuje dokumenty, na jejichž základě je může kdykoli poničit. V tomto smyslu pohrozil kupř. Mikojenovi, podobně i Chruščovovi a Berijovi.

Jak přesně došlo k rozhodnutí, že se zničí Stalinův archiv. R. Medvědév neví. Neví se ani, jak se nacházelo s archivem Brežněva, ale soudí se, že se uchoval, neboť ho potřeboval Andropov k diskreditaci lidí, kteří obklopovali Brežněva.

Stalinův archiv byl sice zničen, ale o několik měsíců později, kdy se rozhodlo, že Staliniův byt a víkendová vila nebudou proměněny v muzeum, bylo nalezeno pět dokumentů. Když se přemisťoval nábytek z bytu i dače, našlo se v zásuvce jednoho stolu pod haldou papírů pět dopisů - poznámek. Byl tam Leninův dopis, kde žádá Stalina, aby se omluvil jeho ženě N. Krupské, kterou urazil, což později zveřejnil Chruščov na XX. sjezdu strany. Byly tam i poslední poznámky Bucharina před zastřelením: "Kobo, /to bylo Stalinovo jméno před revolucí/, pozn. L. K./, proč potřebuješ mou smrt?" - Byl tam i Titův dopis, který Medvědév zveřejnil ve své knize "Ať soudí historie", kde Tito píše: "Soudruhu Staline, přestaň posílat své égenty do Jugoslávie s poklem zabít mě. Zmocnili jsme se už sedmi tvých lidí, kteří to chtěli udělat. Pokud se to nezastaví, budu nucen poslat svého člověka do Moskvy, a pokud tak učiním, nebude potřeba posílat dalšího, Tite."

Proč Stalin uchovával tyto zápisy, nezáže Medvědév objasnit. Stalin toto tajemství s sebou odnesl do hrobu, ale tyto dokumenty existují v sovětských archivech dodnes.

Ot.: Při nedostatku dokumentů a nemožnosti přístupu do archivů jste se při shromažďování materiálů pro své knihy obrátil k živým lidem. - Měl jste při této práci problémy?

Odp. : Žádné zvláštní problémy jsem neměl. Jediným problémem bylo dosáhnout důvěry člověka, se kterým chceš rozprávět, aby se "otevřel". Já jsem přicházel k lidem nebo lidé přicházeli ke mně, a to zejména ti, kdož přežili Stalinovy represe., hovořil jsem s bývalými funkcionáři Stalinova aparátu, dokonce i s bývalými čekisty, kteří bezprostředně realizovali represe. Pravda, byli i tací lidé, kteří hovořit nechtěli. Např. jsem se setkal se starou ženou, jež dlouho pracovala jako osobní sekretářka Vyšinského, Stalinova veřejného žalobce, jejímiž rukama prošly mnohé dokumenty. I ona byla zatčena a ztrávila ve vězení 15 let. Vyšinskij ji tam poslal proto, že mnoho věděla, nicméně přežila. Přišel jsem k ní, postavil otázky, ale ona mě odbyla: Jak vám o tom mohu hovořit, když na všech těch dokumentech bylo napsáno "nejpřísnější tajemství"..." *ajže až dosud, po všem, co prožila, nechtěla říci pravdu o zločinech, v nichž se jistě neparticipovala, ale o nicž přemnohé věděla.

Avšak mnohem více bylo jiných lidí, sekretářů oblastních výborů strany,

funkcionářů stranického aparátu ÚV a příslušníků NKVD, kteří chtěli ulevit své duši a vyprávěli vše, co věděli.

Ot.: To bylo především v době Chruščova. Zdaž se proměnila situace v době Brežněva, když začala akce rehabilitace Stalina?

Odp.: Mnozí se do sebe neuzavřeli. Zvláště ne ti, kdož přišli z vyhnanství, z táborů či z vězení po XX. sjezdu KSSS. Ti v Brežněvových dobách byli krajaň nespojojeni, a právě proto ještě raději hovořili o tom, co věděli a prožili. Často mi ~~hovořili~~/ telefonovali neznámí lidé s přáním, abych zaznamenal jejich prohlášení a vzpomínky. Tak kupř. osobní sekretářka Kaganoviče, blízkého spolupracovníka Stalina, mi deset hodin vyprávěla vše, co věděla o strašných zločinech. Před deseti lety v tomto pracovním kabinetu, kde sedíme, Bucharinova žena Anna Larinova plných 16. hodin nepřetržitě hovořila o svém manželovi. Tato její výpověď a prohlášení jejího syna Jurije představují hlavní látku pro moji knihu o Bucharinovi.

Ot.: V dobách Brežněva jste byl vyloučen z KSSS?

Odp.: Ano, vyloučili mě ze strany v r. 1969, protože se, jak mi vyložili, proměnila linie strany vůči Stalinovi. Takto mi to přesně na městském výboru osobně sdělil Viktor Grišin. Tázal jsem se ho, jaká je ta nová linie, zdaž neexistují XX. a XXII. sjezd KSSS, na nichž byl odsouzen Stalinův kult osobnosti. "Existuje jiná linie a vaše názory se s ní neztotožňují", odvedl mi Grišin.

V té době na mě byl činěn i nátlak, abych své knihy netiskl v zahraničí. Odolal jsem tomu nátlaku, neboť jsem chápal, že jen tak mohu zachovat to, co jsem napsal. Jiný důvod nebyl. Jaký má smysl držet knihy v stolní zásuvce. Pravda, někteří jiní autoři postupovali jinak, jako např. Rybakov, který svůj román "Děti Arbatu" nechal ve stole a nechtěl jej tisknout v zahraničí. Třetí pak emigrovali do zahraničí a tam tisknou svá díla. Já jsem se rozhodl žít se svým národem, psát doma při podpoře stejně se mnou smýšlejících. Nikdy, to zdůrazňuji, jsem se necítil osamocen. Vždy zde bylo hodně lidí, kteří mi v práci pomáhali.

Ot.: Nicméně, v době vlády Černěnka jste měl vážné problémy. Postavili vám před byt milici, jež kontrolovala všechny vaše kontakty.

Odp.: Dodnes plně nechápu tuto jeho akci. Pravda, když se v posledních letech Brežněvova života vedl boj o moc mezi Černěnkem a Andropovem, přicházeli ke mně často zahraniční dopisovatelé a nejčastěji kladli otázku, kdo po Brežněvově smrti převezme sovětské stranicko-státní kormidlo. Několik měsíců před Brežněvovou smrtí jsem odpovídal, že moc pravděpodobně převezme Andropov. - Když se mě tázali na Černěnka, dával jsem jim o něm jen ta nejšpatnější hodnocení. Někteří zahraniční novináři to otiskli a některé moje články, otištěné v zahraničí doopravdy měly takovýto tón. Takže když Andropov 1984 zemřel, někteří lidé z Černěnkova okolí nebo ze samotného KGB zprostředkovaně na mě tlačili s cílem, abych zásadně nic nepsal o Černěnkovi. - Konkrétně již druhý den po Andropovově smrti přišli do mého bytu tři důstojníci milice, kteří prověřovali mé dokumenty a pro-

hlíželi archiv a byla postavena i nepřetržitá strážní služba před mým bytem, jež kontrolovala, kdo ke mně přichází. Zahraniční novináře již vůbec ke mně nepřipouštěli, hlídali každý můj krok, zpočátku i pohyby mé ženy. "ochopil jsem, co se ode mne žádá a ze Černěnkova života jsem o něm nehovořil nic špatného, ale nadále jsem se scházel se zahraničními novináři, podával prohlášení nebo psal o ekonomické a politické situaci v zemi, jakož i o zahraniční politice. "talové mi v té době dokonce nabízel velké honoráře, abych napsal článek o Černěnkovi, ale odmítl jsem to. Ot.: Je s podivem, ale zdá se, že ve veškerých sovětských dějinách pouze Konstantin Černěnkovo byl zvolen všemi hlasy do funkce generálního tajemníka KKKK. To také on často veřejně zdůrazňoval.

Odp.: Bylo to nesmyslná volba, volba nemocného a pro práci neschopného člověka. Byl to prostě pokus Brežněvovy mafie, resp. lidí, kteří uchvátili moc v šéfe Brežněva, aby uchovali tuto svoji moc. Sám Černěnkovo neřídil zemi, byl nemocný, však všichni bývalí Brežněvovi pomocníci, všichni členové ÚV, vybráni v době Brežněvovské, které Andropov nestačil svrhnout - se tehdy semkli kolem Černěnkova, aby uchovali své postavení. Bylo to temné dějinné období v dějinách našeho státu, neboť osobní ambice malého počtu lidí se stavěly nad zájmy země.

Ot.: Jak se to mohlo stát?

Odp.: Jednoduše. V té době bylo na špičkách více Černěnkových, než Gorbačovových přívrženců. Chápejte, na rozdíl od Černěnkova 1984 se Andropov 1982 dostal k moci při velkých obtížích/těžkostech?, neboť značná část členů Politbyra byla proti němu. Mohl dosáhnout moci jen při podpoře armády a KGB. - Rovněž v průběhu pouhého roku Andropovovy moci jeho skupina, nebo jak se říká na Západě, jeho "hoši", nedokázala se upevnit a bez svého vůdce se ukázala slabší než Černěnkova, lépe řečeno, Brežněvova skupina. Právě proto se Černěnkovo brzy a lehce dostal k moci, neboť Andropovova skupina neměla síly postavit se na odpor. Avšak chápala, že Černěnkovo přebírá moc na krátkou dobu a to byl pravděpodobný důvod, že nedošlo k ostřejšímu politickému střetu.

Ot.: Avšak sni volba Gorbačova za šéfa strany neprošla lehko. Bylo potřebné hned s ora vyloučit Brežněvovy lidi, jako Grišina, Romanova, Tichonova, Kunajeva, ba nezávno i Alijeva?

Odp.: Zejisté, Gorbačov převzal moc v březnu 1985, avšak boj pokračoval ne pouze na tehdejší stranickém plénu, nýbrž prakticky celý první rok jeho vlády a do jisté míry se tento boj vede dodnes. Mění se pouze jeho směry a aspekty, neboť přestavba postoupila mnohem hlouběji a šířeji, než mnozí předpokládali a chtěli. A když hovoříme o boji s Brežněvovým vedením, zejisté bylo zapotřebí odstranit tu pětici, o které jste hovořil.

Ot.: Zajímavé je, že jsme my, tehdejší zahraniční dopisovatelé v Moskvě, věděli, že tito členové Politbyra budou postupně vyměňováni. O tom se v Moskvě veřejně hovořilo a dokonce se znaly i lháty, kdy kdo bude vystřídán.

Odp. : Ano, bylo tomu tak a každá výměna osob byla provedena podle zvláštní "technologie". Kupř. Grišinevi, který měl absolutní podporu v moskevském městském výboru, bylo řečeno na podzim 1985: Podej demisi na následující plénu městské strany a v tom případě proti tobě nebude zavedeno žádné soudní ani státní stíhání /postih/. Tudiž, pokud sám odstoupíš, tvé přečiny a zneužití moci nebudou odhalovány prostřednictvím tisku, resp. nebudeš souzen a budeš moci klidně trávit zbytek života na své dači v Podmoskovsku. Grišin to zhodnotil tak, že navzdory podpoře v městské organizaci bude proň výhodnější "odstoupit" dobrovolně. -

Již dříve bylo známo, že odstoupí i člen Politbyra a premiér Tichonov. Tomi bylo dáno na vědomí, že je příliš starý, než aby se řídil přestavbou a nato bez problémů podal demisi. Daleko obtížnější to bylo s členem Politbyra a prvním tajemníkem ÚV Kazachstanu Kunajevem, jenž odstoupit nechtěl. Chápalo se, že jeho postavení ve vedení kazašské strany je velmi pevné a že ho nikdo nemůže vystřídat. Jeho odstranění bylo velmi obtížné a kulminovalo známými nepokoji v Alma Atě. Romanov, který byl první vyloučen z Politbyra již v létě 1985 bylo lehké odstranit, neboť se jednalo o notorického alkoholika v Politbyru. To byla dobrá záminka, ale ne jediný důvod pro odstranění z Politbyra. Romanov byl znám velkými skandály již v Brežněvově éře, kdy doslova jako satrapa vládl nad Leningradem a už tehdy byl zralý na svržení. Nyní žije v Podmoskovsku a zajisté se bojí objevit se vůbec v Leningradě.

Ot. : Takže/nicméně ?/ již Andropov začal významně "plenit", jak vy říkáte, Brežněvovu "mafii". Před po příchodu k moci odstraňuje ministre vnitřní, armádního generála Ščokolova pro zneužití moci a kórupci. Ščokolov se později, aby se vyhnul soudu, zesebevraždil. Sebevraždu spáchal i první tajemník Uzbekistanu a kandidát Politbyra Rašidov?

Odp. : Je pravda, že Ščokolov spáchal sebevraždu. Předem to oznámil dětem, sdělil své rozhodnutí. I Rašidov spáchal sebevraždu, ~~přičemž/ke/oznámil~~ ale podrobnosti neznám. ~~Detaily~~ nebyly dosud nikde zveřejněny. Je pouze známo, že k jeho sebevraždě došlo tehdy, když Andropov po převzetí moci poslal do Taškentu, tedy do Uzbekistanu, nového šéfa KGB, který zpočátku šetření, v němž bylo později odhaleno neuvěřitelně velké okrádání státu, dnes známé jako "bavlňová aféra". Rašidov zřejmě po příchodu nového šéfa KGB chápe, že šetření proň špatně dopadne a proto spáchal sebevraždu.

Ot. : Avšak zajímavé je, že již v posledních letech Brežněvova života byla zatežena i jeho rodina/příbuzenstvo/ do oné známé aféry s brilianty z r. 1982, kdy šetření se dostalo až ke Galině Čurbanovové, Brežněvově dceři .

Odp. : Ano, to byl závažný soudní proces, který se neočekávaně pohyboval "nežádoucím" směrem. Bylo to po uloupení kolektce briliantů umělkyní Begrimové. Formovalo se velká vyšetřovací skupina, mašinerie KGB a obžaloby soudní, avšak nikdo nepředpokládal, že vyšetřování dospěje až k osobě

B. Cigana, člověka ze správy moskevského státního cirkusu, který měl přátelské /intimní?/ vztahy s Gelinou Brežněvovou. Cvigun, vysoký důstojník KGB, který stál v čele vyšetřovací skupiny, dostal se náhle do těžkého postavení. Vyšetřování se ubíralo směrem, který si nepřál a tudíž v těžkém depresivním stavu spáchal sebevraždu. Psal jsem o tom v článku "Brilianty pro Gelinu Brežněvovou" pro Der Spiegel. Avšak nyní jsem získal některé nové podrobnosti o této aféře. Např. jsem psal, že se Cvigun otrávil avšak později jsem se dozvěděl, že oficiální šetření prokázalo, že se zastřelil z pistole svého osobního šoféra a současně i strážce. To je dost neobvyklé a ve mně tato "sebevražda" vzbudila podezření. Byl nalezen mrtvý na sněhu na cestě ke své dači. Vedle něho ležela pistole, pohotovostní služba se dostavila deset minut po smrti. Vyšetřování dále nebylo vedeno, hned byla stvrzena sebevražda, avšak zůstane nadále hádankou, jak se zastřelil pistolí svého šoféra.

Ot.: Dříve jste již uvedl, že Brežněv měl sklón k obohecování a uvedl jste již i fakt, že svého času, pravděpodobně aby upevnil své postavení, bývalý první tajemník strany autonomní republiky Dagestan věnoval Brežněvovi samovaz, vyrobený z 20 kg čistého zlata. Jak vysvětlíte tuto nezkrotnou vášň Brežněva a jeho příbuzenstva k obohecování?

Odp.: To je těžké objasnit, pravděpodobně v člověku existuje něco iracionálního. Jak možno objasnit, že Marcos na Filipínách tak brutálně olupoval svůj lid? Pravděpodobně se Brežněv domníval, že moc jeho lidí, jeho mafie se uchová dlouho. Nikdo z těchto lidí se nedomníval, že budou odhaleni již za rok či dva po Brežněvově smrti. Ostatně ani Stalin nemyslel, že jeho zločiny budou odhaleny tři roky po jeho smrti. Stalin myslel, že jeho kult bude trvat staletí. Brežněv pak počítal, že úspěšně udrží moc svých lidí, tím, že bude stavět do popředí Černěnka, Černěnko nalezne druhého nástupce atd.

Veškeré Brežněvovo bohatství jeho příbuzenstvo dobře opatrovalo a nepřetržitě rozmnožovalo. Podle našich dřívějších zákonů všechny řády a medaile, vyrobené ze zlata a mející brilianty, měly být vráceny státu po smrti jejich nositele. Pouze obyčejné řády si mohlo příbuzenstvo ponechat. Např. Řád vítězství má kolem 100 briliantů. Tyto řády dostali Stalin a Žukov, dostal je též Brežněv, ale nedlouho před jeho smrtí bylo vydáno nařízení, že všechny řády mohou zůstat členům rodiny. Tudíž všech 220 řádů, jež Brežněv dostal v zemi i ve světě, zůstalo jeho rodině a pouze hodnota těchto řádů je větší, než několik milionů rublů. Brežněvovo jmění, jež bylo nyní konfiskováno, není větší než Marcosovo, ale zcela jistě má větší hodnotu, než např. jmění bývalého haitského diktátora Duvaliera.

Ot.: Pohleďme nyní do budoucnosti přestavby a politiky glashosti. Zajiště ještě existuje názor, že Gorbačov zcela neupevnil postavení a nemá většinu v Politbyru?

Odp.: Je pravda, že Gorbačov v Politbyru nemá většinu, ale jeho skupina

je hlavně, resp. je nejsilnější, nejaktivnější. V Politbyru má Gorbačov s kým se střetávat, neboť někteří jsou víc, někteří méně pro přestavbu, někteří jsou rozhodně proti přestavbě, avšak nemohou se sjednotit, nemají svůj program. Kupř. na jaké pozici se mohou spojit Gromyko a Ščerbickij, když ten druhý je proti každé přestavbě? Nebo jak se mohou spojit Solomencev a Ščerbickij? - Zcela chybě se tvrdí, že je Ligačov proti přestavbě. Chybě se soudí, že Ligačov je proti Gorbačovovi. Ligačov je velký stoupenec přestavby, resp. ekonomické politiky, ale jako politik starého režimu se liší v pohledu na rozvoj demokracie a glasnosti, či v pohledu na některé otázky kultury. Ligačov je v některých věcech dokonce radikálnější než Gorbačov, např. v otázce morálního profilu člena strany. Je nejen pro boj proti alkoholismu, ale i pro zákaz kouření. Oproti němu je Gorbačov pragmatičtější, mnohem mírnější. Ligačov ve většině otázek stojí za Gorbačovem. - A pokud jde o vztahy v Politbyru, mohu zcela jistě tvrdit, že tam existuje koalice přestavby / koalice pro přestavbu/.

Ot.: A jak vysvětlíte loňské vypnutí Jelcina z Gorbačovova týmu?

Odp.: Jelcin nebyl člověk blízký Gorbačovovi. Je i dodnes v Moskvě populární. Avšak fakty ukazují, že neměl kvality, politické a diplomatické pro tak odpovědnou funkci jako je šéf metropole. Tady jsou stovky institucí, jež nejsou závislé na něm a na městské stranické organizaci. Zvykl si pracovat v provincii a zde jsou potřebné jiné názory.

Ot.: Zdež Gorbačov pokračuje v boji proti privilegiím po vyloučení Jelcina, jenž se právě za toto zasazoval?

Odp.: Zajisté, ale ne tím způsobem, jak to chtěl Jelcin. Aparátu a vůdcům

Gorbačov vnutil pevné tempo práce. Ti dnes nemají čas na využívání privilegií, na křesťáctví a užívání, jak to např. dělal Grišin. Grišinovi totiž každé ráno nosili košíky s delikatesami, ovocem a pitím, pracoval nanejvýš 4-5 hodin a ostatní čas trávil ve společnosti. Gorbačovovo pracovní tempo odvrhá neschopné a ostatní pracují od rána do večera. Lidé v ÚV, ba i členové Politbyru nyní pracují od 8-23 hodin. I v sobotu a v neděli se pracuje. Na bankety není čas. Nyní již se nesmějí přijímat ani dary, jako to dělal Brežněv a jeho skupina.

Ot.: Příchod Gorbačova k moci a jeho politika glasnosti a demokratizace změnila v SSSR atmosféru?

Odp.: Atmosféra se podstatně proměnila, ale existuje ještě mnoho lidí, kteří jsou se změnami nespokojeni a kteří by chtěli vrátit vše nazpět. Dnes u nás jsou prvky demokratizace, ale stále převládá pouze liberalizace.

Ot.: Existuje možnost, aby se brzy vaše knihy tiskly v SSSR?

Odp.: Atmosféra se zajisté mění i v poměru ke mně. Symptomatické je, že jsem již dostal nabídky z Maďarska a Polska, aby se tam tiskly moje knihy. S polským vydavatelem jsem uzavřel smlouvu o vydání dvou knih, o Chruščevovi a "Všichni talinovi lidé". V mé vlasti ještě takovéto nabídky neexistují. Sám jsem se s touto prosbou k nikomu neobracel a nebudu se obre-

cet. Snad vás zajímá, že jsem nedávno dal svůj první interview v zemi "komsomolské pravdě". Pravda, zpočátku jsem toto interview odmítl a řekl jsem novinářům, ať napřed získají schválení, že se bude tisknout, ale novináři Komsomolské pravdy byli houževnatí a pořádali interview o problematice sovětské historické vědy. Interview ještě nebyl vytištěn, ale otevřeně mi řekli: "My jsme nyní dostali schválení, abychom s vámi realizovali rozhovor, ale ještě nevíme, zda nám bude schváleno rozhovor vydat tiskem."

Charakteristické je i to, že mne v těchto dnech komsomolci zeměpisné fakulty v Moskvě oficiálně pozvali, abych přednášel o problémech sovětské historie. Ještě jsem nesvolil, žádám, aby komsomolský výbor dostal schválení od děkanátu fakulty, aby se neopakoval nedávný případ, kdy mě pozvali do hotelu "Junost" na přednášku představitelům neformálních společenských organizací, kdy mi dlouho prověřovali dokumenty a dlouho váhali, zda mě pustí do sálu. Nechci, aby se taková ponižující situace opakovala.

Ot.: Za nedávné návštěvy v Jugoslávii Gorbačov hovořil v pozitivním světle o Chruščovovi, o němž politická veřejnost v SSSR až donedávna mlčela. Jaké jsou vaše prognózy, jaké místo a pozici dostane Chruščov v oficiálních sovětských dějinách?

Odp.: V SSSR již existují publikace, v nichž se pozitivně oceňuje úloha Chruščova. Takovýto článek byl vydán v publikaci "Argumenty a fakty", určené stranickým propagandistům. Velký článek o Chruščovovi napsal nedávno v Literaturnoj gazetě Fjodor Burlackij. Tento článek nebyl bez nedostatků, ale v podstatě pozitivně se zde píše o bývalém vůdci. Ještě více přibýlo v poslední době článků, v nichž se Chruščov nepřímou chválou zdůrazněním velkého významu 20. a 22. sjezdu, Existují fakty, jež hovoří o rehabilitaci rodiny N. S. Chruščova. Jeho syn Sergej se stal náměstkem ministra. Rovněž byl oficiálně zadán úkol, aby se napsal oficiální vědecký životopis Chruščova, avšak dosud komise pro psaní životopisu nebyla založena.

Ot.: Je mi známo, že příbuzenstvo Mikojane usiluje o to, aby jeho pozůstatky byly přeneseny z Novoděvičího hřbitova na Rudé náměstí. Má takové přání i příbuzenstvo Chruščova?

Odp.: Chruščovova rodina, jeho dcery a syn nikdy nevyslovili takové přání a přemístění jeho ostatků nepovažují za nutné. A více, mnozí Chruščovovi příbuzní soudí, že je dobře, pokud je pohřben na Novoděvičím hřbitově, neboť pod kremelskou zdí jsou pochováni Stalin, Brežněv, Suslov, Vyšinskij a mnozí další lidé, kteří tam nepatří.

Ot.: Na počátku rozhovoru jsme vzpomněli Molotova, jemuž bylo před smrtí vráceno členství v KSSS. Či to bylo rozhodnutí? Neboť někteří soudí, že se o to zasezoval Černěnko, jiní že Gromyko.

Odp.: Molotovovi bylo vráceno členství ve straně na základě osobního přání Gromyky. Černěnko toto Gromykově přání podpořil a ostatní členové politbyre nepovažovali za potřebné proti tomuto návrhu se postavit.

Ot.: Formulace Gorbačovova na oslavě Října v minulém roce, že si stalin-

ské represe vyžádaly "tisíce životů" narezila na různé interpretace ve světě?

Odp.: Nevím, proč Gorbačov řekl, že se jedná o tisíce lidí. Snad měl prostě na mysli pouze nejvýznamnější stranické, státní a hospodářské vedoucí pracovníky, kteří byli známi nejen v SSSR, ale v celém světě. Avšak zdůrazňuji, že sám Stalin v jednom rozhovoru s Churchillem o obětech kolektivizace odpověděl zdvižením všech deseti prstů, což zajisté neznamenal 10.000, nýbrž deset milionů. Pokud jde o smotné represe třicátých let, máme mnoho nepřímých i přímých důkazů, že NKVD v té době zatkla 5-6 milionů lidí při obvinění, že jsou "nepřáteli lidu". Ale celkový počet obětí stalinismu je určitě větší, vezmou-li se v potaz chybné přípravy na válku i vedení války.

Ot. : Na léto tohoto roku je svolána stranická konference KSSS, . může na této konferenci Gorbačov udělat nový, ještě významnější krok v reformách sovětské společnosti? Někteří očekávají, že snad navrhne i omezení mandátů?

Odp.: Ano, konference je svolána proto, aby se udělal takovýto krok. Předpokládám, že Gorbačov připravuje pro konferenci mocný úder proti odpůvům přestavby. Značné kroky předpokládá udělat v kádrové politice. Do ÚV bude chtít uvést mnoho nových členů. Nevylučuji, že na této konferenci řekne mnohé nikoli o Stalinovi, to už je minulost, nýbrž i o Brežněvovi.

Gorbačov musí nyní podrobit kritice Brežněvovu éru vlády v SSSR, musí říci více pravdy o Brežněvově mafii, o podplácení a korupci, o všem tom, co se událo v těch dvaceti letech a co formovalo tu stranickou elitu. Pokud jde o omezení mandátů, Gorbačov nemá důvod s tím pospíchat, a to je věc, která se řeší až na sjezdu.

Přeložil Luboš Kohout

/pozn.: tam, kde jsem si nebyl jist, dával jsem do závorky jiné možné termíny/.

Je to boj o vedení a moc

/Der Spiegel 8. 19 a 9. května 1988/

V delším článku, kde je nejčirve uveden delší záznam obecný rozbor situace ve všech východoevropských zemích, se pokračuje:

Imperium se již otřásá. SSSR je sám vtažen do zápasu o správný směr, že již nechce nést odpovědnost za jeho los. "Podrobně sledujeme události v Polsku," řekl mluvčí ministerstva zahraničí Genadij Gerasimov v Moskvě. "Ono sledují svou cestu, my zase naši. Nevidím žádnou určitou vazbu. My máme své vlastní problémy."

Expert Abarcuzov podhalil 20. dubna před nadací Friedricha Eberta svým posluchačům ve Freudenbergu nové hodnocení pražské invaze v roce 1968. "Je to věc ČSSR. Tanky jsou sice sovětské, ale dnes je otevřená věc, komu jsou podporou. Konzervativci, či progresivní."

Tolik šlechetnosti, to je novinka. Vedoucí sekretariátu ÚV Jeger Ligačov ujišťoval loni v Budapešti velkoryse: "Vše, co se děje v Maďarsku, je věc maďarských soudruhů. Nám se líbí vše, co se líbí maďarským soudruhům."

Michail Gerbačov, který dal na pořad jednání dne velký krach etablovaného socialismu, je zároveň i likvidátorem této úpadkové firmy. Sedmdesát let odříkání a promarněných životních příležitostí, dobrovolných obětí a mnoha miliard obětovaných bylo zbytečných - byl to omyl.

Když se studenti inženýrství procházejí se svou učitelkou Binou Andrejevovou v petěrbofském parku, pak mluví - rozhořčuje se tato docentka v masovém listu "Sovětskaja Rossija" - "o systému více stran v Rusku a o svobodných odborech". Říkají "bylo by načase pohnat k odpovědnosti komunisty za to, že prý život v zemi "učinili nehumánním".

Ráno po májových oslavách všech pracujících byli všichni sovětské funkcionáři brutálně probuzeni. Jeden ze členů strany, zástupce vedoucího správy leteckého průmyslu, jim popsal, jak se strana začala měnit v mocenský nástroj diktatury již v roce 1917.

"Vítězství Říjnové revoluce", analyzoval soudruh Selivanov,

"pronikly do strany cizí elementy, sající na mysli kariéru". Přispěchily se, podřídily se jako "vojáci" vůli vůdce strany, zatímco zasloužilí komunisté byli eliminováni jako "nepřátelé lidu" a "dehýlkáři". Lid byl odpolitizován. Jeho podíl na veřejných záležitostech se musel omezit na citování myšlenek muže v čele.

Nekontrolovatelná moc centrály, opírající se o armádu "parazitní" a často skorumpované nomenklatury, trvala podle Selivanova i za Chruščova a Brežněva. Za jeho časa se mezi lidem říkalo, že člověk s rozumem a svědomím do strany nevstoupí.

Toto generální zúšťování, které by ještě před několika měsíci vedlo rovnou do pracovního tábora, bylo uvedeno 2. května na první straně stranického orgánu "Pravda" jako čtenářský dopis. Jinými slovy, strana začíná spalovat svou dosud svatou svatou minulost.

Autor Selivanov uvedl jako východisko to, co radil již Lenin krátce před svou smrtí. Doplnit ÚV o 200 dělníků a odborníků a nižší funkcionáře volit tajně, /s čímž loni ve svém ÚV neuspěl Gorbačov/.

Všude jde o nejspvětější statky SSSR. "Forma státního socialismu se přehnila. Prokazuje svou neefektivnost v podmínkách technologické revoluce", stále teď v Literaturnej gazete. Alternativou je "samosprávný socialismus celého národa".

Při ohlédnutí se po pramenech velkého omylu se odvíděly reformní Moskevskije navesti dotknout dokonce i ikony Lenina, proměněného propagandou ve "svým způsobem bolševického Krista", k třebaže jeho názory byly závislé na místě a čase.

Chybí "mechanismus výměny vedení". Také v socialistické společnosti existuje "boj o vedení a moc". To se již týká současnosti. "Existuje boj", prohlásil 13. dubna Gorbačov americkým návštěvníkům. Skutečný boj o jeho reformní program, perestrojku, poslední to šance záchrany Ruska.

13. března se v "Sovětskoj Rossii" objevil čtenářský dopis,

napsaný paní Ninou Andrejevnou, která se tak zlobila na své studenty. Byl to tvrdý reakcionářský manifest protivníků perestrojky. Před jeho uveřejněním jej šéfredaktor Sovětskoj Rossii Valentin Čikin předložil šéfredaktorovi Jegeru Ligačevovi, Gorba -

čevovu protihrádci, který nespouští ze zřetele zájmy stranického aparátu, který vede.

V snem příspěvku stále vřelice, co už také řekl Ligačev. Proti trnínám hospodářství, negativnímu vlivu západní masové kultury, proti neomezenému pluralismu a proti prezentování sovětské historie jako řetězu "chyb a zločinů".

Den po vyjití manifestu svolal Ligačev oddané šéfredaktory /veškeré referanční noviny Moskevskije novosti a Ogoňok nebyli posvátní/ a povzbuzoval je k otištění programu Andrejevy. Vyšel pak v mnoha provinčních novinách a také v Neues Deutschland v NDR. Lokální stranické schůze se solidarizovaly. Jedna z nich byla přenášena i televizí.

Nikde neprotestoval - tři týdny. Štenářské protesty došlé Komenského pravdě nebyly uveřejněny. Reformní žurnalista Anatolij Strěljanyj se připravil na své případné zatčení. V troubě si napekl zásebu chleba.

Potom ale Pravda Blánek Andrejevy odsoudila. Sovětskaja Rosija musela kritiku nejen otisknout, ale i dvakrát uveřejnit formální odvolání. Minulou sobotu popřela veškeré "bariéry" proti nepřijemným názorům.

Tvrdí se, že se Gorbačovovi podařilo usnesením politbyra odebrat Ligačevovi dozor nad sdělovacími prostředky a podržít je svému společníku Jakovlevovi. Pak propuklo náserové jaro, připomínající Mao-Ce-tungovo heslo z února 1957 - "Nechtě kvete sto květů".

Něčelja, týdenní příloha vládního deníku Izvěstija, jmenovala poprvé celkové číslo osob, za jejichž smrt odpovídá Stalin: 18 až 25 miliónů během násilné kolektivizace. Mezi léty 1935 až 1953 ještě jednou tolik a to bez válečných obětí.

Moskevskije novosti uveřejnily štenářský dopis s požadavkem postavit před soud odpovědné osoby až po nejnižší vyšlýchající úředníky a malé mušiče: "Byl alespoň jeden z těchto katů potrestán? Pro jejich zločiny není proclčení."

Přinesly sociální reportáž z pracovního tábora v Kurmaňsku s 1.300 obyvateli - z Gulagu dneška. Cíl - potrestání a produkce. Všechny samoty jsou obsazeny.

Je-li tato otevřenost o sovětské společnosti Gorbačovově věci prospěšná, je nejisté. Tento revolucionář využívá novou moc

masmédií jako kdysi čínský Mao - protože stejně jako on nachází ve vládnoucím aparátě jen málo podpory. Tak to vidí list inteligence Sovětské kultura. Teď jsou pokračová masová média pojítka mezi štáby a frontovými oddíly perestrojky. Administrativní struktury byrokracie vystupují jako brzdiči a sabotáři.

I když přehodnocení minulosti a politická otevřenost budou pokračovat - hospodářská reforma přinesla zatím jen velmi málo, nebo dokonce hrozí uvánout se v písku.

Třetina podniků, které se od začátku roku mají spravovat samy, obdržela místo toho od ministerstev závazné plánové úkoly. Pětina ze šedesáti podniků ze sborového střediska Sverdlovska si stěžuje na nedostatečné záruky před zásahy shora. Koncern Uralmaš, jehož dřívějším generálním ředitelem byl nynější předseda vlády Ryžkov, dostal o 5% vyšší plánované úkoly, než je schopen zvládnout, a odmítl je plnit.

"Pracujte, hoši! Zvyšujete produktivitu!" vybízí vedení podniku autodopravy v Magadanu. Jeden ze zaměstnanců se ptá v Pravdě: "Jak, když technické vybavení je zastaralé a nejsou žádné náhradní díly. Můžeme dělat opravy, když nemáme ani dost nářadí?"

Tak se vytváří mezi lidem mínění, že perestrojka možná skončí "bluffem". Skonem Nikolaj Šmejlov: "Ve stranických, veřejných a hospodářských organizacích roste skrytý, neříká však a i otevřený odpor." Šmejlov, Chruščovův zeť, zjišťuje "mlčenlivé spiknutí proti perestrojce, ve kterém se stále více sbližují zájmy jisté části místních vedení a některých centrálních instancí."

Abý změnil mocenské poměry na vrcholu ve svůj prospěch, sahá Gorbaciov po prostředku, kterého ve své personální politice užíval i Stalin. Místo stranického sjezdu, jehož delegáti jsou voleni /sklamečně/ od základních organizací až nahoru, se sejde 28. června stranická konference. Kdo se jí zúčastní, rozhodne především 157 oblastních organizací, tedy především jejich sekretariáty. Z nich byly za Gorbaciova dvě třetiny vyměněny. Příslušným personálním pracovníkem je Gorbaciovův zeť, tajemník ÚV Razumovskij /52 let/, kterého má generální tajemník ze společných časů z Předkavkazska.

Razumovskij přednesl v dubnu projev ke 118. narozeninám Lenina. Varoval před "kruhy", které hromadí potíže v hospodářství a pera-

strojce. Takoví lidé budou aktivně odhalováni. Jak je s tím daleko a zda třeba jeho nadřazený Ligašev přece jen neprosadí více svých přívrženců, zůstává otevřenou věcí.

Chruščovův syn Sergej vyslovil jugoslávskému Vjesniku obavu, že by na stranické konferenci mohl být generální tajemník svržen. Jistý člen ÚV to vyslovil Spiegelu jako přání. Leningradský spisovatel Jurij Andrejev /Sovětskaja kultura/ počítá s protigerbašovskou většinou starých členů a aparátníků. Čtenář Boročovičův "Plénus, na kterém by mohli Gerbašova odstranit, je zcela reálné." Proti Gerbaševovi prý stojí "hlouček lidí, kteří čekají se dvojitými dveřmi svých kanceláří." Pro Gerbaševa jsou "téměř všichni občané Sovětského svazu." Proto by mělo být uspořádáno referendum a zvolit generálního tajemníka volbou lidu.

Obdržel-li by na něm Gerbašev většinu, není zdaleka jisté - protože doposud - jak přiznala Pravda minulou středu - nepřinesla perestrojka žádná viditelná výsledky. V min. lém roce, třetím v Gerbaševově funkčním období, klesl přírůstek společenského produktu v SSSR téměř o polovinu.

V prvních třech měsících letošního roku vyhlížejí čísla lépe, ale v mnoha strojírenských odvětvích nebylo dosaženo plánovaných cílů. Produkce potravin, proti prvnímu čtvrtletí roku 1987 poklesla. U ovocí o 24%. Velký SSSR zhotovil celkem 14.800 videokamer. To stačí právě tak pro delegáty sjezdu a konference.

Průzkum veřejného mínění mezi Leningraďany ukázal, že 93% dotázaných má přápníky k připuštění soukromých či družstevních podniků. Jenom 37% studentů bylo pro. Po dvě generace byl tento národ v politické sterilitě a necítí se proto být okřídlen fantazií svého stranického šéfa.

Gerbašev se snaží porvednout ve své zemi náladu. V Uzbekistánu vyhlásil, že strana bude nyní považovat zdravotnictví, bytovou výstavbu a vlivu lidu za "nejvyšší priority". Vicepremiér Antonov náhle jednal minulý čtvrtek v Benu o masové importu spotřebního zboží.

Vyslovený ateista Gerbašev přijal od patriarchy Pimena slib, že se za něj bude modlit. Vyslovil narážky o možném zrušení nároku, znemožňující křesťanům vykonávat povodlní vyhrazená do -

sud členům strany.

Moskevské novosti už spekulovaly o skrytém systému dvou stran a to prostřednictvím organizace sdružující věrné nestraníky, kteří by mohli kandidovat ve volbách.

Gerbačovovu tézi, že k perestrojce není alternativy, přijali za vlastní minulý týden také čs. premiér Štrogal a člen polského politbyra Rakowski. Události v Polsku však varují, že by mohlo být pozdě. Jak zachránit stranu a státní socialismus - když to proletariát odmítne.

O nezávislosti soudců a jiných problémech zákonnosti

Při návštěvě G. Musška v Moskvě 12.3.1988 vyslovil M. Gerbačov tuto svrchovaně významnou myšlenku: "Vytvořením právního socialistického státu by měla, řekl bych, vyvrcholit reorganizace politického systému." Mohli bychom ještě rozvíjet pvaňu na téma, proč tuto myšlenku vyslovil M.G. poprvé právě při setkání s nejvyšším představitelem čs.státu. Chceme však zatím jenom ukázat, že pokud jde o SSSR, nejde o pouhou deklaraci, ale o vyjádření reálného procesu, který zde již probíhá. Náserným svědectvím je psoruhodná diskuse na téma "Demokratizace a zákonnost", kterou uverejnila sovětská Pravda 14.3.1988 a z níž zde přinášíme výňatky.

Diskuse se zúčastnili: V.I.Kudrjavcev - řed. Ústavu pro stát a právo AV SSSR, A.F.Katušev - nám.gen.prokurátora SSSR, A.M.Filatov^{nám} - předs. Nejvyššího soudu SSSR, R.A.Četov - nám.ministra spravedlnosti SSSR, V.G.Čevikov - náčelník hlavní vyšetřovací správy MV SSSR, V.I.Iljuchin - l.nám. náčelníka vyšetřovací hl. správy prokuratury SSSR, G.A.Voskresenskij - předs. prezidia Moskevské advokátní komory a E.H.Myslovskij, V.M.Savickij, A.L. Moeve a A.I.Tivedar - korespondenti Pravdy

Pravda: Přestavba orgánů pro ochranu práva vyzraňuje mnoho čtenářů. R.Sbitněv z Rigy na příklad píše: "Podle zákona jsou u nás soudci nezávislí. Ale v tisku se neustále dovídáme, že místní vedoucí pracovníci vykonávají na soudce nátlak /někteří diskutující používali pro tento jev pojem "telefonní právo"/. Není to jednou z hlavních příčin nespravedlivých rozhodnutí a rozsudků, které porušují socialistickou zákonnost?"

Kudrjavcev: Dopis je soňná přespříliš kategorický, ale problém, o němž hovoří, existuje. Jedno pro spravedlnost z nejhorrších dědictví doby tzv. stagnace jsou pokračující pokusy zasahovat do záležitostí právníků a ovlivňovat jejich rozhodnutí. To se o všem netýká jenom soudců, ale i prokurátorů, vyšetřovatelů, pracovníků orgánů vnitra i advokátů. Bohužel zákonem stanovený princip nezávislosti orgánů pro ochranu práva a jejich nezávislost při vydávání rozsudků se v praxi velmi často porušuje.

Tivedar: Já jsem soudce a budu mluvit o sobě. Ano, lidový soudce je nezávislý. Teoreticky. V životě je jaksi všechno složitější. Materiální blaho soudu i jeho pracovníků je závislé na

místních stranických a sovětských orgánech. To se týká oprav soudních budov, přidělování bytů, zavedení telefonů atd. Ať tak či onak, soudci hned od začátku cítí, že jsou na místních orgánech závislí. A řekněme si to otevřeně: Jestli soudce v průběhu 5 let - a na tuto dobu jsme voleni - nenaváže dobré vztahy s místními orgány, může být jist, že ho již nevolí. Ano - soudce volí lid. Ale kdo je navrhuje? Sase tytéž místní stranické a sovětské orgány. A proto je - přes znění zákona - soudce nucen často brát v úvahu jejich názory.

Katusov: Otázka nezávislosti je ostře postavena nejen u soudců, ale i u prokurátorů a vyšetřovatelů. Teď, například, jsou vyšetřovací orgány vnitřních věcí podřízeny veliteli příslušného orgánu milice, který řídí vyšetřování. O jaké nezávislosti vyšetřovatele lze tedy hovořit?

Pravda: Řada členů, např. V. Bikiřerov z Volgogradu, L. Pletněv z Omsku a další se táží: "A nebylo by správnější, aby vyšetřovací orgány byly samostatnou institucí?"

Katusov: Tato otázka se teď projednává. V jednom návrhu se doporučuje, aby co největší část vyšetřování prováděli vyšetřovatelé MV SSSR. Orgány prokuratury by vyšetřovaly záležitosti, které mají větší společenský dosah, a to pod vedením prokurátora, a to i v případech, že jde o pracovníky orgánů pro ochranu práva. Předpokládá se, že by vyšetřovatelé MV SSSR byli podřízeni nikoli horizontálně, ale vertikálně, a to nadřízenému vyšetřovacímu aparátu až po ředitele hl. vyšetřovací správy MV SSSR. Jinými slovy řečeno - vyšetřovací orgány nemohou ovlivňovat šetření. Za takových podmínek bude prokurátorský dohled pracovat mnohem účinněji.

Osterov: A nezdá se vám, že situaci až přespříliš dramatinujeme? Konec konců nezávislost soudce, prokurátora i vyšetřovatele je stanovena zákonem. A jestli tyto pracovníci práva mají zato, že mají postupovat tak, či onak, nikdo jim to nemůže vyvrátit. To znamená, že nezávislost je závislá na principiálnosti toho kterého právníka. Já byl rovněž lidovým soudcem. Nikdo se nesnažil mne ovlivnit, a to z jednoho prostého důvodu - protože věděli, že nepodlehnu.

Savickij: No, ne. To znamená, že spravedlnost je závislá jen na osobnostních kvalitách soudce. Právě proto se musí vypracovat mechanismus, který by obdařil soudce nezávislostí vůči všem vnějším tlakům. Domnívám se, že bychom měli jít cestou řady jiných zemí, kde se soudci nevolí, ale jmenují. Proč? Za prvé - i když se budou soudci volit z více kandidátů, voliči stejně nebudou znát jejich lidské i věcné kvality a navrhnout je budou tytéž místní orgány, které - a řekněme si to na rovinu - vědí velmi dobře, co od koho mohou očekávat. Za druhé - bude-li soudce jmenován předsednictvem Nejvyššího soudu republiky, ne na 5 let, ale na mnohem delší dobu a třeba i na doživotí, bude obrněn proti nátlaku místních činitelů. A jeho kvality se mnohem účinněji projeví.

Tivedag: Mně osobně se tento návrh velice líbí.

Novo: Ústava mluví o nezávislosti soudu a my se bavíme o nezávislosti jednotlivých soudců. A dnes, kdy je na pořadu dne otázka demokratizace soudnictví, nám sám život napovídá, že by se měl lidový soud změnit na soud lidových přísedících. V čem je jeho podstata? Ať už je souzený vinen nebo ne, zaslouží-li si shovívavost či nikoli, je-li nutno ho izolovat od společnosti - to jsou hlavní otázky, které musí lidová přísedící řešit, a proto je třeba jejich počet zvýšit. A soudce, jako profesionální právník, oblékne jejich rozhodnutí do potřebné právní formy - do rozsudku. Tím nejen že zvýšíme význam a důhu lidových přísedících, ale snemoňme ovlivňování a nátlak na soudce.

Savickij: Vraťme se k nezávislosti vyšetřování. Teď se navrhuje, aby vyšetřovací orgány vnitra byli vyjmuti z kompetence velitelů okresních, městských a ústředních orgánů vnitra a podříditi je náměstku ministra, který vyšetřování řídí. Myslím, že to není výhodisko. Bloudíme-li pátrání, vyšetřování i tajný operativní dohled do jednoho resortu - MV SSSR, tak se nemůžeme vyhnout právě těm chybám, kterých se tak velice chceme zbavit: psychologicky bude vyšetřovatel skákat tak, jak se na něj bude pískat. To platí tím více proto, že vojenský charakter MV ho nutí podříditi se velitelům vyšetřovacího orgánu. Výhodisko je třeba hledat jinde: vyčlenit vyšetřovatele prokuratury, KV a MR a vytvořit

zvláštní vyšetřovací výbor buď při Presidiu Nejvyššího sovětu SSSR nebo při Radě ministrů SSSR. Ministerstvo vnitra by v takovém případě zajišťovalo pátrání po horkých stopách a operativní práci. Prokuratura by měla nad pátráním dozor a vyšetřovatelé by pracovali pod jejím dozorem. Zůstat dnes v polovině cesty znamená oddalovat konečné řešení.

Bevikey: Jsem pro.

Pilatov: Podle mého názoru nám žádné reformy nepomohou, nebudou-li pracovníci právního aparátu západní, nepodplatitelní a profesionálně zdatní. Bohužel příprava právních pracovníků všeho druhu je u nás na velmi nízké úrovni. Proto, než se někdo stane soudcem, musí projít praxí. Musí snát sádky od A do Zet a nesmí připustit rozdíl mezi jejich duchem a tím, co je psáno. Tak bude méně chyb.

Pravda: Podle názoru V. Ljuncenka /Oděsa/ , Ch. Kuzajeva /Taškent/ a dalších dochází stále k mnoha chybám. V čem je příčina?

Kudriavcev: Pilatov má v mnoha věcech pravdu. Problém kádrů v právních orgánech je tak ostrý, jako nikdy předtím. V tom se obrátí situace 60.-70. let, kdy byla omezena příprava kádrů pro právní aparát. Dá se říci, že na tom má velkou vinu levičáctví, které vycházelo z toho, že v brzkou dobu nebude třeba vůbec právníků, protože postupně bude stát i právo odumírat. Toto neopodstatněné předbírání vedlo k tomu, že dnes pocítujeme obrovský nedostatek kvalifikovaných odborníků ve všech oblastech práva. Ale myslí, že to není ani jedná ani hlavní příčina těch chyb v našem soudnictví, o nichž se dnes tolik píše. Už zde bylo řečeno, že zásady nezávislosti právních orgánů jsou více na papíře než ve skutečnosti. Existuje však ještě jedna objektivní příčina, která strká soudnictví do "obviňovací" díchyly. Pořád ještě nedoceňujeme presumpci nevinny, nevycházíme z ní a nevěříme v ni.

Iliuchin: Promiňte, ale toto pojetí vyplývá z ústavy, v níž je řečeno, že nikdo nemůže být uznán vinným jinak, než je stanoveno v zákoně, tj. soudní cestou...

Savickij: Ale proč musí "vyplývat"? Budeme-li vycházet ze slabé kvalifikace začínajících soudců a vyšetřovatelů, dochází občas právě k tomu, že orgány pro ochranu práva už předem vycházejí z toho, že obviněný je vinen a nutí jej, aby dokázal svoji nevinu. Presumpce nevinu naproti tomu vychází z toho, že obviněný je nevinen, a vyžaduje, aby se veškeré pochybnosti vykládaly ve prospěch obžalovaného. A toto nepochopení nejdůležitější zásady trestního řízení se většinou vykládá v neprospěch obžalovaného. A to jak při vyšetřování, tak i při soudním řízení.

Novikov: Otázku kritérií hodnocení práce milice považují za nejdůležitější pro upevnění socialistické zákonnosti. Jak to vypadá dnes? Čím méně trestných činů vykazujeme a tím více neodhalených - tím lépe pracujeme. Jestliže se negativní procento zvýší, hned se místní velení ozve: "Proč k sakru zvyšujete zločinnost?" A proto je pro okresní a městské náčelníky milice lepší "pohrát si" se správami a prokázat, že díky dobré práci došlo k poklesu zločinnosti - na papíře. A ještě jedna otázka z téhož hrnku: v systému MV se považuje zločin za odhalený od momentu předložení obvinění. Zda je podlešené nebo ne, to nikoho nevzrušuje. Tento způsob hlášení je hlavní příčinou nezákonné obžaloby z trestních činů mnoha občanů. Mohl bych uvést setlou řadu případů, kdy pod tlakem různých velitelů milice, kteří ke konci měsíce potřebovali dobré procento odhalených případů, vyšetřovatelé předkládali obvinění proti lidem, které jedinkrát vyslechli a žádné údaje o jejich účasti na trestném činu neměli. Později pak většina těchto případů praskne jako mýdlová bublina, ale procento má potřebnou "úroveň".

V této nenormální situaci již došlo k nápravě. Generální prokurátor a ministr vnitra SSSR podepsali společný příkaz, že od ledna t.r. se přechází na nové kritérium: trestný čin se považuje za odhalený teprve tehdy, když prokurátor podepíše obžalobu a předá ji soudu. Ale zmátnit léta se vyvíjející psychologií vyšetřovacích orgánů, kteří občana nejdříve satknou a pak začnou shánět důkazy - to není snadné.

Rudriavcev: To je pravda. Dlouhá léta působila "teorie" Vyšinského, že "carevnou důkazou" je přiznání obžalovaného. Z vědeckého hlediska jsme tento stav, který je v přímém rozporu se zá-

sadou presumpce nevinny, zrušili, ale v praxi jsme se ho bohužel ještě nezbavili. A tak dochází i k tomu, že se snaží dostat tuto "carevnu" cestami, které jsou v zásadním rozporu se zákonem. Podle mého názoru je třeba změnit i mechanismus šetření a zejména je nutné, aby se výsledek sděloval obhájce. Podle mého názoru si nedovolí v přítomnosti advokáta žádný vyšetřovatel donutit obžalovaného k přiznání viny činu, kterého se nedopustil. Musíme uvažovat o reformě soudu. Například je možné, aby řadu případů řešil jeden soudce a u jiných složitějších by mělo být více soudců i lidových přísedících.

Myslovskij: Bylo zde řečeno, že se stává, že vyšetřovatelé vynucují na obviněných přiznání a že tím porušují presumpci nevinny. Ale podle ustanovení 150 trestního procesního řádu RSFSR v rozporu s Ústavou SSSR, kde se říká, že vinným může člověka uznat pouze soud, je vyšetřovatel povinen při předložení obvinění se neptat, zda obviněný přiznává svoji vinu. Ale to není všechno. Dnes vypadá právní praxe tak, že bez tohoto přiznání odmítají soudci vyslovit výrok jak o vině, tak i o zproštění viny, ale přitom bez rozpaků vracejí případy k došetření. A k tomu dochází dokonce i v případech, kdy jak obvinění tak svědci odvolávají své svědecké výpovědi při vyšetřování.

Filatov: Došetření případu je jednou z forem řízení. Ale ani zde není vše jednoznačné. Soudci i dnes, často správně, se pozastavují nad nesprávným obviněním v případech, kdy se dostanou na koub příčin vyšetřování. Snažíme se podobné případy vyloučit. Jedním z opatření je, že tyto případy vrácíme k došetření a žádáme naprosto jasné objektivní důkazy viny. Ale Myslovský má pravdu, když využívá možnost vrátit případ, ale řada soudců se neznají v soudním líčení buď doplnit mezery šetření - jak to žádá zákon - nebo vynést osvobozující rozsudek. Oni se prostě předepojišťují a vyhýbají se zodpovědnosti. Potvrzuje to i skutečnost, že řada případů, vrácených k došetření, se bez jakéhokoli došetření zastavuje. V takových případech by však měly soudy naprosto nekompromisně vynést osvobozující rozsudky. Souhlasíme i s tím, že je třeba provést také reformu soudu s hlediska početní skladby soudců a lidových přísedících pro různé kategorie soudních případů.

Pravda: V polemice o zodpovědnosti existuje ještě jedna mez, o níž se naši sténáři často zmiňují. Tvrdí jednoznačně, že revize případu, zrušení nepravdivého rozsudku lze dosáhnout jen pomocí "telefonního práva". Kde tuto možnost nemá, je bezmocný.

Nový: Mnoho právníků je přesvědčeno, že existující předpisy pro příjem a vyřizování stížností na soudní rozsudky a rozhodnutí je třeba revidovat. Hlavní chyba je v tom, že v nejdůležitějším momentu, kdy poradce nebo senální prokurátor referuje o výsledcích svého šetření úřední osobě, která má definitivně rozhodnout, stěžovatel /jeho právní obhájce/ se svými protidůvody ... nemá do kanceláře přístup. Jsem přesvědčen, že tyto předpisy jsou vážným porušením práv a zájmů občanů.

Voskresenskij: O ochranu práv a zájmů občanů v právním systému se starají advokáti. A nevím proč se o problémech advokatury vůbec nemluvílo, ať jich není málo. Pravda je, že akademik Ku - drjavcov se zmínil o tom, že je třeba, aby se advokáti směli zúčastňovat vyšetřování. My jsme pro, aby na to měli podle zákona právo. Ale toto právo musí také fungovat. A proto je třeba zavést řadu důležitých organizačních opatření. Za první - zvýšit počet advokátů. Za druhé - za účast na soudním řízení dostává advokát dvakrát víc, než za účast při vyšetřování. Proto je pro advokáty nevýhodné zúčastňovat se vyšetřování. A za třetí - to nejdůležitější; ne každý zná, kdo se z nějakých důvodů dostane do vyšetřování, má na to, aby zaplatil obhájce. Jak zajistit, aby advokáti neobhajovali pouze movité - kteří na to mají? Navrhujeme následující postup: dovolit klientům, kteří se chtějí níměrodně odvědit svým obhájcem, aby směli odsěnu jako honorář složit do společné pokladny kolegia advokátů. Z těchto peněz, jejichž část půjde do rozpočtu, se vytvoří fond kolegia advokátů. To umožní - za první - zavést prémie pro nejlepší advokáty - a za druhé - z těchto peněz platit ty, kteří budou hájit nima - jetné obžalované jak při vyšetřování, tak při soudním řízení.

"G o l o v a"

/Gromyko vzpomíná na Stalina/

Ve dvousvazkových Pamětech A.A.Gromyka /Politizdat 1988/ se v první knize na str.207/8 popisuje schůze politbyra ÚV VKS/b/ :

"Začala diskuse o práci orgánů státní moci ve městech - speciálně v Moskvě. Mluvílo se o tom, že moskevský sovět posuzuje a řeší otázky pomalu, neoperativně, že se tam vedou zbytečné debaty. Říkalo se, že na poradování místo na rychlé operativní řešení problémů orientuje nakonec sám název: sovět /rada/ poslanců. A tu vystoupil Stalin :

"Proč bychom nemohli obnovit něco z minulosti? Vždyť kdysi bývala moc v rukou "golovy" ^{1/}. On, "golova", byl poslední, nejvyšší instancí, která rozhodovala o záležitostech města."

Někteří členové politbyra Stalinovu myšlenku podpořili. Molotov vyjádřil pochybnosti. Ostatní se dívali jeden na druhého a mlčeli. Bylo vidět, že kolísají.

Stalin nenaléhal, aby se rozhodlo okamžitě. Zřejmě usoudil, že se námět musí ještě dodatečně promyslet. Později - pokud vím - se už o otázce "golovy" nejednalo...

Příhoda je zajímavá tím, že se v ní jasně projevila jedna z charakteristických vlastností Stalina : jako magnet ho přitahovaly autoritářské vzory a administrování, tak blízké kultu osobnosti."

Tolik A.A. Gromyko.

Jeho vzpomínka je pozoruhodným příspěvkem ke studiu vývoje sovětské demokracie : kam až se ve svém vztahu k vládě lidu dostali vůdcové, jejichž strana dobyla moc s heslem "Všechnu moc sovětům !"

1/ "Golova" - městský hejtman. Postavu typicky zobrazil N.V.Gogol v komedii Revizor.

20.května 1988

XIV. mimořádný sjezd strany - "vysočanský"

V tomto roce to bude již dvacet let, kdy v Československu bylo násilně potlačeno velké hnutí za obrodu socialismu vstupem armád pěti zemí Varšavského paktu. Chci napsat něco o událostech v době mezi 21. a 30. srpna roku 1968, jak jsem je tehdy pochopil, jaký jsem měl na ně vliv, i o tom, jak jednali druzí. Do tohoto krátkého období 10 dnů jakoby se zkoncentrovaly všechny naše společenské problémy, rozpory ve společnosti i proudy a rozpory v samotném komunistickém hnutí, sektářství a dogmatismus, demokracie a socialismus. V této krátké době se také prověřila věrohodnost slov a hesel o internacionalismu, o úloze strany ve společnosti a mnoho jiných běžně používaných pojmů. Všechno to dostalo nový obsah, v pohybu byly milióny lidí nejraznějších ~~po~~ ~~řad~~ a zájmů, členů komunistické strany i nestraníků, dělníků, inteligence, mládeže i dospělých a každý z nich musel hledat svůj vlastní postoj a vztah k událostem té doby. Málokdo zůstal lhostejný. Byly to události, které postavily před každého člena strany i občana řadu otázek našeho dalšího vývoje zcela kategoricky. Odpověď nemohla být váhavá ani rezpačitá, ale musela to být odpověď jednoduchá. Byla to také prověrka upřímnosti politického přesvědčení a charakteru a i opravdovosti mnoha lidí. Šlo o události, které se hluboko vryly do paměti jednotlivců i celého národa. Ovlivnily milióny lidských životů. Byly příčinou pozdější statistické vlny emigrace. Komunistům napsal v těchto krátkých deseti dnech další, velmi podstatnou a poučnou stránku svých dějin.

Co se v oněch dnech stalo?

Dne 20. srpna 1968 kolem 23. hodiny večer překročila vojska Sovětského svazu, PDR, NDR, MLR a BNR státní hranice ČSSR. Stalo se tak bez vědomí prezidenta republiky, předsedy Národního shromáždění, předsedy vlády i prvního tajemníka ÚV KSČ a těchto orgánů...

Středa 21. srpna 1968

O této neuvěřitelné události jsem se dozvěděl ráno 21. srpna asi v 7 hodin v Přerově. Do Přerova jsem přiletěl k večeru 20. srpna na poradu o ekonomické reformě, která se měla konat druhý den v Přerovských strojárnách. Ráno jsem si šel koupit noviny. Ve

městě byl v tu dobu klid a běžný provoz. Také v novinách byly obvyklé zprávy. V Rudém právu jsem našel i svůj článek o hospodářských reformách a politice. Dozvěděl jsem se, že Fond republiky dosáhl ve středu 21. srpna už bezmála 200 mil. Kčs. Občané věnovali na zlatý poklad republiky již více než 60 kg zlata. Na valné hromadě v Brně byl ustaven Hospodářský svaz státních statků. Měla se tím posílit samostatnost podniků a jejich podnikatelská aktivita. Do svazu se přihlásilo 254 statků z Čech a Moravy. Dále jsem se dočetl, že ve východních Čechách je rehabilitace na postupu, že tamější krajské kontrolní komisi došlo přes 80 žádostí o rehabilitaci. Místopředseda vlády dr. Husák byl minulého dne mezi šáberskými hutníky^{1/}, kde hovořil o přínosech demokratizačního procesu pro celou společnost. Zdůrazňoval, že naší hlavní povinností je vytvořit prostor pro hospodářský rozvoj a svobodný život všech lidí a všech společenských skupin. "Považujeme za nebezpečné", řekl, "vrážet klín mezi inteligenci a dělnickou třídu. Moderní společnost potřebuje všechny společenské vrstvy." Šáberské hutníky varoval, že jsou jednotlivci, kteří by chtěli přivřít dveře, jimiž proudí čerstvý a zdravý vzduch do politického života. Řekl o nich, že to dělají ze strachu před lidmi, se strachu o vlastní křeslo, neboť ne všichni, kteří si zvykli na direktivní řízení, se cítí dobře v nových podmínkách a v novém systému, který vytváříme. S tím nebylo možné ne - souhlasit.

Po návratu do hotelu v Přerově jsem dole v hale viděl skupinu vzrušených lidí. Ptal jsem se, co se děje, a teprve od nich jsem se dozvěděl, že k nám v noci vtrhla vojska. Báli, že bude válka. Zejména ženy. Na poradu v přerovských strjírnách jsem neměl ani pomyslení. Požádal jsem ředitele podniku, aby mi pomohl dostat se zpět do Prahy. Vlak byl plný cestujících. Kluvílo se o tom, co se stalo. Lidé nadávali na Rusy a na Brežněva. Do toho se mísily pocity nedůvěry a nejistoty v budoucnost. Co bude dál? Je to začátek něčeho většího, o čem nevíme? Nebude válka? Kálokdo si teh-

---

Pozn. 1/ Projev dr. Husáka k šáberským hutníkům mi byl při jedné z demovních prohlídek v 70. letech zabaven. Obsahoval totiž řadu myšlenek, které pak později jeho projevy neobsahovaly. STB mi tento dokument nikdy nevrátila a zaradila ho tím mezi tzv. závadnou literaturu. Projev také nebyl nikdy zveřejněn ani v pozdějších spisích dr. Husáka.

dy myslel, že vstup armád je jenom kvůli nám. Lidé totiž toho věděli o politice mnoho a proto uvažovali a kombinovali, dohadovali se. Neměli žádné iluze. Již tolikrát se jim neříkala pravda. Proč by se jim měla říkat dnes?

K večeru 21. srpna jsem byl v Praze. Doma jsem měl dva vzkazy. Jeden od soudruha Oborského z Rudého práva, abych přišel kamsi, kam se část redakce odstěhovala, abymohla pokračovat ve vydávání Rudého práva, protože její budovu již dopoledne obsadila vojska. Druhý vzkaz byl od soudruha z městského sekretariátu strany. Žádali mě, abych se dostavil do budovy VŠ ekonomické v Praze na Žižkově na poradu delegátů mimořádného XIV. sjezdu KSČ, zvolených v Praze a ve Středočeském kraji. Delegáti setas měli sejít se členy MV KSČ a s pracovníky sekretariátu. Byl jsem řádně zvoleným delegátem a také členem MV strany v Praze. Šel jsem tedy na poradu delegátů do budovy, kterou jsem důvěrně znal a kde jsem řadu let pracoval jako profesor. Delegáti se postupně scházeli a navzájem se informovali o tom, co vše se u nich dělo od vstupu armád na naše území až do večera 21. srpna. Teprve tehdy jsem se lépe orientoval v tom, co se ten den v Praze událo. Ve svém životě jsem zažil několik událostí, které poznamenaly můj život a určily mé politické postoje. Byl to především Mnichov, ztráta samostatnosti republiky, vznik protektorátu a později samozřejmě válka. Další byla Květnová revoluce 1945, osvobození republiky Rudou armádou. Potom přišel únor 1948, roztržka s Jugoslávií, procesy, pak rehabilitace atd. Tu první zkušenost jsem prožil v Sudetech jako 12 letý hoch. Ty další už jako dospělý člověk, od r. 1946 člen strany. To všechno se promítne v hlavě bleskem. Ty dávné i ty čerstvé zkušenosti. Všechny hodnoty a pravdy, které jsme dosud ve svém životě sledovali a o kterých jsme byli přesvědčeni, se posunuly do jiných poloh. Politika dostala dramatické formy. Věděli jsme, že za těchto okolností máme mimořádnou odpovědnost, že nikdo nemůže mluvit naším jménem, že nemůže věci řešit za nás nebo bez nás a když ano, bude je zcela určitě řešit jinak. Kdo má právo naším jménem a jménem socialismu, jménem strany, vlády a parlamentu zvat cizí armády na území republiky? To je zneužití, podvod, ne-li něco horšího. Kabinetní praktiky v politice nám byly již dávno odpuštěné.

Večer 21. srpna byly již známy některé oficiální informace .

Především to bylo prohlášení předsednictva ÚV KSČ, které odhlasovala většina předsednictva a které vysílal čs. rozhlas krátce po jedné hodině v noci^{1/}.

Dozvěděli jsme se, že proti tomuto svolání hlasoval v předsednictvu strany Bilak, Kolder, Rigo a Švestka. Po prvních větách prohlášení byl však na příkaz Ústřední správy spojů a K. Hoffmann na vysílač na středních vlnách vyřazen z provozu. Proto většina posluchačů, kteří byli v té době u přijímačů, zaslechla jen první část věty prohlášení. To však bylo slyšitelné v rozhlasové síti po drátě, která nebyla vypnuta. Tak se poprvé část občanů ČSSR dozvěděla o vstupu armád na území republiky.

V noci však začal fungovat nový, dosud neznámý vysílač, který se nazýval Vltava. Tento vysílač ráno rozšířil prohlášení TASS. V něm se pravilo:

TASS je zmocněn prohlásit, že straničtí a vládní činitelé Československé socialistické republiky se obrátili na Sovětský svaz a další spojenecké státy se žádostí o poskytnutí bezodkladné bratrské pomoci čs. lidu včetně pomoci ozbrojených sil. Tato žádost byla vyvolána vzniklým ohrožením socialistického zřízení v Československu a ústavou zakotvenou státností a ze strany kontrarevolučních sil, které se spojily s kontrarevolučními silami nepřátelskými socialismu... Sovětská vláda a vlády socialistických zemí se rozhodly vyhovět uvedené žádosti o poskytnutí nutné pomoci bratrskému čs. lidu. Toto rozhodnutí je v plném souladu s právem státu na kolektivní a individuální sebeobranu obsažené v členských dohodách uzavřených mezi bratrskými socialistickými zeměmi.

Celý text tohoto prohlášení byl 21. srpna také otištěn na první stránce moskevské Pravdy.

Od rána také velitelství okupačních vojsk rozšiřovalo v letácích prohlášení k obyvatelům ČSSR, ve kterém se praví: "Naši bratři Češi a Slováci! Obracejí se k nám vlády BLR, MLR, NDR a PLR a SSSR. Odpovídajíc na žádost o pomoc, s níž se na nás obrátili straničtí a státní představitelé Československa, věrní věci socialismu, jsme dali svým ozbrojeným silám pokyn, aby dělnické třídě a všemu čs. lidu poskytly nutnou podporu při obraně jeho socialistických vymožeností, stále vytrvaleji ohrožovaných úklady dom

---

1/ Viz příloha v dokumentaci

máci i mezinárodní reakce... Řada osob, které pronikly do státního a stranického vedení československa ~~kyj~~ podvratné osoby kryly a tím pomáhaly kontrarevoluci soustředit síly pro závěrečnou etapu v boji za uchopení moci."

Jakási prohlášení bližší neurčené skupiny stranických a státních činitelů, kteří údajně požádali SSSR a další socialistické země o záchranu socialismu v ČSSR, přinesl časně ráno 21. srpna do ČTK její tehdejší ředitel M. Sulek. Od koho on toto prohlášení dostal a kým byl pověřen, aby ho zveřejnil, se nikdy naše veřejnost nedozvěděla. Bylo to prohlášení, které bylo ve čtvrtek 22. srpna otištěno v moskevské Pravdě a které již 21. srpna ráno mělo být vysíláno čs. rozhlasem a vydáno tiskem. Píše se v něm:

"Vědomí si nejvyšší odpovědnosti vůči našemu lidu, pocitu opravdového vlastenectví, mezinárodní soc. solidarity, vědomí si svých internacionálních závazků, vzali jsme na sebe iniciativu k sesknutí všech vlasteneckých sil ve jménu socialistické budoucnosti naší vlasti. Nebezpečí bratrovražděného boje, který připravovala reakce a který by byl tragickým opakováním nedobých Lipan, postavilo nás před nezbytnost přijetí historického rozhodnutí, abychom se obrátili o pomoc k Sovětskému svazu a dalším socialistickým zemím. Naši spojenci nám poskytli tuto pomoc obdobně jako v r. 1945, kdy šlo o naše bytí či nebytí... obracíme se v této vážné chvíli k vám, občané republiky, abyste se seskli okolo realisticky smýšlejícího jádra strany, kterému je drahá věc přátelství s lidem SSSR a ostatních bratrských zemí."

Prohlášení končilo proveláním: "Nechť rozkvétá demokratické socialistické Československo!" - členové ÚV KSČ, vlády, Národního shromáždění, kteří požádali o pomoc vlády a komunistické strany bratrských zemí.

Pod toto prohlášení se nikdo nepodepsal vlastním jménem a také nebylo uvedeno, kdy bylo prohlášení sepsáno a kdy bylo vládám předáno. Tisk ostatních socialistických zemí toto prohlášení neuveřejnil.

Odpoledne 21. srpna vešlo ve známost, že soudruzi A. Dubček, J. Smrkovský, F. Kriegel, J. Špaček a B. Šimon byli internováni v budově ÚV KSČ a předseda vlády O. Černík v budově předsednictva vlády ČSSR. Poté byli zatčeni jménem revoluční dělnické-rolnické vlády a revolučního tribunálu a odvezeni sovětskou vojskou

eskertou na neznámé místo. Při zatýkání a internaci, jak jsme se dozvěděli, fungovala i skupina čs. občanů. Budova ÚV KSČ byla obsazena vojsky a vyřazena z provozu. Členové ÚV KSČ, členové městského výboru strany a středočeského krajského výboru se museli sejít a zasedat na jiných místech a v náhradních prostorách. Postupně během dne byly obsazeny vládní budovy, budova Akademie věd, čs. rozhlas, ministerstvo zahraničních věcí, ústředí Svazu novinářů a mnohé jiné. Od samého rána 21. srpna sílil proud prohlášení ze závodů, míst, okresů a krajů i od jednotlivých občanů proti vstupu vojsk s kategorickými žádostmi o jejich odchod, byla požadována obnova práce ústavních orgánů, propuštění a návrat zatčených představitelů vlády a strany a současně se objevily první požadavky na urychlené svolání mimořádného XIV. sjezdu strany. Dobré bylo, že odnikud, ani z hlavního města, ani z žádného jiného místa republiky nepřišla zpráva o tom, že by naši občané vystoupili proti cizím vojskům se zbraní v ruce, že by z naší strany vznikly násilné provokace a střety. Obyvatelstvo diskutovalo s vojáky, ptá se jich, proč přišli, kde je k nám poslal, odmítá jejich pomoc, brání se mírovými a klidnými prostředky. Bohužel však přišly zprávy o tom, že mezi našimi obyvateli jsou již stráty na životech a ranění.

Bylo také vydáno prohlášení vlády, předsednictva NS i prohlášení prezidenta republiky, ve kterých jednoznačně odmítají vstup vojsk na naše území, odmítají svoji účast na pozvání vojsk, kategoricky žádají obnovu práce ústavních orgánů a podobně.

To všechno bylo již k večeru 21. srpna známo, o tom jsme na předporadě delegátů hovořili. Jednomyslně jsme souhlasili se stanoviskem předsednictva ÚV KSČ. Dohodli jsme se na tom, že je třeba jednat, že vyzveme delegáty z ostatních krajů a druhý den se sejdem na celostátní poradě delegátů XIV. sjezdu. Ještě v noci před internací A. Duběka a ostatních mužů zasedalo předsednictvo MV strany a přijalo několik návrhů, s nimiž vedoucí tajemník MV B. Šimon seznámil A. Duběka. Šlo o návrh svolat poradou delegátů zvolených na XIV. sjezd mimořádným sjezdem strany, ~~zprávy o tom, že mezi našimi obyvateli jsou již stráty na životech a ranění~~ připravit protestní generální stávku proti obsazení republiky cizími vojsky a připravit svolání komunistickým stranám světa. A. Dubček s tímto návrhem a názory souhlasil.

Mezi tím byly informovány krajské výbory strany, že se svolá-

vá porada delegátů XIV.sjezdu na 22.srpna. Z našeho středu jsme pak vybrali soudruhy, kteří pro toto jednání měli připravit návrhy. V podstatě šlo o návrh textu provedení k šs.lidu a dále textu výzvy delegátů XIV.sjezdu KSČ dělnickým a komunistickým stranám světa. Protože shromáždění mnoha set delegátů na druhý den bylo i organizačně složité, byla vybrána organizační skupina, která zabezpečí konání porady. Mimořádnou úlohu v této práci museli sehrát pracovníci MV strany v Praze, kteří nejlépe znali město a závody. Měli také nejlepší spojení s jednotlivými kresními sekretariáty a jednotlivci.

Během dne se také shromáždila část členů a kandidátů ÚV a kontrolní a revisní komise. Sešli se v prostorách hotelu Praha, kde byli zpravidla v době zasedání ÚV ubytováni mimopražští členové. Jinde to ani nebylo možné, budova ÚV byla obsazena vojáky. Toto zasedání pak bylo později nazváno třetinovým ÚV, protože do hotelu Praha se až do pozdních večerních hodin 21.srpna nedostavilo více než 30 členů a kandidátů Ú a ústřední kontrolní a revisní komise. To znamená, že se prakticky ÚV KSČ na výzvu předsednictva nesešel. Proto nebylo nikdy ani zahájeno zasedání ÚV KSČ, ale pouze porada. Je samozřejmé, že i přítomní členové ÚV znali situaci, věděli o prohlášení TASSu, znali prohlášení předsednictva ÚV KSČ, předsednictva parlamentu a vlády, věděli také, že vojska byla pozvána do ČSSR jménem tzv. zdravých sil v ÚV a věrných synů socialismu. Někteří členové ÚV žádali od přítomných členů předsednictva ÚV, jako byl Biřak, Kelder, Rigo přímou osobní odpověď, kde vojska pozval a co navrhuji dělat. Členové ÚV již věděli, že Dubček, Smrčevský a ostatní jsou zatčeni. Nikdo se k takové odpovědnosti, že je členem skupiny NK členů ÚV, která pozvala vojska, nepřihlásil. D.Kelder odpověděl, že on to nebyl. A.Indra se vyhnul přímé odpovědi a navrhnul, aby se ÚV sešel znovu za 14 dní, až horké hlavy vychladnou a že reality se musí respektovat. Nedůvěra mezi skupinami členů ÚV občas propukla v ostré slovní kontroverze. Všichni sice nabádali ke klidu, ale nic nedělali. Až do pozdních večerních hodin se tato část ÚV sešla v úbec na nic. Dokonce ani na prohlášení. Na poradu třetinového ÚV přišli s MV strany soudruzi K, trč a Rattinger s návrhem, aby ÚV dal souhlas s konáním porady delegátů XIV.sjezdu druhý den. Po menší výměně názorů s tím převážná část členů ÚV souhlasila.

Dekonce na tuto poradu vyslala delegaci ve složení Bilak, Krček, Vaculík.

Určitá skupina členů ÚV se pokusila zformulovat vlastní prohlášení a navrhnout určité kroky k normalizaci situace. Toto prohlášení se stalo předmětem ostré diskuse. V návrhu prohlášení se podporovalo stanovisko předsednictva ÚV ze dne 21. srpna 1968 ke vstupu vojsk. Dále prohlášení obsahovalo výzvu zabránit provokacím a panikám, střežit klid a pořádek, zabezpečit zásobování a dopravu.

ÚV prohlašuje, že bude nepřetržitě zasedat, obnoví činnost stranického tisku a všech krajských orgánů a jako základ své stranické politiky pokládá Akční program. Dále se uvádí, že členové předsednictva a ÚV vstoupí v kontakt s velitelstvím vojsk Varšavské smlouvy s cílem zajistit urychlení normalizace. A konečně prohlášení vyzývá krajské a okresní výbory strany, aby dbaly pouze pokynů ÚV a jeho orgánů a jednaly v duchu jeho směrnic. Celý návrh prohlášení uveřejnil J. Piller v Rudém právu až teprve v listopadu 1969.

V prohlášení, které napsala skupina členů ÚV, však bohužel nebylo ani slovo protestu proti zatčení a internaci členů předsednictva ÚV, které v době, kdy se prohlášení sestavovalo, bylo všem přítomným členům třetiváclavského ÚV již známo. V komuniké nebyl ani vznesen kategorický požadavek návratu ústavních činitelů, jako je předseda vlády, předseda parlamentu a první tajemník ÚV KSČ do jejich funkcí a obnovení normální činnosti ústavních orgánů. Naopak, delegovanými členy předsednictva ÚV, kteří měli podle tohoto prohlášení zahájit jednání s velitelstvím vojsk s cílem zajistit urychlenou normalizaci, mohli být pouze ti, kteří nebyli internováni a zatčeni, tj. zejména ti, kteří hlasovali proti usnesení předsednictva v noci 21. srpna. Takový postoj nebyl pro většinu přítomných členů přijatelný a vzbudil samozřejmě jejich nedůvěru. Když jsme se o těchto postojích dozvěděli na předporadě delegátů, vzbudil také naši nedůvěru.

K večeru 21. srpna jsme se dozvěděli i velmi důležitou pravdu a sice že byl a je činěn pokus o ustavení revoluční dělnicko-rolnické vlády a také revolučního tribunálu. Že dokonce jménem této vlády a tribunálu bylo provedeno zatčení představitelů strany a státu. /Tuto skutečnost zveřejnil později J. Sárkovský

ve svých vzpomínkách etičtěných v Itálii. Znovu ji potvrdil A. Dubček ve svém interview, které poskytl začátkem ledna 1968 L'Unita, orgánu Komunistické strany Itálie. Znamená to, že tehdejší naše informace nebyly žádným výmyslem ani desinformací, ale bohužel holým faktem/.

Potvrdilo se tak, že armády vstoupily do ~~ZZK~~ ČSSR s tím, že jejich příchod bude plně legalizován novým stranickým vedením, novou revoluční dělnicko-rolnickou vládou, Národním shromážděním a nakonec i prezidentem republiky. Že budou přivítáni jako ochránci pořádku a socialismu před kontrarevolucí a občanskou válkou. V takové situaci by pak bylo možno, aby se tzv. zdravé jádro strany konečně projevilo veřejně, opřelo se o další "statečné funkcionáře", kteří by se přihlásili k tomu, že vojska pozvali a pak podepsali potřebné dokumenty.

Za necelé tři neděle, 2. září, měl být zahájen XIV. sjezd mimořádný sjezd strany. Ještě před tím, 26. srpna, se měl konat mimořádný sjezd KS Slovenska. Každý věděl, že tyto sjezdy budou mít tentokrát zcela mimořádnou úlohu. A to nejenom v dějinách strany, ale pro celý vývoj naší společnosti a státu. Měly nejenom potvrdit nastoupenou generální linii v duchu Akčního programu strany a demokratizace společnosti, ale měly také podrobit kritické analýze takové otázky, jako byly příčiny vzniku tehdejší společenské krize a odpovědnost za ni. Měl přijmout nové stanoviny strany a zvolit nové ústřední orgány. Každý věděl, že všechny tyto otázky budou spojeny i se změnami ve vedoucích funkcích strany i ve státním a hospodářském aparátu. Aby mohly být změny s obraty v politice úspěšné, musí být nutně spojeny i se změnami osob politických představitelů. Musí být vytvořena nová kvalita personálního obsazení důležitých stranických a státních funkcí. Jinak jsou deklarované obraty v politice nebo i kritika dosavadních chyb a omylů nepřesvědčivé a nereálné.

Vstupem armád na naše území byly naráz všechny tyto cíle a naděje zpochybněny, ne-li zmařeny. Vytvořila se tak pro stranu a společnost nebezpečné vakuum, které mohly vyplnit a/ síly, které vojska pozvaly a které chtěly nebo již vytvořily v tuto chvíli loutkovou revoluční dělnicko-rolnickou vládu a revoluční tribunál: že tyto síly existují, o tom hovořil dokument TASSu, letáky velitelství vojsk i prohlášení zatím neznámých členů ÚV, vlády a parlamentu;

B/ nebo síly

věrné programu strany, vládnímu programu, demokratické politice, síly, které stály na principech ústavnosti a suverenity země, síly, které v tomto okamžiku požadovaly odchod vojsk, obnovu práce a činnosti ústavních orgánů a návrat zatčených vedoucích představitelů strany a státu do funkcí, do nichž byli zvoleni.

Pro všechny z nás, kteří jsme se sešli na předporadě delegátů XIV. sjezdu strany večer 21. srpna a kteří jsme se seznámili se všemi těmito dokumenty a informacemi, bylo zřejmé, že 1/ vstup vojsk se uskutečnil bez vědomí ústavních orgánů republiky, bez vědomí ÚV KSČ a prezidenta republiky;

2/ v Československu existují síly, které sice se k pozvání vojsk dosud otevřeně nepřihlásily, ale které jsou na něm zainteresovány, podporují je, pokusily se ustavit revoluční dělnicko-rolnickou vládu a revoluční tribunál;

3/ byla zatčena a eskortována část předsednictva strany, předseda vlády, předseda NS, předseda ÚV NF, 1. tajemník ÚV KSČ a další soudruzi;

4/ vstup vojsk se střetl se spontánním odporem obyvatelstva a členů strany. Odpor obyvateľstva má ukázněný a klidný charakter. Všichni odmítají ochranu a pomoc cizích vojsk před "kontrarevolucí";

5/ podstatná část mezinárodní veřejnosti, zejména komunistické, dělnické a socialistické strany, odsuzují vstup vojsk do ČSSR odsuzuje - je. Tento čin odsuzuje i řada vlád a vládních činitelů.

Takevá byla zhruba situace koncem 21. srpna.

V této situaci bylo jedině možné a správné, aby se sešli delegáti mimořádného sjezdu strany, kteří mohli reprezentovat stranu jako celek a vyslovovat svůj názor a stanovisko k událostem, překonat některé postoje a váhavost určité části členů ÚV strany. Každý si byl vědom toho, že pozvání vojsk do Československa, tak jak o ně, hovořilo prohlášení TASSu a jiné dokumenty, nemohlo být vymyšlené od začátku až do konce. Měli jsme již určité zkušenosti z doby rostrčky a Jugoslávií, měli jsme také zkušenosti z předcházejících krizí v Polsku, kdy do čela strany přišel Gomułka. Nesapomenutelné byly i zkušenosti z maďarských událostí. Byli jsme si vědomi i toho, že existující ÚV byl zvolen XIII. sjezdem strany v období, kdy 1. tajemníkem byl A. Novotný, že ur -

čítá a dosud vlivná část členů ÚV je úzce spojena s předlednovou politikou, že má za deformace politiky osobní odpovědnost, že s vnitřním nescuhlasem přijímala rozhodnutí lednového pléna ÚV, Akční program strany..., že svou politikou ztratila důvěru členstva strany i bočanů. Přitom tyto členové zůstávaly ve vysokých stranických a státních funkcích až do doby konání XIV. sjezdu strany. Situace se vyvinula jednoznačně. Byl učiněn pokus o ustavení revoluční dělnicko-rolnické vlády, v prohlášení TASSu se hovořilo o tom, že státní a straničtí činitelé pozvali vojsko do republiky, v prohlášení velitelství vojsk se hovořilo o blíže neurčené skupině členů ÚV, vlády a parlamentu, kteří pozvali vojska; a to všechno nemohli pochopit občané republiky a členové strany jinak, než jako pokus o zvrát současných politických poměrů, jako pokus o likvidaci demokratizační politiky Dubčekova vedení cizími silami zvenčí. S podstatou této politiky se lidé většinou již zotožnili. Proto se cítili ohroženi ve svých suverénních právech a politických i občanských. To byla také podstata jejich spontánního odporu proti vstupu vojsk. Proto také na mnoha místech nezávisle na sobě vznikl požadavek, aby byl urychleně svolán XIV. sjezd strany, aby delegáti tohoto sjezdu jako nejvyššího orgánu strany vyjádřili stanovisko k tomu, co se stalo, a zabránili pokusům o jakýkoli zvrát demokratizační politiky. V těchto požadavcích byla naděje, že delegáti XIV. sjezdu přijmou opatření k ochraně politických a občanských práv, že budou schopni vyjádřit požadavek suverenity země a že vytvoří v daném okamžiku pro celou společnost pevnou politickou orientaci. Jedině shromáždění delegátů sjezdu bylo v tomto okamžiku schopné zabránit pokusu o puč ve straně, o zvrát poměrů, o vytvoření nového konzervativního politického vedení. Nikdo nevěřil tvrzení o nebezpečí kontrarevoluce a o nebezpečí bratřivražděné kontrarevoluční války. Poměry ve státě jsme znali lépe než kdokoli zvenčí. Lidé cítili, že jsou znovu podváděni, že pod záminkou ochrany před kontrarevolucí jim bude nové politické vedení, dosazené vojenskou mocí, znovu navlékat chomout příkaznického centrálně byrokratického řízení, administrování a nejistoty, potlačování demokratických, politických i občanských svobod. V tomto pocitu se nemýlili. Cítili, že je ohrožena jejich suverenita, jejich právo rozhodovat o sobě a po svém. V tom je utvrzoval i ten fakt, že první útok byl veden nikoli proti nějakým centrům kontrarevoluce, ale proti

představitelům strany a státu, proti ústavním orgánům, kteří si získali jejich důvěru.

Svolání delegátů XIV. sjezdu bylo v podstatě dílem okamžiku. Bylo odpovědí na vzniklou situaci, která nám byla vnucena zvenčí, vstupem vojsk. XIV. sjezd byl původně svolán na 9. září 1968. Nebylo žádného vnitřního důvodu, proč by se tento sjezd neměl ve stanovenou dobu konat. Žádná vnitřní síla nemohla regulérnost tohoto sjezdu ohrozit. Naopak, upíraly se k němu naděje mnoha lidí, že na tomto sjezdu bude definitivně rozhodnuto o problémech, které rozdělovaly společnost, ochromovaly aktivitu lidí a znehodnocovaly obrovskou část národní práce. Očekávalo se, že bude vypracována strategická linie KSČ a že tato linie bude sledovat rozvoj demokracie a v celém společenském životě. Že budou také do ústředních orgánů zvoleni lidé, kteří mají důvěru členů strany a ostatních občanů. A že odejdou ti, kteří svoji dosavadní politikou důvěru lidí stratili.

Do doby konání sjezdu se nemohl uskutečnit žádný pokus o kontrarevoluční organizované vystoupení. Takové síly zde nebyly a nebyla zde také atmosféra, která by podobné vystoupení umožnila. Nešlo tedy o spor socialismu a kontrarevoluce. Tato otázka se vyhrčila především po vstupu vojsk teprve jako jakási údajná příčina a důvod jejich vstupu.

Vstup vojsk 21. srpna však nebyl nahodilým datem. Víme, že již 26. srpna měl být zahájen mimořádný sjezd KS Slovenska. Slovenská KS měla podobnými problémy jako komunisté v Čechách. Slovenský sjezd by bezpochyby podpořil politickou linii demokratizace společnosti a reformy. Bezpochyby by také vytvořil řadu kádrevých závěrů. Oba sjezdy, jak slovenský, tak celostátní, by svým jednáním, výsledky a volbou nových ústředních orgánů nutně zbavily dogmaticko-sektářské síly ve straně posledních možností zvrátit a poměry, zabránit společenským reformám, nebo je zabrzdit a obnovit v plné míře moc těchto sil i centralisticko-byrokratický politický systém. Nepochybně by potvrdily a rozpracovaly politickou orientaci ~~xxxxxxxxxxxx~~ vyjádřenou v Akčním programu strany, orientací na ekonomickou reformu, orientací na demokratizaci politického systému a celospolečenského života. Tyto sjezdy by také znemožnily jakoukoli vážnější iniciativu antisocialistických sil. Vojska - pokud bylo rozhodnuto, že mají do ČSSR vstoupit - musela te-

dy přijít ještě před těmito dny.

Nám, delegátům XIV. sjezdu - i když jsme kdy nebyli žádnými vojenskými odborníky - bylo jasné, že vstup vojsk pět zemí nemohl být záležitostí okamžitého rozhodnutí. Takové rozhodnutí muselo být kalkulováno už dávno předtím. Podle názorů našich vojenských odborníků včetně tehdejšího ministra národní obrany Džára, byl vstup vojsk připravován několik měsíců předem, pravděpodobně již od března do dubna. To znamená, že vojenské štáby připravovaly plány vstupu, organizovaly přesuny vojsk, bojové techniky, zásobování armád, prostě všechno to, co vyžaduje nasazení několika desítek divizí, velké masy letecké techniky a několika tisíc tanků dávno před tím, než dostanou příkaz k překročení státních hranic. Těžko je měno uvěřit, že by to všechno mohly štáby vojsk uskutečnit bez politického rozhodnutí. Již tento fakt charakterizuje vztah tehdejšího sovětského politického vedení k obrodnému procesu, ke KSČ a jeho vedení. Charakterizuje to hlubokou nedůvěru sovětského vedení ve správnost politiky demokratizace a ve schopnosti KSČ a jejího vedení strany. Zhruba od dubna se také uskutečnila x celá řada politických intervencí a nátlaků i přímého zasahování do vnitřních záležitostí KSČ a státu, počínaje schůzkou vedení komunistických stran v Drážďanech koncem dubna 1968 a konče jejich poradou v Bratislavě začátkem srpna 1968. /V osobním rozhovoru 28. srpna 1968 mi člen předsednictva D. Kolder, který byl účastníkem jednání v Drážďanech, řekl, že již tam vedoucí představitelé SED a sovětské strany kritizovali Dubčeka za kádrovou politiku. Zejména za to, že dopustil, aby se v politickém životě kýmuk objevily a prosadily některé osobnosti. Jmenoval Sarkovského, Husáka a také Svobodu, který byl v té době prezidentem republiky. /

Takové postoje a akce behužel jen rostřovaly napětí, zpochybňovaly autoritu vedení strany, dávaly nové impulsy dogmaticko-sektářským skupinám ve straně, nahrávaly antisocialistickým silám ve společnosti, a když se dostaly na veřejnost, jako např. v dopise pěti ve Varšavě, urážely i prostě občany státu.

Čtvrtek 22. srpna 1968

Vzniklá situace vyžadovala, aby se vyjádřila nejenom skupina členů strany nebo její jednotlivé orgány, ale aby se vyjádřila celá strana. A to jednoznačně. Šlo o vládnoucí stranu a odpovědnost za řešení vzniklých problémů a za to, co se stane zítra, nemohl mít

žádáný jednotlivý orgán ani skupina lidí, ale jen strana jako celek. To konec konců ukázalo i zasedání třetinového ÚV v hotelu Praha. Za stranu jako celek se mohli vyjadřovat jen delegáti připravovaného mimořádného sjezdu. Ono již měli mandát hovořit a jednat na vrcholném shromáždění strany. Proto to mohli učinit i v této situaci. Jejich shromáždění se nemohlo uskutečnit nikde jinde, než v Praze, hlavní město republiky. A v Praze se shromáždění delegátů, pokud k němu vůbec mělo dojít a nemělo být znemožněno - nemohlo uskutečnit nikde jinde, než v dělnickém prostředí a nejlépe přímo v továrnách. Pro shromáždění delegátů nebyl v tomto okamžiku vhodný žádný sjezdový palác ani jiné podobné prostory. To bylo jasné už v okamžiku, kdy vzešly návrhy na svolání celostátní porady delegátů. Protože se delegáti sjezdu mohli shromáždit pouze v hlavní město, vynikla při organizaci tohoto shromáždění i mimořádná úloha MV KSČ a jeho pracovníků. Zejména pracovníci městského sekretariátu a svolení funkcionáři, kteří znali poměry v hlavní město, na závodech i v jednotlivých obvodech, mohli i v kritických podmínkách úspěšně zabezpečit všechno, co bylo spojeno s organizací celostátní porady delegátů.

V noci z 21. na 22. srpna pracovaly skupiny soudruhů na návrhu dokumentů, které budou předloženy shromážděným delegátům k projednání. Zvláštní organizační skupina připravovala a zabezpečovala organizaci shromáždění. Do organizace porady se zapojily všechny dostupné prostředky: rozhlas, tisk, televize, spojevací prostředky Lidových milicí apod. Během noci byly se záměrem svolat shromáždění delegátů seznámeny krajské a okresní výbery strany, byly jim také oznámeny základní organizační pokyny, kde se bude shromáždění konat atd. Obvodní výbery strany v Praze připravily ubytování delegátů v soukromých bytech členů strany. Ochrana shromáždění delegátů byla svěřena příslušníkům Lidových milicí. Bylo rozhodnuto, že porada se bude konat v jednom z největších pražských průmyslových podniků - v ČKD ve Vysočanech. Byli jsme si vědomi toho, že výzva ke shromáždění delegátů XIV. sjezdu může být zmařena, a to nejen vytvořením překážek při jejich cestě do Prahy, ale i v samotné Praze v okamžiku, kdy se jednotlivé krajské delegace sejdou a shromáždí v místě konání porady. Nedělali jsme si žádné iluze o tom, že by tato porada mohla projít bez konfliktů a pokusů zcela ji zmařit. Byli jsme rozhodnuti tomu zabránit. A proto jsme uvažovali o náhradních způsobech, kde a jak se shro-

mádit v případě, že nám přístup do ČKD Vysočany bude znemožněn. Na železniční vlečce mezi jednotlivými průmyslovými závody ve Vysočanech měl být připraven vlak o několika vagoněch, který by v případě nebezpečí umožnil převážet delegáty po továrních vlečkách na jiné vhodné místo nebo pokračovat v jed - nání přímo ve vlaku.

Již sama doprava delegátů na místo sjezdu byla velkým problémem. Někteří delegáti se dostávali do Prahy s velkými obtížemi, oklikou a to i z nepříliš vzdálených míst. Použili při tom všechny možné dopravní prostředky včetně vozu sanitní služby. Mysleli jsme, že vzhledem k potížím v dopravě bude takřka nemožné, aby se na shromáždění dostavili delegáti ze vzdálených míst republiky, např. z východního Slovenska, odkud cesta i za normálních okolností trvá 10-14 hodin. Také doprava na území Prahy byla značně ztížena. Někteří delegáti měli potíže i s nalezením místa, kde se shromáždění konalo. Přesto se však dostavili. Informace jim poskytovali sekretariáty okresních výborů strany nebo funkcionáři ve velkých závodech. To vše fungovalo takřka bezchybně.

Ráno 23. srpna jsem byl okolo 7. hodiny ve Vysočanech v ČKD. Shromáždění se mělo konat ve velké jídelně závodu. V této budově jsem již jednou byl. Bylo to na jaře, kdy se zde konala mámořádná stranická konference Prahy 9. Účastnil jsem se jí jako člen MV strany. Tady jsem se také o přestávce setkal s A. Dubčekem. Měli jsme jen krátký čas k tomu, abychom hovořili o situaci ve straně i o tom, jak se formují a jak vystupují nejhrůznější dogmaticko-sektářské síly proti Akčnímu programu, proti ústřednímu výboru a předsednictvu strany a proti jeho osobě. Dubček byl poměrně optimistický. Říkal, že tyto síly^{ne} mají naději na úspěch, že nemají žádnou oporu ve straně, ani sympatie, a že on i ostatní soudruzi v ÚV mají dost síly se proti nim bránit demokratickými prostředky. Souhlasil jsem s tím, že nemají dostatek síly, že nemají žádnou významnou podporu členské základny, ale přesto jsme namítali, že stále ještě mají spoustu konexí a styků mezi sebou. Že představují uzavřenou společnost, která má být vytvořit velmi konfliktní a kritické situace do doby, než bude sjednáno. Dubček mi tehdy řekl, že když otevřeně vystoupí, bude to jejich konec. Že budou smeteni. Že ztratí poslední zbytek kreditu. Řekl to tak rozhodně, že jsem mu skoro uvěřil. Na tom asi náš roz-

hovor skončil.

To vše jsem si znovu uvědomil 22. srpna v těchto prostorách. Ukázalo se, že dogmaticko-sektářské síly ve straně, o kterých jsme tehdy s Dubčekem hovořili, byly sice doma bezmocné, ale ve spojení s podobnými silami zvenčí mohly vytvořit nejen velmi kritické situace, ale dokonce připravit svrat. Optimistický a demokratický vůdce strany Dubček byl zatčen jako revizionista a oportunista a spolu s ním řada dalších soudruhů. Bylo proti němu použito slovníku, který tak dobře ovládaly právě dogmaticko-sektářské síly. Uvědomil jsem si, že naší povinností bude tento boj nevzdávat, ale vést ho dál, i když v mnohem horších podmínkách, než jaké tu byly dosud, od ledna do vstupu armád.

Erzy ráno 22. srpna bylo v budově, kde se mělo shromáždění konat, jen několik málo desítek delegátů převážně z Prahy a STře - dečeského kraje. Velkou část z nich jsem znal. Postupně přicházeli další a další. Jednotlivě i ve skupinách. Byla mezi nimi i herečka Vlasta Chramostová. Nebyla sice delegátkou sjezdu, ale doprovázela jako pomocnice svého muže-kameramana. Delegáti se organizovali a prověřovali podle své krajské příslušnosti. Vytvářely se krajské delegace, které vedli krajszí tajemníci strany. Po dokončení prezence se delegáti shromáždili ve velkém sále jídelny. Zařízení bylo jednoduché. V šele byl stůl předsednictva na vyvýšeném pódiu a před ním desítky řad židlí. Uprostřed malá ulička. Fungovala také rozhlasová aparatura. Po straně sálu a nahore na balkóně byli pracovníci sekretariátu ÚV, městského sekretariátu, členové Lidových milicí a novináři.

V 11,18 byla zahájena porada delegátů. V této chvíli bylo v sále přítomno téměř 1.000 soudruhů a soudružek, to je nadpoloviční většina delegátů volených městskými a krajskými konferencemi strany. V té době se ze Slovenska do Prahy dostalo pouze 5 delegátů. Během jednání se jejich počet zvýšil na 50. Shromáždili se tak představitelé stranických organizací, kteří měli důvěru svého členstva. Jedině ti mohli v této chvíli vyjádřit a sformulovat stanovisko celé strany.

Delegáti zvolili pracovní předsednictvo k řízení porady. Do pracovního předsednictva byli zvoleni dva kandidáti z každého kraje. Všichni internovaní soudruzi, A. Dubček, J. Smrkovský a ostatní, byli také zvoleni. V předsednictvu zaujali místo i tehdejší členové ÚV, např. A. Krček, M. Vaculík; V. Biřak se nedostavil.

Do pracovního předsednictva jsem byl zvolen i já. Zasedání porady delegátů zahájil člen dosavadního ÚV Vladimír Kabrna. Po zahájení řídil poradu s. Werkes z ostravského kraje. Hned na začátku vystoupili na žádost delegátů členové ÚV M. Vaculík a Šimečka, aby podali zprávu o tom, co se událo od vstupu armád na naše území, a to jak v předsednictvu strany, tak později na poradě tzv. třetinového ÚV v hotelu Praha. Delegáti chtěli slyšet zprávu o tom, jaký byl průběh zasedání předsednictva v noci z 20. na 21. srpna, jaké bylo stanovisko ostatních členů ÚV během 21. srpna, co se v orgánech strany dělo v posledních hodinách. K těmto otázkám referoval M. Vaculík. Informoval o průběhu zasedání předsednictva a o jednáních třetinového ÚV v hotelu Praha. Řekl, že nikde z členů ÚV nepotvrdil, že by sám nebo jako člen nějaké skupiny žádal o pomoc ozbrojené síly zemí VS na ochranu socialismu a proti kontrarevoluci v ČSSR. K večeru se pak na toto jednání dostavili Kolder, Biřak, Indra a Barbírek. Přišli v doprovodu sovětských důstojníků, kteří již na jednání zůstali.

M. Vaculík hovořil o tom, že někteří členové se snažili vsít na vědomí vstup vojsk jako realitu, ale přitom nerespektovali a nevzali na vědomí pobouření a nesohlas obyvatelstva s příchodem armád. Vystoupení M. Vaculíka doplnil s. Šimečka. K těmto vystoupením byla řada dotazů přímo z pléna.

Co se pak dělo dál, po skončení zasedání tak zvaného třetinového ÚV, o tom jsme v té chvíli věděli jen málo, skoric. Někteří členové ÚV šli patrně domů a čekali, jak to dopadne. Lenárt se v této chvíli šel léčit do Smolensk, Kapek vůbec zmizel a nebylo ho možné najít doma, ve fabrice ani jinde. Kolder se také někde přemístil a pak pendloval v pancéřovém voze mezi Hradem a místem svého pobytu. President s ním odmítl vůbec jednat. O Indrovi a Biřakovi také nikdo nic nevěděl. Právě tak Rigo a Švestka se nikde veřejně neukázali. Je pravděpodobné, že část se jich už připravovala v té době doplnit a rozšířit delegaci v Moskvě. Snad o tom někteří z nich ještě vydají svědectví.

V tomto okamžiku to byl obrázek zhrucení politiky a osobní integrity některých členů ÚV. Sjezd vyzval všechny členy ÚV, aby se na sjezd dostavili. Měli plnou volnost jednání. Kde jinde, než před fórem delegátů sjezdu mohli přesvědčit stranu i veřejnost o svém stanovisku nebo rozdílných názorech na věc a odmítnout různá podezření. To všechno mohli a neučinili tak. Nikdo by

jim v tom nebránil, nemohl bránit a ani nechtěl. Daliz zase znovu přednost kabinetní politice. A. Krček jako zástupce ÚV seděl v předsednictvu a mlčel. Přišli však i jiní a nemlčeli. Na sjezdu bylo bezprostředně přítomno 29 členů ÚV a 9 členů ústřední kontrolní a revizní komise.

V této fázi porady delegátů bylo jasné, že pokusům o vytvoření nějaké nové vlády a nového vedení strany a odstranění Dubčeka, Smrkovského a ostatních z politiky a také vážavosti stanovisek některých členů třetinové porady ÚV může zabránit jen sjezd. Byl to spontánní názor. Řada delegátů přímo z pléna navrhuje prohlásit shromáždění delegátů mimořádným XIV. sjezdem strany. To se také stalo. Poté přečetl Z. Rejzlar návrh prohlášení k současné politické situaci v ČSSR. Byl také předložen návrh prohlášení dělnickým a komunistickým stranám světa, který přednesl J. Šabata. Tyto návrhy byly diskutovány velmi důkladně. S řadou formulací byli delegáti nespokojeni a navrhovali změny. Rezoluce v původním znění nebyly schváleny a byly vráceny k přepracování.

Aby mohly být návrhy rezolucí přepracovány, pro jednání již bez dalších podstatných změn, byly zvoleny dvě návrhové komise. Jedna se měla zabývat dokumentem k vnitropokazitické situaci a dalšímu postupu strany, druhá se měla zabývat prohlášením ke komunistickým a dělnickým stranám světa. Z dosavadní diskuse, připomínek, návrhů a námitek delegátů vplynuly pro práci těchto komisí dvě základní směrnice, které bylo nutné v konečném návrhu rezolucí respektovat. Ta první byla požadavek odchodu vojsk a obnovení suverenity státu, obnovení legální činnosti ústavních orgánů. Druhá - návrat zatčených představitelů strany a státu do funkcí. Krajské delegace do těchto komisí navrhly po třech členech. Pokud šlo o delegáty ze Slovenska, kterých v té době bylo na sjezdu ještě velmi málo, bylo jednomyslně přijato, aby se práce návrhových komisí zúčastnili všichni přítomní slovenští delegáti. Po volbě těchto návrhových komisí a diskusi k jejich práci byla ohlášena krátká přestávka, během níž se sešlo předsednictvo sjezdu. Pracovní předsednictvo se dohodlo navrhnout pro další jednání tento postup:

a/ sjezd se se své vůle nerozejde, pokud nesplní svůj politický úkol

b/ sjezd bude jednat tak dlouho, pokud nepřijme takové dokumenty, které občanům republiky i straně nevyjádří politické stanovisko sjezdu v daném okamžiku a stanoví další postup činnosti

strany

e/ sjezd zvolí ústřední orgány strany tak, aby mohly pokračovat a realizovat politiku, kterou vyhlásí sjezd ve svých dokumentech. Seděl jsem za předsednickým stolem a v řízení sjezdu jsem vystřídal unaveného s. Morkese. V té době bylo na sjezdu přítomno již více než 1.100 delegátů a k tomu ještě navíc řada pracovníků aparátu ÚV strany, tisku, Lidových milicí a pod. Sál byl přeplněný, atmosféra jednání byla vzrušená. Delegáti se přímo z místa hlásili o slovo. Okamžitě reagovali na nejroznější návrhy a správy. Uplatňovali své vlastní názory. Debatovali se. Žádali změny v návrzích. S některými souhlasili, s jinými nikoli. Bylo to všechno úplně jiné, než co jsem zažil na jiných sjezdech. Nebyly zde pečlivě natištěné programy, nebylo stanoveno pořadí diskutujících, nebyly samozřejmě ani předem schválené diskusní příspěvky, nikde neměl v sále předem určené místo s vizitkou a psacími potřebami. Nebylo lehké, aby se většina přítomných delegátů sjednotila na přesných formulacích, na určitých stanoviscích, ať již to bylo prohlášení k situaci nebo prohlášení ke komunistickým a dělnickým stranám světa.

Diskuse pokračovala zejména ke zpřesnění třetího bodu návrhu předsednictva, tj. k volbě ÚV a kontrolní a revizní komise. Delegáti měli různá stanoviska a návrhy. Několik delegátů navrhovalo, aby sjezd přijal pouze politické dokumenty a nevolil nové orgány strany a jejich volbu ponechal až na další zasedání, až bude normálnější situace a více času k přípravě voleb. Proti tomu vystoupili i jiní delegáti s tím, že sjezd je vrcholný orgán strany, který již zrušil mandát starého ÚV a pokud by jednání sjezdu bylo přerušeno a nebyly zvoleny nové ústřední orgány strany, nebude mít strany pracovní orgány, které by politiku strany, vyjádřenou v přijatých dokumentech, sjezdem realizovaly. Přitom není jisté, zda vývoj umožní delegátům se znovu sejit, pokračovat v jednání a převést volby. Vznikly i návrhy, aby pracovní předsednictvo fungovalo jako pracovní orgán strany do doby, než bude jednání sjezdu pokračovat. Řada delegátů upozornila ve svých vystoupeních, že pokud o ustavení nové revoluční dělnické-rolnické vlády ⁸ oznámení TASSU o tom, že vojska byla pozvána skupinou členů ÚV, vlády a parlamentu, je vážným varováním, svědčícím o nejednotě v organizaci strany, a že sjezd může takovým pokusům zabránit jen volbou nového ÚV.

Po této diskusi bylo o návrzích pracovního předsednictva

sjezdu hlasováno. Návrh byl schválen, 10 hlasů bylo proti. K uspořádání voleb nového ÚV i ústřední kontrolní a revizní komise byly zvoleny mandátové a volební komise. Jednání pokračovalo příchodem předsedů návrhových komisí Z. Hejzlara a J. Šabaty, kteří předložili sjezdu konečné návrhy vypracovaných rezolucí. Návrh předložil nejdrívě Z. Hejglar. Byly k němu znovu připomínky a návrhy na změny. Nebylo jich však tak mnoho, jako v prvním kole. Připomínky i návrhy byly přijaty na místě. Základní rezoluce sjezdu byla přijata, jeden delegát se zdržel hlasování.

Podobně bylo ~~kg~~ projednáno i prohlášení ke sokunistickým a dělnickým stranám světa. Návrhy na změny formulací nebo jejich zpřesnění byly prováděny na místě, znovu přečteny a schváleny. Prohlášení bylo přijato, dva delegáti se zdrželi hlasování.
/Obě rezoluce viz přílohy v dokumentaci/.

Tyto rezoluce se později v období normalizace staly předmětem obrevské kritiky jako rezoluce ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ protisocialistické, antisovětské, oportunistické, netřídní atd. Faktem však je, že tyto dva základní politické dokumenty sjezdu spontánně přijala celá strana s čs. veřejností. Tyto dokumenty přijaly jako svou politickou orientaci všechny naše ústavní orgány, jako je vláda a parlament. Jsou dokumenty doby, ve které vznikly. Odráží se v nich odhodlání k odporu i tragika vzniklé situace. Tyto dokumenty si nikdo nevymyslel předem, ty si vynutila situace, která nám byly vnucena.

Po přijetí těchto základních politických dokumentů přistoupil sjezd k volbě nejvyšších orgánů, tj. ÚV a ústřední kontrolní a revizní komise. Je nutno poznamenat, že v průběhu, příprav na mimořádný XIV. sjezd strany byly na krajských mimořádných konferencích schváleny i návrhy na kandidáty do některého z ústředních orgánů strany. Volební komise měla tyto schválené změny návrhy spolu s osobními návrhy kandidátů k dispozici. Ve večerních hodinách mandátová komise podala zprávu o tom, že se sjezdu zúčastní - přes výjimečné podmínky - 1.192 řádně zvolených delegátů z 1.543 delegátů, tzn. že je přítomno více než 77% delegátů sjezdu a sjezd je tedy schopný usnášení.

Návrh kandidátky do nového ÚV předkládal jménem návrhové komise její předseda L. Pácevský. O každém navrhovaném členovi bylo jednotlivě hlasováno. Hlasování nebylo tajné, ale veřejné. Souhlas nebo nesouhlas byl projevem zvednutím ruky. V přípravě na XIV. sjezd většina delegátů zastávala stanovisko, že volby mají být tajné. Bo-

hužel, sami jsme tento princip v dané situaci nemohli dodržet. Příprava tajných voleb by si vyžádala příliš mnoho času a organizačního úsilí. Tento čas jsme neměli. Pro skoro 1.200 delegátů nebylo možno v tak krátkém čase vyhotovit písemnou kandidátku a hlasovací lístky a organizovat tajné volby. Proto jsme použili volbu aklamací. O některých kandidátech se bouřlivě hlasovalo. Každému bylo uděleno slovo. Krajské delegace ještě před hlasováním a vypracováním celkového návrhu kandidatury jednávaly návrhy na své kandidáty s volební komisí.

Nevzpomínám si, že by někdo na předcházejících sjezdech hlasoval někdy při volbách do ústředních orgánů proti navrženým kandidátům. Na našem vysočanském sjezdu byli kvačkvačk soudruzi A. Dubček, L. Svoboda, J. Černík zvoleni jednomyslně. U F. Kriegla byl jeden hlas proti a 10 se zdrželo hlasování. Sarkovský - 1 hlas proti. Č. Císař - 4 hlasy proti a 10 se zdrželo hlasování. B. Šimon - 5 delegátů se zdrželo hlasování. J. Špaček - 1 hlas proti a 3 se zdrželi, atd.

Do ÚV bylo zvoleno 144 soudruhů a soudrušek. Kandidátka na členy ústřední kontrolní a revizní komise byla předložena jako celek a o jednotlivých členech této komise se nehlasovalo. Kandidátka byla zvolena jednomyslně.

Okolnosti, za kterých probíhal sjezd, byly mimořádné. Sjezd během jednoho dne vypracoval a projednal několik základních politických dokumentů a provedl volby do ústředních orgánů strany. Sjezd nemohl vyslechnout a projednat souhrnnou politickou zprávu prvního tajemníka strany, nebylo to možné už jenom proto, že 1. tajemník strany byl zatčen a internován. Na pořadu dne byly daleko důležitější věci. Za normálních okolností ~~xxxxxxxxxxxx~~ by sjezd proběhl podle určitých zvyklostí a pravidel. Takové okolnosti však nebyly a nebylo to naší vinou. Delegáti si toho byli vědomi. Věděli, že mnoho problémů zůstalo nevyřešeno. Proto se v závěru jednání sjezd prohlásil za permanentní, nepřetržitý. To znamenalo, že ve vjednou dobu se sjezd znovu sejde a bude pokračovat ve svém jednání. Mandáty zvolených členů ÚV a ÚKRSK sjezd znovu posoudí, zhodnotí činnost členů ÚV a buď je schválí nebo odmítne a provede nové volby. O tom nebylo na sjezdu pochyb. Delegáti sjezdu si byli velmi dobře vědomi toho, že ÚV strany bude doplněn především členy ze Slovenska, že slovenský sjezd strany, který měl být zahájen 26. srpna, jeho výsledky jak programové, tak i kádrové, budou

pektevány.

Sjezd skončil 22.srpna v pozdních nočních hodinách. Poté se okamžitě sešly nově zvolené ústřední orgány - ÚV i ústřední revizní a kontrolní komise. Ostatní delegáti sjezdu se rozjeli spět do svých krajů, okresů a na svá pracoviště politiku přijatou sjezdem realizovat. Sjezd přijal závěrečnou rezoluci l.za - sedání mimořádného XIV.sjezdu KSČ. Tato rezoluce zní:

Mimořádný XIV.sjezd KSČ se sešel na svém prvním zasedání dne 22.srpna 1968 v Praze. Sjezdu se zúčastnilo přes výjimečné podmínky l.192 řádně zvolených delegátů a l.543. Přes značné úsilí se sjezdu nemohla zúčastnit většina slovenských delegátů, kterým to znemožnila okupační vojska.

Sjezd projednal:

- 1/ Úvodní politické prohlášení
- 2/ Výzvu ke komunistickým a dělnickým stranám celého světa
- 3/ zrušil mandát dosavadního ÚV strany a ÚKRRU
- 4/ zvolil nový ÚV a ÚKRR
- 5/ Přijal Prohlášení ke slovenskému národu
- 6/ Schválil dopis l.tajemníkovi ÚV s.A.I.Dubčekovi, který je inter- nován
- 7/ Vzhledem k mimořádným podmínkám nemohl sjezd projednat celý stanovený program. Prohlásil se proto za permanentní a stanovy strany, otázky státoprávního uspořádání republiky a jiné základní otázky projedná na svém dalším zasedání. Sjezd ve svém jednání a závěrech vycházel z polednové linie strany, znovu zdůraznil význam Akčního programu strany, který chce strana důsledně uskutečnit. Ve vztahu k mezinárodnímu komunistickému a dělnickému hnutí bude strana usilovat o jeho jednotu.

Opírajíc se o vůli všeho lidu bude strana svoji politiku uskutečňovat s jeho bezprostřední účastí a podporou.

Sjezd znovu slavnostně prohlašuje, že odmítá porušení suverenity ČSSR a žádá okamžité stažení okupačních vojsk.

Vycházejíc ze životních zájmů našeho lidu bude strana usilovat o normalizaci hospodářského a politického života.

Nezbytnou podmínkou k tomu je obnovení činnosti zákonných státních a politických orgánů v čele s jejich představiteli, prezidentem L.Svebodem, l.tajemníkem ÚV KSČ A.Dubčekem, předsedou vlády O.Černíkem, předsedou NS J.Smrkovským a předsedou ÚV NF F.

Krieglem.

Nově zvolený ÚV bude dále upevňovat jednotu strany a všeho lidu.

Sjezd vyzývá všechny občan republiky, aby věnovali své síly upevňování ČSSR, řádnému chodu hospodářství, aby tak projevíli důstojně a s rozvahou svoji vůli spravovat si své státní a národní věci sami.

Sjezd končí své první zasedání s přesvědčením, že celá vlast pochopí vážnost situace, podpoří jeho jednání a bude je všemi silami uskutečňovat.

Z 1. zasedání mimořádného XIV. sjezdu KSČ

Krátko po skončení sjezdu se okamžitě sešly zvolené orgány strany, a to jak ÚV, tak ÚKRSK. Sešly se v nevelké jídelně uvnitř továrny. Zasedání ÚV zahájil F. Vodsloně, předválečný komunista, člověk klidný, ryzí, s velkou autoritou. ÚV, do něhož bylo zvoleno 144 členů, nemohl stále zasedat a jednat v tomto počtu. Nemohl rozhodovat ani běžné politické a organizační otázky. Proto bylo rozhodnuto zvolit předsednictvo ÚV. Sem byli zvoleni především

A. Dubček, L. Mlynář, J. Sarkovský, O. Černík, F. Kriegl, B. Šimon, J. Špaček a další členové ÚV. Do předsednictva jsem byl zvolen¹ já. Protože velká část soudruhů, členů předsednictva, byla v té době ještě internována a mimo území republiky, bylo nutno zvolit někoho, kdo by řídil a organizoval běžnou práci předsednictva. V této funkci měl dočasně zastupovat A. Dubčka, který byl jednomyslně zvolen 1. tajemníkem strany. První návrh byl na F. Vodsloně. Ten však tuto kandidaturu nepřijal. Říkal, že se na takovou funkci nehodí, že je již příliš starý. Byl předložen návrh, aby² funkci zástupce 1. tajemníka po dobu jeho nepřítomnosti vykonával já. Měl jsem řadu námitek. O návrhu se diskutovalo. Posléze jsem na naléhání ostatních přijal. Někteří členové ÚV navrhli, aby byl zvolen ještě jeden tajemník ÚV. Bylo to motivováno rozsahem práce a úkolů. Návrh padl na Z. Mlynáře.

Ještě během jednání ÚV jsem telefonoval Z. Mlynářovi, abych ho informoval o návrhu na jeho volbu tajemníkem ÚV. Zastihl jsem ho doma. Poděkoval za důvěru. Sám se sjezdového jednání nezúčastnil, neměl tedy přehled o tom, jak probíhalo, a pravděpodobně ještě neznal všechny výsledky sjezdového jednání. Proto jsem ho v něko -

lika větách onformoval. Z. Mlynář strávil celý přecházející den jednak v budově ÚV, jednak jednáním na velvyslanectví SSSR a do telefonu mi řekl, že na sovětském velvyslanectví protestoval ještě s jinými soudruhy proti zatčení A. Dubčka a ostatních a jednal o jejich propuštění. Řekl mi, že s takovou proradností a líceměrností se v politice ještě nesetkal. Myslím, že použil i hrubších slov. Dostí neuctivě hovořil o lidech, kteří si v té době na velvyslanectví podávali ruce. Bylo to otřesné. Řekl mi, že už s tím nechce mít nic společného; dosud si myslel, že i politiku je možno dělat čestně a poctivě, ale tohle že je příliš, tohle že ne. Červeněnko nabízel ministerské funkce kdekomu. "Vejem, kto chočet!" A také jemu. Potřeboval dát dohromady nějakou vládu, kterou by vnutil prezidentu Svobodovi. Měl jsem dojem, že mluvím se zklamaným, vyčerpaným a unaveným člověkem. Neřekl jsem se tomu. On ten den zažil něco jiného, než my. On jednal s lidmi, které zažil z kabinetů stranických, vládních a diplomatických institucí, kde převažovala kalkulace nejrozumnějších mocenských zájmů. My jsme ten den měli za sebou jednání velkého sboru delegátů sjezdu v továrním děličkém prostředí, jednání sice bouřlivé, ale demokratické a odpovědné, kde každý řekl to, co si myslel, řekl to naplno a bez servítků, jednání, při kterém dominoval celospolečenský zájem.

Ještě jsem Z. Mlynářovi řekl, že nás má hledat ve Vysočanech a že mu to řeknou na sekretariátě, kde to konkrétně bude. Obsah tohoto rozhovoru jsem pak tlumočil členům ÚV. V závěru jednání jsem se pak dohodl na hlavních bodech našeho dalšího postupu. Především nám záleželo na tom, aby se upevnila jednota a spolupráce všech ústavních orgánů, NS, vlády, prezidenta a na tom, aby jejich činnost byla koordinována s naší činností. Šlo přitom o realizaci usnesení sjezdu a jeho požadavků. Dohodl jsem se také na tom, že naše formy práce budou maximálně legální, otevřené všemu obyvatelstvu, že činnost rozhlasu, televize a tisku bude ukázněně sledovat společné politické i organizační záměry a pokyny ÚV, vlády a parlamentu.

Na zasedání ÚV jsme také určili delegaci na jednání ^{XI. SJEZD} mimořádného sjezdu KSS, který měl být zahájen 26.8. Členy delegace byli F. Čadslav a L. Hrdinová. O zasedání ÚV bylo vydáno následující komuniké:

1/ ÚV KSČ zvolený mimořádným XIV. sjezdem strany se sešel v přítomnosti ÚRRK dne 22.8.1968 v nočních hodinách na svém 1. zasedání a zvolil své předsednictvo ve složení: ss. Dubček A., Smrkovský J., Černík O., Špaček M.J., Kriegel P., Šimon B., Šik O., Císař Č., Slavík V., Hrdinová L., Matějčíček V., B. Kabrna V., Hejzlar Z., Lítora J., Goldstücker B., Vojáček B., Hübl M., Nec Z., Šimeček V., Husák G., Zrak J., Fašký A., Sádovský B., Colotka P., Turzček J., Pavlanda V., Sameš A.

2/ Plénium ÚV zvolilo jednomyslně 1. tajemníkem ÚV KSČ s. Alexandra Dubčeka.

3/ Plénium ÚV KSČ zvolilo člena předsednictva ÚV KSČ s. V. Šilhána tajemníkem ÚV KSČ a pověřilo jej řízením předsednictva ÚV po dobu nepřítomnosti 1. tajemníka s. Dubčeka.

4/ Plénium ÚV KSČ přijalo pro nejbližší období politické a organizační opatření k řešení vážné politické situace v zemi.

5/ Plénium ÚV KSČ, které je jediným práveplatným vedoucím orgánem strany v období mezi zasedáními sjezdu, žádá všechny nižší stranické orgány kdekud, aby se ve své činnosti řídily výhradně pokyny tohoto legálního ÚV a jeho předsednictva.

Jednání nového ÚV skončilo mezi 5. a 6. hodinou ranní. Několik z nás si šlo na chvíli odpočinout do zdravotního střediska závodu. Doproválili nás dva milicionáři. Procházeli jsme několika továrními halami a dělníci z noční směny nás zdravili. Nikdo z nás nevěděl, co všechno nám přinese nastávající den. Byl to již třetí den okupace.

/Dokončení příště/

Sněhulák studené války
ve slunci moskevského jara

Jméno Petra Uhla jsem slyšel poprvé v roce 1970, když byl v prvním politickém procesu období normalizace odsouzen na 4 roky. Cítil jsem s ním lidskou solidaritu. Moje sympatie k němu výrazně vzrostla, když jsem si brzy po vzniku Charty 77 přečetl jeho samizdatový článek. Polemizoval v něm proti "obvinění" Františka Kriegla a Artura Londona z trockismu a napsal přibližně toto: Já, jako trockista prohlašuji, že František Kriegel a Artur London nejsou trockisté - a je to škoda; Čtvrtá internacionála by takové čestné lidi uvítala. - Já nejsem trockista, ale takovéto čestné přihlášení se k tomuto směru v roce 1977 považují za stetečné gesto.

Snad už na tomto místě bude čtenáři těchto řádek jasno, že oním sněhulákem z titulku nemá být Petr Uhl. Mám na mysli článek Jaroslava Kojzara v dnešním Rudém právu. Věcně jde o souhrn strukturálních lží, polopravd a dílčích pravdivých údajů, důležitější je ovšem politický a morální aspekt článku.

Co říká tomu, píše-li Kojzar o politickém despektem o Zéviši Kalandrovovi a zamlčuje skutečnost, že se v r. 1950 stal obětí hustiční vraždy v procesu s Miladou Horákovou, a že Z. Kalandra byl později rehabilitován. Co říká tomu, že Kojzar ve své rádobycelkové informaci o Trockém ignoruje skutečnost, že ho dal Stalin zavraždit, a opakuje lež moskevských procesů, že byl pro likvidaci socialistické moci v SSSR. Snad to, že by zde byla na místě slova J. Afanasjeva, vyslovená na adresu pověstného článku v listě Sovětskaja Rossija: s pomocí "upřesnění" obrazu Trockého se ve vědomí veřejnosti posiluje obraz "nepřítele lidu". A to se děje v době, kdy v Sovětském svazu byli občansky rehabilitováni Zinovjev, Kaměněv, Pjatakov a Raček, odsouzení v letech 1936-7 jako údajní trockističtí agenti.

Nevidím smysl ve věcné polemice proti Kojzarovu článku. Byl by to přinejmenším jednostránkový výčet lží a polopravd. Už slyším smích Petra Pitharta, Františka Šamalíka a Karla Bartoška, až se dočtou, že jsou trockisty. Ale nechtělo se mi mlčet. Kojzarův článek má totiž svou hodnotu. Ne věcnými údaji, ale jako symptom situace v Československu. Že je možné, aby v době rehabilitace Stalinových obětí orgán ÚV KSČ uveřejnil článek, psaný jazykem z doby procesů s "protistátními spikleneckými centry". Je to příznak snah přežít moskevské jaro v naději na brzký příchod ruské zimy.

Miloš Hájek

Čtenáři o voze, redakce o koze

Slyšel jsem tuhle, že glasnost u nás připomíná pořád zakřiknuté kosí mládě uprostřed reváru plného křahajců. A tak je dobře, že se sešli před časem u Topičů v Praze redaktoři nového časopisu Kmen se svými čtenáři. Sešlo se tu lidí, že by mezi nimi na tak malém prostoru Jehla nepropadla, ale to je dobře. Svědčí to aspoň o tom, že to nebyla účast nijak naorganizovaná odněkud shora, ale naprosto spontánní. K redaktorům přibylí ještě dva hosté - dlouho mlčící básník a umělecký šéf jedné malé scény, autor úvodníku, který patřil do té doby v novém týdeníku k nejzdařilejším, především otevřeností svého pohledu. Setkání po tolika letech mlčení a vzájemné nedůvěry nemohlo ani dopadnout jinak, než tomu bylo. Nechci proto ani tolik kritizovat, jako se spíš zmínit o několika problémech, které přineslo. Otázek přišlo dost, místy to tu připomínalo počátek roku šedesát osm. Horší už to bylo s odpověďmi. Nejednou se totiž zdálo, že zatímco čtenáři mluví o voze, redaktoři jim vyprávějí o koze, i když se občas dá i koza zapřáhnout do vozu, ale dopadne to většinou vždycky jako s kozou na ledě. Tak to totiž pojmenoval jeden můj známý a já mu ten titulek vzal. První z hostů si stěžoval na anonymy i jinak sdělované výhrůžky - těžko ovšem mohl čekat něco jiného. Druhý se potom na dožat z plenu, zda tolik let mlčel proto, že chtěl nebo musel, přiznal k eventualitě druhé, což ovšem zdaleka nebyl / a dosud není / jen osud jeho, ale několika set dalších dělníků slova, podobně a často ještě mnohem hůře postižených. Myslím, že není nutný inventární seznam otázek a odpovědí, které tu uváděly, zřejmě častěji než je zdrávo, do rozpaků obě strany. Hlavním jablkem sváru byla míra glasnosti u nás, tabu, která nám ještě zbývají a čas, který budeme potřebovat k tomu, abychom se dokázali se vším vypořádat. Ze strany redakce byla občas trochu trapná snaha odvést ventilaci otevřených a často i nadržovaných problémů do řečiště problematiky nového časopisu, což v dané situaci připomínalo pokus o estetizaci problematiky ve společnosti, kde byla dosud tak často odsouvána a kde se naopak stále volalo po řešení problémů po výtce společenských.

Znovu se však prokázala platnost zákona o spojitých nádobách. Je si totiž ještě nedávno těžko představit, že by i redakce hovořila otevřeně třeba o takových problémech, jak je míra času, potřebná k rehabilitaci, nebo možnost informovat se i z jiných zdrojů než přísně oficiálních. Jako člověk, který to už prodělal jednou na vlastní kůži, jsem dovedl pochopit i slova jednoho z redaktorů, že není možné chtít jen na nich, aby předváděli nebezpečné salto mortale, pokud možno bez bezpečnostní sítě, zatímco ostatní nehnou pro potřebné změny ani prstem, a dojde-li k smrtelnému zranění, budou jen jako už tolikrát přemoudřele kondelíkovsky podotýkat: dobře mu tak, proč tam trouba lezl. Na druhé straně mě však zarážel pragmatismus, který se ovšem marně halil do marxisticko-leninských pouček. Ilustruje to například tvrzení, že za malou míru svobody projevit svůj názor veškeré mohou i žáci sami, protože si jí nedokáží víc vydobýt, nebo / možná jen ironický/ povzdech nad tím, že dokud nedostávali redaktoři všechno předžvýkáno shora, žilo se jim mnohem lépe. Dnešní situace, kladoucí důraz na autocenzuru, připomíná zřejmě / i když to zrovna takhle na besedě řečeno nebylo / spuštěný vtíp o organizaci odchytu kaprů samovýlovem. I když přimínala beseda místy známé dětské říkadlo typu: teta, byla jste na funusu, ale prodávali tam husu, nebylo na škodu, že byla. Zkrátila aspoň o kousek průrvu mezi redakcí a čtenáři / třeba zatím jen u jednoho týdeníku/, odstranila aspoň jedno tabu, totiž tabu mluvit o tom, že u nás tabu jsou, a ukázala, že přikrýt cokoliv mlčením a nakypřit to navíc nahoře přikrývkou z polo- a čtvrtpravd, není nic platné, protože se vždycky při první příležitosti znovu ukáže, že s pravdou a touhou po ní je to jako se šídlem v pytli. Několik dalších článků, třeba o humoru, který ani humorem není, nebo o předbírání, ukázalo, že redakce vykročila dobře a že chce pomáhat svým čtenářům vidět věci i tak, jak jsou.

Chceš-li mír, připravuj mír

Napoleon soudil, že politika je moderní osud. Za nešťastnou součástí tohoto osudu se považovala i válka. Clausewitz v té době píše, že válka je jen pokračováním politiky jinými prostředky. Zkušenost nás však poučila o něčem docela jiném. Inter arma mlčí nejen múzy, ale též politika, pokud ji chápeme jako sebevyjádření občanů sdružených v Polis, jako rozhovor svobodných se svobodnými o věcech veřejných, jako hledání konsensu pro důležitá rozhodnutí. Třetí globální válka by pak znamenala nejen konec politiky, ale i konec civilizacek.

Mírové úsilí /jak si toho všiml už i jiní autoři/ jako by se dalo fascinovat pouze zbraněmi. Jistě, každý skutečný krok vzájemného odzbrojení je dobrá věc a zasluhuje si podporu. Avšak hlavním nástrojem války nejsou zbraně, nýbrž armády. Bez armád, jež se připravují smrtící zbraně použít, byk byly samy zbraně jen mrtvý inventář. Armády bezpochyby spatvoří moderní osud. Jsou početné a mocné i v dobách míru a mají viditelný i skrytý vliv na hospodářství, na veřejný život, na zvyklosti i psychiku lidí. Tvoří jakýsi stát ve státě. Čím slabší je občanská kontrola nad fungováním státu, tím mocněji se prosazují vliv armády, jež má pochopitelně i své vlastní specifické zájmy a není nikterak útlukem demokratického a samosprávného ryšlení.

Autor těchto řádek není naivní pacifista - hořké zkušenost Mnichova 1938 mu dala lekci pro celý život. Avšak právě z té doby si také pamatuje, že příprava agrese začala všestrannou militarizací společenského provozu, státním rozpočtem počínaje a lidovými slavnostmi konče.

I když je dnes situace podstatně jiná než v letech třicátých, neměli bychom tendence k militarizaci hospodářského a duchovního života podceňovat a ztrácet ze zřetele jen proto, že nebijí tak do očí jako siluety tanků a raket. Pokusíme se zde naskicovat několik oblastí, v nichž se vojenský vliv zabydlil tak důkladně, že už si jej jako abnormalitu ani neuvědomujeme.

Příklady, které uvedu, jsou většinou naší, československé provenience. Je to proto, že tuto situaci nejlépe znám a také proto, že zametat se má nejdříve před vlastním prahem.

1. Jak uvádí ekologický dokument Charty 77 z roku 1987, československé hospodářství produkuje jednu tunu surové oceli na hlavu obyvatele ročně, což je dvakrát víc než v USA, ačkoliv tam mají daleko více primárních zárojů k takové produkci a také je lépe využívají. Uvedený údaj vypovídá o abnormální skladbě čs. průmyslu, z ekonomického hlediska pro tak malou a na suroviny chudou zemi nepřiměřeně /ohromně spotřebová energie a surovin/, a z hlediska ochrany životního prostředí katastrofální.

Tato chorobná skladba se zrodila již v padesátých letech a bouřel ani v dalších desetiletích se na ní nic podstatného nezměnilo. Na první pohled je vidět, že nepovstala z ekonomické, nýbrž z vojenské úvahy. Čs. ocelový Bumbříček je dítkem studené války. Poučný je v tomto ohledu projekt kočíckých železáren v nejvýchodnějším cípu republiky. Lokalizace železářského kolosu v místě tak vzdáleném nejen od zdrojů rudy, ale i koksovatelného uhlí, byla již v padesátých letech rozpoznána jako hospodářský nonsens. A jak bylo tehdy zvykem, dokonce se mluvilo o sabotáži. Pak tyto řeči najednou utichly a ve stavbě se pokračovalo. Někdo mocný rozhodl - navzdory zářavé hospodářské rozvaze - že se projekt přece jen dokončí. Vysvětlení je nasnadě: zbrojní průmysl chrlící tehdy přednostně tanky, byl nenasytný žrout železa.

Pro mne z toho vyplývá jednoznačný závěr: že by ve státním rozpočtu a vůbec v rozhodování o rozvoji hospodářství neměl nikdy a nikde převážovat zájem vojenský nad zájmem ekologickým a ekonomickým, násilní jednostrannost nad přirozeným řádem věcí. Nakonec se ukáže, že i z hlediska skutečné životaschopnosti a obranyschopnosti země je takové rozhodování krátkozraké a zhoubné.

2. V poválečném období došlo v celé řadě případů k vměšování armády do vnitropolitických záležitostí evropských zemí. K V roce 1953 zasáhla sovětská armáda proti dělnickým nepokojům v NDR, v roce 1956 došlo k vojenské intervenci v Maďarsku, v roce 1968 vstoupila pět armád Varšavského paktu do Československa a sovětská vojska zde již zůstala, v roce 1981 potlačila polská armáda spolu s policejním sborem odborové hnutí Solidarita. Méně známý je už fakt, že při prvním výročí invaze do Československa 21. srpna 1969 byly použity tanky čs. armády k pacifikaci protestní demonstrace pražských občanů. Ale abychom nebyli jednostranní, uveďme i případy z "druhé části" Evropy: Na sklonku alžírské války se pokusila část francouzského důstojnictva o puč proti zákonné vládě, v polovině šedesátých let provedli důstojníci protidemokratický převrat v Řecku a není to tak dávno, co se o to někteří důstojníci pokusili ve Španělsku.

Ptá-li se někdo, jak tyto a podobné intervence ohrožují mír, je to početilý dotaz. Pokud jde o vměšování cizích armád do vnitropolitických problémů ^{jiné} země, jde vždy o hrubé znevážení mezinárodního práva a mezinárodní důvěry. To se pak odráží v zhoršení mezinárodních vztahů a v růstu zbrojení. Je to proto pokaždé hra s ohněm, která by mohla jednou rozštípnout světový požár. A pokud jde o zneužití "vlastní armády" proti vůli občanů, pak jde také o akti, jenž může vyústit v občanskou válku se stejnými riziky. Mírové hnutí by proto mělo hledat právní formulí, jak toto zneužití armády

k jiným než čistě obranným účelům postavit mimo zákon. Možná, že by státy, jež podepsaly helsinskou dohodu, měly v tomto smyslu doplnit svou ústavu.

3. Vliv armády na civilní každodennost je větší, než jsme si ochotni připustit. Člověk je mu vystaven již ve školním věku. Potkáte-li děti, jak pochoďují v plynových maskách, máte dojem panoptika a nečisté hry. Protože praktický význam takových "bojových příprav" je nulový, ale zato vytvářejí nebezpečnou psychózu. Podle mého přesvědčení bychom měli upustit od jakékoliv předvojenské výchovy ve škole i mimo ni. Z hlediska skutečné obrany země je bezcenná a z hlediska výchovy samostatně myslícího občana neblahá.

Povážlivá je militarizace sportu. Není nic špatného v tom, když armáda podporuje sportovní činnost svých stálých i dočasných příslušníků. Špatné však je, když se celá sportovní odvětví dostávají pod kontrolu vojenských nebo polovějenských organizací. U nás se například nemůžete věnovat letectvému sportu, parašutismu, některým druhům motoristického sportu, aniž jste se zároveň stali členy "Svazu pro spolupráci s armádou" - tj., aniž jste přijali regule a kuratelu paramilitárního společenství.

Jen pro dokreslení: mnoho našich podniků pořádá každoročně jakousi podnikovou olympiádu. Tato tradice patří určitě k pozitivním stránkám péče o zaměstnance. Podnikové miniolympiády mají však příznačný název: Sportovní a branné /tj. vojenské/ hry. Vojenského není na soutěžích ve volejbalu a fotbalu vůbec nic, avšak bez tohoto označení by patrně nebyly dostatečně zdůvodněny.

Řekli jsme již na začátku, že armádní myšlení ovlivňuje zvyklosti i psychiku lidí. U nás je jeho vliv intenzivnější, protože byrokracie, jež má v zemi hlavní slovo, se v armádním vzoru shlíží a s jeho postojí i terminologií se namnoze ztotožňuje. Doložme to dvěma příklady.

První máj má u nás již stoletou tradici. Býval svátkem dělníků, kteří se právě na těchto shromážděních hlásili o svá občanská a sociální práva. V zemích sovětského bloku se však z těchto setkání stala jakási procesí, při nichž mužstvo procházející pod vysokými tribunami zdravě své politické velitele. Pro člověka, jenž si uchoval aspoň špetku hrůsty, je to pokořující situace.

Záliba ve velitelském vystupování a v rázném vojenském jazyku pronikla i do politické rétoriky. V Rudém právu ze dne 11.června 1988 se dočtete, že tajemník ÚV KSČ Jan Fojtík slibuje shromážděným funkcionářům kulturních svazů doslova toto:

"...budeme se dívat dopředu, řešit nové úkoly a přitom stmelovat, sjednocovat, naši kulturní a uměleckou frontu."

Zkusíme-li si citovaný text představit jako živý výjev, uvidíme stne-

lený šik vědců a umělců hledících dopředu a kráčejičích odměřeným krokem řešit nové úkoly. Není to právě utěšená představa. Jsou totiž věci, na něž zmilitarizovaný jazyk jednoduše nestačí a není schopen postihnout jejich povahu. Svět Shakespeareů a Newtonů, Mozartů a Einstejnů totiž nikdy nebyl a nikdy nebude nějakou frontou. A má-li tento svět přežít rok 2000, musíme požádat tajemníky, aby respektovali jeho autonomii a nepokoušeli se mu velet.

V poslední době se uvažuje o demilitarizovaných zónách. První demilitarizovanou zónou by se však mělo stát naše myšlení a naše řeč.

4. A tím se dostáváme k poslednímu bodu naší skici, k tak zvanému "obrazu nepřítele". Armáda nepřítele svým způsobem potřebuje - kdyby nebyl, musela by si ho vymyslet, neboť by její existence ztratila smysl. Naštěstí pro ni a naneštěstí pro nás, toho skutečného, nevymyšleného nepřátelství je ve světě ještě tolik, že se armáda nemusí bát o zaměstnání. Přesto, aby zvýšila svou prestiž, není žádná armáda tak zcela proti tomu, aby se "obraz nepřítele" trochu přibarvil a démonizoval. Leč to, co je v případě armády pochopitelná profesionální deformace, s níž musíme počítat, stává se - přeneseno do politiky - hotovým neštěstím.

Když vláda žije v míru a pokoji se svými občany a nemá komplex méněcennosti, pak nemá také důvod si nepřítele vymýšlet a jeho obraz démonizovat. Když se však vláda dostane k moci nelegitimně, když jde už všem na nervy a všichni jí mají dost, pak ovšem "obraz nepřítele" potřebuje přímo existenčně. Nepřítel je ideální hromosvod, na nějž lze svést všechny vlastní hříchy a prohry. A na nějž lze svést dokonce i to, že se v zemi množí lidé, kteří počínání vlády kritizují a žádají její odchod. Neboť - tvrdí vláda - těmto lidem nejde o dobro vlasti. Jsou to pomahači zahraničních centrál. Citujeme: "Pro své pomahače si centrály psychologické války vypůjčily označení pro odporce anglikánské církve - disidenti. Ale činnost dnešních "disidentů" nenechává nikoho na pochybách, že nejde o nositele odlišných názorů, nýbrž že jde o kontrarevoluční elementy, o renegáty a odrodilce ve smyslu společenském a leckdy i národním." Tenhle květnatý hanopis nepochází z roku 1978, ale z roku 1988! Je z článku pana J.Kohouta v Rudém právu, 2.6.1988.

Je to zároveň klasický vzorek vojensko-politického myšlení. Podle něho jsou lidské dějiny dějinami spiknutí a agentů. Není to dobré myšlení. Je neschopné dialogu a je uzavřené už předem důvodům toho druhého. Je to myšlení studené války.

Když to vše uvážíme, pak Voltairův výrok adresovaný Helvetiovi: Ne-souhlasím s tím, co říkáte, ale až do smrti budu bránit Vaše právo to říkat - je nejen proklamací tolerance, ale i velkou mírovou, protigálečnou

větou.

ě + +

Končíme. Staří Římané říkali: Si vis pacem, para bellum - chceš-li mír, připravuj válku. Snad to byla v jejich době pravda. Dnes nám však nic jiného nezbyvá, než jejich radu radikálně změnit: Chceš-li mír, připravuj mír. Což v souvislosti s naší úvahou znamená: Chceš-li mír, omezuj velikost, moc a vliv armád.

- - -

Tento text měl být přednesen jako úvodní slovo v 2.sekci mezinárodního mírového semináře "Praha 88", jenž se konal ve dnech 17. až 19. června 1988 v Praze. Přesněji řečeno: měl se konat. Seminář byl - jak známo - rozehnán policií a řada jeho domácích účastníků /včetně autora textu/ se ocitla v celách předběžného zadržení pro "ohrožení veřejného pořádku".